

Jānis Lābuvērs

Kurp ejam?

Atmiņas un pārdomas

2. daļa

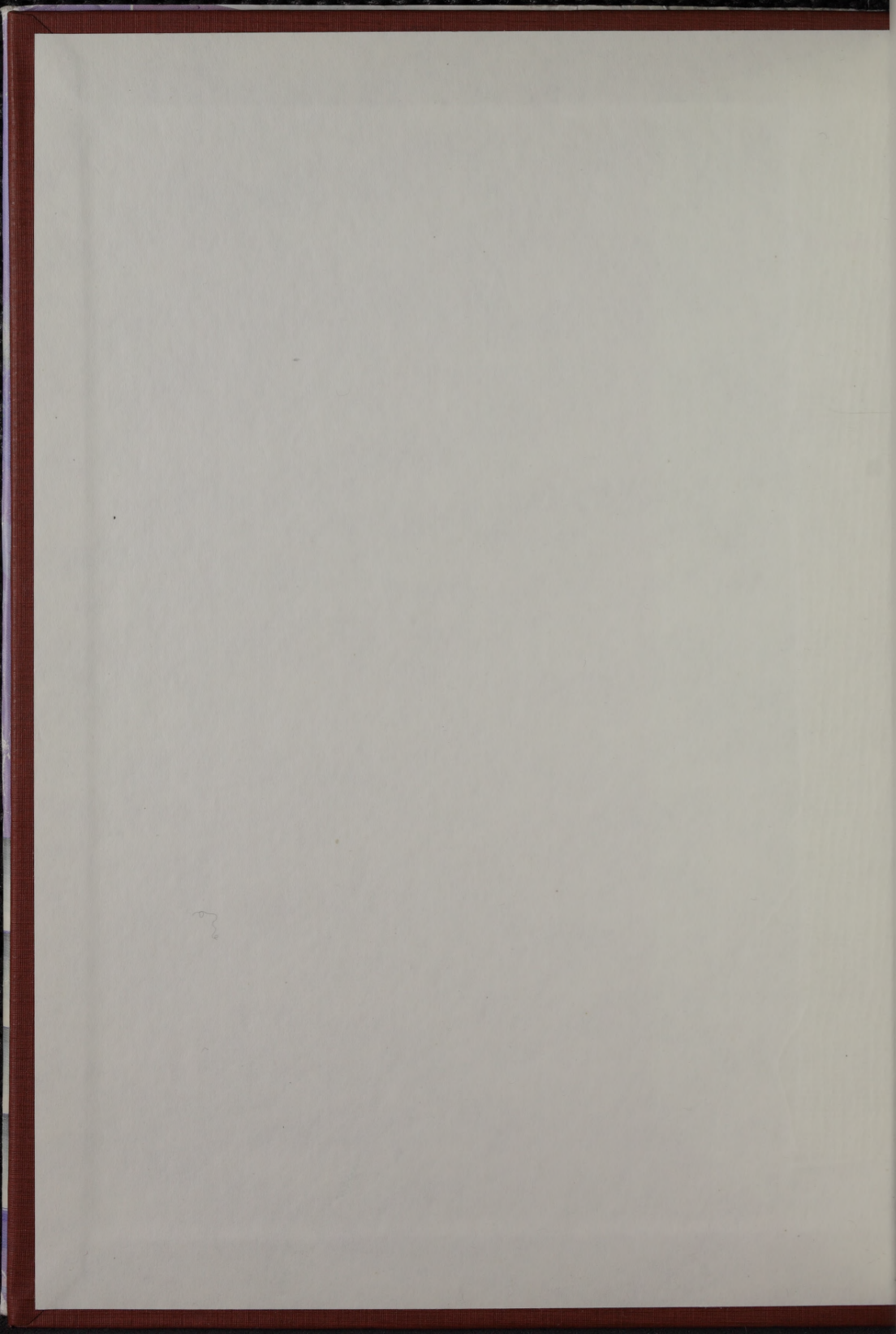
Jānis Labvīrs

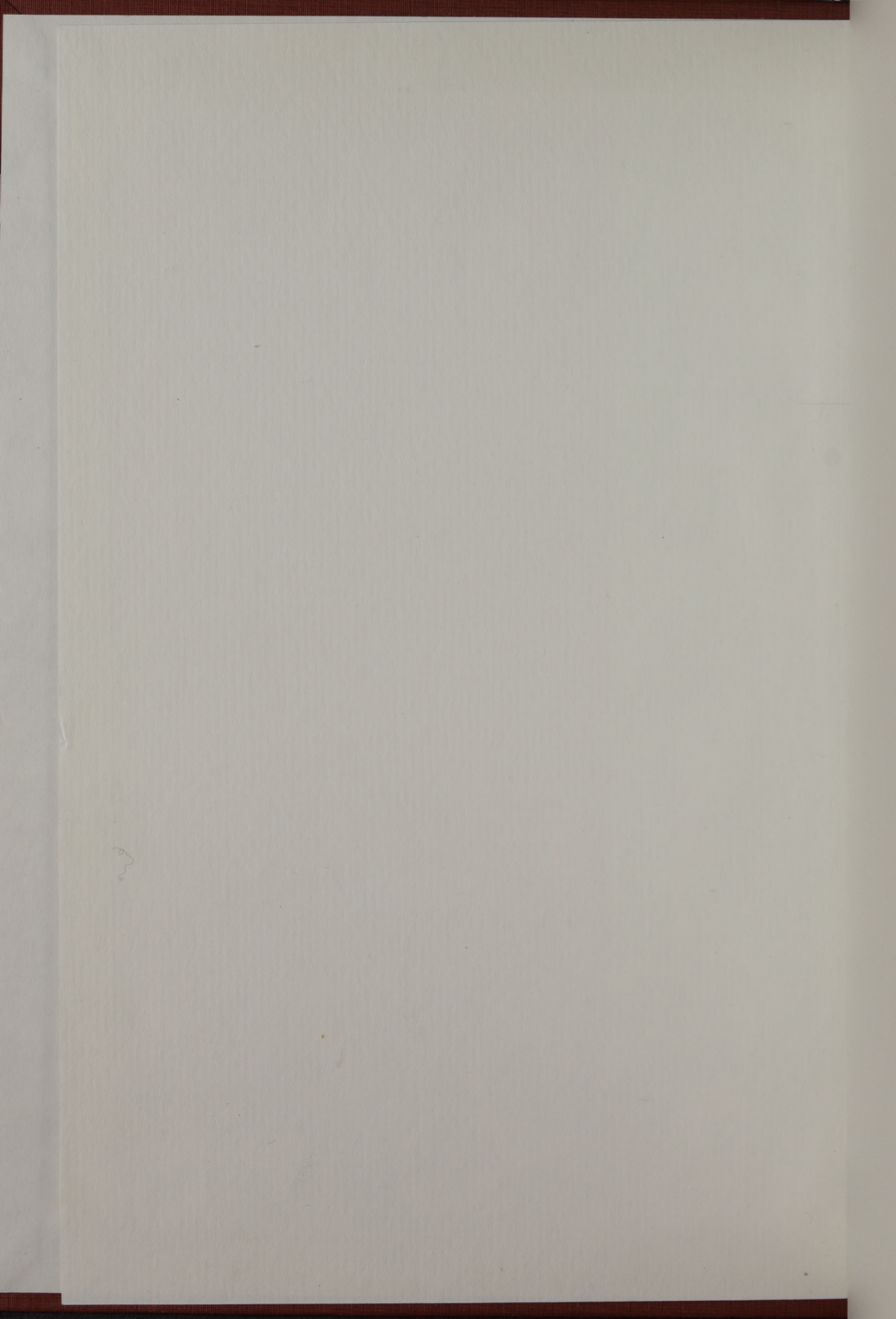
Kurp ejam?

Atmiņas un pārdomas

2. daļa

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

Izdevums veļtīts
EVAI BITEŅIECĒI,
ROLANDAM SILARĀUPAM
un ciliem HELSINKI-86
grupas dalībniekiem

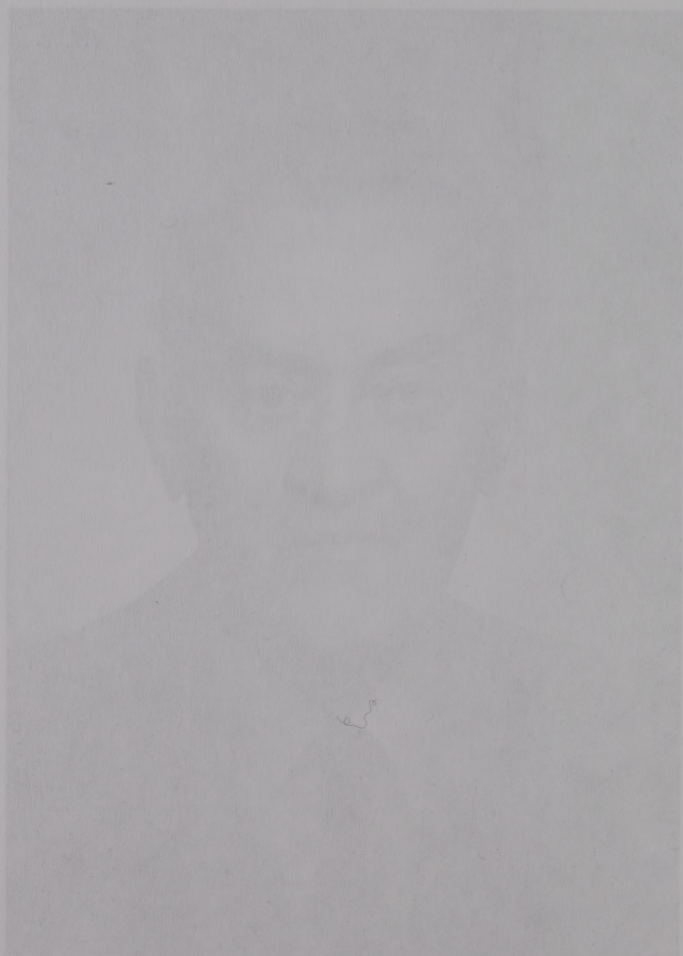
Janis Labvirs

JĀNIS LABSVĪRS

Jānis Labsvīrs

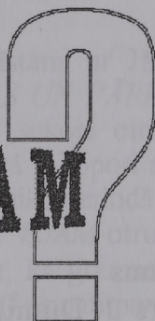
Janis Labovits

98-4
L 34

L
32

JĀNIS LABSVĪRS

KURP EJAM

ATMIŅAS UN PĀRDOMAS
2.daļa

RĪGA 1997

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

98-3.234
0304037326

UDK 947.43.087

La 070

2. izdevums

Redaktors I. Dūmiņš

M. Kannenieces noformējums

Datorsalikums. Iespiests tipogrāfijā «Svētdienas Rīts»,
Aizkraukles ielā 21, Rīgā, LV-1006

ISBN 9984-19-003X

© J. Labsvīrs

REDAKTORA PRIEKŠVārDS OTRAJAM IZDEVUMAM

Daudz lasītāju Latvijā jau ir pazīstami ar Jāņa Labsvīra 1984.g. *ASV* publicēto grāmatu *ATMIŅAS UN PĀRDOMAS*, kuru 1993.g. izdeva arī Latvijā. Šai grāmatai sekoja otra daļa *KURP EJAM* (*ASV*, Gaujas apgāds, 1996.g.), kurā sakopotī autora nozīmīgākie, dažādos izdevumos publicētie raksti laika periodā no 1984. līdz 1995.g. Tagad piedāvājam grāmatas *KURP EJAM* otru izdevumu.

Pirmajā brīdī lasītājam varētu šķist, ka grāmatā iekļautajiem rakstiem ir galvenokārt vēsturiska nozīme (kas pati par sevi arī nebūt nav mazsvaraīga), jo aplūkotais laika posms ietver kā atmodas sākumu un Tautas frontes aktīvās darbības laiku tā arī Latvijas neatkarības atjaunošanu un 5.Saeimas vēlēšanas, t.i., laiku, kad situācijas mainījās ļoti strauji, kad tas, kas bijis aktuāls viena raksta tapšanas laikā, nākošajam jau ir noiets etaps. Taču ne jau velti autors visai grāmatai devis viena tajā iespīestā raksta virsrakstu *KURP EJAM*. Acīmredzot, tas darīts tādēļ, ka pēc autora domām (un šim viedoklim var tikai pievienoties) ne viss ir izdarīts un tiek darīts vislabākajā veidā.

Teiktais, pirmkārt, attiecas uz latviešu tautas tīri «fizisko» izdzīvošanu laikā, kad dzimstība ir katastrofāli samazinājusies. Šodien būtu nepieciešami valsts varas veikti pasākumi, lai stāvoklis vismaz kaut cik uzlabotos: būtu nepieciešama vairākkārtīga bērnu pabalstu palielināšana un ne tikai daudz bērnu ģimenēm. Taču darīts tiek ļoti maz; visa materiālā atbildība par bērnu audzināšanu tradicionāli ir atstāta ģimenei, bet latvieši, acīmredzot, ir sasnieguši tādu kultūras līmeni (diemžēl?), kad eventuālie vecāki desmitkārt apsvērs, vai viņi šo atbildību var (un grib) uzņemties.

Otrkārt, – tas ir pilsonības likums un ar to saistītās vēlēšanu tiesības. Laikā, kad tapusi lielākā daļa ar to saistīto rakstu, pilsonības

likuma vēl nebija, un autors mūs brīdina par to, kas notiktu, ja vēlšanu tiesības būtu visiem kolonistiem. Nevar pilnībā pievienoties akad. J.Stradiņam, ja viņš kādā no recenzijām par grāmatas pirmo izdevumu raksta, ka autors pārvērtējis Pilsoņu kongresa nozīmi. Tieši pilsoņu kustības konsekvētā nostāja panāca to, ka par Latvijas pilsoņiem atzina tikai tos, kam šī pilsonība bija līdz 1940.g. 17.jūnijam un viņu pēcnācējus. Vēlāk mēs redzējam, kā 5.Saeima padevās atsevišķu personu spiedienam un slēptā veidā faktiski pieņēma t.s. «aizkavēto nulles variantu», kas paredz Latvijas pilsonības piešķiršanu visiem «pastāvīgajiem iedzīvotājiem». Varbūt, ka, ja vairums Latvijas pilsoņu būtu lasījuši J.Labsvīra rakstus, tad apvienības «Tēvzemei un Brīvībai» rīkotajai kampaņai 1995.g. par pilsonības likuma pārskatīšanu būtu citādi rezultāti.

Treškārt, varētu minēt attieksmi pret lauksaimniecību, ceturtkārt – pret kultūras politiku, piektkārt – pret nacionālo apziņu. Kā trāpīgi pateicis autors, tad «vēršanās ar ironiju pret nacionālo stāju jau ir zināmas politikas apliecinājums». Kaut arī tas teikts par dažām trimdas latviešu organizācijām, ne mazāk svarīgi tas ir arī Latvijā, jo nereti Latvijas televīzijā nākas dzirdēt vai latviešu laikrakstos un žurnālos lasīt teicienus, kas šķiet ņemti no avīzes «СМ-сегодня» vai «Панорама Латвии» repertuāra.

Katrā ziņā, grāmatas virsraksts un saturs izskan kā brīdinājums, ka, laikus nepadomājot par savas rīcības sekām, mēs varam aiziet nebūtībā līdzīgi tām 3964 tautām, kuras izzudušas vēsturiski apzinātajos laikos un kuras vienā no rakstiem piemin J.Labsvīrs. Pats traģiskākais varbūt tomēr ir tas, ka pēc būtības ļoti daudz no tā, par ko mūs brīdina autors, ir gluži labi zināms arī Latvijā – ziņas par iedzīvotāju dzimstību, mirstību un migrāciju ir ņemtas no Latvijas demogrāfiskās statistikas datiem, tāpat gluži labi zināms, ka vairums krievvalodīgo iedzīvotāju vēlētos, nemainot dzīvesvietu, tomēr dzīvot Krievijā u. taml. Vai, tikai kaujoties ar materiālām grūtībām, šie jautājumi izslīd no Saeimas un valdības redzesloka, jeb tam ir arī kāds cits iemesls?

Otrais izdevums papildināts ar dažiem kā minētajā laika posmā tā arī jau pēc pirmā izdevuma iznākšanas (1996.g.) tapušiem

J.Labsvīra rakstiem. Bez tam otrajā izdevumā iekļauta autora biogrāfija, kas papildināta ar ilustratīvu materiālu. Doti daži raksturīgākie izvilkumi no recenzijām, kādas bijušas par grāmatas pirmo izdevumu, un personu rādītājs (indekss). Izlabotas pirmajā izdevumā pamanītās kļūdas un dažas neprecizitātes. Autors ir lūdzis redaktoram kā Latvijas iedzīvotājam izteikt arī savas domas par atsevišķiem grāmatā skārtajiem jautājumiem. Šo laipno uzaicinājumu esmu izmantojis, pievienojot dažiem rakstiem savas redaktora piebildes – gadījumos, kad, skatoties no Latvijas, kaut kas varētu izskatīties mazliet citādi nekā, raugoties no autora dzīvesvietas *ASV*, vai arī – gluži otrādi – tad, kad turpmāko gadu notikumi ir pierādījuši autora viedokļa pareizību.

Ievērojot autora vēlēšanos, grāmatā saglabāta autora rakstība. Tas attiecas nevien uz burtkopu *ch* un mīkstināto *ç*, bet arī uz garumzīmju un pieturas zīmju lietošanu.

I.Dūmiņš, 1997.g. aprīlī

IEVADAM

ATMIŅU UN PĀRDOMU pirmajā daļā apcerēti notikumi Latvijas neatkarības gados līdz tās okupācijai 1940.gadā. Šinī grāmatā sakārtota daļa rakstu, ko autors publicējis trimdas žurnālos un laikrakstos un žurnālā *Zvaigzne* Latvijā.

Lielākā daļa rakstu, ar maz izņēmumiem, aptver laiku, kas sākas ar 1980-tajiem gadiem, ar *Helsinki-86* un citu disidentu aktivitātēm, Tautas Frontes organizēšanu un beidzas ar Latvijas neatkarības formālu atjaunošanu un 5-tās Saeimas vēlēšanām.

Vērtējot pēdējo gadu norises, galvenā vērība pievērsta latviešu tautas nākotnei un notikumiem, kas var apdraudēt Latvijas politisko neatkarību.

Raksti publicēti dažādos laikos un dažādos izdevumos, kādēļ nav iespējams izvairīties no atkārtošānās.

Daļa lasītāju varbūt mani uzskatiem pievienosies, citi tos noraidīs vai pels, bet radīt pārrunas ir šīs grāmatas nolūks, jo tikai tā ir cerība tuvoties svarīgāko problēmu iespējami labākam risinājumam.

Autors pateicas visiem, kas sekmējuši grāmatas izdošanu. Sevišķa pateicība mag. iur. K.Vanagam.

J. Labsvīrs

IEVADAM

ATMIŅU UN PĀRDOMU pirmajā daļā apcerēti notikumi Latvijas neatkarības gados līdz tās okupācijai 1940. gadā. Šī ir pirmā daļa, kas raksturo Latvijas neatkarības gados, ko autors publicējis pirmās daļas un otrās daļas rakstos un žurnālā "Zvaigzne" Latvijā.

Latvijas neatkarības gados, ar maz izņēmumiem, apņēma Latvijas tautas, kas ar 1980-tajiem gadiem, ar Helsinku-86 un citu disidentu aktīvistiem, Tautas Frontes organizāciju un beidzas ar Latvijas neatkarības atjaunošanu un 2-tās daļas vēstulēm.

Vēstulē pabeigto gadu norises, galvenā vērtība pievērsta latviešu tautas nākotnei un notikumam, kas var apdraudēt Latvijas politisko neatkarību.

Raksti publicēti dažādos laikos un dažādos izdevumos, kādēļ nav iespējams izvērtēt tos atbilstoši no atkārtotības.

Daļa lasītāju varbūt maniem uzskatiem pievienosies, citi tos noraidīs vai pels, bet radīt pārmaiņas ir šīs grāmatas nolūks, jo tikai tā ir ceļš tautas svarīgāko problēmu iespējami labākam risinājumam.

Autors pateicas visiem, kas sekmīgi palīdzējuši grāmatas izdošanai. Zvērīša pateicība mag. iur. K. Vangam.

J. Labavīrs

VAI LATVIEŠU TAUTA MIRST?

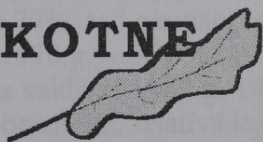
Latvija Amerikā, 1991. g. 29. jūnijs

Kā dzimtenē, tā trimdā vērta pievērsta Latvijas politiskās neatkarības atjaunošanai vai jaunās Latvijas radīšanai. Māz runāts par galveno problēmu – latviešu tautas nākotni. Šo jautājumu apcerējusi *Brīvās Eiropas Rādītāja* darbiniece Džintra Būnga rakstā *Are the Latvians Dying Out?* (RFE/RL Research Institute, Volume 3, Number 19, 1991, 16-19. lapp.) Rakstā iznākotī jaunākie Latvijā publicētie dati.

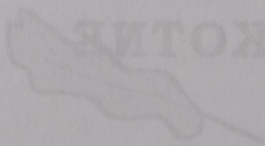
Pasekojam autores svarīgākos secinājumus un piezīmes.

Lielākā daļa latviešu ir uz dzimteni atgriezušies latvieši, kas savu masīvu izceļošanu Latvijā kopš otrā pasaules kara laikā uzskatīja par nepārtrauktu latviešu tautas daļas izveidošanu. Tāpat ir iedzīvotāju skaits. Ja 1933. gadā Latvijā latviešu tautas daļas bija 1,2 miljoni, tad to skaits ir šodien 1,4 milj. 1959. g. – 1,2 milj., 1979. g. – 1,3 milj., 1989. g. – 1,4 milj. Nevainojams uzskats ir, ka Latvijas tautas daļas izveidošana rezultātu atbilstībā uz migrācijas lēmumiem, kas pieņemti Latvijas tautas daļas izveidošanai. 1991. g. 2. apr. TASS ziņoja, ka līdz 1990. g. samazinājies, salīdzinot ar 1989. g., par 20% 20.000 cilvēku izceļojumi, 15.000 – ieceljojuši. Patiesība tomēr ir citāda. Latvijas valsts statistikas korektei dati rāda (*Latvijas Jaunatne*, 7-9. numrs), ka imigrantu skaits pārsniedzis emigrantus par 7.377. Šis skaits reprezentē Padomju militārā un A/KD personāla pieaugumu, kas nav

LATVIEŠU TAUTAS NĀKOTNE

LATVIŠU
SATUAT
NĀKOTNE

VAI LATVIEŠU TAUTA MIRST?

Latvija Amerikā, 1991.g. 29.jūnijs

Kā dzimtenē, tā trimdā vērība pievērsta Latvijas politiskās neatkarības atjaunošanai vai jaunas Latvijas radīšanai. Maz runāts par galveno problēmu – latviešu tautas nākotni. Šo jautājumu apcerējusi *Brīvās Eiropas Raidītāja* darbiniece Dzintra Bunga rakstā *Are the Latvians Dying Out* (RFE/RL Research Institute, Volume 3, Number 19, 1991, 16.-19. lapp.). Rakstā izmantoti jaunākie Latvijā publicētie dati.

Pasekosim autorei svarīgākajiem atzinumiem.

Lielākā daļa latviešu ir uztraukti par krievu un citu slavu masīvu ieceļošanu Latvijā kopš otrreizējās okupācijas. Tas nozīmē nepārtrauktu latviešu tautas daļas samazināšanu no kopējā iedzīvotāju skaita. Ja 1935. gadā Latvijā latviešu bija 77%, tad okupācijas gados to skaits ir slīdējis šādi: 1959.g. – 62%, 1970.g. – 56,8%, 1979.g. – 53,7% un 1989.g. – 52%. Neraugoties uz valdības 1989.g. 14.februāra rezolūciju attiecībā uz migrācijas ierobežošanu, relatīvā lejupslīde turpinās. 1991.g. 2.apr. *TASS* ziņoja, ka imigrācija 1990.g. samazinājusies, salīdzinot ar 1989.g., par 20%. 20.000 cilvēku izceļojuši, 15.000 – ieceļojuši. Patiesība tomēr ir cita. Latvijas valsts statistikas komitejas dati rāda (*Latvijas Jaunatne*, 7.-9. marts), ka imigrantu skaits pārsniedzis emigrantus par 7.877. Šis skaits reprezentē Padomju militārā un *MVD* personāla pieaugumu, kas nav

reprezentēts Valsts statistikas komitejas datos. Tūkstoši bijušo kara-vīru un viņu piederīgo apmetas Rīgā uz pastāvīgu dzīvi.

Necerīgs skats paveŗas arī, analizējot latviešu dabīgo pieaugumu. Veselības ministrs gan norāda (*Diena* 20.3.91.), ka 1990.gadā uz latviešu 1000 iedzīvotājiem bijuši 14 jaundzimušie, tomēr bērnu mirstība pieaugusi. Ministrs neuzdod skaitļus par bērnu mirstību, bet norāda, ka **dzimušo skaits nav pietiekams, lai garantētu tautas atjaunošanu**. Tas nozīmē, ka latviešu skaits samazinājies nevien relātīvi, t.i. attiecībā pret kopējo Latvijas iedzīvotāju skaitu, bet arī absolūtos skaitļos. Arī citādā ziņā latviešu tautas liktenis drūms.

Vispārējs atzinums ir, ka dzimstības un mirstības ziņā migrantu stāvoklis ir labāks nekā latviešu. Mīnēto atzinumu pamato tas, ka lielākā migrantu daļa ir pietiekoši jauni, lai dibinātu ģimenes dzīvi. Datus iepriekš teiktajam gan var atrast jaunākās grāmatās, bet tie parasti neparādās Latvijas statistikas gada grāmatās un līdz ar to maz zināmi plašākai publikai. No publicētajiem datiem var izlobīt, ka krieviem, kas sastāda migrantu lielāko daļu, dabīgais pieaugums daudz augstāks nekā latviešiem.

Viena no pazīstamākām demografēm Latvijā, Pārsla Eglīte, apcerot latviešu tautas nākotni, secina, ka līdzšinējos apstākļos latviešu tautas nākotne ir neskaidra (will continue to be uncertain). Šo rindu autors uzskata, ka, ievērojot iepriekš teikto, latviešu tautas nākotne ir skaidra: turpinoties līdzšinējai politikai un citiem līdzšinējiem apstākļiem – **latviešu tauta iet pretī iznīcībai**.

Ja jaunākie pētījumi, kā minēts Dzintras Bungas rakstā, lēš, ka latviešu šodien ir tikai 50%, tad tuvākā nākotnē tie var noslīdēt uz 49%, 48% un zemāk no kopējā iedzīvotāju skaita. Šinī sakarā pazīstamais redaktors V.Upeslācis vaicā (*Vaga* 20. nr.), vai trimda saprot, ko nozīmē svešinieku pārsvars? Vai mēs izprotam, ka šis pārsvars piedalīsies likumdošanā, piešķirs politikai, izglītībai nelatvisku virzienu? Protams, var jau pastāvēt arī šāda neatkarīga valsts. Tā pierādīs, ka okupantu mērķis ir sasniegts.

Cīņa par nulles variantu turpinās, tiek izstrādāta pārejas laika konstitūcija ar neslēptu nolūku ignorēt 1922.g. satversmi, «sak» – laiki ir mainījušies un mums jāmainās līdz ar tiem. Gorbunovs atklāti

deklarē, ka viņš cīnās par neatkarīgu Latviju, bet ne latvisku Latviju. Augstākā Padomē vairākuma frakcija sāk drupt: Vulfsons, piem., ir atklāti balsojis par krievisko komunistu opozīciju (*Vaga*, 20. Nr., 9. lapp.). Pilsoņu kongresu ignorē (var kritizēt atsevišķu pārstāvju izdarību, bet nedrīkst ignorēt un mest akmeni uz vairāk nekā 900.000 1918.g. neatkarīgās Latvijas pilsoņiem un to likumīgajiem pēcnācējiem). V. Eichmane (*L. A.*, 1991.g. 1.jūnijā) uzsver, ka « kaut kur notiek kluss, bet rūpīgs un neatlaidīgs darbs, lai sagatavotu augsni latviešu jautājuma galīgai atrisināšanai ». Pārsteidz visvairāk, ka internacionālisti ir panākuši atbalstu kā Latvijā, tā trimdā, uzsverot, ka latviska Latvija ir diskriminācija pret cittautiešiem, ka to nekad nepieļaus ne tikai Padomju Savienība, bet to nepieļaus arī Rietumu lielvalstis. Norāda uz tā saucamo balkanizāciju, kas sākusies no jauna Jugoslavijā, uz tām etnisko vienību cīņām, kas šodien notiek starp dažām Kaukāza apgabala etniskām vienībām. Un šķiet, pret latvisku Latviju vērsas arī mūsu lielākā nacionālākā organizācija. Pārsteidz vārdi, ko varam lasīt *DV CV* deklarācijā « Par mūžīgo Latviju domājot ». (Deklarācija pieņemta Anglijā « Straumēnos », 20.5. 91.): « Lai mūsu prasības pēc valstiskas neatkarības netiktu iztulkotas kā tieksme atgriezties romantiskajā pagātnē vai kā mieru apdraudošs sīktautas nacionālisms » (*Br. L.* 27.5. 91.). Vaicāsim – kas tad ir tā « romantiskā pagātne »? Atbilde ir viena – tā ir neatkarīgā Latvija, kas pastāvēja no 1918. līdz 1940. gadam. Šinī laikā minoritātes baudīja pilnīgi tās pašas tiesības kā latvieši, t.i., visi Latvijas pilsoņi bija vienlīdzīgi. Varēja runāt par minoritāšu kultūras autonomiju – tās varēja dibināt savas skolas, kopt savas folkloras un kulta tradīcijas. Par šo laiku Franks Gordons raksta: « Žīdiem un pārējām minoritātēm tika garantētas visas Tautu Savienībā paredzētās etnisko grupu tiesības Austrumeiropā ». (*Latvians and Jews between Germany and Russia*, 15.-16. lapp.) Ulmaņa laikā Latvija atļāva iecelot žīdiem, kas bēga no Hitlera vajāšanām. Pat *ASV* toreiz nesekoja Latvijas paraugam. Mēs dzīvojām valstī, kurā latvieši bija pamattauta, kuŗa kopa savu nacionālo kultūru, bet atļāva to darīt arī visām minoritātēm. Par šādu « romantiskās pagātnes » Latviju mums jācīnās par spīti tam, ka « reālpolītiķi » Latvijā un trimdā to uzskata par illūziju. Ja uzvarēs Gor-

bunova vadītie internacionālisti, «reālpolītiķi», latviešu tautas dienas ir skaitītas.

Ar šīm rindām gribētu vaicāt: kas mums šodien ir svarīgāks – valsts, kas reprezentē padomju pasludināto internacionālo «brālību», vai latviešu tautas liktenis?

Latvijas «sīktautas nacionālisms» nekad nav bijis agresīvs. «Buržujiskais» latviešu nacionālisms ir nīsts, zaimots un apspiests vairāk nekā 50 gadus. Mēs šodien nedrīkstam turpināt šo komunistu politiku. Latviešu nacionālismam ir jāceļas augšā tādā nozīmē, kā liecināja Kronvalds: «Mans augstākais prieks, manas lielākās bēdas stāv latviešu tautas laimē un nelaimē». Uz nekādu agresiju neaicina Kronvalda ticības liecinājums: «Man nav svētākas valodas par latviešu valodu; man nav mīļākas tautas par latviešu tautu.» Mūsu nacionālo apziņu un prasības pēc neatkarības pasaule uzskatīs kā «aklu un graužošu nacionālismu» (*Br. L.* 1991. g. 27. maijā) tik ilgi, kamēr nespēsīm vai negribēsīm ar pagātnes un tagadnes faktiem šo komunistu izplatīto aplamību ar pārliecinājumu atspēkot un noraidīt. Par pagātni pārliecināošus faktus ir devis Franks Gordons iepriekš minētajā grāmatā. Izmantosim to! Par tagadnes latviešu nostāju var liecināt *AP* un *TF*, ja vien tās var vai grib to darīt. Arī nicinātais un nopulgotais Pilsoņu kongress, kurš, vienojot 1918. g. Latvijas pilsoņus un to pēcnācējus, nekad nav aizstāvējis «aklu un graužošu» nacionālismu. Dažkārt dzirdēts pārmetums vienam otram nacionāli noskaņotam trimdas darbiniekam – lūk, jūs jau trimdā, dzīvojot drošībā, to varat prasīt, bet pamēģiniet to darīt dzimtenē. **Tieši tādēļ** mums trimdā jāprasa tas, ko dzimtenē, dzīvojot zem dzelzs dūres, nedrīkst. Mums ir jāprasa deokupācija un okupācijas kaŗaspēka izvākšana un čekas likvidēšana, latviešu valodas atzīšana par valsts valodu.

Mums ir jānoraida nulles variants. Diemžēl, *AP* jau paspējusi apstiprināt Gorbunova-Jeļcina līgumu, kuŗā ieviests nulles variants. Un galvenais – miermīlīgiem līdzekļiem jāveicina un jāatbalsta vismaz daļas migrantu atgriešanos uz turieni, no kurienes tie ieceļojuši. Te jāturas pie Apvienoto Nāciju konvencijām, lai mums nevarētu pārņemt diskrimināciju. Labu piemēru dod Angola, kur pēc koloniālā

statusa izbeigšanās lielākā daļa portugāļu atgriezās dzimtenē. Līdzīgā veidā kolonizatori atstāja Rodēziju un Alžīru.

Mums jādara viss, lai latviešu tauta nemirtu. Šī prasība lai ir pirmajā vietā. *)

Pēc šī raksta publicēšanas saņēmu sveicienus un pateicību no Gaŗezera vasaras vidusskolas saimes. Novēlots paldies!

---

*) Pēc 5 gadiem izlasot iepriekšējās rindas, gribētos izteikt šodienas vērojumus: *Daugavas Vanagi* savu nacionālo stāju nav zaudējuši, bet paklausieties, kas teikts ALAs kongresā:

«Mums reiz jāizbeidz atspēkot jebkuŗa ideja, kuŗai mēs nepiekrītam, ar norādi – «tam trūkst nacionālas stājas»» (*Laiķis*, 3.5. 95.).

Vaicāsim, kas tad nav izbeiguši atsaukties uz nacionālo stāju, kritizējot bij. nomenklatūras vīru un politiķu internacionālo stāju? Tās ir partijas, grupas un cilvēki, kas pulcējas ap *LNNK*, *TB* un, es ceru, arī *LZS*, kas jau ir pieslējusies t.s. «nacionālajai grupai». Vēršanās ar ironiju pret «nacionālo stāju» jau ir zināmas politikas apliecinājums.

Vai patiešām nacionālisma ideja jāuzskata par vecu laiku novecojušiem uzskatiem, un tā nedomā «brīvas tautas piederīgie»? – jautā publicists Visvaldis Lācis (*Diena*, 20.6. 95.).

Žurnālā *Kaŗa Invalīds*, Nr.36, 1991.g. novembris, 90. lapp. lasāmas šādas Kārļa Štāmera rindas: «... pagājušā gadā, kad atklājās, ka *PBLA* valdes sēdē Straumēnos balsots, vai Latvija ir okupēta vai nav ... Meierovics nobalsojis, ka Latvija nav okupēta».

Gunāra Meierovica un viņa atbalstītāju loma Latvijas politiskās dzīves veidošanā ir zināma trimdā un Latvijā. Tauta to novērtējusi 6.Saeimas vēlēšanās. To novērtēs arī Latvijas vēsture. Viņa atbalstītā valdība atstāja varas pozīcijās bijušos partijas nomenklatūras vīrus, tiesnešus un birokratus. Nav cerību, ka tuvākā nākotnē tos varēs nomainīt un iztīrīt padomju laika Auģija staļļus.

PBLA priekšsēŗa Dr. L.Luksa slimība politiski kritiskā brīdī ir radījusi nopietnas un smagas sekas, atjaunotai Latvijai darba gaitas sākot.

Tateicabá un sirsníbā
 sūtam sdeicinās uo
 Garezera vasaras
 vidusskolas
 zaimes.

Jānis Bērziņš Māra Rautenčils G. Krišman
 Antons K. Temeļis Kamnagris Jigars Rauts
 Anrijs Džeids Anša Vārsberga Anita Šubis
 Jānis Pūrs Māris Čakore Alberts Čuarts
 Jānis Džeids R. Jūrmans Jūna Lids
 Edīte Franklīna M. Jāņa Lēve R. Kālis
 Edīte Gintberga Dione Roze Māris Lēve

LATVIEŠU TAUTAS NĀKOTNE

Akadēmiskā dzīve, 1992.gadā

Latvijas Universitātes lielajā aulā 1990. gada 28.septembrī notika konference, veltīta latviešu tautas izdzīvošanas un atdzimšanas problēmām. Konferencē piedalījās vairāk nekā 20 demografu, statistiķu, tautsaimnieku un politiķu. Tur nolasītie referāti, debašu runas un pieņemtā rezolūcija sakopoti krājumā *Latviešu nācījas izredzes* (īsin. *LNI*), ko 27.novembrī 1990.g. iespiedis apgāds *Zinātne*. Grāmatas ievadā ļoti uzskatāmi raksturots mūsu tautas stāvoklis Latvijā:

Ja vilcienā, autobusā vai tramvajā, diviem cilvēkiem latviski sarunājoties, pārējie pasažieri pagriež galvas cenzdamies saskatīt, kas tie tādi ir, tad tas tikai norāda, ka latviešu valodu Rīgā dzirdēt ir kaut kas neparasts. Tā ir rūgta dzīves ironija, ar kuŗu iepazinušies nevien trimdinieki brīvajā pasaulē, bet šodien arī latvieši savā dzimtajā zemē.

Pārsteidz tas, ka minēto zinātnieku uzskatus atbalsta *AP* priekšsēdis Anatolijs Gorbunovs savā runā Apvienoto Nāciju Ģenerālasamblejā 17.septembrī pēc Latvijas uzņemšanas *AN*: «...nelielā latviešu tauta pie Baltijas jūras, iepriekšējā režīma piekoptās politikas dēļ, sāk kļūt par minoritāti pati savā senču zemē». (1) (Kā trimdiniekiem, tā latviešiem dzimtenē nav noslēpums, ka Gorbunovs ir viens no redzamākiem iepriekšējā režīma «piekoptās politikas» reprezentantiem).

Latvijas pašreizējās nacionālās traģēdijas cēlonis galvenokārt

meklējams apzināti realizētajā masveida Latvijas pārplūdināšanā ar cittautiešiem, no kuņiem pirmajā vietā jāmin krievi.

Forsētā rūpniecības attīstība un migrantu ieplūdums **nav saimniecisko apsvērumu, bet genocīda politikas sekas.** Latvijā dibinātie uzņēmumi ieved izejvielas no citām Padomju Savienības daļām, līdzīgā kārtā izvedot gatavos ražojumus. Transporta izdevumi «apēd» varbūtejo peļņu. Latvijā paliek rūpniecības atkritumi, saindējot mūsu zemi, ūdeni un gaisu. Genocīds joprojām turpinās.

Genocīda sekas ir arī tās, ka latvieši vēl nav atjaunojuši savu pirmskaņa skaitu: 1939.g. latviešu skaits bija 1.510.000 cilvēku, bet 1989.g. – 1.390.000. Statistiķis un demografs B.Mežgailis uzskata, ka 1989.gada tautas skaitīšanā latviešu skaits ir mākslīgi palielināts par aptuveni trīsdesmit tūkstošiem cilvēku. Tātad starpība ir vēl lielāka.(2)

Par demografiskiem apstākļiem B.Mežgailis raksta, ka tagad latvieši kā pirmtauta savā nacionālajā teritorijā savu dzīvi ceļ kā uz plūstošām smiltīm kāpās. Tai nav stingra pamata zem kājām. Latvijā kā caurbraucamajā sētā nākuši un gājuši gandrīz četri miljoni svešu cilvēku. Sabradāta ne tikai apkārtējā vide – sagandēta latviešu tauta, tās psīche.(3). Slavu (krievu, baltkrievu, un ukraiņu) skaits, salīdzinot ar 1935. gadu, pieaudzis 4,8 reizes jeb par 884.000. Turpretī latviešu skaits savā etniskajā teritorijā samazinājies par 6% jeb 85.000 cilvēkiem. Arī citās t.s. republikās slavu netrūkst, bet Latvija cietusi visvairāk. Izņēmums ir Kazachija, bet tur no 52.1% 1959. gadā slavu īpatsvars samazinājies līdz 44.4% 1989.gadā.(4)

Interesantas ir ziņas, ko Latvijas avoti sniedz par cilvēku zaudējumiem padomju un vācu okupācijas gados. Līdz ar Latvijas iekļaušanu PSRS totalitārajā režīmā tā zaudējusi 18% iedzīvotāju. Deportāciju un terora upuru skaits ir 105.000 cilvēku; gājuši bojā kara darbībā, krituši Sarkanajā armijā un partizāņu kara 130.000; emigrējuši uz Rietumiem – 120.000. Hitlera okupācijas laikā iznīcināti 150.000 jeb apm. 8% Latvijas iedzīvotāju. Liela daļa to bija žīdi. Abu okupāciju laikā Latvija zaudēja vairāk par pusmiljonu pilsoņu.(5)

Analizējot tagadējo stāvokli Latvijā, bažas izraisa arī latviešu tautas novecošanās process. Samazinās gados jauno un pieaug veco cilvēku īpatsvars. Tas samazina dzimstību un palielina mirstību un līdz ar to dabiskais pieaugums latviešiem ir negatīvs; dažos gados pat negatīvs. Līdz šim dabiskais pieaugums kā absolūti, tā relatīvi, atpaliek no ieceļojošo slavu dabiskā pieauguma. Latviešiem uz 1000 iedzīvotājiem tas bija 1,6, krieviem – 2,7. Turpinoties šādai tendencei, latvieši savā republikā jeb valstī kļūs minoritāte pat tad, ja migrācija būs pilnīgi pārtraukta.(6)

1990.g. uz 1000 latviešu iedzīvotājiem bijuši 14 jaundzimušie, bet mirstība pieaugusi, un veselības ministrs norāda (*Diena*, 20.3.91), ka dzimušo nav pietiekams skaits, lai garantētu tautas atjaunošanu. Demogrāfiskā atveseļošanās, kas iezīmējās 80-tajos gados, ir pārtraukta. Iestājusies dziļa krīze.(7)

Nav reālas nozīmes demografe P.Eglītes prognozei, ka pēc 10 – 15 gadiem stāvoklis var jūtami uzlaboties.(8) Tā ir vēlmju domāšana. Ir vairāki iemesli, kas ietekmē dzimstību. Ļoti svarīga ir dzīvokļu sadale un apdzīvojamā platība. Tāpat ģimeni arvien vairāk grib radīt cilvēki, kas ne bioloģiski, ne sociāli nav tam nobrieduši. Alkohola ietekmē radītie bērni bieži vien ir kropli gan fiziski, gan garīgā ziņā. Daļēja vai pilnīga sievietu neauglība patlaban sasniedz 56%, bet vīriešu neauglība pēdējos gados ir trīskāršojusies, un tā ir 40%. Daudzi to uzskata par Černobiļas avārijas sekām.(9) Vispār zemas dzimstības cēloņus var atrast gan sociālajā, gan psiholoģiskajā, gan morālajā un tikumiskajā sfairā.(10)

Zema dzimstība iet roku rokā ar mirstības pieaugumu. Sociālistiskais dzīves veids līdz ar citām nebūšanām ir sagrāvis nācijas veselību, pat cilvēku interesi rūpēties par savu veselību. Dabas piesārņotība, nekvalitatīva pārtika, augsts darba un sadzīves traumātisms, stresi, augstvērtīgu medikamentu trūkums, neefektīva veselības aizsardzības sistēma ir galvenie cēloņi, kādēļ nācijas veselība ir vāja.(11)

Līdz ar to vidējais mūža ilgums ir ievērojami mazāks nekā attīstītajās pasaules valstīs. Latvijā tas ir 71 gads (vīriešiem – 66, sievietēm – 75). Zviedrijā šie rādītāji ir atbilstoši – 77, 74 un 80 gadi.

Japānā – 78 un 81 gads. Arī šajā ziņā sociālisms ir pierādījis savu negatīvo ietekmi uz cilvēku. (12)

Viss iepriekš teiktais apstiprina to, ka padomju okupācijas laikā latviešu skaits samazinājies nevien relatīvi, t.i., attiecībā pret kopējo Latvijas iedzīvotāju skaitu, bet arī absolūtos skaitļos.

Pastāvot līdzšinējiem nacionālpolitiskiem apstākļiem **latviešu tauta iet pretī iznīcībai.**

Šī mūsu tautas dzīvības un nāves problēma ir noklusēta. Brīvajā pasaulē gan par to, cik zinu, rakstījuši nedaudzi – redaktors V. Upeslācis un Dr. U. Ģērmanis. Upeslācis uzsver, ka visbīstamākais ir fakts, ka no mūsu puses Latvijas okupācijas vara nav «politiski un efektīvi apzīmogota kā genocīda noziedzniece». (13) Ja latviešu tauta grib dzīvot, mums jācīnās par latvisku Latviju, kur latvieši ir pamattauta. Bet jēdzienu «latviska Latvija» kā brīvajā pasaulē, tā Latvijā ir tā nopulgojuši tie, kas cīnās par «internacionālo brālību» un «h o m o s o v i e t i c u s», ka to baidās pat pieminēt vai piemin ar ironiju trimdas un Latvijas politiķi. Propaganda, ko radījuši gan migranti un to aizstāvji, gan liberālās domas nesēji, slēpjoties aiz diskriminācijas un cilvēku tiesību maskas, diskreditē latviešu pamattautas tiesības neatkarīgajā Latvijā. Un nav neviena, kas ar faktiem šīs aplamības noraidītu.

Pasekosim, kā lielās rietumu demokrātijas raugās uz «imigrantiem» līdzīgiem pilsoņiem. Vācijā ir liels skaits dažādu tautību viesstrādnieku. Daudzu pirmo iebraucēju, sevišķi turku ģimenēs izaugusi paaudze, kas dzimusi un augusi Vācijā, runā vācu valodu, savējo pat aizmirsusi. Neviens politiķis pat nepaceļ domu, ka tiem vajadzētu piešķirt vācu pavalstniecību. Tieši otrādi, radusies nosodāma kustība, kas, fiziski iespaidojot viesstrādniekus, grib panākt to repatriāciju.

Francijā sociālistu premjere Edīte Kresona (Edith Cresson) ierosinājusi nelegālos migrantus deportēt masveidā. (Deporte by the Planeload). Žaks Širaks (Jacques Chirac), Gollistu vadonis, izteicis līdzjūtību franču strādniekiem, kas spiesti dzīvot blakus trokšņainiem un netīriem imigrantiem (noisy, smelly imigrants). Bij. prezidents Valerijs Žiskārs d'Estēns (Valery Giscard d'Estaing) brīdinājis no

migrantu invāzijas, prasot mainīt pavalstniecības likumu. Līdzīgi izteicies prezidents Miterāns (Mitterrand). Francijā reģistrētie imigranti sastāda tikai 7% no kopējā iedzīvotāju skaita un, protams, nevar apdraudēt franču tautu kā nāciju. Tomēr pēdējās prezidenta vēlēšanās Nacionālfrontes partijas vadītājs Žans-Merī Lapēns (Jean Marie La Pen), kas nikni vērsas pret imigrantu ieplūšanu Francijā, ieguva 15% vēlētajū balsu.

Nostāja pret imigrantiem vērojama arī Austrijā un Itālijā. (14)

Latvijā esošos migrantus daudzi pamatoti uzskata par kolonistiem. Vēsture rāda, ka pēc koloniālā statusa izbeigšanās angļi atstāja Indiju un Rodēziju, francūži – Alžīru, portugāļi – Angolu. Mums ir visas morālās un likumīgās tiesības to pašu attiecināt uz migrantiem. Protams, saprātīgs kompromiss ir iespējams. Cittautesiņiem, kas precējušies ar latviešiem, jāpiešķir pavalstniecība.

Parastais Gorbunova un *AP* arguments, ka nepieņemot «0» variantu, Rietumi mūs nesapratīs un atraus palīdzību, neiztur kritiku. Uz to norāda iepriekš minētā Rietumu valstu nostāja pret imigrantiem Naīvi domāt, ka Rietumiem pilnīgi svešas mūsu demografiskās problēmas. Jānožēlo tikai, ka Latvijas politiķi, viesojoties ārzemēs, nav tuvāk izskaidrojuši vai uzsvēruši latviešu tautas kritisko stāvokli. To, pārlicinot, nav darījuši arī trimdas politiķi un institūcijas. Kā vieni, tā otri centušies radīt priekšstatu, ka latviska Latvija ir utopija, illūzija. (15)

Sādu uzskatu vadīts, Gorbunovs Daugavpilī norādījis uz Šveici kā ideālu modeli nākotnes nacionālpolitiskai iekārtai. Zīmīgi, ka *Lit. un Mākslā* publicēti raksti, kur iztīrā valstis ar vairākām valodām, kā Šveici, Beļģiju un Kanadu. Pēdējā laikā duras acīs Latvijas laikrakstu apraksti par Šveices ciemiņiem. Tas nenotiek bez nolūka. Ja Šveice, kur kopā dzīvo vairākas tautas un kur pastāv vairākas valsts valodas, gadu simtus pierādījusi savu dzīvotspēju, tad tas ir galvenokārt šīs kantonu valsts īpatnējo apstākļu dēļ. Neviena no tur dzīvojošām tautām nemēģina otru ne apspiest, ne asimilēt, jo aiz vāciešiem stāv Vācija, aiz francūžiem – Francija, italiešiem – Itālija. Ja Latvijā rastos «kantoni», kur, ievērojot iedzīvotāju vairākuma tautību, valsts valoda būs latviešu vai krievu, mēs nosliktu

krievu jūrā kā mušas pienā. (Beidzamie vārdi atgādina kādu Ļeņina prognozi par minoritātēm Krievijā). Aiz krieviem stāv vairāk nekā 140 miljonu Krievija, aiz latviešiem – nekas. Bez tam Gorbunova-Jeļcina līgums jau nodod Krievijai tiesības aizstāvēt Latvijā savas tautas locekļus.

Tauta var mirt kā fiziski, tā garīgi. Reti kāda tauta ir aizgājusi bojā fiziskas iznīcināšanas rezultātā. Gan izšķirīgs te ir arī dabīgais pieaugums, tomēr tas var mainīties laika gaitā. Jādara iespējama, lai stiprinātu latviešu dabisko atjaunošanos, bet tā rezultāti parādās pēc garāka laika. Par to jāraksta nevien atsevišķi raksti, bet grāmatas.

Tauta mirst garīgi, ja tā zaudē valodu. Ja cilvēks zaudē valodu, viņš vēl var dzīvot, kaut grūti tam. Ja tauta zaudē valodu, tauta mirst, un nav varas, kas varētu to atsaukt atpakaļ dzīvē.

Franču zinātņu akadēmija aplēsusi: kamēr vien ir vēsturiski pareizas ziņas, mirušas 3964 tautas tādēļ, ka mirušas to valodas.

Latvijā šodien politiķu pieņemtie lēmumi var izšķirt mūsu tautas nākotni. Tādēļ likumu par pilsonību pareizi uzskata par politiskā ziņā vissvarīgāko. Blakus tam konsekventi jāiedzīvina valodu likums. Vai jaunais likums par pilsonību būs t.s. «0» variants, vai «pakoriģētais 0» variants, vai Saeimas vēlēšanas tiesības piešķirs tikai tiem, kas bija Latvijas pilsoņi pirms 1940.g. 17.jūnija, un viņu pēcnācējiem, to izšķirs Latvijā. Mēs, brīvās pasaules latvieši varam tikai lūgt noteicējus politiķus, pieņemot lēmumus, atzīt, ka svarīgākais ir un drīkst būt tikai latviešu tautas nākotne.

Pieņemto pilsonības likumu un tā atbalstītājus vērtēs ne tikai tagadne, bet arī vēsture.

VĒRES

1. *Laiks*, Nr.76, 1991.g. 21.septembris.
2. Elmārs Vēbers, *Nācijas vitālās (eksistences) tiesības. Literatūra un māksla*, 1991.g. 23. augusts.

3. Bruno Mežgailis, *Latvieši un cittautieši Latvijā*, LNI. 74.lapp.
4. Ibid.
5. O.Krastiņš, B.Mežgailis, *Latvijas iedzīvotāji*. Statistiskas izziņas, Rīga, 1991.g. 17.lapp., *Lit. un Māksla* op.cit.
6. Ibid 15. - 16.lapp.
7. P.Zvīdriņš, *Demografiska krīze. Diena*, 1991.g. 11.jūnijs.
8. P.Eglīte, *Iedzīvotāju ataudzes etniskie aspekti Latvijā. Latv. Zin. Akadēmijas Vēstis*, 1991., Nr.2.
9. Ilmārs Lazovskis, *Par draudiem latviešu nācijai.*, LNI, 9.lapp.
10. Jēkabs Raipulis, *Latviešu tautu saglabāt varam tikai mēs paši*, LNI, 59.lapp.
11. Elmārs Vēbers, op.cit.
12. Ibid.
13. V.Upeslācis, *Vai trimda veicina tautas iznīcības draudus, Vaga*, Nr.20, 1990.g. decembris.
14. *The Economist*, Sept.28. - Oct.4., 1991. 20. lapp. *Time*, 12. Aug. 91.
15. LR laikraksta *Diena* galvenais redaktors Viktors Daugmalis kārtējā ievadrakstā (28.8.91.) mūs aicina kategoriski atteikties no tiesmes celt savu Latviju kā «nacionālu Latviju, vadoties no ... vēsturiskām reminiscencēm». Eduards Berklāvs, *Austrālijas Latvietis* 11.okt.,1991.g. arī aizrāda uz LR 27.aug. televīzijas pārraidi, kur atbildīgs darbinieks Neimanis pūlējās iestāstīt, ka no tā, ja Latvijā ir sabraukuši uz pastāvīgu dzīvi svešautieši vairāk nekā latviešu Latvijā – latviešu nācijai, briesmas nedraud.

ĪSTENĪBA, NE MĪTS

Akadēmiskā dzīve, 1995. g. Saīsināts.

Brīvajā pasaulē dzīvojošie latvieši aktīvi piedalījās cīņā par Latvijas valsts neatkarības atjaunošanu, uzskatot, ka ar to būs nodrošināta arī latviešu tautas nākotne. Tomēr drīz vien atskārta, ka tas nu tā nav, jo padomju okupācijas laikā radītās demografiskās pārmaiņas apdraud latviešu tautas eksistenci. Tādēļ pēc neatkarības atgūšanas kā Latvijā tā brīvajā pasaulē sākās diskusijas par latviešu tautas nākotnes izredzēm. Tās turpinās vēl šodien. Vairums rakstu izceļ grūtības, ar kādām jāsadužas latviešu tautai kā etniskai vienībai tagadējos politiskajos apstākļos (1). Daži pat paredz, ka, turpinoties līdzšinējai politikai, latviešu tauta iet pretī iznīcībai (2).

Sākumā autori galveno vērību pievērša migrantu problēmai, jo vēl 1986.-88. gadu dzimstības līmenis nodrošināja paaudžu nomaiņu. Šobrīd latviešu tautas nākotni apdraud ne tikai migranti, bet arī izmiršana, jo mirušo skaits pārsniedz dzimušo skaitu. Atskan brīdinātājas balsis no demografijas darbiniekiem un politiķiem. Tomēr ir arī prominenti darbinieki, kas latviešu tautai draudošās briesmas ne vien noklusē, bet pat maldina sabiedrību, ka tādu briesmu nav. Savas nozīmes dēļ sevišķi jāmin kāds raksts, kuŗa autors ir pazīstams sabiedriska darbinieks.

Latvijas valdības *de facto* oficiozā *Diena* (12.9.94.) un brīvās pasaules latviešu laikrakstos parādījās Radio Brīvā Eiropa latviešu raidījumu vadītāja Ulža Gravas raksts *Mīti par latviešu izmiršanu*.

Raksts parakstīts «Uldis Grava, Radio Brīvā Eiropa» – tātd var likties, ka rakstā izteikti arī Radio Brīvā Eiropa uzskati. U.Grava ir viens no izcilākajiem bijušās trimdas nacionālpolitiskajiem darbi-

niekiem Brīvajā pasaulē. Viņš savā laikā pat bija konfrontējis Gromiko. Tādēļ jāuzskata, ka rakstu viņš uzrakstījis labā ticībā, kalpojot patiesībai un latviešu tautas interesēm. Šo rakstu tomēr nosodījuši un tā galvenos secinājumus par aplamiem atzinuši Latvijā pazīstamie, izcilie demografi – Edvīns Vītoliņš un akadēmiķis prof. Pēteris Zvīdriņš (3). Minētie autori parakstās kā Latvijas Ministru Kabineta Demografijas Komisijas locekļi, uzsverot, ka rakstā (3) izteiktajiem uzskatiem viņi saņēmuši «arī Ministru Kabineta Demografiskās Komisijas ieteikumu». Viņi izteic neizpratni par to, kas pamudinājis raksta autoru (U.G.) «tendenciozi un vietām pat kļūdaini novērtēt Latvijas demografisko stāvokli».

Rakstot par demografisko situāciju, U. Gravam šķitis, «ka daudzi mūsu pieņēmumi liekas mīti». Viņš min četrus «mītus». Apcerēsim tos!

Mīts nr.1: **Latviešu demografiskais stāvoklis Latvijas iedzīvotāju vidū pasliktinās.**

U.G. uzskata, ka latviešu tautas izdzīvošana vairs nav apdraudēta, jo kritiskais stāvoklis, kad latviešu daļa bija noslīdējusi uz 52% (1989.gadā), pieder vēsturei. 1993.gadā latviešu sastāvs jau bija uzlabojies līdz 53% un šogad (1994.g.) jau līdz 54,2%. Tas galvenokārt izskaidrojams ar migrāciju. Kopš 1980-to gadu beigām izbraucēju skaits pārsniedzis ieobraucēju skaitu. Viņš sevišķi izceļ 1993.gadu, kad izbraucēju skaits pārsniedzis ieobraucēju skaitu par 28.000 un «nenoliedzams fakts, ka latviešu tautas pamatsastāvs atkopjas». Šādi migrācijas rezultāti radušies tādēļ, ka «kopš 1989. gada vārti uz Latviju ir slēgti».

Paraudzīsimies, vai iepriekš teiktais atbilst īstenībai! 28. septembrī Ministru kabineta Sarkanajā zālē atklāja semināru par nelegālās migrācijas sociālajām un tiesiskajām problēmām. Ministru prezidents Māris Gailis uzsvēra, ka **1993.gadā Latvijā nelegāli ieobraukuši aptuveni 40.000 cilvēku**. Tādēļ esot nepieciešams veidot datu bāzi, paplašināt kontaktus ar kaimiņvalstu robežsargiem, attīstīt robežapsardzes sakaru sistēmu, kā arī papildināt un pārkārtot ar migrāciju saistītos likumdošanas aktus (4).

Iepriekš minētais piemērs norāda, ka teiciens «vērti uz Latviju ir slēgti» ir aplams, tāpat arī migrācijas saldo. Ievērojot nelegālos iebraucējus, uzdotais latviešu īpatsvars, izteikts procentos, vairs nav ne 53,5%, ne 54,2%, bet mazāks, varbūt pat zem 52%, jo liekas, ka oficiālās iestādes minētajos gados nav ievērojušas nelegālos iebraucējus, aplēšot latviešu un pārējo tautību īpatsvaru (5).

Igaunijā izveidots departaments emigrācijas jautājumu risināšanai. Pie mums nekas nav darīts, lai organizētu kolonistu emigrāciju un repatriāciju. Saeimas Cilvēktiesību komisijas vadītāja I. Birzniece sarunā ar *Dienu* atzinusi, ka patlaban nav vēl valdības politikas šajos jautājumos (6).

Ārzemju eksperti nevar vai negrib saprast migrantu statusu Latvijā. *EDSA* pārstāvis Makss van der Stūls, šķiet, aizmirsis, ka viņa mazajai dzimtenei Holandai kādreiz bija milzu kolonija – Indonēzija. Tur vairākās paaudzēs dzīvoja tūkstoši holandiešu kolonistu. Pēc Indonēzijas neatkarības pasludināšanas 40-jos un 50-jos gados tie atstāja šo koloniju, nesaņemot nekādu starptautisku atbalstu vai palīdzību, kādu tagad pieprasa Krievija (7). Līdzīgu gadījumu ir daudz – Alžīra, Angola u.c.

Mīts nr.2: **Latviešu tautas dzimstība samazinās.** Tas nav mīts, bet realitāte. Lūk dzimušo skaits latvietēm: 1990.gadā – 21.438, 1991.gadā – 20.107, 1992.gadā – 19.418, 1993.gadā – 17.257. Tātad dzimušo skaits trīs gados samazinājies par 20%. Pretēji U.Gravas rakstā apgalvotam, krītas arī dzimstība sievietēm 20-29 gadu vecumā (8).

Mīts nr.3: **Latviešu tauta lēnām izmirst.** Arī tas nav mīts, bet realitāte (sk. 3.vēri). No 1993.gada *Latvijas Demografijas gada grāmatas* redzams, ka šajā gadā valstī piedzimuši par 12.438 mazāk nekā nomiruši. Latvietēm šajā gadā, kā iepriekš minēts, piedzimuši 17.256, bet nomiruši 21.685. Tātad gada laikā dabiskās apmaiņas ceļā pamatnācijas skaits samazinājies par 4429 latviešiem. 1994.gadā astoņu mēnešu laikā iedzīvotāju dabiskās kustības rādītāji ir sliktāki nekā attiecīgā laikā pagājušā gadā, un tāpēc ir pamats lēst, ka visa 1994.gada attiecīgie skaitļi būs vēl nelabvēlīgāki kā visiem iedzīvotājiem, tā pamattautai – latviešiem.

Ne latvieši, ne pārējās tautības, izņemot čigānus, ne tuvu nedrošina pat paaudžu apmaiņu. 1986.- 1988. gadu dzimstības līmenis 210-215 dzimušo uz 100 sievietēm viņu dzīves laikā nodrošinātu paaudžu nomaiņu, bet 1993.g. šis skaitlis nokritās līdz 151. Analizējot 1994.g. astoņu mēnešu rezultātus, var paredzēt, ka šis skaitlis noslīdēs 130-135 robežās. Līdz ar to paaudžu nomaiņa tiek nodrošināta tikai par 60-65%. Bez tam deviņdesmitajos gados būtiski paliecinājušies mirstība.

Grūti būtu pasaulē atrast kādu citu valsti ar tik bēdīgu bilanci. Gan ANO eksperti, gan Latvijas speciālisti paredz depopulācijas turpināšanos tuvākajā un vidēji tālajā nākotnē. Tikai ar pārpratumu vai rupju kļūdu var izskaidrot U. Gravas vērtējumus par iedzīvotāju vidējo vecumu. **Rakstā minētie 32 gadi gadsimta beigās nav reāli (9).**

Vairāk kā pārsteidz U.Gravas pamatojums iedomātajam 3. mītam:

«Tomēr vissvarīgākais faktors aizgājušajā gadā, kam vajadzēja būt viskļedzošākajiem virsrakstiem visos latviešu laikrakstos: 1993. gadā no visām dzemdībām 64,5% zīdaiņu bija latviešu mātes, salīdzinājumā ar 54% latviešu valsts iedzīvotāju sastāva. Tātad latviešu izmiršana ir tīrais mīts.»

Nav jābūt demografam, lai saprastu, ka iepriekš minētie skaitļi gan var norādīt uz latviešu īpatsvaru nākotnē salīdzinājumā ar pārējām tautībām, bet tie nenorāda ne uz tautas izmiršanu, ne izdzīvošanu.

Mīts nr.4: **nelatvieši Latvijas valsti neatstāj, tikai apmaiņās ar sveštautietiem.** Te U.Grava vēlreiz norāda uz 1993.gadu, kad izbrauca 31.300 personas, iebrauca 3.100. Attiecība tātad 10 pret 1. No izbraucējiem puse bijuši jaunāki par 25 gadiem. Šīs migrācijas rezultātā radītām demografiskām pārmaiņām esot milzīga nozīme. Īstenība ir citāda un aplēse šāda:

1993.g. – iebrauca legāli	3.100
iebrauca nelegāli –	40.000
Kopā iebraukuši –	43.100
izbraukuši –	31.300
iebraucēju saldo –	11.800

Līdz ar to latviešu īpatsvars ir nevis audzis, bet krities, un migrācijas rezultātā radītām pārmaiņām ir gan nozīme, bet pilnīgi pretēja tam kā iedomājies U.Grava (10).

Ja šinī rakstā apcerēti U.Gravas uzskati, tad galvenokārt tādēļ, ka viņš ir Radio Brīvā Eiropa latviešu raidījumu vadītājs, un minētā raidītāja paustie uzskati var ietekmēt ne tikai latviešu politiķus, bet arī mums draudzīgu un nedraudzīgu ārzemnieku uzskatus par valdības realizēto demografisko politiku.*)

VĒRES

1. Rakstu krājums *Latviešu nācijas izredzes*. Rīga, Zinātne, 1990. Te sakopoti demografu, politiķu un statistiķu raksti par mūsu tautas stāvokli Latvijā.
2. Jānis Labsvīrs, *Latviešu tautas nākotne. Akadēmiskā dzīve*, 1992.g.; sk. arī rakstus laikrakstos *Latvija Amerikā*, *Austrālijas Latvietis* un *Brīvā Latvija*.
3. Edvīns Vītoļiņš, Pēteris Zvīdriņš, *Vai tiešām latviešu izmiršana ir tikai mīts?* *Diena*, 23.9.94. Piebilstams, ka akadēmiķis prof., dr.habil. ekon. P.Zvīdriņš ir Pasaules demografu savienības loceklis.
4. Valdis Francs, *Latvijā joprojām palielinās nelegālā migrācija*, *Diena*, 29.9.94.
5. Pēc pieejamām ziņām arī 1990.gadā iebraucēju skaits pārsniedzis izbraucēju skaitu par 7877 personām; sk. J.Labsvīrs, *Vai latviešu tauta mirst, Latvija Amerikā*, 29.6.91. Par 1991., 1992. un 1994.g. ziņu nav.
6. *Diena*, 15.10.94.
7. Op. cit., 23.9.94.
8. Ibid.
9. Ibid.
10. Lēšot, ka 1993.g. Latvijas iedzīvotāju skaits bija 2,6 miljoni (pēc Latvijas Universitātes demografiskās nodaļas lēšēm tas bijis 2.606.176), svešautiešu skaits (iebraucēji jau galvenokārt ir svešau-

tieši) pieaudzis par apm. 11.800, vai par 0,45 proc. no kopējā iedzīvotāju skaita, kas nozīmē, ka latviešu īpatsvars, izteikts procentos, samazinājies. Ja līdzīga migrantu kustība, ieskaitot arī nelegālos iebraucējus, ir bijusi visus pēdējos piecus gadus, tad var uzskatīt, ka kopš 1989.g. svešautiešu īpatsvars pieaudzis par apm. 2.25% (0,45%) no kopējā iedzīvotāju skaita. Ja 1989.g. svešautiešu īpatsvars bija 48% (latviešu 52%), tad 1993.g. tas varētu būt ap 50,25% un latviešu skaits nokrities uz 49,75%. Protams, šie skaitļi ir tikai teorētiska varbūtība, jo mums nav droši zināms nelegālo iebraucēju skaits. Tomēr, vērojot, ka oficiālajos datos nav uzdoti nelegālie iebraucēji, jāsecina, ka 1993.g. latviešu īpatsvars bija nevis U.Gravas minētie 53.5%, bet gan zem 1989.g. uzdotajiem 52%.

Jāpiebilst, ka pēc Latvijas Universitātes demografiskās nodaļas aplēses depopulācija (izmiršana) turpināsies arī jaunā gadu simteņa sākumā (pretēji U.G. uzskatiem). 2003. gadā paredzētais iedzīvotāju skaits: 2.465.000 (sk. Pēteris Zvīdriņš, *Demografiskais pulss pasaulē un Latvijā, Diena*, 16.7.93.).

---

*) Oficiālie dati par 1994.g. liecina, ka mirstība ievērojami pārsniedza dzimstību (*D.Chr.* 17.2.95.)

1994.gadā miruši par 17.739 cilvēkiem vairāk nekā dzimuši, tas ir par 6000 vairāk nekā 1993. gadā. Pavisam 1994.g. piedzimuši 24.580 bērni, kas ir apm. par 3000 mazāk nekā 1993.gadā (kad piedzima 27.589 bērni). Savukārt, 1989.gadā piedzima gandrīz par 15.000 vairāk – 39.217.

Pagājušajā gadā miruši 42.319, t.i., par 3000 vairāk nekā 1993.g. (39.236). 1989.g. nomira 32.404, t.i., par 10.100 mazāk. Samazinājies arī noslēgto laulību skaits no 14.605 1993.g. uz 11.386 1994.gadā.

Attiecībā uz migrāciju Valsts statistikas komiteja ziņo, ka arī pagājušajā gadā (1994.g. – *red.*) no Latvijas izbraukušo skaits pārsniedza iebraukušo skaitu. Iedzīvotāju skaits uz migrācijas lēses samazinājies par 18.800. Tomēr norādīts, ka ar dažām valstīm – Igauniju, Grūziju, Baltkrieviju un Lielbritāniju – 1994.g. Latvijai bijis pozitīvs migrācijas saldo. (*Diena*, 17.4.95.). Nekas nav minēts par nelegālo imigrāciju. Tas liek šaubīties par īsto migrācijas saldo.

Akadēmiķis P.Zvīdriņš norāda, ka ļoti pieaudzis pašnāvnieku skaits (1987.g. – 611, 1993.g. – 1.100). Slepkaivības kopš 1987.g. pavairojušās sešas reizes, joprojām liels satiksmes negadījumu skaits. Pieaugusi alkohola izplatība (1994.g. ārstniecības iestāžu uzskaitē bijuši 38.000 alkoholiķu un narkomānu). Latviešu straujāku samazināšanos kavē neliels ārzemju latviešu pieplūdums, kā arī minoritāšu asimilācija. Viņš nepiemin nelegālos iebrucējus (*Diena* 3.2.95.).

Tieši nelegālie iebrucēji nākotnē var būt faktors, kas kopā ar Latvijā legalizētiem migrantiem apdraud nevien latviešu tautas eksistenci, bet arī Latvijas valsts neatkarību. Ja vien saimnieciskie apstākļi būs labāki un dzīves standarts Latvijā augstāks nekā bij. Pad. Savienības valstīs, nelegālie iebrucēji plūdis uz Latviju par spīti pastiprinātai robežu apsardzībai. Pat *ASV* nespēj novērst nelegālo imigrantu plūdus no Meksikas, kuŗus pievelk *ASV* pilsoņu dzīves standarts un saimnieciskā labklājība un iespējas. Tomēr autoram nav ziņu, ka Latvijā pēdējos gados būtu publicēts kaut aptuvens nelegālo iebrucēju skaita novērtējums. Kādēļ?

Protams, te izteiktie uzskati var būt maldīgi, bet šo rindu autors būtu pirmais, kas prēcātos par to.

Redaktora piebilde. Mirstība pārsniegusi dzimstību Latvijā arī turpmākajos gados – 1995.g. (38,9 tūkst. mirušo pret 21,6 tūkst. dzimušo) un 1996.g. (34,3 t. pret 19,8 t.). Pēdējos četros gados dzimušo skaits tātad bijis šāds (tūkstošos):

1993. 1994. 1995. 1996.

27,6 24,6 21,6 19,8

t.i., ik gadus par apmēram 3 tūkstošiem mazāk nekā iepriekšējā gadā.

Ka nekāds krass dzimstības pieaugums tuvākajā laikā nav gaidāms, ir skaidrs katram, kas kaut cik saprot tautas vairākuma materiālo stāvokli. Ja, piemēram, jaunā ģimene dzīvo kaut cik labiekārtotā dzīvoklī Rīgā, tad, piedzimstot bērnam, patreizējie bērnu pabalsti nesedz pat automātisko maksas pieaugumu par ūdeni, kanalizāciju un gāzi, ko parasti aprēķina atkarībā no ģimenes locekļu skaita.

Pārsteidzoša ir Latvijas valdības un Saeimas, tāpat arī masu informācijas līdzekļu ignorance.šajā jautājumā. Tā vietā, lai spriestu par abortu aizliegšanu, Saeimai vajadzētu pieprasīt no valdības 5 līdz 10-kārtīgu

bērnu pabalstu paaugstināšanu vismaz Latvijas pilsoņu bērniem. Turklāt jau iepriekš gribētos noraidīt iebildumus, ka atradīšoties tādas ģimenes, kuras tad mēģināšot iztikt tikai no bērnu pabalstiem. Kaut arī tā būtu – nedrīkst taču tautas nākotni padarīt atkarīgu no dažiem necienīgajiem!

Raksturīgi ir arī tas, ka, šķiet, nevienas politiskās partijas programmā vai pat tikai pirmsvēlēšanu solījumos nav paredzēts īpaši rūpēties par dzimstības stimulēšanu, labākajā gadījumā kaut kas ir minēts vienīgi par *daudzbērnu* ģimenēm. Acīmredzot, Latvijas politiķi uzskata šo jautājumu par nesvarīgu un ir pārliecināti, ka tāpat domā arī tautas vairākums, ja jau viņi necer ar tādu solījumu palīdzību piesaistīt vēlētājus. Būtu bezgala traģiski, ja viņi nebūtu kļūdījušies.

Dzimstības stimulēšanai patreizējos apstākļos vajadzētu būt galvenajam mērķim valdības finansu politikā, jo kam gan pēc dažiem desmitiem gadu būs vajadzīgi gludi asfaltētie ceļi, drošā enerģijas piegāde, teicamie telefona sakari u.c. «sasniegumi», kuru dēļ valdība un tās monopoluzņēmumi nemitīgi kāpina inflāciju? Varbūt vienīgi jauniem imigrantiem ne tikai no Krievijas, bet arī no Ķīnas un citām Āzijas vai Āfrikas zemēm? Kas būs tie, kas varēs ieiet Eiropas Savienībā, ja ceļa atvēršanai uz turieni būs upurēts pārāk daudz?

NACIONĀLISMS
UN
PATRIOTISMS

1993. 1994. 1995. 1996.
 27,6 24,6 21,6 19,3

1.1. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni.

Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni.

Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni.

1993. 1994. 1995. 1996.
 27,6 24,6 21,6 19,3

1.1. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni.

Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni.

Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni.

Pārskats par Latvijas valdības un Saeimas darbību 1993. gada 1. ceturksnī.

Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni. Kā gada par aplūgtiem 5 miljoniem izmaksu izdevumi ir 1,1 miljoni.

NACIONĀLISMS UN PATRIOTISMS

Akadēmiskā darva. 1959 g. Nr. 31

Ir grūti atrast vispār atzītu definīciju vārdiem nacionālisms un patriotisms. Par to var pārbaudīt, pārīesot dažādas vārdnīcas un dažādu autoru darbus par šo tēmu. Katrā ziņā vārds «nacionālisms» saistās ar vārdu «nācija» jeb «nācija». Arī vārdu «tauta» jeb «nācija» izprot dažādi. Amerikā ar vārdu «nācija» apzīmē visus tos iedzīvotājus, kas pastāvīgi dzīvo šīn llovalstī, pat ja tie nav ieguvuši pavalstniecību.

Latvijā ar šo vārdu apzīmējam tautu etniskā nozīmē. Ar 1884. gada rindās vārds tautas.

Tauta ir sabiedrība, kas ir saistīta ar zemi, ar zināmu notikumu rindu.

Mēs varam pieņemt, ka tauta ir kopīga dzīve, tāpat, kad tie beigušies. Tautas dzīve ir kopīga dzīve kādas tautas dzīvē.

Tāpat varam teikt, ka tauta nav ne negaisti, ne racionāli radīta, bet pati radusies, vēstures gājumā kopā darbojot, kas izveido kopības sajūtu. Dots vēsturnieku uzskats, ka jomene un cilts ir tā kā tautas radīšanās. Cilvēki iaudis savstarpēji kopā radusies tā kā instinkts un galvenā robeža starp tās locakam bija atšķirība.

Pati ir maz vienotājs elements, un tas pašam šīn dzīvē. Tautas mīļš mērijams gadsimtos un tauti varam saukt, vārds kopējais elements.

NACIONĀLISMS UN PATRIOTISMS

NACIONALISMS
UN
PATRIOTISMS

NACIONĀLISMS UN PATRIOTISMS

Akadēmiskā dzīve, 1989.g. Nr.31

Ir grūti atrast vispār atzītu definīciju vārdiem nacionālisms un patriotisms. Par to var pārliecināties, pārlasot dažādas vārdnīcas un dažādu autoru darbus par šo tematu. Katrā ziņā vārds «nacionālisms» saistās ar vārdu «tauta» jeb «nācija». Arī vārdu tauta jeb nācija izprot dažādi. Amerikā ar vārdu nācija apzīmē visus tos iedzīvotājus, kas pastāvīgi dzīvo šinī lielvalstī, pat ja tie nav ieguvuši pavalstniecību.

Latvijā ar šo vārdu apzīmējam tautu etniskā nozīmē. Arī tālākajās rindās vārds tauta lietots šinī nozīmē.

Tauta ir sabiedrība, kas atšķiras no pūļa, kā arī no racionāli, ar zināmu nolūku radītas sabiedrības, kāda, piem., ir draudze.

Mēs varam pateikt, kad radies pūlis vai dibināta draudze; tāpat, kad tie beiguši pastāvēt, bet grūti, vai pat neiespējami datēt kādas tautas dzimšanu vai miršanu.

Tātad varam teikt, ka tauta nav ne nejauši, ne racionāli radīta, bet pati radusies, vēstures gājumā kopā dzīvojot, kas izveido kopības sajūtu. Daļa vēsturnieku uzskata, ka ģimene un cilts ir sākums tautas radīšanā. Cilvēki ļaudis saistīja kopā pašuzturēšanās instinkts un galvenā saite starp tās locekļiem bija asinsradniecība.

Pūlī ir maz vienotāju elementu, un tas parasti ātri izirst. Tautu mūžs mērījams gadu simtos un tanī varam saskatīt vairākus kopējus elementus.

Tie ir: 1) kopēja vēsture, 2) kopēja rase vai cilme, 3) kopējas tradīcijas un dzīves veids, 4) kopēja reliģija un, galvenais, – 5) kopēja valoda un 6) kopēja kultūra.

Ja kādai tautai piemīt visi iepriekš minētie kopējie elementi, varam runāt par viengabalainu tautu. Tomēr lielāko tiesu tautām trūkst dažu no iepriekš minētajiem elementiem.

Latviešiem nav bijusi kopēja vēsture, jo Latgales vēsture bija cita nekā Kurzemei un Vidzemei. Tas pats sakāms par reliģiju: Latgalē valdošā bija katoļu ticība, pārējā Latvijā ar maz izņēmumiem, luterticība. Arī rasi un kopējās asinis nevaram uzskatīt par būtiski nepieciešamu elementu, jo sevišķi lielajās tautās ir stipri jaukts rases sastāvs. Pat uz latviešu rases «tīrību» savu ietekmi atstājuši biežie svešu tautu kaŗa pulku sirojumi mūsu zemē.

Tas pats, runājot par kopīgām tradīcijām: Prūsijā tās atšķiras krasi no tām, kas pastāv Bavārijā, lai gan abās vietās dzīvo vācieši.

Šo rindu autoram šķiet, ka kādas tautas būtiskās pazīmes ir tās valoda un kultūra, lai gan arī šinī ziņā varam vērot nedaudz izņēmumu.

Dabā nav valodas. Valoda rodas tikai ar cilvēku, un tā ir svarīgākā tautiskās individuālītātes zīme, tāpat kā svarīgākais faktors sabiedrības apvienošanā tautā.

Ja cilvēks zaudē valodu, viņš vēl var dzīvot, kaut grūti tam. Ja tauta zaudē valodu, tauta mirst, un nav vairs spēka, kas to varētu atsaukt atpakaļ dzīvē. Ar to izskaidrojams tas, ka tie, kam rūp savas tautas nākotne, jo sevišķu vēribu pievērs tam, lai jaunieši nezaudētu savas tautas valodu.

Valodu var iemācīt skolās, bet, sevišķi trimdā, valodas mācīšanā bērniem tomēr galvenā loma ir ģimenei. Ja latviešu valoda nav bērnam ģimenē, reti būs gadījumi, kur viņš to varēs iemācīties trimdas skolās.

Otra būtiska pazīme, kas atšķir tautas, ir kultūra. Man šķiet, ka tāpat kā lielais Likteņa lēmējs ir piešķīris atšķirīgas spējas un īpašības ikvienam individam, tāpat īpatnējas spējas kultūras radīšanā ir piešķirtas arī katrai tautai. Ikvienas tautas kultūra ieiet kā īpatnēji slīpēts dārgakmenis visu tautu, pasaules gara kultūras vaiņagā. Atņe-

miet pasaules gara kultūrai, ko devuši francūži, italieši, angļi, vācieši un jūs padarīsit pasaules gara kultūru nevien nabagāku, arī vienmuļāku. Atņemiet pasaules gara kultūrai to, ko devuši poļi, lietuvieši, latvieši, igauņi un citas tautas, notiks tas pats.

Vēlreiz gribētu uzsvērt, ka galvenais, ar ko tauta atšķiras no pārējām sabiedrībām, ir valoda un īpatnējā kultūra, kas progresē un mantošanas ceļā tiek nodota no paaudzes uz paaudzi.

Nacionālisms ir nevien apziņa, ka es piederu pie kādas tautas, bet arī pārliecība, ka šī piederība ir man devusi, sevišķi garīgā ziņā, kaut ko vērtīgu, īpatnēju, ko tālāk izkopjot, es palīdzu veidot nevien sevi, bet arī tautas garu. Ir dabīgi, ka tādēļ man jābūt lojālam pret savu tautu.

Nacionālisms nav kaut kas, ko var taustīt, ko var loģiski pamatot, līdzīgi kā nevaram ar loģikas palīdzību izskaidrot, kas ir Dievs, bet reliģijas nozīme mums bieži atklājas emocionālā pārdzīvojumā, svinīgā dievkalpojumā vai slimnieka pārdzīvojumā, kuŗš pēc bezcerīgas slimības tomēr kļuvis vesels un atgriezies dzīvē.

Un vai tas līdzīgi nav ar nacionālismu? Daudzi ir piedzīvojuši to prieku, kas mūs pārņem, ja tālu no mājām, svešā pūlī nejauši sastopam tautieti. Un trimdas Dziesmu svētkos kāds izcils tautisks priekšnesums vai pat kopīga *Pūt vējiņi* nodziedāšana rada mūsos savīļņojumu, pat asaras acīs. Tās ir nacionālas emocijas, nacionālas saites, kas nāk mums līdz no sirmas senatnes un ko grūti apcerēt vienīgi ar prātu. Kāda trimdas latviešu žurnāliste rakstīja *Laikā*, ka viņai, apceļojot Vāciju, naktsmāju sagādāšana nav radījusi materiālas problēmas: naktsmājas viņa varējusi atrast vai katrā latviešu ģimenē. Vai te arī neizpaužas tautas kopības apziņa?

Var noliegt savu tautu, var noliegt savu ģimeni, bet individs ar to zaudē garīgu balstu un stabilitāti.

Lai radītu mazvērtības sajūtu vai pat iznīcinātu latviešu tautu, kā vācu, tā tagadējie okupanti radīja un rada iespaidu, ka latvieši paši maz ko sasnieguši bez «brālīgo» tautu atbalsta. Paldies Dievam, ka latvieši nav tam ticējuši un netic šodien. Kā spilgtāko piemēru mūsu tautas īpatnējām spējām varam minēt mūsu tautas dziesmas. Tāpat

gara kultūras sasniegumus īsajos neatkarības gados. Ar dažiem no tiem mēs varējām sacensties ar līdzīgiem sasniegumiem Vakareiropā.

Lai tauta varētu attīstīt savus gara spēkus, tā cenšas pēc savas brīvības, neatkarīgas valsts. Ja atzīstot un piesavinoties kādas tautas īpatnējos gara sasniegumus, varam runāt par kulturālo nacionālismu, tad cīņu pēc savas neatkarīgas valsts varētu apzīmēt par politisko nacionālismu.

Šo tautu cīņu pēc neatkarīgas valsts jo sevišķi vērojam 19. gadu simtenī. Šī iemesla dēļ 19.g.s. bieži nosaukts par nacionālisma gadu simteni. Tautu cenšanās pēc savas suverēnas valsts nav beigušies līdz mūsu dienām. 20.g.s. šī tendence no Eiropas pārsviedusies uz Afriku un Āziju.

Uz nacionālismu un uz nāciju valstīm zinātnieki un politiķi raugās dažādi. Ir daudzi, kas nacionālismu noliedz, saskatot tanī spēku, kas ved pie kariem un nemieriem, lielummanijas un asins izlīšanas.

Manuprāt liela daļa universitāšu mācībspēku *ASV* vērtē nacionālismu negatīvi. Sevišķi izceļ t.s. «balkānizāciju», kur mazo tautu nacionālisms novedis pie savstarpējiem kariem un nemieriem. Daudzi norāda uz asiņaino nacionālsociālismu, kur vācu tauta uzskatīja sevi par izredzētu kungu tautu, uzsverot, ka «mazvērtīgās» tautas un rases pat jāiznīcina vai jāpadara par «kungu tautas» kalpiem.

Cik aplami vēl šodien izprot nacionālismu arī daži latvieši, norāda kāda autora (skat. Jānis Purviņš-Jurjāns, *Nacionālisma nākotne, Jaunā Gaita* Nr.145, 39.- 41.lapp.) nacionālisma ideoloģijas definīcija:

Nacionālisma ideoloģijas pamatā esot «kādas personas mentālais stāvoklis, kuŗā atrodoties, šī persona **pārmērīgi** (izcēlums mans, J.L.) uzsver piederību savai tautai», vērtējot apkārtējo pasauli, notikumus un citus fainomenus ar «mana tauta pirmā vietā» mērauklu. Tālāk viņš uzsver, ka «Latviešu sabiedrība universa likuma vietā ir sekojusi Vāczemē dzimušām ideoloģijām un teoloģijām».

Pielīdzinot latviešu nacionālo apziņu Hitlera izpratnei par vāciešiem kā «kungu tautu», autors aizmirsis: – kā šodien Latvijā, tā trimdā, latviešu nacionālisms nevar būt un nav «pārmērīgs», bet gan

cenšas «vilkt savu» dzīvību. Pārmērības nebija arī Latvijas neatkarības laikā, par to būs runa vēlāk.

Bet te jāuzsver, ka pārspīlējot katru lietu var novest līdz absurdam. Vislabākā ideja, nepareizi saprasta, vai novesta līdz galējībai, var radīt negatīvus rezultātus. Parasti brīvās valstīs reliģiju uzskata par ko pozitīvu, bet mēs zinām, ka tā, nepareizi izprasta vai novesta līdz galējībai, rada negatīvus rezultātus. Kā piemēru varam minēt inkvizīciju viduslaikos un to, ko šodien reliģijas vārdā dara Irānā Chomeini. Līdzīgi tas ir ar nacionālismu. **Pareizi** izprasts nacionālisms nerada ne kaņus, ne citu tautu apspiešanu vai iznīcināšanu. Tā izprasts nacionālisms atzīst, ka nav ne izredzētu, ne mazvērtīgu tautu. Un ja kāda tauta ir mazāk izglītota, tai jādod izdevība nokavētā panākšanā. Tas attiecas kā uz tautām, kuŗas jau nodibinājušas valsti, tā uz tā dēvētajām minoritātēm – tautām vai to daļām, kas dzīvo kādas citas tautas valstī.

Vislabākais piemērs ir kultūras autonomija, ko Latvijas neatkarības gados piešķīra minoritātēm. Tās varēja sekot savām tradīcijām, izkopt savu folkloru, runāt savu valodu un dibināt savas skolas. Tās drīkstēja piedalīties vēlēšanās, ievēlēt parlamentā savus pārstāvjus, piedalīties valdībā. Minoritāšu locekļi Latvijā baudīja tādu pašu pilsoņu aizsardzību kā latvieši. Kur te var saskatīt «pārmērību» vai «mana tauta pirmajā vietā» mērauklu? Partiju laikos likās, ka dažas minoritātes bija labāk nodrošinātas nekā latvieši.

Iepriekš minējām, ka kādas tautas rašanos nevar datēt. Var gan aptuveni noteikt, kad kāda sabiedrība sāk uzskatīt sevi par tautu. Šis laiks ir t.s. tautas atmodas laiks, un latviešiem tas sākās ap 19.g.s. vidu. Tāpat igauņiem. Latviešiem tautas atmodas laiks saistās ar A.Kronvalda, Kr.Valdemāra, Juŗa Alunāna, Ausekļa, Kr.Barona un A.Pumpura vārdiem. Šie vīri bija tautas apziņas modinātāji un tautas gara dzīves vadītāji.

Prof. H.Biezais uzsver, «ka tautas gara tipiskuma izpausme, kas to tur kopā, ir tās vadītāji resp. lielas personības politiskā, reliģiskā, militārā un zinātnes laukā». (skat. H.Biezais *Kristiānisms Nacionālisms Humānisms* 96. lapp.). Tam visam nav nekāda sakara ar juridiskām tiesībām un varu, jo katrs vadītājs izaug no savas vides,

tāpat kā ozols izaug pakalnē vai puķe pļavā. Afrikā gan ir miljoniem cilvēku, bet nav tautu, tādēļ, ka tur nav izaudzis neviens spilgts vadītājs kā, piem., Gandijs Indijā. (95. lapp.).

Pret tautu un nacionālismu vēršas arī kosmopolītisms. Tam ir vairāki veidi. Minēsim dažus: kosmopolītisms, kas mūžīgā miera ideālu pamato tautu iznīkšanā. Šo varētu dēvēt par pacifistisko kosmopolītismu. Ideālistiskais kosmopolītisms cenšas apvienot cilvēci, lai realizētu brālības ideālus. Kosmopolītisms, kas bazējas uz materiālistisko pasaules uzskatu. Pēdējais tautu būtiskās atšķirības noraida proletāriskās internacionāles vārdā. Komūnisti mēģina radīt jaunu «padomju cilvēku», noliedzot līdzšinējo t.s. buržuāzisko nacionālismu.*)

Visi kosmopolīti tic, ka tautas iznīks. Manuprāt tā ir utopija, jo nacionālisms sakņojas pašā cilvēkā. Ja tas tomēr kādreiz notiktu, tad par to nebūtu iemesla priecāties, jo, kā iepriekš redzējām, tas padarītu pasaules gara kultūru vienmuļāku. Nav nekāda pamata, ievērojot līdzšinējo vēstures gaitu, cerēt, ka no dažādajām tautām varētu izveidoties cilvēce resp. universālais cilvēks. Mākslīga un brutāla nonivelēšana to nekad nepanāks.

Runājot par nacionālismu, mums prātā nāk otrs vārds – patriotisms. Ja sakām, ka kāds cilvēks ir nacionāli noskaņots vai nacionālists, tad uzskatām, ka viņš ne tikai atzīst sevi par kādas tautas locekli, bet arī mīl šo tautu, tāpat to zemi, kur viņš piedzimis. Tādēļ daži ieskata, ka vārds patriotisms gūst to pašu nozīmi kā nacionālisms. Manuprāt, vārds patriotisms ir ar citādu nozīmi, proti, nozīmē to, ka mēs, pat nebūdami kādas nāciju valsts locekļi, mīlam to zemi, kur dzimuši un auguši. Patriots ir gatavs aizstāvēt dzimto zemi, par to cīnīties. Labs piemērs ir baltvācieši, kas tagad dzīvo ārpus Latvijas. Daudzi no viņiem uzsver savu patriotismu, mīlestību pret to zemi, kuŗā tiem šūpulis kārts un kuŗu minušas viņu kājas bērībā un jaunībā. Katram ir pazīstamas tās jūtas, kas pārņem cilvēku, ja viņš pēc ilgiem gadiem skata to vietu, to zemi, kur dzimis un audzis.

Runājot par nacionālismu, sevišķi trimdā, nevaram paiet garām t.s. jauktajām laulībām. Te izšķiršanās par to, pie kādas tautības bērni pieder, vispirms atkarīga no vecākiem. Parasti tie pieņem mā-

tes vai tēva tautību, atkarā no tā, kāda valoda ģimenē lietota bērņus audzinot. Protams bērņs pieaudzis pats var izšķirties, iemācoties ģimenē nelietoto valodu un iesaistīties attiecīgā tautībā.

Te gribētu pieminēt, ka, iesaistoties mazākā tautā, jauniešiem ir vieglāk «izcelties». Mūsu lielais tautas atmodas laika darbinieks A. Kronvalds bija precējies vācietī. Viņa dēli saistījās ar vāciešiem. Šodien mēs maz zinām par Kronvalda dēliem, bet latviešu kultūras vēsture vienmēr atcerēsies Kronvalda meitu, vēlāko Sliedes kundzi.

Ir gadījumi, kur kādas citas tautas loceklis piesavinās otras tautas valodu un identificējas ar tās kultūru, kļūstot it kā par šīs tautas loekli. Tāds spilgts piemērs latviešu tautas vēsturē ir vācietis, pazīstamais latviešu kultūras darbinieks A. Vēbers – Varaidošu Zanders.

Nobeidzot gribētu piebilst, ja teorētiski iedomātos, ka tautas iznīktu un rastos universāls cilvēks, līdz ar to radot kosmopolītiķu uzsvērto «cilvēci», vienmēr radīsies jautājums, kā to pārvaldīt. Pārvaldes ziņā pasaule tāpat būtu jāsadala administratīvās vienībās, vai nu tās sauktu par «štatiem» vai «republikām» (kā Padomju Savienībā). Ir skaidrs, ka šīs administratīvās vienības Āzijā un Afrikā atšķirtos no tām, kas būtu Eiropā un Amerikā. Bez šaubām, šo administratīvo vienību starpā rastos līdzīgas pretrīšības, kādas pastāv šodien starp nāciju valstīm, un nevaram pieņemt, ka nemieri, nesaskaņas un pat bruņoti konflikti būtu novērsti.

Sniegt sīkāku teorētisku analīzi par nacionālisma un patriotisma definīciju, nozīmi un ietekmi cilvēces attīstības gaitā, kā arī vēsturisku apceri par šo jēdzienu attīstību, nav iespējams ne īsā rakstā, ne pat biežā grāmatā. Par to ir rakstīti un rakstīs sējumus.

Šī raksta nolūks ir mēģinājums apcerēt šos divus jēdzienus tā, lai tie būtu iespējami viegli saprotami latviešu trimdas vidusskolēniem.

VĒRES

1. Arturs Baumanis, *Pa Kronvalda pēdām*. Ģenerāļa Goppera fonds, 1975.
2. H.Biezais, *Kristiānisms Nacionālisms Humānisms*. Kopenhāgenā, Imanta MCMLIII77.-129.lapp.
3. Ernests Blanks, *Latvju tautas ceļš uz neatkarīgu valsti.*, Ziemeļblāzma 1970.
4. Ernests Blanks, *Latvju tautas atmoda*. ASV: Gaujas apgāds, 1980.
5. Dr. phil. Teodors Celms, *Tagadnes problēmas*. ASV; Alfrēda Kalnāja apgāds 1952.
6. E.Dunsdorfs (red.), *Archīvs* 23. sējums. Melburnā: PBLA apv., 1983.
7. Juozs Girņus, *Tauta un uzticība tautai*. Linkolnā, Nebr. *Akadēmiskā dzīve*, 1963.
8. Prof. Dr. Pauls Jurevičs, *Variācijas par moderno cilvēku*. Zviedrijā: Daugava, 1956, 243.-259.lapp.
9. Viktors Līnis, *Zinātne un nacionālisms*, *Akadēmiskā dzīve* Nr. 25., 3.-11.lapp.
10. Jānis Purviņš-Jurjāns, *Nacionālisma nākotne, Jaunā Gaita* Nr. 145.
11. Aivars Ruņģis, *Iet latvieši caur gadu simtiem ...*, Bruklinā: Grāmatu Draugs, 1982.
12. *The New Encyclopaedia of the Social Sciences*, 1968, Vol. 11. pg. 63.-67.
13. *The Encyclopaedia Americana*, 1980., Vol. 19., pg.751,752,787.

---

*) *Cīņa* 1990.g. publicēja M.Gorbačova runu VLKJS XXI kongresa delegātiem, kurā ir šādi vārdi: «Nacionālisms ir briesmīgs visās tā izpausmēs un it īpaši tad, ja tas pārņem jaunās paaudzes apziņu. Tās ir novārdzinošas jūtas» (*Diena* 13.4.95.).

Šādā garā audzināja Latvijas jauno paaudzi visus okupācijas gadus, un vēl joprojām ir cilvēki, kas atzīst Gorbačova uzskatus.

Tomēr ir cilvēki, kas par savu tautu un nacionālu valsti gatavi atdot dzīvību. Man prātā ir divu izcilu latviešu liecinājums. Pārņemot izglītības ministra amatu, prof. Dr. J. Auškāps nobeidz savu uzrunu ar vārdiem: «Ja man šodien atļauts kaut ko vēlēties, tad es vēlos, lai mana ticība Latvijai, latviešu zinātnei un latviešu jaunatnei neapdzistu. Es gribu pa šo ceļu iet un šajā ceļā savā ticībā sadeģt.» Auškāpu nošāva čeka Sverdlovskā 1942.g. 3.augustā.

Līdzīgu ticību savā pēdējā vēstulē man pauž izcilais patriots, cīnītājs par Latvijas un latviešu tautas izdzīvošanu Gunārs Freimanis: «Daudz jau to atbalstītāju nav, un tāpēc tos nedaudzos augsti vērtēju, jo šis dāsnums krīt zemē, kuŗai ir svēts vārds Latvija. Mūžu es sadedzināju, tagad atdodu darbu.» (Vēstule rakstīta 1993.gada 23.decembrī dažas dienas pirms viņa nāves).

Kā Astras, tā Gunāra Freimaņa kapu pavadītāji aizbēra ar rokām. Nav zināmi līdzīgi notikumi Latvijas vēsturē.

KRONVALDA ATIS UN TAUTAS ATMODAS LAIKA DARBINIEKI

Akadēmiskā dzīve, 1988.g. Nr.30.

A tceroties Kronvalda Ata 150-to dzimšanas dienu, trimdas latvieši viņu godināja pagājušā gada runās un rakstos visā brīvajā pasaulē.

Runājot par Kronvaldu, gribu viņa personu un darbu skicēt uz tautas atmodas laika fona, pieminot arī pārējos izcilākos tā laika darbiniekus. Visiem viņiem bija kaut kas kopīgs, proti, visi ziedoja savu dzīvi latviešu tautas labklājības celšanai, vārdu «labklājība» saktot tā visplašākajā nozīmē. Bet viņiem katram bija savi īpatnēji uzskati un savs atšķirīgs darba lauks.

Sākot, chronoloģiskā secībā pirmais jāmin Krišjānis Valdemārs, kas dzimis 1825.g. Valdemārs trimdas latviešu skolu skolēniem gan vislabāk būs pazīstams kā pirmais izglītotais latvietis, kas sevi par tādu arī atzina, piespraužot pie sava dzīvokļa durvīm Tērbatā vizītkarti, kuŗā atzīmēja arī to, ka viņš ir latvietis.

Žurnāla *Austrums* redaktors Jēkabs Velme izteicās, ka šis Valdemāra solis pielīdzināms tam, ko spēris Mārtiņš Luters, piestiprinot savas tezes pie Vitenbergas baznīcas durvīm. Kā viens tā otrs atklāti deklarēja, ka nepievienojas pastāvošiem uzskatiem, kā viens, tā otrs apzinājās represijas, kas var pret viņiem vērsties.

Valdemāra vārds saistās ar *Pēterburgas avīžu* izdošanu un latviešu jūrniecības dibināšanu. Ernests Blanks, rakstot par Valdemāru, ir to pareizi raksturojis: «Valdemāra būtne ir sociālā dzīvē, tautsaimnieciskā materiālismā un practicīsmā». Valdemārs mazāk vēribas pievērsis garīgai kultūrai, valodai un nacionālai apziņai. Kādā

rakstā viņš pat sevi atzīst par kosmopolītu, kam pirmā vietā ir latviešu tautas materiālās, saimnieciskās labklājības celšana.

Chronoloģiskā sekā nākošais ir Juris Alunāns, dzimis 1832. g., kas galveno vērību veltīja latviešu valodai. 1856. gadā klajā nāca viņa *Dziesmiņas latviešu valodai pārtulkotas*. Ar tām Alunāns grībēja pierādīt, ka «spēcīgā un jaukā latviešu valodā» var izteikt tās pašas domas un emocijas, ko citās kultūras valodās. Andrejs Johansons uzsver, ka Valdemārs tautas atmodas laika pirmajā posmā bijis «tās praktiskā galva un darbīgā roka,» bet «Alunāns – tās dvēsele» (2). Ar Alunāna *Dziesmiņām* var sākt latviešu modernās dzejas vēsturi. Nīcas mācītāja G. Brožes recenzijā Alunāna *Dziesmiņām* bija piešķirts politiskas demonstrācijas raksturs. Alunāns bija atdzejojis arī Jaunās Vācijas ideologa Heinricha Heines balādi *Loreleja*, pārvēršot to par Lauru un Reinu par Daugavu. Recenzents brīdināja tos, kam «jaunā Latvija rādās kā skaista jaunava tur augšā kalnā.» Kā zināms, minētajā dzejolī laivinieks sajūsmā raugās uz skaistuli klints galā, nevēro laivas kursu, tā sašķīst pret klintīm, iet bojā laiva un laivinieks. Ar šo recenziju sāka lietot vārdus «jaunā Latvija» un vēlāk arī vārdu «jaunlatvieši», ko attiecināja uz tautas atmodas laika darbiniekiem. Parasti tautas atmodas sākumu datē ar 1856. g., kad izdeva *Dziesmiņas* un sāka iznākt arī *Mājas Viesis*. Arvēds Svābe tomēr tam nepievienojas.

Krišjānis Barons dzimis 1835. g. Viņš galveno vērību piešķīra latviešu folklorai – tautasdziesmu vākšanai, krāšanai sistematizēšanai un izdošanai. 1985. gadā viņu godināja runās un rakstos ne vien trimdā, bet arī okupētajā Latvijā.

Tālāk gadu sekā būtu jāmin Kronvalds, kas dzimis 1837. g., tomēr minēšu vispirms vēl divus citus tautas atmodas laika darbiniekus: Andreju Pumpuru un Ausekli. Abi viņi sevi uzskatīja par dzejniekiem, un tādi arī bija.

Pumpurs bija īsts tautas dzejnieks. Ja arī viņam trūka izsmalcinātas dzejas kultūras, viņa vienkāršās dziesmas atbilda tautas vairuma izpratnei un gaumei. Minēsim kaut *Stāsti manim, Daugaviņa*. Aizraušanās ar romantizētu vēsturi vērojama dzejolī *Imanta*. Šis dzejolis joprojām paturējis savu aistētisko vērtību.

Ja arī *Lāčplēsi* nevaram uzskatīt par latviešu tautas varoņepu, šim darbam tomēr ir vieta mūsu nacionālās kultūras attīstībā. Dzejnieka radītais varoņa tēls Lāčplēsis un tā galvenie pretstati – no-devējs Kangars un svešais varmāka – Melnais bruņinieks – ir dzīvi latviešu tautas apziņā vēl šodien.

Auseklis dzimis 1850.g. un uzskatāms par izcilāko tautas atmodas laika dzejnieku. Viņš radīja latviešu patriotisko dzeju. Tā kļuva par cīņas līdzekli līdzīgi Raiņa darbiem nākošajos gadu desmitos(3).

Runājot par Kronvaldu, vispirms jāuzsver īpatnējais viņa darbā un dzīvē.

Pirmkārt, Kronvalds ir izcilākais latviešu nacionālās apziņas ideologs.

Otrkārt, līdzīgi Alunānam, viņš izcēla latviešu valodas lomu tautas dzīvē. Daudzkārt ir atkārtoti viņa vārdi: «Man nav svētākas valodas par latviešu valodu, man nav mīļākas tautas par latviešu tautu».

Treškārt, viņš bija viens no izcilākajiem tā laika skolotājiem, kas skolēnos prata radīt interesi un izpratni par mācāmo vielu. Viņš neatlaidīgi cīnījās par latviešu skolām.

Kronvalda biogrāfija apcerēta vēstures grāmatās. Tāpat jāmin Artura Baumaņa monogrāfija *Pa Kronvalda Ata pēdām*. Šeit pakāvēšos galvenokārt pie zīmīgākajiem momentiem viņa dzīvē.

Kronvalds dzimis 1837.g. Krotē, Dienviddurbes draudzē. Viņa vecāki nepievienojās kārklū vāciešiem, ko norāda tas, ka dēlam deva ne vācisko vārdu Otto, bet skaidri latvisko Atis. Pirmā skola zēnam ir pie ķestera Štobes, vēlāk Mazlāņos pie skolotāja Freiberga. Šinī laikā 15 gadu veco zēnu uzņēma savā ģimenē mācītājs Katerfelds par draugu vecākajiem bērniem, par palīgu mācībās jaunākajiem. Un tā agrā jaunībā, varētu teikt bērnībā, Kronvalds ne vien iemācās perfekti vācu valodu, bet arī tiek ieaudzināts vācu garā. Šinī laikā viņš mācās Durbes Špringera skolā un ir jau gandrīz aizmirsis latviešu valodu.

1854.gadā Kronvalds iestājas Liepājas augstākā aprīņa skolā, kur mācās līdz 1857.g. Lai gan viņš ir uzcītīgs un 1855. gadā iz-

peļnās pat «prīma» godu, tomēr šinī laikā viņš bija pievērsies reliģisku murgotāju rakstiem, kas kopā ar nelaimīgu jaunības mīlestību radīja viņā asu garīgu krīzi. Grūtības radīja arī līdzekļu sagāde. Tādēļ skolu nebeidzis, Kronvalds 1858.g. noliek Liepājā skolotāja pārbauzījumus un tanī paša gadā aiziet par mājskolotāju uz Lietuvu. Te, kā viņš raksta, «atmodos no satrauktā gara stāvokļa.» Lietuvā Kronvalds sāk intensīvi studēt ne tikai latviešu, bet arī lietuviešu valodu, tāpat vēsturi.

1860.gada 2.novembrī Kronvalds iestājas Berlīnes Frīdricha Vilhelma universitātes medicīnas fakultātē. Viņu tomēr vēl joprojām nodarbina valodniecība. Tāpat viņš interesējās par vēsturi un filosofiju. Viņu aizrauj Jaunās Vācijas un Jaunās Itālijas ideologi, kas prasa šo tautu apvienošanas etniskās robežās. Te viņš iepazīnās ar Fichtes un Herdera uzskatiem, kuŗu ietekmē Kronvalds izaug par latviešu tautas nacionālo ideologu. Viņu sevišķi ietekmē Andrejs Spāģis, no kuŗa Kronvalds dabū tuvākas ziņas par Kr.Valdemāru un tā darbību Tērbatā. Abos briesītos apņēmsnās strādāt un cīnīties latviešu tautas labā.

Līdzekļu trūkuma dēļ Kronvaldam studijas Berlīnē jāpārtrauc: 1861.gadā 9.jūlijā viņš, svītrots no Frīdricha Vilhelma universitātes studentu saraksta, atgriežas Latvijā un strādā Durbē par mājskolotāju. Durbē Kronvalds nodibina skolotāju organizāciju, kas mūsu vēsturē pazīstama ar nosaukumu «Durbes skolotāju konferences». Bet viņš nav sarāvis saites arī ar vāciešu pārstāvjiem. Publicējas *Latviešu Avīzēs* un *Mājas viesī*, kas jau bija zaudējis savu nacionālo raksturu. Vēl 1862.gadā grāmatas *Mazais vācietis* pirmajā izdevumā viņš ievadu raksta vāciski.

Bet šķiet, ka jau ar 1865.gadu Kronvaldā ir noticis izšķirējs lūzums: viņš atklāti nostājas jaunlatviešu pusē. To vislabāk var vērot *Mazā vācieša* otrā izdevuma ievadā, kuŗu viņš raksta latviešu valodā. Starp citu viņš raksta: «man gaiši jāizsaka, ka es caur savu *Mazo vācieti* negribu vis puskoka lēcējus savā tautā vairot. Tādu mums jau diezgan ... lai manu grāmatu neņem, iekams nav mātes valoda pieklājīgi apkopta. Kas nav mācījies savu mātes valodu kopt un cieņā godā turēt, tas svešu valodu tikai nekārtīgi valkā.»(4)

1865.gadā Kronvalds pārceļas uz Tērbatu, kur iegūst aprinča skolotāja tiesības. Tanī pašā gadā dabū vietu Tērbatas elementārskolotāju seminārā un pēc paaugstinājumiem, kopā ar dzīvokļa naudu, saņem 950 rubļu gadā. 1868.g. Kronvalds salaulājas ar vācu ārsta Rolofa meitu Karolini. Smiltenes prāvests K.Kundziņš, Kronvalda līgavu un vēlāk sievu raksturodams, saka: «Kronvalda kaislajai dabai brūtes lēnība bija kā remdētājas zāles.» Tā saprata un palīdzēja Kronvaldam, skubinādama to uz zināmu gala mērķi.(5) Pēc Kronvalda paša atziņās viņš ap 1866.g. pārcietis lielu dvēseles krīzi un izglābies «no morāliska bezdibeņa, domādams par līgavu un tautu».(6)

Savu noteikta jaunlatvieša darbu Kronvalds vispilnīgāk izvērs Tērbatā un turpina līdz savai nāvei Vecpiebalgā. Tērbatā viņš atjauno Valdemāra, Alunāna, Barona u.c. studentu «latviešu vakarus», kas bija iznīkuši, jaunlatviešu vadoņiem aizbraucot.

1870.gada 19.februārī kopā ar stud. iur. Jāni Kļaviņu sapulcināja 18 Tērbatas latviešus, lai nosūtītu apsveikumus Rīgas latviešu biedrībai tās nama iesvētīšanas gadījumā. Šinī sanāksmē nolēma organizēt rakstniecības vakarus, lai turētu cieņā, lai celtu godā tēvu valodu un modinātu nacionālo apziņu. Par pulciņa priekšsēdi izraudzīja Kronvaldu. Viņa vietnieks bija skolotājs J.Dīriķis, bibliotekārs – Aleksandrs Vēbers. Līdz 1873.gadam visa pulciņa dvēsele bija Kronvalds.(7)

Vakarnieki sevi sauca par «draugiem» un sapulcējās sestdienās caurmērā 16 reizu pusgadā. Visas runas, referāti, diskusijas un vēlāk arī dziedāšana notika latviešu valodā. Šīs sanāksmes bija semināri, kuŗos apcerēja un pārrunāja problēmas, kas attiecās ne vien uz latviešiem, bet arī pārējām Baltijas tautām.

Ja Valdemāram nerūpēja Latgales latviešu liktenis, tad Kronvalds uzsvēra (kādā Bernhardam Dīriķim rakstītā vēstulē): «Mums jāaudzina vispārīgs patriotisms, kas ietver visas latvju tautas ciltis: kurzemniekus, vidzemniekus, vītebskiešus un leišus.» Ja arī Kronvalds vienmēr izceļ leišus, to valodu un vēsturi, A.Švābe tomēr domā, ka «būtu aplam Kronvalda vārdos meklēt politiskus sapņus par

Liellatviju, kuŗā ietilptu arī Lietuva un varbūt pat daļa Prūsijas.» (8) Šī ideja tomēr parādās dažās 1869.gadā rakstītās vēstulēs.

Vakarnieki jo sevišķu uzmanību pievērš latviešu valodas kopšanai. Kronvalds uzsver, ka jāceļ augšā aizmirstie «sirmie» vārdi, jāizdomā jauni. Pats viņš ir ļoti apdāvināts un ražīgs jaunu vārdu radīšanā ar izcilu valodnieka intuīciju. Viņam bija arī oponenti piem., *Mājas Viesis* nosauc viņu par valodas jaucēju un aizstāvēja ierastos ģermānismus: skunste, slaktiņš, festunga, preilene u.c. Lai ilustrētu Kronvalda nopelnus jaunvārdu radīšanā, minēsim dažus: dzeja, glezna, kundze, nākotne, pilsonis, sūtnis, varonis, burtnīca, vēstule, zinātne, vēsture u.c. Protams, bija arī tādi, kas neieviesās: gaubt (iepriecināt), daileklis (Kunstgebilde), glīve (krāsa) u.c.

Tērbatā Kronvalda rošība blakus darbam skolā un vakarnieku sanāksmēs izpaudās arī ar rakstiem laikrakstos, no 1866.-69.gadam *Draugā un biedrā*, pēc tā apstāšanās *Baltijas Vēstnesī*. Viņš turpina rošīgi sarakstīties, tāpat izdod J.Alunāna uzsāktās *Sēta, Daba, Pasaule* ceturto grāmatu. Intensīvais darbs ļauni ietekmēja viņa veselību, un 1872.g. vasarā Kronvalds aizbrauca veseloties uz Vīlbādes veselības avotiem Vācijā. Veselība patiesi uzlabojās.

1871.g. G.Keuchels Rīgas laikrakstā *Zeitung für Stadt und Land* rakstīja: «Vēl nav neviena augsti mācīta latvieša. Reizē latvietim un mācītam būt nav iespējams – izglītots latvietis nav nekas (sei ein Unding)». Izcēlās polemika. Uz šo rakstu vispirms *Baltijas Vēstnesī* atsaucās Valdemārs, uzsverot, ka viņš esot «kosmopolītisks». Viņš raksta, ka nav nekādas vāciskas matemātikas, ķīmijas u.t.t., jo zinātne un kultūra ir visu tautu kopmanta.

Citādā garā sarakstīta Kronvalda plašā atbilde Keuchelam brošūras veidā. Teodors Zeiferts domā, ka šī brošūra *Nationale Bestrebungen* (1872.g.), t.i., *Tautiskie centieni* uzskatāma par «latviešu tautisko centienu programmas rakstu».(9) Jādomā, ka saīsinātā veidā *Tautiskie centieni* tika nolasīti Tērbatas vakarnieku pulciņā 1871.g. 27.novembrī.

Jāatzīmē, ka *Tautiskiem centieniem* bija arī otrā daļa, kas palika rokrakstā.

Savā grāmatā Kronvalds vispirms konstatē, ka ir gan mācīti latvieši. Ja latvietis izglītodamies savu tautību pamet, tad tas ir gara un prāta sabojāšanās dēļ. Vienalga, vai kāds izglītību smēlies no grieķiem, romiešiem, vāciešiem vai krieviem, tas nemaina tautību. Tautība un valoda Kronvaldam ir ne līdzeklis, bet mērķis: «Mēs turamies cieši un uzticīgi pie tēvu valodas un savas tautības. Mums nevar dot neko citu vietā, kas būtu tik pat svarīgs un cienīgs mūsu tautas civilizācijas interešu ziņā». Kronvalds raksta, ka vecu un lielu tautu tuvums latviešu attīstībai taisni nāk par labu. Tas latviešus pasargā no «kaut kādas mežoņu tautas uzbrukuma.» (Kā vēsture vēlāk rādīja, Kronvalds izteicis aplamus uzskatus.) Kronvalds māca, ka latviešiem pašiem jāķežas pie darba. Jāstrādā nopietni, vīrišķi, stāvot vienam par visiem, visiem par vienu. Šaubas par nākotni nedrīkst atturēt no darba.

Kronvalds *Tautiskos centienus* beidz ar iepriekš minētā vācu laikraksta vārdiem: «Savu tautu celt, kultūrai un civilizācijai durvis atvērt, valodu izkopt ir visas mūsu tautiskās preses kopēja cenšanās. Tas ir jo sevišķi jāatbalsta mācītiem latviešiem.» (10)

Lai strādātu savas tautas vidū, Kronvalds 1873.g. no Tērbatas pāriet uz Vecpiebalgu par draudzes skolas augstākās klases vadītāju. Par to viņš pats raksta piebaldzēniem: «Esmu gatavs izstāties no kroņa dienesta un atsacīties no visām ar to savienotām tiesībām, tālāk strādādams par draudzes skolas skolotāja palīgu.» «Skolas tēvs ir Andžs Rātminders, brāļu draudzes darbinieks. Dažas dienas pēc ierašanās Kronvalds kopā ar Vecpiebalgas dziedātājiem dodas uz Rīgas latviešu biedrības organizētiem vispārējiem dziesmu svētkiem. Tur tanī laikā notiek arī otrs zemkopju kongress (ap 500 dalībnieku) un Kronvalda vadībā pirmā vispārējā latviešu skolotāju konference (ap 200 dalībnieku). Svētkos ieradušies gandrīz visi izcilākie tautas atmodas laika darbinieki – Kr.Valdemārs, B.Dīriķis, A.Vēbers, A.Pumpurs, Auseklis u.c. Svētku laikā notika arī maltīte. Ar divām runām. Kronvalds sasniedz savas popularitātes zenītu. Šīs runas daļēji atreferējuši Matīss Kaudzīte un Fricis Brīvzemnieks.

Maltītes laikā pirmais runā Jānis Cimze. Viņš salīdzina latviešu tautu ar mūsu, kuŗai pūru kaluši trejādi bāleliņi – vācu skolas,

Rīgas pilsēta un muižnieki. Par piemēru trejādiem bāleļiņiem viņš ņem svētkos dziedāto dziesmu – *Rīga dimd*.

«Kas dos novaldīties Kronvaldam,» raksta Kaudzītes Matīss savās atmiņās. «Viņš nu zibsnī labi garu runu ... ka acis vien zvēro un vārdi sprēgāt sprēgā līdzīgi dzirkstelēm no šķīlama krama ... Cimzes runai bija zūdin jāpazūd ...»(11)

Šīnī runā Kronvalds noraida Cimzes uzskatus, uzsverot, ka tagad «Rīga dimd no latviešu dziesmām, pateicoties latviešu garam, kas pastāvējis 600 gadu gaŗo verdzības laiku un tagad atdzimst.»

Tad runā mācītājs A.Bīlenšteins, kas starp citu par latviešu tautas dziesmām saka, ka tās radušās tautas bērnības gados un esot pilnas bērnīšķības gara.

Kronvalds otrreiz dodas katedrā, par ko Fr.Brīvzemnieks stāsta: «Atminos, ka Kronvalds jauki un karsti daudzinaja mūsu tautas dziesmu vērtību un greznumu,» noraidot Bīlenšteina uzskatus.

«Visa lielā sapulce gaviļēt gaviļēja kā viens vīrs. Tautietis apsvaicināja tautieti.» Tauta Kronvaldu atzīst par savu vadoni. Ja līdz tam par izcilāko tautas atmodas laika darbinieku varēja uzskatīt Kr.Valdemāru, tad pēc šīm runām viņa vietā stājās Kronvalds.

Ir liela atšķirība starp Valdemāru un Kronvaldu, kā minēts iepriekš. Valdemārs ir reālpolitiķis, nosvērts un «stāv ar abām kājām uz zemes,» viņš grib celt latviešu saimniecisko labklājību. Kronvalds - pravietis, kas dzīvo ideju pasaulē, intuitīvi saskatīdams latviešu nākotni. Kronvalda pravietojumi piepildījās neatkarīgās Latvijas laikā. Viņa nozīmi jo sevišķi izcēla neatkarības pēdējos gados.

Kā iepriekš minēts, Kronvaldu uzskata par nacionālo ideologu. Jēdziens «tauta», «nācija» izprotams un definējams dažādi. Kronvalds, šķiet, savus uzskatus par tautu lielā mērā guvis no J.G.Herderā (1744.-1803.) un J.G.Fichtes (1762.-1814.).

Sekodams abiem šiem zinātniekiem, Kronvalds tautu uzskata par organismu, kas attīstās tāpat kā cilvēks ar līdzīgiem augšanas un attīstības likumiem. Tauta ir radusies senos laikos, kopā dzīvojot, un nav iespējams noteikti datēt, kad tas noticis. Tauta nav pūlis, kas pastāv īsu brīdi. Kā katram cilvēkam ir atšķirīgas spējas, tā katrai tautai piemīt Kronvalda daudzinajais «tautas gars». Te noteikti varam sa-

skatīt Herdera ietekmi, kas savā darbā *Volkslieder* (1778.-1779.) runā par «Volksgeist». Kronvalds tāpat kā Herders atzīst, ka «Volksgeist» nerāda, ka dažas tautas būtu vairāk apdāvinātas: visas tautas kultūras vērtības ziņā ir līdzīgas, un viņu radītājs potenciāls dod īpatnēju pienesumu cilvēces kultūrai. Cilvēki nevar nonākt pie cilvēcības «pārlēkdami» pāri tautībai. Ar saviem uzskatiem Herders ietekmējis revolucionāro nacionālismu 19.g.s.

Runādams par latviešu tautas renesansi un apliecinādams ticību tās nākotnei, Kronvalds atsaucas uz Fichtes runām 1807./08.g. Berlīnē pret Napoleonu «*Reden an die deutsche Nation*,» izteicot uzskatus, kā panākt vācu tautas atdzimšanu. Kronvalds seko Fichtes uzskatiem, rakstot un runājot par to, vai ir vērts nāciju saglabāt un kādiem līdzekļiem to var panākt.

Kronvalds idealizē latviešu senvēsturi, runājot par sentēvu «vīrestības garu», tāpat sakot, ka grieķiem un latviešiem «pārsteidzoša iekšēja radniecība». Tautas gars samaitāts 600 gadu verdzībā. Tā latviešiem radās negatīvas īpašības, bet pret tām jācīnās, tās jāiznīcina. Par nākotni viņš raksta, ka «latviešu tauta sasniegs savus ziedu laikus,» (12), bet tad, kā jau katrs organisms, novecosies un uz kādu laiku pazudīs aiz kulisēm.»

Kronvalds ne vienmēr ir konsekvents savos uzskatos. Kā no iepriekš teiktā redzams, viņš ideālizē senvēsturi, bet tālāk raksta, ka vēsture mācāma, sargoties no aplamas lepošanās. Šķiet, ar to viņš gribējis uzsvērt, ka neatzīst kādas tautas glorificēšanu, kā darījis Fichte. A. Švābe raksta, ka «Kronvalda ideju genēze ir vēl pārāk maz pētīta, lai varētu droši noteikt, kas tur ir savs, kas svešs.»(13)

Vecpiebalgā Kronvalds veltī savus spēkus latviešu izglītības veicināšanai. Kaudzītes Matīss liecina, ka Kronvalds «notura veselu rindu priekšlasījumu». Viņam jāraksta daudz dažādu vēstuļu, «jāstrādā priekš skolotāju sapulcēm, jāraksta laikrakstos, jāpūlas valodas kopšanas un kuplināšanas darbos, jāpiedalās sarīkojumos, jābrauc uz godībām. Vēl nāk klāt domas par veselas rindas zinātnisku grāmatu sarakstīšanu. Bez tam intensīvais regulārais darbs draudzes skolā. Tad nu jāstrādā naktīs iekšā.»(14)

Tādēļ nav jābrīnās, ka Kronvalda veselība bojājas. Viņš tomēr negrib atpūsties un saka: «Jāstrādā, jāstrādā, gan pāries, gan pāries, gan pāries.» Tomēr nepāriet. 1875.g. 16.februārī pēc skolas darba viņš strādā vakarā kopā ar Kaudzītes Reini gar vēstures grāmatu. Ir jau pāri pusnaktij, kad viņi šķiras. Otrā rītā 17.februārī atrod Kronvaldu mirušu ar trieku.

Pēc Kronvalda nāves M.Kaudzīte rakstīja: «Kronvalda vieta paliek tukša un viņš kā persona nav nekad pilnam atlīdzināts caur pēcnācējiem.» (15)

VĒRES

1. Arveds Švābe *Latvijas vēsture 1800-1914*. Daugava. Upsala, 1958., 425.lapp.
2. Andrejs Johansons, *Latviešu literātūra*. Trīs Zvaigznes, Stokholma, 1953.g. 78.lapp.
3. Ibid. 108.lapp.
4. Arturs Baumanis, *Pa Kronvalda Ata pēdām*. Kārļa Goppera fonds, 1975.g. 30.lapp.
5. Ibid, 47.lapp.
6. Ernests Blanks, *Latvju tautas atmoda*. A.Raņķa grāmatu tirgotava, Rīgā, 1927.g. (Gaujas apgādā otrs iespiedums, 1980.g.), 140.lapp.
7. Arturs Baumanis, op. cit., 72.lapp.
8. Arveds Švābe, op. cit., 404.lapp.
9. Teodors Zeiferts, *Latviešu rakstniecības vēsture*, otra daļa. Trešais izdevums. Vaivada, 142.lapp.
10. Kronvalda Atis, *Tautiskie centieni*. Tulkojis Aronu Matīss. Ojārs Jēgens, Čikagā. 1987.g.
11. Arturs Baumanis, op. cit., 116.lapp.
12. Kronvalda Atis, op. cit., 68.lapp.
13. Arveds Švābe, op. cit., 402.lapp.
14. Teodors Zeiferts, op. cit., 136.lapp.
15. Arveds Švābe, op. cit., 442.lapp.

ATCEROTIES 15.MAIJA LATVIJU

Brīvā Latvija, 1994.g. 15.- 23.maijs

Šī gada 15.maijā paiet 60 gadi, kopš prezidents Kārlis Ulmanis apturēja Saeimas darbību un nodibināja autoritāro valdību.

Protams, tas bija apvērsums, un ar to tika laužta 1922.gada Satversme. Ir vairāki uzskati par to, kas pamudināja Ulmani uz šo soli. Viens tomēr ir skaidrs – tā nebija varas kāre, jo viņš jau kopš 1934.g. 17.marta bija Saeimas apstiprināts ministru prezidents.

Šobrīd ir pieejamas Kārļa Ulmaņa trimdas piezīmes, ko viņš uzrakstījis 1940.gadā. Tās publicēšanai sagatavojis Indulis Ronis un no krievu valodas tulkojuši un komentējuši Indulis Ronis un Artūrs Žvinklis. Latvijas vēstures institūta žurnālā (1993.g. Nr.4, 155.-166.lapp.) publicēta tā Ulmaņa piezīmju daļa, kurā viņš raksta arī par 15.maija apvērsumu. Piezīmes šķiet rakstītas steigā un tulkojums – «veclaicīgā» valodā. Turēšos tomēr pie tām, jo ziņas nāk no pirmavota.

Apvērsuma pamatā ir bijuši politiski apsvērumi, «nepilnības un šķēršļi vecajā Satversmē». 100 deputāti, kuŗi pārstāvējuši 25 (27, J.L.) partijas, visu laiku runājuši un strīdējušies, bet darbu darīt bija pārstājuši. «Valsts prezidentam un valdībai nebija nekādu tiesību turpināt tāpat tālāk, mīnāties uz vietas.» Nepieciešamās pārmaiņas varējis izdarīt tikai parlaments, bet uz to «nebija vērts cerēt, vajadzēja domāt par citāda veida pieeju». (Kā zināms, 1933.g. 24.oktobrī Zemnieku savienība iesniedza Saeimā savu reformu projektu. Tas paredzēja prezidentālas republikas izveidošanu. Projekts faktiski tika noraidīts. 1934.g. 8.maijā likumprojekta 2.lasījumā pieņemts tika

vienīgi labojums, ka valsts prezidentu vēlēš tauta, bet tā pilnvaras netika paplašinātas.)

Rakstot par apvērsuma sagatavošanu, Ulmanis piezīmēs piemin arī bij. valsts prezidentu Zemgali un Skujenieku kā deputātus, kuŗi nebijuši apmierināti ar parlamentu un politiskajām partijām. Rakstot par apvērsuma «rīcības plānu», viņš tomēr norāda, ka «Zemgals vispār neparādījās», bet Skujenieks «atrisinājuma ātruma pārsteigts, pagaidām palicis malā». (Kā zināms, vēlāk Skujenieks tomēr apvērsumā piedalījās.) «Tagad palikām – es, Berķis, Balodis un Bērziņš», raksta Ulmanis. Viņš piemin arī Munteru, kas nodrošinājis «teorētisko pusi».

Lasot minētās Ulmaņa piezīmes un atceroties, ko man par apvērsumu stāstīja min. Bērziņš gan Sab. lietu ministrijā, gan trimdā, esmu pārliecināts, ka īstais darba darītājs apvērsumā ir bijis min. Alfrēds Bērziņš, kuŗu piezīmēs Ulmanis apzīmē kā cilvēku, «kuŗam bija idejas un triecienspēks». Bērziņš ir bijis tas, kas sazinājies ar ģen. Berķi, pulkv. Virsaiti un Klinsonu, protams, norādot vai liekot saprast, ka viņš runā K. Ulmaņa uzdevumā. Nav domājams, ka pats Ulmanis kā ministru prezidents būtu varējis runāt ar šiem kaŗavīriem. Aizsargu priekšnieks Prauls jau ar Bērziņu bija vienās domās. Šķiet, Balodim ir bijusi pasīva loma, par kuŗu Ulmanis raksta – Balodis «brīnumainā kārtā politikā izrādījās vispirms filozofs». Ārpus Latvijas Ulmanis nekādu atbalstu nav meklējis. Viņš pat nevēlējies ne ar vienu no ārzemēm pārrunāt un nav to darījis. Bijušas bažas par citu valstu iejaukšanos, bet notikumi Kauņā un Tallinā, kur apvērsums bija noticis jau pirms 1934. g., liecinājuši ka «neviens no ārpuses nedomā iejaukties».

Galvenais visā notikumu virknē bijis tas – «netika izlieta ne asins lāse». (Lietuvā un Igaunijā nevarēja no tā izvairīties. *J.L.*)

Ulmanis maz vērtības pievērsis Pērkonkrusta un «vēl vienas vai divu nenozīmīgu grupu apvērsuma plāniem, jo par tiem visvairāk runāja un tieši ar to šīs grupas zaudēja». (Bez Pērkonkrusta citi varbūtēji apvērsuma rīkotāji nav identificēti.) Viņš baidījās galvenokārt no tā, «ka komunisti Latvijā varētu sadomāt izstrādāt savu pārmaiņu plānu, bet tāda veida atrisinājums bija jānovērš savlaicīgi».

(Kā zināms, 1924.gadā komūnisti Igaunijā radītā apvērsumā mēģināja pārņemt varu.)

Runājot par satversmes laušanu, uzskati var būt dažādi. Katra valstsvīra darbā ir brīži, kad jāizšķiras par to, ko prasa likuma burts – satversme vai ko prasa valsts un tautas intereses. Izcili valstsvīri bieži izšķirušies par pēdējo.

Rūzevelts, varenākās demokrātijas prezidents, Otrā pasaules kara laikā ievietoja koncentrācijas nometnē vairāk nekā 100.000 japāņu, kuŗiem nevarēja pārmest likuma pārkāpšanu. Ja viņš to darīja, tad tādēļ, ka to prasīja tautas un valsts intereses.

Un Indīra Gandija, lielākās demokrātijas prezidente pasaulē, kuŗai vārds demokrācija bija «svētā govs», tomēr lauza satversmi 1975.g., nodibinot autoritāro valdību, ievēdot cenzūru. Viņa norādīja, ja to nedarītu, tad Indija izirtu. Demagogi viņu par to nosodīja, vajāja, bet 1980.gadā tauta to atkal ar lielu balsu vairākumu ievēlēja par premjēri. Un viņas vārds tautā bija tik populārs, ka pēc viņas noslepkavošanas par premjēru ievēlēja viņas dēlu, kam nebija nekādas pieredzes politiskā darbā.

Arī Jeļcins nesen lauza satversmi. Visas lielās demokrātijas atzina, ka to var attaisnot, ja politiskie apstākļi to prasījuši.

Arī Ulmanis lauza satversmi, jo domāja, ka to prasa tautas un valsts intereses, kā minēts viņa trimdas piezīmēs.

Maz ir latviešu, kuŗi neatzīst Ulmaņa nopelnus valsts dibināšanas un brīvības cīņu laikā. Vēsturnieks prof. Edgars Andersons, rakstot par Latvijas valdības sēdi Rīgā 1919.g. 1.janvārī, uzsvēŗ Ulmaņa nozīmi: «Gandrīz vai viens viņš visu laiku bija centies izveidot jauno valsti – Latvija faktiski bija Ulmanis.»

Komūnisti tomēr visu okupācijas laiku nopulgoja nevien Ulmani, bet visu t.s. buržuāzisko Latvijū. Bīstami pat bija minēt Ulmaņa vārdu.

Pēc 15.maija notikumiem to darīja arī daudzi Ulmaņa politiskie pretinieki. Jāpriecājas par objektīviem kritiķiem, jo tie norāda un noskaidro opozīcijas viedokli un eventuālās kļūdas notikumū gaitā. Tomēr rūgtums rodas pret oportunistiem, demagogiem un karjēristiem, kas kritiku izmanto savu personīgo interešu labā. Vēl šodien

Latvijā publicē rakstus, kuŗos bez nopietna dokumentāla pamatojuma Ulmanim un viņa «režīmam» demagoģiski piedēvēti visdažādākie pārkāpumi (skat., piemēram, A.Strangas rakstu «Ebreji un diktatūras Baltijā 1926.-1940. gads», *Latvijas Vēsture*, 1996/5(24) un 1997/1 (25)). Grūti pateikt, vai šādos gadījumos darbojas tikai padomju laikā iemācītā vēstures «skaidrošanas» veida inerce vai šādu rakstu tapšanai ir arī kāds cits iemesls.

Bet ir arī daudz latviešu, kas 15.maija Latviju uzskata par gaišāko posmu Latvijas vēsturē.

Redaktors, kultūras fonda laureāts Alberts Raidonis pielīdzina Ulmaņa laikus Perikla laikam Grieķijā.

Līdzīgi domāja arī Aspazija, kuŗu viņas dzimšanas dienā 1939.g. 16.martā apsveicu prezidenta vārdā. (Tā paša gada 15.maijā Aspazijai piešķīra Tēvzemes balvu.) Aspazijas uzskati par Ulmani izpaužas krājumā *Kaisītās rozes*, kas iznāca 1936.gadā. Fricis Menders Raiņa un Aspazijas grāmatā raksta, ka «Aspazijas jūsmošana par Ulmani, protams, nav laba lieta, bet būtu jāuzskata par bēdīgu pārpratumu». Aspazija savu dzejnieces pseudonimu ņēmusi no Perikla ilggadīgās (443.-429.g. pirms Kr.dz.) nelaulātās dzīves biedres Aspazijas. Likums neatļāva viņiem precēties, jo Aspazija nebija Atēnu pavalstniece. Viņa lielā mērā ietekmēja Perikla darbu un par sevi atstājusi vēsturē teikas un leģendas. Vēsturnieks Tukidīds (Thucydides) par Perikla laika Atēnām raksta, ka tur demokrātija bijusi tikai vārda pēc, jo faktiski valdījis (šķiet, kā autokrats) tās **pirmais vīrs**. Būdams veikls politiķis, Perikls vienmēr panācis sevis atkalievēlēšanu un koncentrējis varu savās rokās. Perikla laiku Grieķijā vēsture uzskata par ziedu laiku, un arī 15.maija Latvijas gadi daudzu atmiņā palikuši kā uzplaukuma laiks.

Par saimnieciskās un gara dzīves progresu Latvijā kopš tās dibināšanas sīkas ziņas var atrast *Latvija 20 gadus*, par 15.maija Latviju – grāmatā *Pieci gadi*. Pēdējo pārspiedumā 1992.g. izdevis Latviešu institūts Amerikā.

Ar vairāk nekā 1000 likumiem un to grozījumiem valdība izdarīja radikālus pārkārtojumus saimnieciskā un kultūras dzīvē.

Likvidēja saimniecisko krīzi un novērsa bezdarbu. *)

Panāca uzplaukumu rūpniecībā, tirdzniecībā, amatniecībā, kuģniecībā un kredītsaimniecībā, ieviešot tanī zīmīgas pārmaiņas.**)

Ja agrāk daudzi uzskatīja, ka Latvijā jāatjauno plašā priekškaņa Latvijas, sevišķi Rīgas, t.s. transitrakstura rūpniecība, tad 15. maija Latvija radīja citus, jaunus uzskatus, proti, ka Latvijas apstākļiem piemērota rūpniecība, kas izmanto iekšzemes izejvielas un iekšzemes tirgus. Par vēlamu atzina rūpniecības decentralizāciju. Vairums rūpnīcu atradās Rīgā, bet pēdējos piecos gados radās tendence dibināt rūpniecības uzņēmumus apgabalos, kuŗi izdevīgi izejvielu vai tirgus ziņā vai arī var celt apgabala iedzīvotāju labklājību. Jaunie uzņēmumi bija arī domāti, lai stiprinātu latviešu lomu tirdzniecībā un rūpniecībā, kur līdz tam noteicējs vārds piederēja minoritātēm. Lai to panāktu, kredītbanka ne tikai ieguldīja naudu jaunās akciju sabiedrībās, bet centās atpirkt par abpusēji pieņemamu cenu pastāvošos uzņēmumus. Prof. Aizsilnieks te saskata valsts nodomu ierobežot brīvsaimniecību. Patiesībā te pamatā bija nacionālpolītiskie apsvērumi, un valdība paredzēja šos uzņēmumus nodot latviešu akcionāriem. Protams, nodot akcijas privātās rokās varēja tikai ilgākā laikā, rodoties pieprasījumiem. Ar 1936.g. 10. jūlija likumu par rūpniecības un amatniecības uzņēmumiem noteica, ka to darbībai vajadzīga finanču ministrijas atļauja. Šis likums deva valdībai iespēju regulēt rūpniecības un amatniecības uzņēmumu dibināšanu. Tas tomēr nenozīmēja virzīšanos uz valsts kapitālismu, jo Ulmanis uzsvēra, ka gala mērķis ir privāta iniciatīva, privāta saimnieciskā un privāta atbildība. (J. Bokalders *Kārļa Ulmaņa tautsaimnieciskie uzskati* rakstu krājumā *Tautai un valstij*).

Sevišķi sekmēja celtniecību uz laukiem un pilsētās. Jāizceļ Ķeguma spēkstacijas būve, Viestura pils atjaunošana Jelgavā. Pacēlās finanču ministrijas ēka, Tiesu pils Rīgā, Vienības nams Daugavpilī, jauni sabiedriski nami, stacijas, strādnieku dzīvokļi un vairāk nekā 100 jaunu skolas ēku. Nobeidza Brīvības pieminekļa un Brāļu kapu izbūvi. Uz sāka Uzvaras laukuma būvi. Rīga mainīja seju – radās jaunas celtnes, izkopti parki, dārzi. Jauns ielu segums un apgaismojums, jauni satiksmes līdzekļi un sanitārā apgāde.***)

Ulmanis lielu vērību pievērsa lauksaimniecībai, uzskatot to kā mūsu svarīgāko ražošanas nozari. Viņš uzskatīja lauksaimniekus par valsts politisko pamatu. Atbalstīja mazpulkus, kas sagatavoja jauno paaudzi lauksaimniecībai un lauku dzīvei. No kamerām, kuņas izveidoja, lai pārstāvētu atsevišķo nodarbību grupu intereses, ar 1935.g. 31.marta likumu nodibināja lauksaimniecības kameru. Nodibināja Lauksaimniecības akadēmiju, kas darbību uzsāka 1939.g. rudenī Jelgavā. Pieauga kā zemāko, tā vidējo lauksaimniecības skolu skolēnu skaits. Galvenais mērķis kā lauksaimniecībā tā rūpniecībā bija apgādāt mūsu zemi ar iekšzemes ražojumiem, izbeidzot importēt tos produktus, ko varam ražot paši. Paši ražojām vietējam patēriņam vajadzīgo maizes labību (rudzus un kviešus), gaļu, piena produktus un olas. 1934./35.gadā cukurfabrika produkcija pirmo reizi sedza visu iekšzemes patēriņu. Ar garantētām cenām un tirgus pārkārtošanu nodrošināja lauksaimniecības atmaksāšanos. Pieauga ražošanas produktivitāte lauksaimniecībā, kopprodukcija, tāpat mājlopu skaits. Palielinājās apstrādātās zemes platība. Daudz tika darīts lauksaimniecības ražošanas racionalizēšanai. Valdība uzņēmas kopdarbības pasākumu atveseļošanas un reorganizācijas darbu. Jāizceļ valdības ierosme un atbalsts to akciju sabiedrību dibināšanā, kuņu darbība bija vēsta lauksaimniecības vajadzību apmierināšanai. Atcerēsimies A/S «Latvijas centrālais sēkļu eksports», «Bekona eksports», «Ādu un vilnas centrāle» u.c.

Varam minēt dažus skaitļus, kas raksturo saimniecisko atveseļošanas un progresu.****) Ja 1932. gadā Latvijā bija reģistrēti 34.000 bezdarbnieku, tad 1939.g. vairs tikai 3.203. Rūpniecībā nodarbināto skaits pieaudzis no 84.669 1934.g. uz 111.917 1937.g. Tajā pašā laikā rūpniecības uzņēmumu skaits pieaudzis par 32%. Lauksaimniecībā pat valdīja darba roku trūkums, un laukstrādniekus iveda no Polijas un Lietuvas.

1932	1934	1937	1939
34000	84669	111917	3203

Ārējo tirdzniecību raksturo šādi skaitļi
(milj. Ls)

<i>Gadi</i>	<i>Eksports</i>	<i>Imports</i>	<i>Starpība</i>
1934	85,3	94,9	- 9,6
1937	260,74	231,2	29,54

Latvijas rūpniecības neto produkcija pieauga no Ls 196,3 milj. 1934.g. uz Ls 294,1 milj. 1938.g. Kopējais dzelzceļa tīkla garums pēdējos 5 gados pieaudzis tikpat cik iepriekšējos 15 gados – par 398 km. Veiktajās dzelzceļa jaunbūvēs ir tādas līnijas kā Rīga-Rūjiena, Rīga-Ērgļi, Madona-Lubāna, Alsunga-Kuldīga un Krustpils-Jēkabpils ar jauno Daugavas tiltu.

Valsts budžets bija šāds (milj. Ls):

<i>Saimn. gads</i>	<i>Ieņēmumi</i>	<i>Izdevumi</i>	<i>Starpība</i>
1934./35.	139,1	139,5	-0,4
1938./39.	204,8	178,4	26,5

Kāda cilvēka, tautas un valsts materiālo labklājību vislabāk raksturo ietaupījumi, kas uzkrāti un paredzēti nedienām un nākotnes vajadzībām. Attiecībā uz valsti šos ietaupījumus parasti mēro ar uzkrāto zeltu vai valūtu. Salīdzinot zelta un valūtas vērtību pēc toreizējās zelta cenas un valūtas kursa, redzam šādu ainu par uzkrājumiem Latvijas bankā:

Uzkrājumi Latvijas Bankā (milj. Ls):

<i>Gads</i>	<i>Zelts</i>	<i>Ārzemju valūta</i>	<i>Kopā</i>
1934.	27,4	3,2	30,6
1939.	58,9	37,8	96,7

Tāpat zelta un valūtas uzkrājumi LB pēc 1934.g. pieauguši par 66,1 milj. Ls. Šeit nav ievērots valstij piederošais zelts un valūta. LB pārziņā uz 1940.g. 1.janvāri atradās arī valsts zelta krājumi par 28,2 milj. Ls (skat. A.Aizsilnieks, *Latvijas Saimniecības vēsture*, 623. lapp.). Ja lats šobrīd ir stabils, tad, jādodomā, pateicība par to pienākas arī rezervēm, ko uzkrājusi arī K.Ulmaņa valdība. Latvijas bankai vajadzētu tautu informēt par saņemto mantojumu.

Saīdinot Latvijas valsts parādus šobrīd ar parādiem 1938. un 1939.g., redzam šādu ainu:

Valsts parādi (milj. Ls)

Gads	Iekšējie parādi	Ārējie parādi
1938.	33,2	123,4
1939.	47,7	130,7

(A.Aizsilnieks, *Latvijas Saimniecības vēsture*, 702,703 lapp.)

Pēc laikraksta *Brīvā Latvija* (1997.g. 24.–30.maijs) ziņām Latvijas valsts iekšējais parāds 1997.g. maijā bija gandrīz 178 milj. latu, bet ārējais parāds – vairāk nekā 238 milj. latu.

Šie skaitļi lielā mērā raksturo valdības saimniecisko politiku 1938.-39.g. un šobrīd.

Viens no prezidenta Ulmaņa galveniem mērķiem bija sociālā taisnīguma stiprināšana. Viņš to centās panākt ar sociālo likumdošanu un tautas ienākumu taisnīgāku sadalīšanu, lai Latvijā nebūtu ne bagāto ne nabago, bet visi būtu pārtikuši. Šim nolūkam valdība izmantoja kā nodokļu, tā cenu politiku. Sociālās likumdošanas ziņā Latvija bija vienā no pirmajām vietām Eiropā. Visas Tautu Savienības darba aizsardzības konvencijas tika ratificētas. Prezidents uzsvēra, ka pāri fabriku augstiem skursteņiem un mašīnām stāv tas cilvēks, kas fabrikā strādā. Slimo kasē apdrošināto un viņu ģimenes locekļu skaits pieauga no 161.700 1934.gadā uz 229.000 1939.gadā, t.i. par vairāk nekā 40%.

Lai uzlabotu laukstrādnieku dzīves apstākļus, nodibināja laukstrādnieku dzīvokļu izbūves fondu. Laukstrādnieki saņēma arī ģimenes piemaksas. Ja mēdz runāt par labklājības valstīm (*Welfare state*), tad par tādu var apzīmēt 15.maija Latviju, protams, tā laika nozīmē. Lielākā aplamība runāt par valsts kapitālismu.

Ulmaņa rūpes par izglītību raksturo valsts budžetā paredzētās summas skolu un gara kultūras pasākumu vajadzībām, kuŗas pieauga par 40%. Tāpat pieauga pašvaldību izdevumi izglītībai. Nodibināja studiju fondu, kas tā laika Eiropā bija vienreizējs notikums. Sekmīgie studenti varēja saņemt stipendijas izdevumu segšanai. Valdības kultūras politika ievērojami sekmēja zinātniskās pētniecības darbu. 1936.g. nodibināja Latvijas vēstures institūtu. Plašāki līdzekļi tika piešķirti Pieminekļu valdei un vēstures muzejam. Sevišķi pēc Draudzīgā aicinājuma uzplauka grāmatniecība, kas gāja roku rokā ar izcilu jaundarbu parādīšanos gan rakstniecībā, gan skaņu mākslā. Atbalstu saņēma opera, teātri, balets u.c.

1937.g. izdeva Civīllikumu, kuŗu prof. Dr. D.Lēbers uzskata par vienu no ievērojamākiem Eiropas kodekiem 20.gadsimtā.

Ar 1934.g. 12.jūlija likumu par tautas izglītību, starp citu, noteica, ka «Mācības iestādēs jāizkopj jaunatnes fiziskā un tikumiskā izglītība un jāaudzina jaunatne personiskā un sabiedriskā krietnībā, darba un tēvzemes mīlestībā un tautu šķiru saprašanās garā».(3.p.) Sevišķu vērību veltīja jauniešu nacionālās apziņas un patriotisma izkopšanai. Ja latvieši Brīvā pasaulē vēl vairumā runā latviski, tad pateicība par to pienākas arī nacionālpolītiskai audzināšanai Latvijas neatkarības pēdējos gados.

Visās nozarēs minoritātēm bija tādas pašas tiesības kā latviešiem. Žurnālists Franks Gordons piemin, ka Ulmanis ļāvis Lavijā ieceļot žīdiem no Vācijas un Austrijas, lai glābtos no Hitlera vajāšanām. Tāpat viņš uzsver, ka jauno akciju sabiedrību dibināšana nekādā ziņā nav bijusi vērsšanās pret žīdiem. Tāpat raksta, ka Ulmanis drīzāk stiprinājis žīdu nacionālo identitāti. (Frank Gordon, *Latvians and Jews between Germany and Russia*. 18.-29.lapp.).

1940.gada Latgales dziesmu svētku laikā pārstāvēju valdību žīdu sinagogā Daugavpilī. Žīdu garīdznieki un pārstāvji atkārtoti

man lūdza, ievērojot draudošo politisko stāvokli, nodot prezidentam Daugavpils žīdu sabiedrības uzticības apliecinājumus. Protams, tā žīdu grupa, ko sastāpu Daugavpilī, atšķīrās no tās, kas ar gavilēm sagaidīja sarkanarmiju. Tomēr jāievēro nevien toreizējie politiskie apstākļi, bet arī tas, ka katrā tautā ir indivīdi ar dažādām īpašībām un uzskatiem.

Latvijas tautsaimniecības profesors Dr. O.Krastiņš rakstā *Vēsturiski uzliktās saistības* (*Diena* 24.1.94.) salīdzināja Kārļa Ulmaņa sprauostos mērķus ar tagadnes īstenību Latvijā. Viņš uzsver, ka pēc 15.maija pārkārtojumiem Ulmanis iestājās par sociālo taisnīgumu «tieši un asi». Citējot vārdus, ko Ulmanis teicis 1940.gada 1.martā Rīgas Latviešu biedrībā, viņš raksta, ka Ulmaņa saimnieciskās politikas mērķis bijis «celt un nodrošināt **visas tautas** labklājību, lai dzīves līmeņa pacelšana sadalītos pēc iespējas vienmērīgi». Atsaucoties uz Ulmaņa 1933.g. izdoto grāmatu *Kas jādara un kā* (III, 60. lapp.) prof. Krastiņš citē prezidenta vārdus: «Nekad mans nolūks nav bijis nolīdzināt uz leju, bet gan uzlīdzināt uz augšu.» Par pašreizējo Latviju profesors raksta: «Latvijā ir gan miljonāri, gan vienkārši bagātnieki, bet tautas vairākums cieš trūkumu, pieaug noziedzības, mirušo skaits pārsniedz dzimušo skaitu, inteliģence vai nu eksistē ar bezdarbnieku pabalstam līdzīgām algām, vai izbrauc uz ārzemēm.» Pārsteidz prof. Krastiņa vārdi: «Tādēļ ir pamatotas bažas, vai Latvija turpina 1918.g. sāktu gaitu vai arī to vada un virza pavisam pa citu ceļu uz citiem mērķiem?»

Kārlim Ulmanim, kā visiem mums, bez šaubām bija savas kļūdas un vājības. Vajadzēja izstrādāt satversmi. Ne visiem viņa darbiem un rīkojumiem var piekrist, bet pozitīvais viņa darbā un personā tālu pārsniedz negatīvo. Caurmēra cilvēks daudzkārt piecietīs dažu politisko tiesību ierobežojumu, ja vien valda materiālā un garīgā labklājība. To liecina fakts, ka pēc vairāk nekā 50 gadu ilgas Ulmaņa nopulgošanas okupētajā Latvijā, 5.Saeima par Latvijas valsts prezidentu ievēlēja Ulmaņu dzimtas pārstāvi.

Visvairāk Ulmanim pārmet viņa rīkojumus tieši pirms un pēc okupācijas 1940.gadā. Te pastāv un pastāvēs dažādi uzskati, bet jāievēro un jāuzsver, ka šos lēmumus Ulmanis pieņēma sekojot vie-

nam mērķim – latviešu tautas izdzīvošanai. Brīvības cīņu augstākajam vadītājam, kuŗam sekoja kalpakieši, ziemeļnieki, dienvidnieki, partizāni, bija jānoliec galva pārspēka priekšā, lai tauta izdzīvotu. Viņa pēdējais ceļojums, ko vēsturnieks un dzejnieks Švābe attēlo dzejolī *Pēdējā skate* bija uz Brāļu kapiem:

Kur urnas uzliesmo un ceļas sērs
Pēc pulka pulks un Latvju Māte pati...

Un apzinādamies sava lēmuma nozīmi tautas un vēstures priekšā:

Te godbijībā liecas lepnā galva:
Man nāvē ejot būsi mūža balva.

Un cauri visām mokām, zaudējumiem un ciešanām latviešu tauta izdzīvoja. Krimas tatāru un Volgas vāciešu atliekas klejo pa Krievijas stepēm un tundrām. Pretošanās gadījumā Staļins varēja deportēt arī visu latviešu tautu.

Esmu pārliecināts, ka tagadējos apstākļos prezidenta lēmumi un rīcība būtu citādi nekā 1940.gadā – viņš dotu rīkojumu pretoties. Pat ja Žirinovskis iegūtu varu bij. Padomju Savienībā, nav domājams, ka viņš spētu atjaunot Gulaga sistēmu vai Staļina laika genocīdu. Arī durvis uz Eiropu Latvijai nav slēgtas.

Ulmanim nebija personīgas dzīves. Viss viņa darbs bija veltīts tautai un valstij. Mums var patikt vai nepatikt prezidents Kārlis Ulmanis, bet objektīvs vērotājs nenoliegs, ko savā vēstures grāmatā par to laiku ir rakstījis profesors Dr. E.Andersons – «Latvija plauka un ziedēja, un latviešu tauta brīvos apstākļos bija sasniegusi vēl gadu simtos nepiedzīvotu garīgas un saimnieciskas labklājības līmeni».

---

*) Prof. Aizsilnieks uzskata, ka saimnieciskā depresija beigusies jau 1933./34.g. Kā mazu raksturojumu varam minēt bezdarbu Amerikā: 1937.g. 14,3%, 1939.g. – 17,2%. Bezdarbs bija pa daļai tas, kas atbalstīja Vācijā nacionālsociālistu nākšanu pie varas. Uzplaukums Latvijā pēc 1934.g. sākās valdības politikas rezultātā.

**) Arī šobrīd Latvijā valdībai būtu jāpievērš vērība neparasti lielā skaita komercbanku darbībai un konsolidācijai.

***) Rakstot par monumentālo būvniecību K.U. laikā. prof. A.Aizsilnieks to apzīmē par mirušiem ieguldījumiem. Tur ir sava taisnība, bet cik nenozīmīgi mums šodien ir visi tie ieguldījumi materiālo vērtību ražošanā toreiz, tik svarīgi ir ieguldījumi ar nacionālpolītisku nozīmi.

Brāļu kapi, Brīvības piemineklis un monumentālās celtnes katru dienu atgādina nevien latviešiem, bet arī bijušiem okupantiem, ka Latvija pirms okupācijas bija brīva, neatkarīga valsts.

****) 1936. gadā lata kursu pazemināja, saskaņojot ar angļu mārciņu. Tas jāņem vērā, salīdzinot latos uzdotos skaitļus par dažādiem gadiem.

NACIONĀLPOLĪTISKI
RAKSTI

23. AUGUSTA LĪGUMS UN TĀ SEKAS

Latvija Amerikā, 1989 g. 2. septembris, Nr.35

23. augustā pagāja 50 gadi, kopš nolēģis Vācijas un Padomju Savienības neapbrušanas līgums. Šis t.i. Hitlera-Stalina vai Molotova-Ribentropa pakts ir viens no svarīgākajiem 20 g. s. starptautiskajiem līgumiem.

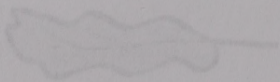
2. Pasaules karš sākās 1939 g. 1. septembrī ar Hitlera armijas iebrukumu Polijā. Hitleris nevēlējās sākt karu ar Poliju, pirms nebija skaidra Padomju Savienības nosaukums. Tātad ar šo līgumu Stalins pieņēma un atbalstīja to Hitlera vai, un šim nodarē viņš ir atbildīgs par 2. Pasaules kara sākšanos. *)

Svarīgs bija ne tikai atzīmēti zināmais līgums, bet arī tam pievienotie slepenie protokoli, kurā raksturo Padomju Savienība līdz pat pēdējam laikam cenšas noklusēt un nolēģt.

Slepenais papildus protokols pie 1939 gada 23. augusta Vācijas un Padomju Savienības līguma nosaukums ir "Pakts par saklausītu Krievijai un Vācijai par 1939. gada 23. augusta līguma izstrādāšanu starp Vāciju un Padomju Savienību". Šis līgums ir svarīgs (tie bija J. Ribentrops un Molotova) starptautiskās saklausības izstrādājumam par apustļa mērķu šajā terorozošā Austrum-eiropā. Pēc karā atzīmēts līguma Poniš tiek novilkta demarkācijas līnija starp Vāciju un Padomju Savienību. Lietuvas ziemeļu robeža šķir abu valstu kopīgā sfērā Baltijā. 28. septembrī parakstīja jaunu slepenu protokolu, pēc kura ar Lietuvu piešķīra Padomju Savienībai (skat. pievienoti karti).

NACIONĀLPOLĪTISKI RAKSTI

НАЦИОНАЛПОЛИТИСКИ
ЯКСТІ

---

23. AUGUSTA LĪGUMS UN TĀ SEKAS

Latvija Amerikā, 1989.g. 2.septembrī, Nr.35.

23. augustā pagāja 50 gadi, kopš nolīgts Vācijas un Padomju Savienības neuzbrukšanas līgums. Sis t.s. Hitlera-Staļina vai Molotova-Ribentropa pakts ir viens no svarīgākajiem 20.g.s. starptautiskajiem līgumiem.

2.Pasaules karš sākās 1939.g. 1.septembrī ar Hitlera armijas iebrukumu Polijā. Hitlerš nevēlējās sākt karu ar Poliju, pirms nebija skaidra Padomju Savienības nostāja. Tātad ar šo līgumu Staļins akceptēja un atbalstīja šo Hitlera soli, un šinī nozīmē viņš ir atbildīgs par 2.Pasaules kara sākšanos.*)

Svarīgs bija ne tikai atklātībā zināmais līgums, bet arī tam pievienotie slepenie protokoli, kuŗu eksistenci Padomju Savienība līdz pat pēdējam laikam cenšas noklusēt un noliegt.

Slepenais papildus protokols pie 1939.gada 23.augusta Vācijas un Padomju Savienības neuzbrukšanas līguma tika parakstīts Kremļī naktī uz 24.augustu. Noziedzīgo dokumentu ievada īss paskaidrojums. Tas ir: «Sakarā ar neuzbrukšanas līguma parakstīšanu starp Vāciju un Padomju Savienību, apakšā parakstījušies pilnvarotie (tie bija J.Ribentrops un V.Molotovs) stingri slepenās pārrunās iztirzāja jautājumu par abpusēju interešu joslu norobežošanu Austrumeiropā.» Pēc kartē atzīmētās līnijas Polijā tiek novilkta demarkācijas līnijas starp Vāciju un Padomju Savienību. Lietuvas ziemeļu robeža šķir abu valstu iespaida sfairas Baltijā. 28.septembrī parakstīja jaunu slepenu protokolu, pēc kuŗa arī Lietuvu piešķīra Padomju Savienībai (skat. pievienoto karti).

The HITLER/STALIN Secret Pacts 1939

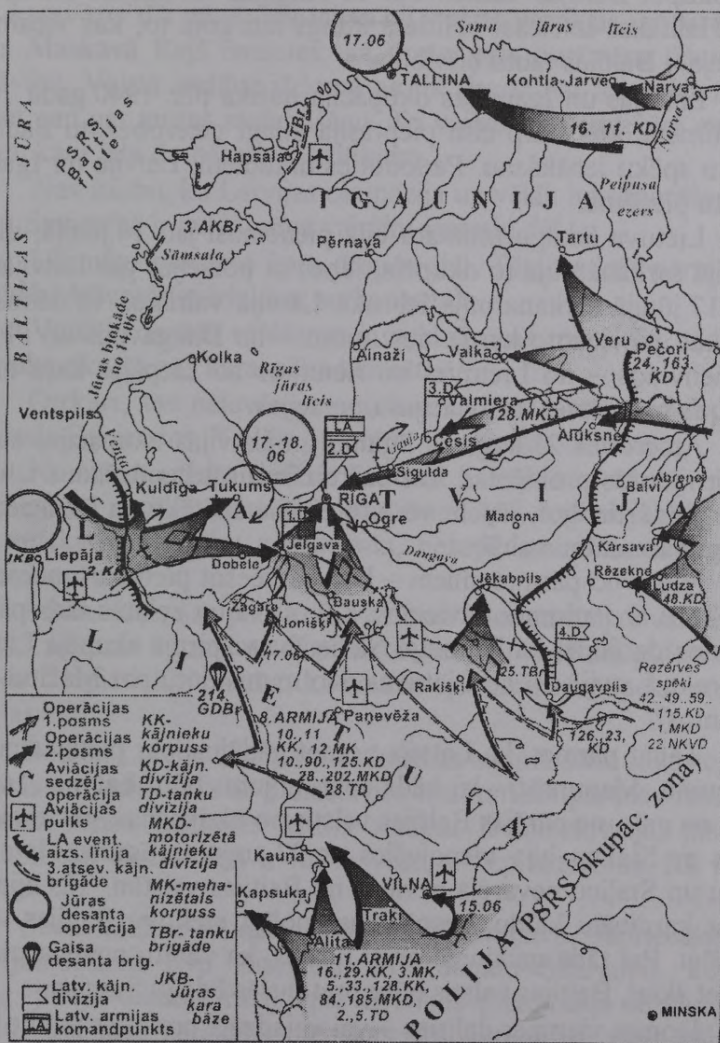
- German sphere
- Russian sphere

KĀ HITLERS UN STAĻINS 1939. GADĀ SADALĪJA EIROPU.

No viņu iznīcinātajām un iekarotajām valstīm tikai trīs – Igaunija, Latvija un Lietuva – vēl gaida savas neatkarības atjaunošanu. 1989. gada 23. augustā arī Austrālijā prasīsim atdot Baltijas valstīm laupītās tiesības: ar ziedu un karogu svētkiem vien nepietiek!

Karte no DV CV brošūras Latvia and Latvians.

Baltijas valstu okupācija 1940.g. jūnijā

(Izmantota A.Pētersona sastādītā karte Latvijas okupācijas muzejā)

23.augusta līgums un slepenie protokoli atļāva Staļinam bez riska okupēt Baltijas valstis. Par to Anglijas toreizējais ārlietu ministrs Halifakss izteicās: «Hitlera kungs iztirgoja to, kas viņam nepiederēja – Baltijas tautu brīvību.»

Latvijas un Igaunijas okupācija notika pēc 1940.gada 16.jūnija ultimāta, kas starp citu pieprasīja atļaut neierobežotu Padomju bruņoto spēku ienākšanu. Padodoties draudiem, Latvija un Igaunija ultimātu pieņēma.

Lietuva līdzīgu ultimātu bija pieņēmusi jau 14.jūnijā, un jau 15.jūnijā sarkanarmija to okupēja, ieņemot pozīcijas gar Latvijas robežu. 17.jūnijā sarkanarmija iebruka Latvijā vairākos virzienos uzreiz (skat. pievienoto karti): austrumos – no Daugavpils un Pleskavas, dienvidos – no Lietuvas un rietumos no Liepājas kara bāzes. Bija jūras kara flotes un aviācijas operācijas.

Atceroties 23.augusta līgumu un Latvijas okupāciju, svarīgi apcerēt radušās problēmas, kas pašreiz izraisījušas dažādus iztulkojumus. Tos iztirzājot, jāņem vērā toreizējie apstākļi un jāizbeidz neatbildīgi pārmetumi valdībai.

Viens no pārmetumiem – Latvija neesot pietiekoši nocietinājusi robežu ar Padomju Savienību. Cik naīvs un aplams tāds pārmetums, norāda fakts, ka Padomju Savienība vispirms okupēja Lietuvu un iebruka Latvijā arī no Lietuvas. Ko mums dotu pat Mažino līnija austrumos?

Tāpat pārmet, ka Latvija neesot gādājusi par pietiekamu apbruņojumu. Manuprāt – lai kāds apbruņojums būtu Latvijai, tas neglābtu ne mūs, ne pārējās Baltijas valstis no okupācijas, pēc tam, kad Hitleris ar Staļinu bija vienojušies ar 23.augusta līgumu. Ietekmēt Hitleru un Staļinu nevarēja neviena no Baltijas valstīm. Tās bija pieļāvušas kardinālu kļūdu, nespēdamas nolīgt efektīvu Baltijas valstu savienību. Pat tādā gadījumā grūti ticams, ka varētu novērst okupāciju, bet šķiet, Baltijas valstis būtu pretojušās līdzīgi Somijai.

Domas vienmēr dalīsies – vai vajadzēja pretoties vai ne. Pretojoties gan būtu radīta leģenda, bet maz būtu palicis to, kas par to interesētos. Pretošanās gadījumā Staļins varēja deportēt visu latviešu tautu. Ka viņš uz to bija spējīgs, parāda Krimas tatāru deportācija.

Vēsturē gan slavē tos, kas neatsakās no cīņas, pat ja nav izredžu uzvarēt, bet vēsture arī asi nosoda tos, kas kādu ambīciju dēļ dzen kaņavīrus tīši nāvē. Igaunijas bij. valsts vecākais un toreizējais sūtnis Maskavā Rejs izteicies, ka pretošanās nozīmētu tīšu tautas pašnāvību. Valsts vadībai jādomā ne tik daudz par leģendas radīšanu, bet gan par tautas saglabāšanu. To vajadzētu ņemt vērā emocionāliem, kaut labi domājošiem kritiķiem.

Nav šaubu, ka Latvijas okupācija un vēlāk inkorporēšana Padomju Savienībā ir nelikumīga vairāku iemeslu dēļ.

Ultimātu pieņēma kara draudu dēļ. Tātad atkrīt pārmetumi, ka valdība brīvprātīgi ielaidusi sarkanarmiju.

Vēlāk izdarītās vēlēšanas ir nelikumīgas, pirmkārt, tādēļ, ka tās notika okupācijas kaņaspēka klātbūtnē.

Otrkārt, tās neievēroja noteikumus par tautas nobalsošanu, ko paredz Satversme. Tā bija apturēta, ne grozīta vai atcelta.

No starptautisko tiesību viedokļa Latvija nav zaudējusi savu suverēnas un neatkarīgas valsts statusu. Cīņai šodien jābūt ne par kādu neatkarības tiesību piešķiršanu, bez par zaudētas neatkarības atjaunošanu.

Mums jācenšas panākt, lai vismaz Rietumvācijas valdība deklarē 23.augusta līgumu ar tā pielikumiem par nelikumīgu un spēkā neesošu. Nepietiek, ja atzīst, ka šodien šis pakts nav spēkā un «nedarbojas».

Šodien Latvijā cīņā par neatkarības atjaunošanu sākusies jauna tautas atmoda. Līdz ar prasību pēc neatkarības parādās raksti un dzirdamas runas, kuņās asi kritizē režīmu. Demonstrācijas plašuma un dalībnieku skaita ziņā ir mūsu vēsturē nepiedzīvotas. Kā to izskaidrot?

Sava nozīme ir mūsu brīvības prasītājiem. Jāpriecājas par mūsu jauniešiem Evu Bitenieci un Rolandu Silaraupu, kuņi ar 1987.g. jūnija demonstrāciju pie Brīvības pieminekļa iezvanīja šo atmodu. Bet liela pateicība pienākas disidentiem un viņu stājai un bezbailībai pirms tam. Gunārs Astra ir tautas varonis un pielīdzināms mūsu leģendāram strēlnieku laika varonim pulkvedim Briedim. Ir

maz gadījumu pat pasaules vēsturē, kur bērinieki kapu aizbeņ ar rokām. To vajadzētu izcelt un uzsvērt visur runās un rakstos.

Sava nozīme tagadējā tautas atmodā ir arī Gorbačova reformām.

Šķiet, varas iestāžu izturēšanās pret Baltijas valstīm ir citāda nekā, piemēram, Gruzijā vai Armēnijā.

Šo īpatnējo pieeju izraisa Baltijas valstu ģeopolitiskais stāvoklis.

Šī iemesla dēļ Maskavas nostāja attiecībā uz Baltijas valstīm ir pielaidīgāka nekā pret pārējām republikām. Minēsim kaut to, ka Tautas Fronte nodibinājās un tika atzīta vispirms Baltijas valstīs. Un, ja tagad tās organizējas arī citās republikās, tad to organizēšana saņem Maskavas pretestību.

Līdz šim valdošais uzskats kā trimdā, tā dzimtenē, ka *TF* organizējuši nacionāli noskaņoti latvieši kopā ar komunistiem, kuŗi tautas intereses likuši pāri savām karjērām un ambīcijām.

Mans uzskats ir citāds – *TF* ideja nākusi no Maskavas, un tā īstenota pēc Maskavas norādījumiem, mobilizējot šim darbam pazīstamus latviešus, piem., Peteru. Pēdējais pats to atklāti pateicis, ka viņš mobilizēts politiskam darbam, tomēr nesakot, kas viņu mobilizējis. Šie organizētāji ar karogu un nacionāliem saukļiem piepulcējuši sev īstos cīnītājus par mūsu lietu, aizraujot līdz arī lielāko tautas daļu. Daudzi domā: – ja jau komunistu dižvīri te darbojas, tad saistīties ar šo organizāciju nerada nekādu risku.

Neņemot vērā iepriekš teikto, pagaidām *TF* jāatbalsta, kamēr tā veicina mūsu tautas saimnieciskās un politiskās intereses.

26.jūlijā Vissavienības Augstākā padome pieņēmusi divas rezolūcijas. Pirmā piešķir Baltijas valstīm tiesības tieši stāties tirdznieciskos sakaros ar pārējām vienpadsmit republikām. Tātad Baltijas valstis it kā nodalītas kā atsevišķa politiska vienība. Otra piešķir saimniecisku neatkarību, pagaidām gan tikai Igaunijai un Lietuvai. Domājams, ka pēc Latvijas Augstākās padomes pieprasījuma to piešķirs arī Latvijai. Ministru padomei sīkāk jāizstrādā likumprojekts, kas jāiesniedz Augstākai padomei apstiprināšanai līdz 1.ok-

tobrim. Ja likumprojektu pieņems, tas stāsies spēkā ar 1990.g. 1.janvāri.

Igauņu laikraksta *Kodumaa* redaktors Tarmu Tammerks par gaidāmo likumu izteicies: «Visu Igaunijas saimniecību kontrolēs Igaunijas autoritātes, bet ne Maskavas ministri.» Vai šie optimistiskie uzskati realizēsies, rādīs jaunais likums. Katrā ziņā tas ir nepieredzēts precedents Padomju Savienības vēsturē, kā to uzsvēris *TV* komentātors Sergejs Medvedevs.

Bet viss var strauji mainīties, ja Gorbačovs nespēs noturēties pie varas, kuŗa nākotnē grīļojas.

Ka Gorbačovs var zaudēt varu, to paredz nevien rietumu sovjetologi, bet arī deputāti Sacharovs un Jeļcins. Pret reformām nostājas čeka, milicija, armijas virsnieku korpuss. Tāpat vidējā un augstākā šķira birokratijā un partijā, kuŗi negrib zaudēt savas privilēģijas. Jo sevišķi svarīga ir strādnieku un publikas nostāja. To ietekmē galvenokārt patēriņa preču sagāde un to cenas. Un te nu aina ir bēdīga. Gorbačova varas laikā patēriņa preču ražošana un to piegāde nav pieaugusi, bet samazinājusies.

Tukšie veikali, gaŗās rindas un inflācijas draudi var izrādīties Gorbačovam liktenīgi. Deputāts Jeļcins intervijā izteicies, ja divu gadu laikā pārtikas sagāde neuzlabosies, sāksies «revolūcija no apakšas».

Nobela prēmijas laureāts Sacharovs sarunā ar Anglijas premjēri Tačeri 23.jūnijā izteicies, ka Gorbačovam nav izdevies novērst apstākļus, kas var novest Padomju Savienību pie saimnieciska sabrukuma un ka viss ir iespējams – pat militārs apvērsums.

Saimniecības sabrukumam var pievienoties grūtības, ko rada nacionālisma atdzimšana ne tikai Baltijas valstīs, bet arī Kaukāza republikās. Un ja uzliesmos līdzīgi nemieri arī Ukrainā, sāksies politisks sabrukums.

Gaŗākā laika spriđi saimnieciskais un politiskais sabrukums Padomju Savienībā tomēr nav novēršams. Pārejas laikā Padomju Savienības impēriju vēl var saturēt kopā Sacharova minētais apvērsums vai Staļina tipa diktātors. Agri vai vēl uiedarbosies centrifugālie spēki, kas novedīs līdz Padomju Savienības impērijas iziršanai. Neat-

karību iegūs tās republikas, kuŗu pamattautas nekad nav atzinuŗas Maskavas tiesības un kuŗu locekļi būs ar mieru tvvert ieročus, kā to darīja mūsu brīvības cīnītāji, dibinot neatkarīgo Latvijas valsti.

---

*) Svinot 50 gadu uzvaras svētkus, neviens nepieminēja, ka Padomju Savienība ir nevien atbildīga, bet tieši piedalījās Otrā pasaules kara izraisīšanā.

BALTIJAS VALSTIS (1918. - 1940.)

Kas mūs vienoja, kas mūs šķīra?

Zvaigzne, 1990.g. novembris, Nr.21.

Ar vārdiem «Baltijas valstis» parasti saprot Igauniju, Latviju un Lietuvu. Etniskā ziņā latvieši tuvi lietuviešiem, jo abas šīs tautas pieder pie baltu grupas ar radniecīgām valodām. Igaunī pieder pie somu-ugru tautām, kuŗām pieskaitāmi arī tiem radniecīgie somi.

Ar igauņiem mums tomēr vairāk kopēja vēsturiskās attīstības ziņā. Līdzīgi latviešu, arī igauņu kultūra vairāk veidojusies Vakarēiropas kultūras ietekmē, jo slavu kultūra mūs skāra, tikai sākot no 19.gadsimta 80.gadiem. Pirms tam ilgu laiku Latvijā un Igaunijā saimnieciskā un pa daļai arī administratīvā vara atradās vācu baronu rokās. Zemnieku brīvīšana Igaunijā un Latvijā notika 19.gadsimta sākumā. Krievijā, Latgalē un Lietuvā – tikai 1861.gadā.

Tautiskā atmoda Igaunijā, tāpat kā Latvijā, sākās ap 19.gadsimteņa vidu. Sākās tautasdziesmu vākšana. F.R.Kreicvalds (F.R. Kreutzwald) sarakstīja lielo eposu Kalevipoegs (Kalevipoeg), kuŗā viņš iestrādāja nevien tautasdziesmu materiālu, bet arī savu talanta devumu. Šim epam bija liela nozīme tautiskās atmodas veicināšanā. Tāpat liela loma bija laikrakstiem, kas sāka iznākt 50-tajos, 60-tajos gados un Dziesmu svētkiem. Pirmie Dziesmu svētki Igaunijā notika 1869.gadā, Latvijā – 1873.gadā (novada dz. sv. Dikļos – 1864.gadā). Tautas dziesmu un pasaku vākšanā Igaunijā izcila nozīme bija

F.R.Fēlmanim (F.R.Fählmann 1798.-1850.). Pirmais laikraksts *Pārnu Postimees* iznāca 1857.gadā.

Lietuvai ir sena un slavēna vēsture. Lietuvu dibināja Mindaugs jau 1251.gadā, apvienojot atsevišķās ciltis. Valsts robežas sevišķi paplašināja Ģedimins. Svarīgi vēsturiski notikumi risinājās 1386. un 1569.gadā. Pirmajā – Lietuvas karalis Jagailis apprecēja Polijas valdnieci Jadvīgu, un ar to radās Lietuvas un Polijas ūnija. 1410.gadā apvienotais poļu un leišu kaŗaspēks pie Tannenbergas sakāva Vācu ordeni. Ar to sākās šī ordeņa noriets, un tika apturēta vācu virzīšanās uz austrumiem – *Drang nach Osten*.

1569.gadā ar Ļubļinas ūniju nodibināja Polijas un Lietuvas karaļvalsti ar vēlētu karali. Šī ūnija un tai sekojošie notikumi nebija lietuviešiem labvēlīgi. Daudzi lietuvieši, sevišķi muižnieki pārpoļojās, pieņemot poļu valodu un poliskus uzvārdus. Tauta tomēr nezaudēja nacionālo apziņu un savu valodu.

Pēc Polijas trešās dalīšanas Lietuvu pievienoja Krievijai. Sākās rusifikācija un katoļu ticības apspiešana, sevišķi pēc trešās poļu sacelšanās 1863.gadā. Daudz lietuviešu izceļoja uz Ameriku. Lietuviešu kultūra veidojusies vairāk slavu ietekmē. Lietuvā nebija vācu muižnieku, kā Igaunijā un Latvijā.

Ja tautiskās atmodas laiks Igaunijā un Latvijā sākās ap 19.gadsimta vidu, tad Lietuvā tas nokavējās, jo tikai no 1904.gada lietuviešiem bija atļauts iespiest grāmatas ar gotu burtiem. Tomēr tautiskās atmodas kustība bija vērojama jau 19.gadsimta 80.gados, kad Jons Basanavičs (Jonas Basanavicius) Tilzītē iespieda *Aušra*, ko nelegāli nogādāja Lietuvā. Tāpat nelegāli no Austrumprūsijas Lietuvā nogādāja grāmatas.

Lai gan, kā redzējām, Lietuvas valsts dibināta 1251.gadā, runājot par modernām Baltijas valstīm, pieņemts, ka tās visas dibinātas 1918.gadā: Lietuva – 16.februārī, Igaunija – 24. februārī, Latvija – 18.novembrī. Ir dzirdēti jautājumi, ar ko izskaidrojams, ka Lietuva un Igaunija nodibinājās apmēram deviņus mēnešus pirms Latvijas?

Jāpaskaidro, ka abas šīs valstis gan deklarēja neatkarību 1918.gada februārī, tomēr tā palika tikai deklarācija, jo tajā laikā abās valstīs vara atradās vācu okupācijas kaŗaspēka un iestāžu rokās,

un kā Lietuva, tā Igaunija valsts bruņoto spēku organizēšanas darbu sāka tikai pēc tam, kad Vācija kapitulēja un parakstīja pamieru 1918.gada 11.novembrī. Tātad, ja tā varētu teikt, *de facto* dibināšanas laiks visām trim Baltijas valstīm ir 1918.gada novembris.

Baltijas valstīm ir daudz kopēja, bet bija arī vairāki faktori, kas mūs šķīra. Vispirms kopējs ir ģeopolītiskais stāvoklis. Baltijas valstis atrodas starp divām lielām valstīm – Krieviju un Vāciju. No tām abām mēs vēstures tecējumā esam daudz cietuši. Tāpat izdevīgais stāvoklis pie Baltijas jūras ir padarījis šīs valstis par iekāres objektiem cīņā pēc virskundzības Baltijas jūrā – *dominium maris Baltici*. Šinī cīņā bez Krievijas un Vācijas piedalījušās arī Dānija, Zviedrija un Polija. Visas trīs Baltijas valstis ir lauksaimniecības zemes bez izcilām dabas bagātībām. Igaunijā gan atrodams degakmens, bet neatkarības gados tas maz ietekmēja kopējo saimniecību.

Baltijas valstis, sevišķi Latvija un Lietuva, bija kaļā nopostītas un noplicinātas. Pēc 1.Pasaules kaļa zaudēts bija Iekšķrievijas tirgus. Visas trīs Baltijas valstis izdarīja agrārreformu, sadalot lielos zemes īpašumus mazsaimniecībās. Tas radīja šaubas, vai šīs valstis varēs saimnieciskā ziņā pastāvēt. Lielsaimniecības parasti uzskata par ražīgākām, jo tur var iekārtot darba dalīšanu, tās spēj iegādāties mašīnas un labākus darba rīkus.

Bet arī mazsaimniecībām ir savas priekšrocības: saimnieks labāk pazīst savus tīrumus un lopus. Viņš ar ģimenes locekļiem neskaita darba stundas un neskatās vai darbdiena, vai svētdiena, ja darbi steidzami. Mašīnu lietošanā var palīdzēt kooperātīvi. Kooperācijas kustība bija plaši attīstīta. Tas viss ir cēlonis Baltijas valstu lauksaimniecības uzplaukumam: darba ražīgums un lauksaimniecības ražojuumu eksports pieauga. Rūpniecība pielāgojās vietējiem apstākļiem.

Baltijas valstu saimniecību sāka vērtēt pozitīvi kā pašmāju valstsvīri, tā arī ārzemnieki. Tā to 50-tajos gados novērtējis arī bijušais *ASV* prezidents H.Hūvers (H.C.Hoover). Viņš sevišķi uzteica minēto valstu budžeta politiku, kā arī stabilo naudas sistēmu. Viņš atzina, ka tur «lauksaimniecība piedzīvoja nepieredzētu uzplaukumu».

Minsteres universitātē 1981.gadā no 24. līdz 29.augustam notika zinātnisks simpozījs par Baltijas valstu sasniegumiem neatkarības gados, kurā piedalījās zinātnieki no *ASV*, Anglijas, Rietumvācijas u.c. rietumvalstīm. Vienprātīgs bija atzinums, ka saimnieciskās dzīves uzplaukums neatkarīgajā Igaunijā, Latvijā un Lietuvā bijis tik straujš un neapšaubāms, ka Baltijas valstis tagad var noderēt par paraugu jaunām mazattīstītām zemēm.

Sociālās likumdošanas laukā minētās valstis atradās priekšā daudzām Eiropas valstīm, nerunājot nemaz par tā laika Ameriku. Tas attiecas uz darba aizsardzības likumiem un ratificētām konvencijām, arī uz apdrošināšanu slimības un vecuma nespēka gadījumos. Tieši sociālā likumdošana būtu labs temats Baltijas valstu studentiem brīvajā pasaulē, izstrādājot diplomdarbus vai disertācijas. Tas pats jāsaka par minoritāšu tiesībām. Lai gan kultūras politika bija izteikti nacionāla, minoritātēm piešķīra zināmu kultūras autonomiju. Minoritātes varēja dibināt savas skolas ar savu mācību valodu. Tāpat tās varēja kopt savas kulta un folkloras tradīcijas, dibināt politiskas partijas un ievēlēt deputātus parlamentos. Tās varēja piedalīties arī valdībā.

Baltijas valstīm bija arī kaut kas kopējs, kas dažādu iemeslu dēļ izrādījās tām nepiemērots. Tās bija šo valstu satversmes. Man tās gribētos apzīmēt par nepiemērotām tādēļ, ka nebija ievērots līdzsvars starp likumdevēju un izpildvaru. Parlamenta (Saeimas) rokās atradās noteicēja vara. Tas ievēlēja valdības, tas «gāza» valdības. Tāpat parlaments (Saeima) ievēlēja prezidentu, kuŗa vara bija neievērojama. Visās trijās valstīs pastāvēja proporcionālās vēlēšanas, kuŗu rezultātā parlamentā iekļuva daudzi sīku un nenozīmīgu partiju pārstāvji. Laba ilustrācija ir pēdējā Latvijas Saeima, kur bija pārstāvētas 27 politiskās partijas, grupas un vieninieki. Tā partija, kuŗa uzņēmas sastādīt koalīcijas valdību, vāca balsis, piesolot eventūālajiem atbalstītājiem zināmas priekšrocības. Daži deputāti pat pārdeva savas balsis. Šī tirgošanās vēlētajiem bija zināma. Valdību vidusmēra mūžs bija īss, piemēram, Latvijā 10 mēneši, Igaunijā pat 8 mēneši un 10 dienas. Tautā radās nemiers.

Līdzīgas parādības bija vērojamas vairākās Eiropas valstīs. Sākās demokratiņu vai parlamentārā krīze, kuŗu izraisīja nevien minētie apstākļi, bet arī pasaules saimnieciskā krīze. Demokratiņu vietā stājās vai nu asiņainas diktatūras, kā Itālijā un Vācijā, vai arī vairāk vai mazāk mērenas autoritāras iekārtas, kā Polijā un Austrijā. Šī krīze nepagāja gaŗām arī Baltijas valstīm. Arī tajās demokratiņu vietā stājās autoritāras valdības. Tomēr zīmīgi, ka autoritāro valdību priekšgalā Baltijas valstīs stājās vīri, kas bija stāvējuši pie šo valstu šūpuļa un kas, šīm valstīm dibinoties, bija noteikti demokratisko principu aizstāvji. Lietuvā tie bija A.Smetona un A.Voldemaras, Latvijā – K.Ulmanis un J.Balodis, bet Igaunijā – K.Petss un J.Laidoners. Vai šie vīri bija tik krasi mainījuši savus agrākos uzskatus? Es domāju, ka atbilde meklējama citur. Kāds igauņu zinātnieks uzsver, ka Petss izdarījis apvērsumu Igaunijā, lai novērstu igauņu leģionāru (*VAPS* -igauņu kaŗavīru organizācija) nākšanu pie varas, kas beigtos ar asiņainu izrēķināšanos. To var attiecināt arī uz Latviju, ja apvērsumu izdarītu kāda agresīva organizācija. Mān šķiet, ka autoritārās varas nodibinātāji izvēlējās mazāko no diviem ļaunumiem. Tas jo sevišķi jāpaskaidro mūsu jauniešiem.

Sadarbība un saprašanās rakstnieku, žurnālistu un mākslinieku vidū bija laba. Mūsu rakstnieki, žurnālisti un mākslinieki viesojās Kauņā un Tallinā, un otrādi. Tāpat laba sadarbība bija studentu organizāciju starpā. Latviešu studentu korporācijas nolīga karteļus ar Tērbatas igauņu korporācijām. Vienotnes (*Līdums* u.c.) izstrādāja sadarbības projektus un draudzības līgumus ar ateitiņinku organizācijām Keistutis un Algimantas. Pastāvēja studentu organizāciju apvienība *SELL* (Somija, Igaunija, Latvija, Lietuva), kuŗā bez Baltijas valstu studentiem piedalījās arī Somijas studentu organizāciju pārstāvji. Notika regulāras konferences, kuŗās pārrunāja un pieņēma kopīgus lēmumus, kas skāra studentu jautājumus.

Bet bija arī daudz faktoru, kas mūs šķīra. Pirmajā vietā bija Viļņas jautājums, jo lietuvieši domāja, ka ne Igaunija, ne Latvija neatbalsta viņu taisnīgās prasības atgūt Viļņu no Polijas. Tas pats, kaut mazākā mērā, jāsaka par Klaipēdas apgabalu, kuŗu lietuvieši anektēja 1923.gadā. Lietuvieši pretendēja uz dažiem Latvijas dienvidu

apgabaliem. Vēsturnieks E. Andersons raksta, ka 1933. gada 29. aprīlī prezidents A. Smetona kopā ar ārlietu ministru un ministru prezidentu deklarējuši, ka «Polija ir okupējusi Viļņu, bet Latvija ir okupējusi Ilūkstei (sic!), un nebūtu prātīgi iestāties aliansē, kur dominētu Latvija».

Sports parasti vieno, bet tā nebija pie mums. Attieksmes abu brāļu starpā padarīja pavisam nepatīkamas «lietuviešu skatītāju fiziskie uzbrukumi Latvijas futbola komandai valstu sacīkstēs Kauņā 1933. gada vasarā». Atskanēja pat balsis, ka sporta sacīkstes mūsu valstu starpā nebūtu vēlamas.

Igauni pārmeta latviešiem, ka pēdējie nav pienācīgi novērtējuši viņu palīdzību brīvības cīņās. Tāpat pārmeta latviešu virsnieku nepareizo politisko orientāciju. 1935. gada 5. decembrī ģenerālis Laidoners stāstījis *ASV* lietvedim Kolam (Cole) to pašu, ko jau iepriekš bija teicis *ASV* konsulam Karlsonam, proti, latviešu un igauņu kaŗavīru attieksmes esot tik saspīlētas, ka kopīga ienaidnieka uzbrukuma gadījumā šiem kaŗavīriem būtu grūti kopā cīnīties savstarpējo anti-pātiju dēļ. Igaunus un lietuviešus ļoti aizvainoja lielvalstu prakse noteikt visām trijām Baltijas valstīm tikai vienu kopīgu sūtni ar sēdekli Rīgā.

Igauni pārmeta latviešiem, ka pēdējie apspiežot lībiešus. Šo rindu autors kā Latvijas valdības pārstāvis 1939. gadā atklāja lībiešu tautasnamu Mazirbē, kuŗa celšanai līdzekļus bija ziedojuši arī igauņi, somi un ungāri. Atklāšanā piedalījās arī igauņu, somu un ungāru Izglītības ministriju pārstāvji. Pēc atklāšanas mielasta man bija jādzird pārmetumi, ka Latvijas valdība neesot labvēlīga lībiešu nacionālajiem centieniem, lai gan pēc 1935. gada statistikas datiem toreiz Latvijā bija tikai 944 lībieši.

Latvieši no savas puses pārmeta igauņiem, ka tie pārņēmuši Roņu salu un lielāko Valkas daļu, tāpat igauņu izturēšanos Lauru kolonijā. Daži domāja, ka brīvības cīņu laikā igauņi piesavinājušies mantas, kas piederējušas Latvijai. Tāpat atskanēja pārmetumi, ka igauņi nav efektīvi palīdzējuši latviešiem Bermonta kauju laikā.

Iepriekš minēto u.c. iemeslu dēļ mums neizdevās nodibināt Baltijas valstu savienību, lai gan tās nepieciešamību atzina izcilākie

valstsvīri un kaņavīri. Jau Bulduru konferencē 1920.gadā gribēja nodibināt savienību, kurā piedalītos arī Somija un Polija. Arī tas neizdevās, un Staļins salauza visas trīs valstis citu pēc citas. Rodas jautājums, vai iepriekšminētā nesaprašanās un šķēršļi bija tik nopietni, ka tiem nevarēja tikt pāri, apmierinoties ar 1934.gadā radīto Baltijas antanti, kuŗa reprezentēja ārlietu ministru sanāksmes, turklāt šo apspriežu lēmumi bija bez saistībām. Manuprāt, ar labu gribu visus šos šķēršļus varēja pārvarēt. Šķiet, ka galvenie šķēršļi tomēr bija saimnieciskā politika un militārā nenovīdība, atsevišķu personu ambīcijas un egoisms. Tāpat pārpratumi, kas atklātās sarunās bija novēršami. Lai no tā nākotnē mācāmies!

Var rasties jautājums: ja mums būtu izdevies nodibināt Baltijas valstu savienību, vai tas būtu paglābis mūs no komunistu virskundzības? Domāju, ka ne. Tomēr šķiet, ka tādā gadījumā mēs būtu pretojušies līdzīgi Somijai. Un tad varētu gadīties, ka Staļins piešķirtu Baltijas valstīm satelītu valstīm līdzīgu stāvokli. Bet, saprotams, tas ir tikai minējums.

BALTIJAS VALSTIS ŠOLAİK

Kas mūs vieno, kas mūs šķir?

Zvaigzne, 1990.g. novembris, Nr.21.

Par Baltijas valstu sadarbību *PBLA* priekšsēdis pēc atgriešanās no Dziesmu svētkiem izteicās:

«Par spīti vairākām deklarācijām katra valsts joprojām rīkojas pēc saviem uzskatiem. Trūkst pat īstas vienošanās par sarunu taktiku Maskavā. Skaidrs, ka Gorbačovs vēlas sarunas ar katru valsti atsevišķi. Bet tā mūs šķels un drupinās – tāpat kā 1918.gadā. »

Lai veicinātu sadarbību gan nodibināta Baltijas Padome, kurai tomēr paredzama maza nozīme. Tā it kā atjauno 1936.gadā dibināto Baltijas Antanti, kuŗas lēmumi nebija saistoši tās dibinātājiem. Šī iemesla dēļ prof. Švābe izteicies, ka tā atgādina nedzīvi piedzimušu bērnu. Vēlākie notikumi rādīja, ka Švābe to pareizi raksturojis.

Cik ārpolitiski nozīmīga būtu mūsu nostāja, ja Latvija un Igaunija sākumā būtu pievienojušās Lietuvas politikai un rīcībai, tik nožēlojama ir tagadējā nesaprašanās. Ja ar savu Neatkarības deklarāciju un atdalīšanos no Padomju Savienības Lietuva ieguva nepieredzētu populāritāti starptautiskajā forumā, jo sevišķi televīzijā un brīvās pasaules preses izdevumos, tad varam iedomāties, kas publicistikas ziņā notiktu, ja reizē ar Lietuvu cīņu par neatkarības atjaunošanu uzsāktu saskaņoti visas trīs Baltijas valstis.

Pašlaik, šķiet, baltieši sašķēlušies divās galvenās grupās: reālpolitiķos un t.s. radikāļos jeb ideālistos. Pirmie atzīst tālejošu kompromisu, uzsverot, ka bez Gorbačova piekrišanas mēs neko nepa-

nāksim. Pietiek ar saimnieciskām sankcijām, lai liktu mums saprast, cik tālu varam iet savās prasībās un rīcībā.

Otras grupas uzskatus vislabāk izteikusi Vizma Belševica savā runā LR Pilsoņu kongresa I sesijā:

«...es neredzu šo reālpolitiķu slēdzienos vienu, visreālāko – ka tikai tad, kad pasaulē ir tāda sastrēgumsituācija kā pašlaik visā Eiropā, ka tas un tikai tas ir brīdis, kad mēs varam izsisties brīvībā ... vai mēs nokavējam šo vienīgo brīdi.»

Dažādus politiskos uzskatus Latvijā pārskatāmi analizējis D. Rubenis rakstā *Lēnie un ātrie braucēji*. Viņš vaicā: «Vai nebūtu bijis labāk sastrādāties ar mazliet nepacietīgākiem un straujākiem patriotiem nekā ar bremsētājiem, aktīviem un latentiem komunistiem?»

Manuprāt, līdzīga situācija bija Latvijai dibinoties. A.Niedra un viņa piekritēji domāja, ka bez tālejoša kompromisa ar ģen. Golcu un vāciešiem nav iespējams izkarot un nostiprināt neatkarīgo Latvijas valsti. K.Ulmaņa pagaidu valdība reprezentēja radikāļus un ideālistus. Zinām, kas uzvarēja.

Lietuva sāka iet radikāļu nosprausto ceļu, bet tad tā piekrīt «moratorijam», un nākotne rādīs, vai arī tur neuzvarēs «reālpolitiķi».

Latvijā jau no sākuma uzvarējuši «lēnie braucēji». Šķiet, arī tauta pašreiz tam piekrīt. To norāda populāritāte, ko Latvijā bauda A.Gorbunovs un tādu *AP* un izpildorgānu locekļu vārdi kā I.Bišers un J.Bojārs. Šķiet, ka ar to samierinājušies arī mūsu diplomāti un trimdas centrālās organizācijas. Arī izcilākais latviešu preses orgāns ārpus Latvijas *Laiks* ir šo uzskatu atbalstītājs.

Radikālos viedokļus pauž *Latvijas komiteja*, kas pārstāv *Pilsoņu kongresu*. Tā ievēlēšanā piedalījušies vairāk nekā 700.000 *LR* reģistrēto pilsoņu. Ja reģistrēto pilsoņu apvienība ir sabiedriska organizācija, tad tā ir vislielākā Latvijā – «četras reizes lielāka par *LTF*». *Pilsoņu kongresu* noklusē un ignorē kā Latvijā, tā trimdā, lai gan vēl nesen trimdiniekus aicināja reģistrēties par Latvijas pilsoņiem.

Pilnīgi pretēju nostāju ir ieņēmuši igauņu trimdas organizāciju pārstāvji. Viņu uzskatus atbalsta visi igauņu trimdas laikraksti –

Vaba Eesti Sona Ņujorkā, *Maie Elu* un *Vaba Eestlane* Toronto un *Päevaleht* Stokholmā.

Vislabāk igauņu trimdinieku uzskatus ir izteicis Toronto igauņu laikraksta redaktors Tonu Parmings. Viņš ir bijis viesprofessors Toronto universitātē, strādājis *ASV* Ārlietu ministrijā un rosīgi darbojas igauņu trimdas organizāciju vadībā. Mēģināsim atreferēt viņa uzskatus.

Līdz š.g. martam pastāvēja tikai viena Igaunijas Republika. Tagad tādas ir divas. Pirmo deklarēja 1918.g. 24.februārī. To okupēja un anektēja Padomju Savienība 1940.gadā. Tā bauda starptautisku *de jure* atzīšanu un tai joprojām ir diplomātiskie pārstāvji. Par tās neatkarības *de facto* atjaunošanu igauņu trimdinieki visiem spēkiem cīnījušies 50 gadus.

Otra Igaunijas republika radās ar Igaunijas Padomju Sociālistiskās Republikas pārdēvēšanu – vienkārši no *IPSR* izņēma burtus *PS*. Šī otra, t.s. Savisāra republika pārņēma arī Igaunijas Republikas valsts simbolus – karogu himnu un ģērboni ieskaitot. Ja nu griežamies pie brīvās pasaules valdībām ar politiskām prasībām, neapšaubāmi rodas nesaprašana, kuņas Igaunijas labā mēs strādājam. Rodas aizdomas, vai tikai šāds nolūks neslēpjas aiz Savisāra rīcības un neatkarības prasības.

Pirmā republika ir okupēta valsts, kuņas pavalstnieku vairums prasa pēc *de facto* neatkarības atjaunošanas. Šīs prasības izteic un likumīgi aizstāv 1990.g. februārī ievēlētais un martā sanākušais Igaunijas kongress.

Otra republika visādā ziņā, izņemot nosaukumu, ir Padomju Savienības daļa. Tai trūkst Igaunijas pavalstnieku un to likumīgo pēcnācēju demokrātiski ievēlēta parlamenta un līdz ar to likumīgas valdības. Savisāra valdības atzīšana par likumīgu, ko tās pārstāvji cenšas panākt starptautiskajā arēnā, nozīmētu sākotnējās neatkarīgās Igaunijas valsts *de jure* atzīšanas beigas. Palīdzot Savisāra valdībai, mēs palīdzam juridiski iekļaut Igauniju *PSRS* sastāvā, gan pārgrozītā veidā un ar pārgrozītu nosaukumu.

Atbalstot pirmo, tas ir, īsto Igaunijas valsti, igauņu vairums brīvajā pasaulē jau divas reizes izvēlēties politiski pareizo ceļu Igaunijas nākotnei.

Šo rindu autors uzskata, ka Tonu Parminga analīze un secinājumi attiecināmi pašreiz arī uz okupēto Latviju: atšķirība vienīgi tā, ka mūsu diplomāti un daļa trimdas latviešu domā citādi.

Līdzīgi kā Latvijā, līdz šim arī Igaunijā *AP* un izpildorgāni centušies Igaunijas kongresu un Igaunijas komiteju ignorēt. Pēdējā laikā apstākļi uzlabojušies. «Līdz šim Igaunijas komiteja visrezultatīvāk sadarbojusies ar *AP* ārlietu komisiju. Mūsdienās sadarbība ārpolitikas jomā nu paplašināsies arī valdības līmenī.»

Kā zīmīgu politisku notikumu Igaunijā var minēt balsošanu *AP* š.g. 18.jūnija sēdē par jautājumu: kas tad 1940.g. notika – okupācija vai padomju varas atjaunošana? Pieņemtajā *AP* paziņojumā uzsvērts, ka vēsturiska taisnīguma atjaunošanai ir nepieciešams, lai Padomju Savienība atzītu 1940.g. notikušo Baltijas valstu okupācijas un aneksijas faktu. No zālē esošajiem deputātiem tikai 5 balsoja «pret».

Pirms tam tika piedāvāts alternatīvs paziņojums sakarā ar 50. gadadienu, kopš padomju varas atjaunošanas (!) Igaunijā: «Pirms 50 gadiem, 1940.gada 21.jūlijā, izsakot darba tautas brīvo gribu, Igaunijā tika atjaunota padomju vara ... Vēsture apstiprina arī to, ka tauta atbalstīja Komunistisko partiju kā vispilnīgāko tās interešu izteicēju...» *AP* sēdes atreferētājs piebilst, ka lielākā daļa paziņojuma autora domubiedru balsošanas laikā zāli bija atstājuši (ne visi «federālisti») uzdrošinās sevi kompromitēt, parakstoties zem šāda dokumenta). Par šo dokumentu balsoja tikai 14 deputāti.

Bailes no «kompromitēšanās» var lielā mērā ietekmēt balsošanu *AP* visās Baltijas valstīs. Tas var padarīt «gaišos» (pat «tumšos») spēkus par mūsu interešu balstītājiem cīņā par *de facto* neatkarības atjaunošanu. Rumānijas «Securitates» un Austrumvācijas «Stasi» vīru liktenis tiks katram federālistam pārdomāt savu nākotni. Jo ātrāk *PSRS* tuvosies saimnieciskam un eventuālam politiskam sabrukumam, jo vairāk *AP* deputāti, partijas un *VDK* ļaudis centīsies izvairīties no «kompromitēšanās».

Ievērojot iepriekš teikto, Baltijas valstīs pat tuvākajā nākotnē daudz kas politiskajā dzīvē var mainīties. Pilsoņu kongresiem un komitejām Latvijā un Igaunijā tomēr ar lielāko uzmanību jāseko likumiem par vēlēšanu tiesībām un eventuāliem referendumiem.

Par cēloņiem, kas kavē Baltijas valstu un tautu sadarbību zīmīgu rakstu publicējis pazīstamais žurnāls *The Economist*. Žurnāla Baltijas korespondents jo sevišķi izceļ to, kas mūs šķir.

Vēsture un politiskie apstākļi spiež Baltijas tautas turēties kopā. Raksta autors tomēr uzsver, ka šīm tautām ir mazāk kopīgā, nekā domā ārzemnieki.

Latvieši apbrīnojot igauņus par viņu neatlaidību, izturību un godīgumu, bet domājot, ka viņi ir nejutīgi (cold), rezervēti un aroganti. Igauni raugoties uz latviešiem ar pārākuma apziņu. Igauni un lielākā daļa latviešu ir vai bija protestanti un uzskatot sevi par labiem strādniekiem. Tie raugoties ar parastiem protestantu aizspriedumiem uz lietuviešiem, kuŗi ir katoļi. Pastāvot uzskats, ka lietuvieši ir ātri satraucami, emocionāli un irracionāli. Daži domājot, ka šīs rakstura īpašības piemīt arī mūsdienu Lietuvas vadītājiem. Raksta autors tam nepievienojas, jo pēdējie politiskie notikumi pierādījuši, ka vidusmēra lietuvietis ir pacietīgs un aukstasinīgs. Tas kaitinājis žurnālistus, kuŗi ieinteresēti redzēt notikumus, kas satrauc.

Lietuvieši par latviešiem domājot tā pat kā angļi par skotiem. Igauņiem viņi pievēršot maz uzmanības.

Ja līdz šim bijusi kāda sadarbība Baltijas valstu starpā, tā galvenokārt izpaudusies to deputātu darbībā, kuŗi piedalījušies Maskavas kongresos. Kopīgs patlaban visiem baltiešiem esot naidis pret krievu migrantiem, kuŗus saucot par aziātiem, saimniecības un kultūras gremdētājiem.

Ja Baltijas valstis atgūtu *de facto* neatkarību, tās katra ietu savu ceļu. Igauni saistītos ar Somiju, ar kuŗu tiem ir līdzīga valoda. Jau pašlaik Tallinu varot uzskatīt par nabadzīgu Helsinku priekšpilsētu. Lietuva saimniecisko apsvērumu dēļ būšot saistīta ar Poliju, bet Latvija ar cerībām raugoties uz Zviedriju, lai gan tā neesot ieinteresēta saistīties ar baltiešiem. (Turpmākie notikumi gan parādījuši,

ka vismaz šajā jautājumā *The Economist* korespondents ir nopietni kļūdījies. – Red.)

Kā redzams, plaši pazīstamais žurnāls lēš, ka arī nākotnē būs grūti radīt Baltijas valstu savienību. Tādēļ jo vairāk jācīnās, lai nojauktu tos šķēršļus, kuŗi mūs šķir, un lai stiprinātu Baltijas valstu savienības ideju.

Ir jau daudz specifisku ierosinājumu, bet, tos apcerot, vispirms jākonsultējas ar attiecīgo problēmu lietpratējiem. Piemēram, varētu norādīt, ka, izdarot varbūtēju naudas reformu, jādombā par kopēju centrālbanku un kopēju naudas vienību, cik tālu nacionālpolitiskie apsvērumi to pieļautu.

ASV Baltijas valstu savienības ideju balsta un stiprina tie, kas tagad jau izstrādājuši Baltijas valstu savienības karoga metu. Sevišķi gribētu pieminēt ASV rezerves pulkvedi Vilmāru Kukaini, kuŗš ar šo karogu piedalījies Amerikā vairākās demonstrācijās.

TAUTAS FRONTE

Akadēmiskā Dzīve, 1990.g. Nr.22.

Nosaukums «Tautas fronte» ir populārs nevien Baltijas valstīs un Padomju Savienībā, bet arī brīvajā pasaulē. Vērojot tagadnes notikumus Baltijā un visā Padomju Savienībā, svarīgi pasekot, kā šis vārds radies un kāds darbības mērķis ir organizācijām, kas šo nosaukumu pieņēmušas. Iepazīstoties ar publikācijām, kur šī vārda nozīme apcerēta, nevar būt šaubu, ka tas nevien radies komunistu ietekmē, bet ir tā izauklēts (1).

Lielaļā Padomju enciklopēdijā, kas publicēta angļu valodā 1978.g., norādīts, ka Tautas fronte (turpmāk šinī rakstā lietots saīsinājums *TF*) ir kāda «organizācijas forma», kas apvieno plašas tautas masas – strādniekus, zemniekus, pilsētu vidusšķiru un progresīvo inteliģenci – ar nolūku cīnīties pret fašismu, kaŗu un par demokrātiju, sociālu progresu un nacionālu neatkarību (2). (Te tūliņ gribētu norādīt uz divkosību – «nacionāla neatkarība» nav komunistu gala mērķis. Tā ir taktisks sauklis cīņā par internacionālo komūnismu.)

Padomju avoti uzsver, ka *TF* principus nodibinājis un attīstījis V.I.Ļeņins (3), bet šīs idejas dziļāka analīze un realizācija notikusi pēc Septītā Kominternes kongresa 1935.gadā un tās ģenerālsekretāra G.Dimitrova runas, kurā uzsverta *TF* loma cīņā pret fašismu (4). Sevišķi izcelts koalīcijas princips vēlēšanu cīņā un dibinot valdības. *TF* taktika pirmos panākumus guvusi Francijā, kur *TF* uzvarēja 1936.gada parlamenta vēlēšanās. Leona Blūma vadībā nodibinājās koalīcijas valdība, kurā atbalstīja komūnisti, tāpat mērenas un pat konservatīvas grupas. Koalīcija izira jau 1937./38.g., tomēr komūnisti uzsver, ka tā paspējusi Francijā novērst fašistu diktāturu (5). *TF* valdību Spānijā ievēlēja 1936.g., bet jau tā paša gada jūlijā ģen.

Francisko Franko uzsāka cīņu pret to. Cīņa beidzās ar Franko uzvaru. Staļina nostāja pilsoņu kara laikā rāda, kāda būtu valdība Spānijā, ja uzvarētu 1936.g. ievēlētā *TF* valdība (6).

Var pieminēt, ka 1930-tajos gados *TF* vēl tika nodibināta Čīlē, kur tā guva panākumus 1938.g. prezidenta un pašvaldību vēlēšanās.

TF ideju 1935.g. atbalstīja arī Ķīnas komunistu partija, dībot pret Japānu vērstu *TF*.

Otrā pasaules kara laikā *TF* ideju pārņēma liela daļa pretestības kustības grupu un organizāciju cīņā pret Hitleru un fašismu.

Pēc Otrā pasaules kara *TF* dibināšanas un darbības veidi gan mainījušies, tomēr gala mērķis palicis tas pats – sociālisma un «tautas demokrātijas» uzvara (7). Tāpat *TF* saukļi mainīti, lai pielāgotos vietējiem apstākļiem un iegūtu masu simpatijas. Tā bieži dzirdēti un lasīti saukļi «Cīnīsimies pret koloniālismu un neokoloniālismu», «Par mieru, demokrātiju un nacionālo atbrīvošanu» un līdzīgi.

Varētu minēt veselu rindu valstu, kur pēc kara *TF* ideja īstenoja. Šinī rakstā minēsim trīs: Čehoslovākiju (8), Austrumvāciju (9) un Čīli (10).

TF Čehoslovākijā dibināta komunistu partijas vadībā jau 1945.g. martā; tā sākumā saucās «Čechu un slovaku *TF*» un «apvienoja» strādniekus, zemniekus, darba inteliģenci un zemes pārējās tautības. Pēc Austrumčehoslovākijas atbrīvošanas izcēlās Klements Gotvalds kā ministru prezidenta vietnieks pirmajā *TF* valdībā Košicē 1945.g. 4.aprīlī. Viņš 1946.g. bija koalīcijas valdības galva un 1948.g. piespieda atkāpties Beneša atbalstīto un apstiprināto valdību, tās vietā nodibinot *TF* pieņemamu valdību. Pēc Beneša atkāpšanās (1948.g. 7.jūnijā) Gotvalds panāca sevis ievēlēšanu par prezidentu (1948.g. 14.jūnijā).

Apcerot Čehoslovākiju, šo rindu autoram nāk prātā gaŗāka saruna ar Indianas universitātes starptautisko tiesību profesoru Dr. V.Benešu.*) Viņš bija tuvs radnieks bijušajam Čehoslovākijas prezidentam Eduardam Benešam. (Atrazdamies *ASV* kā komunistu Čehoslovākijas delegācijas loceklis pie Apvienotām Nācijām, V.Benešs bija lūdzis šeit patvērumu.)

Pēc Leona Blūma valdības dibināšanas Francijā Eduards Beneš izteicies, ka šī *TF* valdība gan var sekmēt cīņu pret fašismu un Hitleru, bet komunisti vēlāk *TF* ideju varot izlietot kā Trojas zirgu, slēpjot savus īstos mērķus. Kā iepriekš minēts, Čehoslovākija bija viena no tām valstīm, kur *TF* ideja bija tāds Trojas zirgs, panākot komunistu valdības nodibināšanu un nostiprināšanu.

Austrumvācijā *TF* dibināta 1949./50.gadā. Tā apvienoja, kā parasti, vairākas partijas un grupas. Tur iestājās par biedriem arī indivīdi. Tā darbojās Vācijas sociālistiskās vienības partijas (Sozialistische Einheitspartei Deutschland, *SED*) vadībā. Šī 1946.g. koalīcijas ceļā dibinātā partija it kā legalizēja *de facto* komunistu varu Austrumvācijā V.Pīka (W.Pieck) un O.Grotevola (O.Grotewohl) vadībā.

TF tipa organizācijas 1950-tajos un 1960-tajos gados nodibinājās arī vairākās Dienvidamerikas valstīs (Bolīvijā, Kolumbijā, Ekvadorā, Elsalvadorā, Gvatemalā, Haiti un Čīlē). Čīlē 1969.g. nodibinājās Tautas Vienības koalīcija, apvienojot komunistus, sociālistus, tāpat citas politiskās partijas un grupas. Tā rezultātā 1970.g. par prezidentu ievēlēja S.Aljendi, kuŗš nodibināja «Tautas vienības» valdību. Tā dabūja darboties samērā īsu laiku, jo zaudēja varu 1973.g. septembrī ar militāru apvērsumu. Aljende zaudēja dzīvību.

Ļoti zīmīgu *TF* definīciju un aprakstu par tās darbību var atrast pazīstamajā vācu enciklopēdijā *Der Große Brockhaus*: «Tautas fronte (Volksfront) – vēlēšanu vai valdības koalīcija starp pilsoņiem, kreisajiem, sociāldemokrātiem un komunistiem». Tālāk norādīts, ka kopš 1936. g. komunistu partijas daudzās zemēs dibina *TF* kā sāku (Vorstufe) pilnīgai varas pārņemšanai (11).

Ievērojot to, ko māca nesenā vēsture par *TF* dibināšanas un darbības veidiem, var rasties jautājums, vai Latvijas Tautas frontes (*LTF*) ideju izauklējuši nacionāli noskaņoti latvieši kopā ar komunistiem, kuŗi tautas intereses stādījuši augstāk par savām ambīcijām un karjērām jeb vai ierosinājums nācis no Maskavas. Dzimtenē un trimdā valdošais uzskats atbalsta pirmo versiju. To liecina tie simti tūkstoši (240.000) latviešu, kas saistījušies ar *TF*. Tos aizrauj nacionālie saukļi un atjaunotā simbolika. Tāpat fakts, ka *TF* iesaistījušies

arī komunistu dižvīri, it kā dod drošību, ka piedalīšanās *TF* nav saistīta ar risku.

Šo rindu autors domā, ka *TF* ideja un iedzīvināšana nākusi no Maskavas. To atbalsta tuvāka notikumu analīze.

TF organizēšanas sākumā vadītāja loma piešķirta tautā populāriem partijas darbiniekiem, kāds, piem., ir Jānis Peters, kuŗš atklāti izteicies, ka mobilizēts politiskam darbam un nevar atlicināt laiku literātūrai. Viņš, protams nesaka, kas viņu mobilizējis, bet var minēt, ka tā ir partija.

Tāpat fakts, ka līdzīgas «pēc satura un formas» organizācijas bez grūtībām dibinātas gandrīz tai pašā laikā visās trīs Baltijas valstīs, liecina, ka norādījumi nākuši no augšas.

Zīmīgi arī, ka līdz šim līdzīgas organizācijas nav pieļautas un formāli reģistrētas citās «republikās». Vēl 2.septembrī Azerbeidžānas partijas vadītājs atteicies legālizēt turienes *TF* (12). Var rasties jautājums, kādu iemeslu dēļ Maskava bijusi ieinteresēta organizēt *TF* Latvijā?

Var minēt dažus no tiem.

Piemēram, «glasnost» rezultātā Latvijā radušās vairākas neformālas grupas: *Helsinki-86*, *LNNK*, *VAK* u.c. Dažas no šīm grupām izteic radikālas prasības. Neviena no tām netiek reģistrēta un nav formāla. Lai tomēr paturētu kādu pārraudzību un kontroli pār šīm grupām, varas iestādes ieinteresētas dibināt kādu «jumta organizāciju», kuŗā uzaicinātu iestāties šīs neformālās grupas. *TF* kā formāla organizācija ar plašu tautas atbalstu ir tāda «māmuļa», kuŗa var «sabārt» grupas un individuus, kas savās prasībās vai rīcībā iet par tālu. Šeit izteikto domu aizstāv arī pazīstamais disidents Sergejs Grigorjancs savā Maskavā izdotajā informācijas biļetenā *Гласность* (šis biļetens iznāk arī Amerikā, Ņujorkā angļu valodas izdevumā) (13).

Otrkārt, ja izveidotos «Baltijas zona» ar speciālu statusu, uz ko norāda 1989.g. 26.jūlijā Maskavā Augstākā padomē pieņemtās rezolūcijas attiecībā uz Baltijas valstīm (14), tad *TF* dome varētu pildīt parlamenta, bet valde – izpildvaras funkcijas. Jau tagad ārzemju apmeklējumos *TF* funkcionāri darbojas kā «ēnu valdības» locekļi,

runājot par saimniecisko sakaru nodibināšanu ar ārzemēm. Ja, sekojot Maskavas mājienam, *TF* iestātos visi migranti, tad tā savus mērķus var sasniegt īsti demokratiskā – vēlēšanu – ceļā, jo migranti jau tagad pārsniedz latviešu skaitu.

Treškārt, *TF* ar «izkaņoto» simboliku un pārējām «brīvībām» var uzlūkot par drošības ventīli apspiestajam nacionālismam. Maskava cerē, ka tas zaudēs savu eksplozīvo spēku, ievirzoties normālākās sliedēs.

Ceturtkārt, ja *LPSR*, atzīstot Latvijas neatkarības laika karogu un himnu, it kā piesavinās neatkarības laika simboliku, tad tas «tādējādi ir kā solis uz neatkarīgās Latvijas *de jure* zaudēšanu un *LPSR* leģitīmāciju» (15).

Tāpat jāpievienojas tam, ko raksta J.Mellēns, *Atmodas* politiskās nozares vadītājs: «Uz *LPSR* valstiskuma nopamatošanu ir vērsti *LPSR* pilsonības likuma projekts, kuŗš tika izstrādāts J.Bojāra vadībā, par progresivitātes aizsegu izmantojot *LTF*.» Ar to J.Bojārs propagandē uzskatus, ka *LPSR* ir likumīgās Latvijas Republikas mantiniece (16).

Te minēti tikai daži iemesli, kādēļ Maskava ieinteresēta *TF* radīšanā. Protams, iefiltrējot *TF* domē un valdē *VDK* ļaudis vai manipulējot jau tur esošos partijas biedrus, Maskava var dažādos virzienos izmantot *TF* populāritāti savu mērķu sasniegšanai.

Vairums nacionāli domājošu latviešu priecājas par rakstniekiem, kas kritizē režīmu *Atmodā* u.c. izdevumos. Tas it kā lieku reizi norāda, ka *TF* atbalsta mūsu intereses. Te tomēr jāaizrāda, ka komunisti bieži izlieto runas un rakstus, ne lai teiktu patiesību, bet gan lai to noslēptu. Tie, kas atceras Latvijas okupāciju 1940.g., atcerēsies arī to, ka *Cīņa* un Višinskis noliedza, ka Latvijas neatkarība tiks iznīcināta vai lauksaimniecība kolektīvizēta, labi zinot, ka tā būs. Komunisti teikto vai rakstīto ikkatru brīdi var apgriezt otrādi, ja vajadzība prasa. Vai ir domājams, ka daudzi partijas dižvīri būtu apgriezuši īsā laikā savus uzskatus par 180 grādiem – vai tā būtu tikai viņu pārlicība?

Vienalga, kas *TF* īstenojis, tā ir jāatbalsta, kamēr tā sekmē mūsu interešu realizāciju.

Protams, viss iepriekš teiktais ir tikai secinājums, analizējot komunistu politiku kā agrāk, tā tagad. Runājot par nākotni politikā, tikai naīvs, nekritisks vēlmju domātājs var teikt «tā būs» vai «tā nebūs».

Nobeidzot tomēr jāpiebilst, ka Maskava ar *TF* idejas iedzīvināšanu var arī pārrēķināties. Var gadīties, ka iedegtās nacionālisma liesmas nav nodzēšamas. Tās var atmodināt – un ir atmodinātas arī Kaukāza «republikās». Ja tās pārņems arī Ukrainu, drošības ventīlis var izrādīties par īstu trauksmes zvanu. Ka *TF* ideja var novest arī pie pretējiem rezultātiem, norāda iepriekš apcerētā politiskā norise Čīlē un Spānijā. Kad militāristi izprata, kas tā *TF* ir un kur tā ved, radās militārs apvērsums. Līdz ar to gala rezultāts bija pretējs tam, kā *TF* bija iecerējusi.

VĒRES

1. Niemeyer, Gerhart, *Communists in Coalition Government*. Washington, D.C.: American Enterprise Institute, 1962.
  2. *Great Soviet Encyclopedia*, 1978. 17.sēj., 643.lapp.
  3. Ленин В.И., *Замечания о едином фронте*, Полн. собр. соч. 5.izd., 44.sēj.
  4. Димитров Г.М., *Наступление фашизма и задачи Коммунистического Интернационала в борьбе за единство рабочего класса против фашизма*, Maskava, 1935.g.
  5. *Great Soviet Enc.*, op. cit., 643.lapp.
  6. Niemeyer, Gerhart, op. cit., 121.lapp.
  7. *Great Soviet Enc.*, op. cit., 644.lapp.
  8. *Ibid.*, 3.sēj., 166.,362.lapp.
  9. *Ibid.*, 362.lapp. un 24.sēj.,251.lapp.
  10. *Ibid.*, 17.sēj., 644.lapp.
  11. *Der Große Brockhaus*, zwölfter Band, 1957., 12.sēj., 239.lapp.
  12. *The New York Times*, 1989.g. 3.sept.
  13. *Glasnost*. Issues Nos. 16.-18.janv. 1989., 67.-68.lapp.
- Šo biļetenu angļu valodā izdod *Center for Democracy in the USSR*.

14. *The New York Times*, 1989.g. 27.jūl.

15. *Atmoda*, 1989.g. 21.aug.

16. *Ibid.*, 1989.g. 28.aug.

---

*) Kad vaicāju Dr. Benešam, kādēļ prezidents E. Benešs atgriezās Čehoslovākijā, kad vara tur bija pārgājusi komunistu rokās, viņš atbildēja, ka prezidents Benešs ilgi šaubījies un atgriezies vienīgi tādēļ, ka Čerčils un Rūzevelts norādījuši – viņa pienākums esot atgriezties, neesot pamata šaubām. Profesors uzskatīja, ka abi šie valstsvīri iedzinuši E. Benešu nelaimē un nāvē.

Profesors Benešs bija liels latviešu draugs. Kad Indianas universitātes studenti 1970-to gadu sākumā rīkoja sanāksmi, ko apzīmēja par «Latvian Power», viņš to no sirds atbalstīja. Lūdza arī mani piedalīties. Daži latviešu studenti ar līdzīgu ielūgumu bija ieradušies *Terre Haute*, kur toreiz mācījās Indianas universitātē. Atceros aktīvos latviešu studentus Rolfu Ekmani, Beldavu, Rīteri u.c.

Profesors Benešs ļoti atzinīgi izteicās par Mintauta Čakstes darbiem, kuŗus bija lasījis kādā starptautisko tiesību žurnālā.

Viņu aicināja atgriezties Čehoslovākijā, piedāvājot Kārļa universitātes rektora vietu. Prasīja manas domas, kaut bija nolēmis neatgriezties. Domāja, ka viņu izseko, ļoti uzmanījās. Nekad nesniedza par sevi ziņas biografiskām vārdnīcām. Mūsu draudzīgās attiecības turpinājās. Regulāri dalījāmies uzskatos par politiskiem notikumiem Eiropā, jo sevišķi Čehoslovākijā un Latvijā.

«Latvian Power» sanāksmē salīdzinājām, kuŗš kuŗu pārspējis ar sirds lēkmēm. Viens otru mierinājām. Nu jau šis sirsnīgais cilvēks, zinātnieks un patriots iet mūžības ceļu.

KURP EJAM

Žurnāls *Zeme un tauta*, 1992.g. Nr. 36

Runa Latviešu agronomu biedrības ārzemēs rīkotā Zemnieku Dienā

Gaŗezerā, 1992.g. 29.augustā.

(Runu publicējot, tā saīsināta un minēti avoti)

Kā Latvijā, tā brīvajā pasaulē visbiežāk dzirdētais aicinājums ir – būsim vienoti. Arī šo rindu autors vairākkārt runās un rakstos uzsvēris vienotības nozīmi. Tomēr šo aicinājumu nedrīkst pārprast, nozīme var būt dažāda. Vieniem, nacionāli noskaņotiem, šis sauklis aicina nešķelties, būt vienotiem cīņā par latviešu tautas izdzīvošanu un nākotni, cīņu par latvisku Latviju un latviešiem kā pamattautu, okupācijas kaŗaspēka izvākšanu un migrantu repatriāciju. Otriem tas nozīmē būt vienotiem cīņā par internacionālizētu daudznāciju valsti, kur integrēti visi migranti. Agrāk šo uzskatu piekritēji cīnījās par *homo sovieticus*. Šodien šis vārds nav populārs un tanī vietā tad nu izceļ cīņu par «internacionālo brālību», cilvēktiesībām un mieru, kas Latvijā reālā ikdienas dzīvē izpaužas kā slavu šovinisms un bijušo nomenklātūras vīru cīņa par varu.

Pirmo grupu pārstāv *Pilsoņu kongress, Helsinki-86, LNNK, Latvijas Atdzimšanas partija, Republikāņi, TF* nacionālo domnieku grupa (skat. *Atmoda Atpūtai* 1990.g. 17.maijā), *AP «Satversmes»* frakcija u.c. Šīs grupas piekritējus varas nesēji dēvē par nacionālradikāļiem un urrā patriotiem nevien tādēļ, ka redzami nacionālie darbinieki, neizprotot notiekošo politisko spēli, dažkārt pielaiduši taktiskas kļūdas, bet jo sevišķi, lai kompromitētu tos.

Otru grupu pārstāv AP deputātu vairums un Ministru Padome, kuŗu rokās ir politiskā vara un informācijas līdzekļi. Tādēļ nacionālo opozīciju noklusē un kompromitē dažādos veidos, ietekmējot latviešus gan Latvijā, gan pasaulē. Šinī grupā nospiedīgs vairums ir bijušie komunistu partijas biedri, nomenklatūras pārstāvji un okupācijas laika birokrati. (Pārsteidz, ka šo grupu atbalsta daudzi pazīstami mūsu trimdas centrālo organizāciju atbildīgi darbinieki.)

Elementārās loģikas apsvērumi taču saka, ka bijušie varas vīri savu privileģēto stāvokli un līdzšinējās pozīcijas var zaudēt, ja Latvija atkal izveidotos par nacionālu valsti ar latviešiem kā pamattautu. Tādēļ šī grupa ne tikai savu ideoloģisko, bet jo sevišķi egoistisko, apsvērumu dēļ cīnās par internacionalizētu, daudznāciju Latviju, kā bijis visus okupācijas gadus.

Augstāko Padomi visredzamāk reprezentē A.Gorbunovs. Paskosim viņa nostājai. Runā Apvienoto Nāciju Ģenerālasamblejā (17.9. 1991.) viņš gan norāda, ka «nelielā latviešu tauta iepriekšējā režīma politikas dēļ sāk kļūt par minoritāti pati savā zemē», bet nekad neesam dzirdējuši no viņa, kas būtu jādara, lai atjaunotu latviešu kā pamattautas statusu «savā senču zemē». Viens no pirmajiem uzdevumiem būtu atbrīvoties vismaz no lielākās kolonistu, migrantu, daļas. Bet, ignorējot latviešu tautas intereses, Gorbunovs ir uzsvēris, ka migrantiem ir tiesības palikt Latvijā, lielākai daļai iegūstot Latvijas pavalstniecību, pārējiem paliekot kā pastāvīgiem iedzīvotājiem. Savus uzskatus viņš izteicis nesenā intervijā (*Laiks*, 23.8.1991.): «... stājoties amatā es iestājos par nulles variantu ... tagad es savus uzskatus varu pakoriģēt». Kādu «pakoriģēšanu» Gorbunovs domā, norāda viņa turpat izteiktie uzskati par migrantiem: «Es nevaru piekrist ... kas saka, ka šie iebraucēji nokļuvuši šeit okupācijas režīma labvēlībā, ka viņi esot iebraukuši nelikumīgi». No teiktā izriet secinājums – «viņi» iebraukuši likumīgi, nesāņemot nekādu labvēlību, un tiem esot tiesības palikt Latvijā.*)

Valdības viedokli nepārprotami deklarējis ārlietu ministrs J. Jurkāns savā š.g. 2.jūnija runā Augstākās Padomes plenārsēdē (sk. Runas atreferējumu *Austrālijas Latvietī*, 1992.g. 12.jūnijā). Šinī runā viņš uzsver, ka «... mums nav cita ceļa, kā dot cittautiešiem **izvēles**

tiesības: vai nu brīva repatriācija uz savu etnisko dzimteni un citām pasaules zemēm, vai dot iespēju integrēties Latvijas valstī un sabiedrībā». Tā tad migranti izšķir vai nu repatriēties, vai palikt un «integrēties». Lai teikto sevišķi uzsvērtu, viņš intervijā red. Elītai Veidemei (*Atmoda Atpūtai* 21.6. 1992.) norāda: «Sevi uzskatu par Latvijā integrētu poli. Mums jāintegrē cittautieši». (Ja Latvijā šodien būtu nevis 1 miljons, bet 5 miljoni migrantu cittautiešu, jādāmā, Jurkāns ieteiktu to pašu.)

Valdības viedokli izteicis arī, manuprāt sekojot Rīgas rīkojumiem, Ojārs Kalniņš rakstā, kas ievietots *The Wallstreet Journal*: «Kļūt par Latvijas pavalstnieku varēs katrs Latvijas iedzīvotājs, kuŗš dzīvojis Latvijā vismaz 16 gadus ... No vairāk nekā 900.000 krieviem, kuŗi beidzamo 50 gadu laikā iebraukuši Latvijā, 80% tur dzīvojuši ilgāk par 16 gadiem ... Arī tie, kas izvēlēties palikt uz dzīvi Latvijā, bet vēl nav tiesīgi būt par pavalstniekiem, nebūs spiesti Latviju atstāt savas tautības dēļ.» (*Laiks* 16.5.1992.).

Kā Gorbunovs, tā Jurkāns, tā O.Kalniņš, kuŗi pārstāv iepriekš minētos uzskatus, noklusē genocīdu un to, kas jādara, lai sāktu novērst okupācijas laikā latviešiem nodarītās pārestības un nodrošinātu viņiem izdzīvošanas tiesības.

Tieši otrādi, pret tiem, kas uz to norāda, aizstāvēt latviešu tautas intereses, vēršas represijas. Tās jūtamas kā Latvijā, tā brīvajā pasaulē. Spilgtākais piemērs ir Aivara Jerumaņa atlaišana – atbrīvošana no goda konsula pienākumiem. To Dinbergs darījis «saziņā ar Rīgu» kā minēts 1992.g. 6.marta vēstulē A.Jerumanim. Vairāk kā pārsteidz, kā no vēlākiem rakstiem izriet, ka Dinbergs vēlāk visu atbildību cenšas uzņemt uz sevi, lai gan mēs saprotam, ka rīkojums nācis no Rīgas.

Vai tas bija vajadzīgs? Dr. Uldis Ģērmanis Jerumaņa atlaišanu apzīmē par plīķi latviešu sejā. *Helsinki-86* dibinātāji un tautas atmodas kustības ierosinātāji L.Grantiņš un Bitenieks šo rīcību apzīmē pat par «noziegumu pret taisnību un tautu». (*Pilsonis*, nr.23, 1991). Jānožēlo, ka tik smagi pārmetumi vērsti pret to vīru, kuŗš pārstāvēja un iemiesoja cerības laikā, kad mūsu valsti un tautu okupēja un sabradāja. Brīvās pasaules latviešu uzskatus nepārprotami izteic lasītā-

ju vēstules latviešu laikrakstos. Ir ziņas, ka līdzīgi uzskati valda latviešos arī dzimtenē.

Pastāvot tagadējiem politiskiem apstākļiem, visas pazīmes rāda, ka iepriekš minēto «integrāciju» realizēs; jo sevišķi tādēļ, ka brīvās pasaules centrālās latviešu organizācijas atbalsta līdzšinējos varas nesējus, ignorējot nacionālo opozīciju. Ja nenotiks kas negaidīts un neparedzēts, ievēlētā piektajā Saeimā vairākumu paturēs līdzšinējās politikas pārstāvji.

Vai nacionāli noskaņotie latvieši var būt vienoti ar minētiem politiķiem? Pretoties viņu atbalstītajai nulles varianta «integrācijai» prasa latviešu tautas intereses.

Pasekosim, kas varētu notikt, ja tiks īstenota iepriekš minētā Gorbunova, Jurkāna un viņu piekritēju izteiktā politika.

Pirmkārt, ieceļošana no bijušās Padomju Savienības turpināsies gan legālā, gan nelegālā ceļā. Pēdējo oficiālā statistika noklusē, lai gan tas nav noslēpums. Latvijas Zemessargu priekšnieks Ģirts Kristovskis sarunā ar Rolandu Lappuķi (*Brīvā Latvija* 1992. 1.jūnijā) uzsver: «Mūsu valstī ir līdz 400.000 PSRS atvaļināto virsnieku ar ģimenes locekļiem». (Valdis Pavlovskis min, ka «Latvijā ir ap 90.000 atvaļināto virsnieku ar ģimenēm». *L.A.* 1992.g. 13.jūnijā).

Šis skaits augs, kā minēts, gan nelegāli, gan legāli. Izmeklēšanā noskaidrojies, ka pat pēc puča pag. gada augustā turpinājusies Latvijā dislocētā bijušā PSRS kara spēka virsnieku dokumentu viltošana, kas dod iespēju militāristiem civīlpersonu statusā naturālizēties Latvijā. (*Atmoda Atpūtai*, 3.6.1992.). V.Pavlovskis uzsver, ka «izdotas ap 10.000 viltotas pasas, lai varētu iegūt viltotu Latvijas pilsonību». Ir skaidrs, ka palicēju skaits augs, okupācijas armijai vai nu atstājot Latviju, vai arī demobilizējoties un izirstot. Un galvenais, palicēji, atsaucoties uz cilvēktiesībām, pieprasīs tiesības izsaukt no bijušās Pad. Savienības tuvākos ģimenes locekļus – tēvu, māti, dēlu, meitu. Ja dzīves apstākļi Latvijā būs labāki nekā austrumos, līdzīgi rīkosies visi palicēji, migranti, kolonisti. Tas panāks to, ka migrantu un to atbalstītāju skaits nākotnē pieaugs.

Otrkārt, latviešu dabiskais pieaugums ir mazāks par ieceļojušo slavu dabisko pieaugumu.

Turpinoties šādai tendencei, latvieši savā senču zemē kļūs minoritāte. Ievērojot iepriekš teikto, ja ne nākošā Saeimā, tad katrā ziņā vienā no sekojošām politisko vairākumu iegūs tagadējie migranti, to radnieki un pēcnācēji. Tie kopā ar internacionālistiem pavalstniekiem, kādā no šīm Saeimām var lūgt, lai Latviju uzņemtu atpakaļ federācijā vai konfederācijā ar Krieviju.

Mēs būsīm apstaigājuši apli un atgriezušies pie 1940.g. «vēlētās Saeimas lūguma uzņemt Latviju brālīgā saimē», bet šoreiz lūgumu vairs nevarēs apstrīdēt, jo viss būs noticis it kā demokrātiski un likumīgi.***) Tā ir varbūtība, un paredzamā nākotne: latviešu tauta ies pretim iznīcībai.

Pārsteidz, ka tagad nākotni pareizi paredz arī Gorbunovs. Š.g. 10.jūlijā vācu laikrakstam *Frankfurter Allgemeine Magazin* viņš izteicies: «Pēdējo gadu desmitu kolonizācijas politikas rezultātā latvieši kļūst par minoritāti paši savā zemē. Galvas pilsētā Rīgā tas jau sen noticis. Ja šis process nekavēts turpināsies, tad nepilnu 30 gadu laikā latviešus izspiedīs no visām sabiedriskām dzīves sfairām» (*Brīvā Latvija*, 1992.g. 29.jūnijā). Šis process turpinās un turpināsies, ja arī nākotnē politikā uzvarēs bijušie komunistu partijas funkcionāri, nomenklatūras vīri un to atbalstītāji.

---

*) Latvijā bieži citēti Gorbunova vārdi: «Es partijā (*LKP*) neiestājos amata dēļ. To es darīju svētā pārliecībā.» (*Diena*, 1991.g. 30.janvārī). Maldīties var katrs, taču nav ne dzirdēts ne lasīts, ka viņš būtu šo pārliecību mainījis vai atsaucis.

**) Līdzīgus uzskatus vēstulē autoram izteicis pazīstamais *Helsinki-86* disidents, 6.Saeimas deputāts Dr. J.Vidiņš, norādot uz šodienas notikumiem Baltkrievijā.

Redaktora piebilde. A.Gorbunova politiskā karjera varētu kalpot par piemēru tam, cik viegli var manipulēt ar sabiedrisko domu pat tādā atturīgu ļaužu zemē kā Latvija. Neskatoties uz viņa augstajiem partijas un valsts amatiem komunistu varas laikā, neskatoties uz viņa sākumā atklāto un vēlāk slēpto cīņu par «nulles varianta» ieviešanu pilsonības likumā, A.Gorbunovs, jau sākot no 1989.gada, kā liecina dažādu aptauju rezultāti, ir viens no populārākajiem politiķiem Latvijā nevien cittautiešu, bet arī latviešu vidū. Šī popularitāte lielā mērā sākās ar kādu mītiņu atmodas sākumā: pēc Gorbunova runas pūlī pēkšņi kāds sāka saukt: «Lai dzīvo prezidents!» (vai apmēram tā). Daļa mītiņa dalībnieku tam piebalsoja, un šo komunistu partijas augstā funkcionāra sumināšanu pēc tam plaši atreferēja televīzija un radio, kaut gan, patiesību sakot, kaut ko dīvaināku būtu grūti iedomāties. Šķiet, varam nešaubīties, ka pirmais kliezējs (vai kliezēji) bija VDK iesūtīts provokators, kuram bija dots tieši tāds uzdevums. (Šeit der atcerēties, kā Tbilisi «asiņainajā svētdienā» 1989.g. aprīlī padomju armija uzbruka demonstrantiem pēc tam, kad pūlī kāds bija saucis: «Prasām Gruzijas pievienošanos NATO!» Tajā laikā tāds sauklis patiešām bija vislielākā «ķecerība», un čekas provokatori, kas to izsauca, cerēja ar to noskaņot sabiedrisko domu par labu varmācībai pret demonstrantiem. Tbilisi gadījumā provokācija ne visai izdevās, taču Rīgā – pirmklasīgi.)

Turpmāk viss gāja savu gaitu – ne tikai krievu, bet arī latviešu tauta «mīl un bīstas» savu priekšniecību. Būdams AP prezidija un vēlāk 5.Saeimas priekšsēdētājs, A. Gorbunovs automātiski «plūca popularitātes laurus» dažādās sabiedriskās domas aptaujās; tikai vēlāk pirmās vietas tajās tikpat automātiski sāka ieņemt augstāka amatpersona – Valsts prezidents, par ko Gorbunovs tomēr nekļuva (vai – līdz šim nav kļuvis).

Kad Gorbunovs bija pārāk krasi uzstājies par «nulles variantu», pacēlās pat jautājums par viņa atstādināšanu no Saeimas priekšsēdētāja amata. Tādos gadījumos viņš, runājot J.Zīgerista vārdiem, «ienira kā zemūdene», uz kādu laiku pieklusināja savas prasības, lai vēlāk atkal «iznirtu», pakoriģējies ne jau savus uzskatus, bet gan tikai turpmākās rīcības taktiku. 5.Saeima tomēr pierādīja, ka tā savu priekšniecību arī bīstas. Īsi pirms Latvijas galīgās uzņemšanas Eiropas Padomē Saeimas priekšsēdētājs faktiski piedraudēja ar streiku, atteikdamies braukt uz Strasbūru, ja Saeima nebūs paklausīga pilsonības jautājumā. Tā tika pieņemts patreiz spēkā esošais pilsonības likuma variants, kurš paredz īsākā vai ilgākā laikā piešķirt Latvijas pilsonību visiem kolonistiem – **tieši to, no kā mūs tik parliedzoši brīdina šis grāmatas autors.**

REFORMAS PADOMJU SAVIENĪBĀ UN TO VARBŪTĒJĀ IETEKME UZ LATVIJU

Žurnāls *Zeme un tauta*, 1988.g.

Ja runājam par reformām Padomju Savienībā, ir pareizi, ja tās saista ar Gorbačova vārdu, jo viņš tās ir ierosinājis un, jādomā, darījis visu, lai tās iedzīvinātu, ja vien būs iespējams.

Reformu pamatā ir ne politiskās, bet saimnieciskās problēmas. Ar saimnieciskām grūtībām Padomju Savienība ir sastapusies jau no šīs komunistu impērijas dibināšanas. Lai tās novērstu, izeju meklēja dažādās reformās un pārkārtojumos.

Jau 1920-tajos gados Ļeņins ieviesa t.s. «jauno ekonomisko politiku» (*NEP*), sadalot saimniecību it kā divās daļās. Valsts paturēja lielrūpniecību, lieltirdzniecību, bankas un vispār finansiālās institūcijas, privātai iniciatīvai atstājot lauksaimniecību, sīktirdzniecību un amatniecību.

Rezultātā saimnieciskais stāvoklis jūtami uzlabojās. Šīs reformas tomēr bija domātas tikai kā «atelpas brīdis», tātad ar pagaidu raksturu, un Staļins tās atcēla, kolektivizējot lauksaimniecību un iekārtojot centrālo plānošanu ar t.s. piecgadu plāniem pamatā. Staļins gan īstenoja industriālizāciju, sevišķi izceļot smago rūpniecību, bet to viņš panāca uz lauksaimniecības un patērētāju lēses. Padomju Savienība izcēlās Staļina laikā un vēl šodien ar zemas kvalitātes ražojumiem, zemu ražību, zemu dzīves standartu. Centrālā plānošana un ar to saistītā birokrācija nomāca privāto iniciatīvu, saprotot šo

vārdu visplašākā nozīmē. Lai stāvokli uzlabotu, Čruščovs decentrālīzēja plānošanu, nodibinot t.s. tautsaimniecības padomes, uzsāka apstrādāt t.s. neskārtās zemes, kuŗas līdz tam netika izmantotas. Komūnistu partijas komitejas viņš sadalīja divās daļās – viena pārzināja lauksaimniecību, otra – rūpniecību. Pats Čruščovs bija pārliecināts, ka ražošanas un dzīves standarta ziņā Padomju Savienība jau 1980-tajos gados sasniegs Amerikas Savienoto Valstu līmeni. Protams, ka tas nenotika.

Lai novērstu trūkumus saimniecībā, Brežņeva laikā pie reformām ķērās viens no t.s. «troikas» (Brežņevs, Kosigins, Podgornijs) locekļiem, Ministru padomes priekšsēdis Kosigins. Atceļot daļu no Čruščova reformām, Kosigins no sava viedokļa gribēja panākt decentrālīzāciju ražošanā, lielāku vērību pievēršot ražoto preču kvalitātei un peļņai, piešķirot lielāku brīvību uzņēmumu vadībai. Presē atīstījās diskusijas, kur sevišķi izcēlās prof. Libermanis ar saviem ierosinājumiem. Radās mēģinājumi, kur atsevišķiem uzņēmumiem piešķīra brīvību pašiem izšķirt ar ražošanu saistītās problēmas (var minēt t.s. Ščekino eksperimentu). Gaidītie uzlabojumi arī šoreiz nenotika.

Tagad reformas grib izdarīt Gorbačovs. Viņa ierosinājumus parasti iedala divās daļās: pirmā *perestroika* jeb pārkārtošanās, otrā *glasnost* jeb atklātība. Vispirms par pārkārtošanos. Tā vienā ziņā atgādina Kosigina paredzētās reformas. Jāsamazina Valsts Plānu komitejas loma. Uzņēmumiem pašiem jānoteic ražojumu daudzums, ievērojot noslēgtos līgumus, galvenokārt – ko var pārdot. Jāuzlabo ražoto preču kvalitāte. Jādibina kvalitātes kontrolieŗu institūts. Tātad – jauna birokratu šķira, pret ko tā vēršas Gorbačovs. Liela daļa peļņas jāatstāj uzņēmumiem, algu paaugstinājumiem, strādnieku dzīvokļu sagādei un tamlīdzīgām vajadzībām. Gorbačovs gan cerē, ka liela daļa šīs peļņas tiks izlietota tehnikas uzlabošanai, jaunu mašīnu pirkšanai, jaunu un ražīgāku darba veidu ieviešanai. Uzņēmumiem stingri jāievēro saimnieciskā aprēķina princips, jāsedz izdevumi no ienākumiem un jācenšas pēc peļņas. Līdzīgs princips pastāvēja jau agrāk, tomēr bija daudzi uzņēmumi, kuŗus subsidēja valsts. Jādomā, ka Gorbačovs grib šīs subsidijas, ja arī ne izbeigt, tad drastiski sama-

zināt. Jāpaplašina privātās iniciatīvas loma amatniecībā, sīktirdzniecībā un pakalpojumu nozarē. Veicināmi arī vienpersonu uzņēmumi. Privātā iniciatīva veicināma arī lauksaimniecībā, tomēr kolchozi un valsts saimniecības paliek kā līdz šim. Ar 1988.gada 1.janvāri stājās spēkā likums par uzņēmumiem. Jādibina arī kopēji uzņēmumi ar kapitālistisko valstu uzņēmumiem. Jāpārkarāto algu sistēma. Tām jāatbilst reāliem apstākļiem.

Runājot par pārkarātošanos, Reģina Ezera (*Literatūra un Māksla*, 1988.g. 13.maijā) norāda, ka «šo maigo terminu» radījusi mūsu mūžvecā, mīļā piesardzība. Pārkarātošanās katrā ziņā skan maigāk un nenoteiktāk par krievisko «perestroika», kas nācis no darbības vārda «perestroitj», tātad ietver noārdīšanas momentu. Turpretī pārkarātošanās izklausās pēc tādas kā citādas sasēšanās pie tā paša vecā galda! Negribētos Ezerai pievienoties, jo pasekojot, kā iepriekš minēts, kādas reformas *perestroika* paredz, tās nerunā par noārdīšanu, jo spēkā paliek plānsaimniecība ar *Gosplanu* priekšgalā. Arī lauksaimniecībā kolchozu un valsts saimniecību sistēma paliek. Tāpat jāievēro 12.piecu gadu plāns, kas beigsies tikai 1990.gadā. Tātad pamats nav noārdīts.

Bez *perestroikas* saimnieciskām reformām paredzēta, kā jau minēts, otrā reformu daļa, gribētos teikt, politiskās reformas, *glasnost* jeb atklātība, kuŗai jāpalīdz īstenot pārkarātošanās. *Glasnost* visumā uzsvēŗ demokratizācijas procesu, paplašinot pilsoņu politiskās tiesības, preses runas un sapulču brīvību. Visas šīs pēdējās «brīvības» reālizējot, nedrīkst apšaubīt komunistu partijas vadītāju lomu un sociālistiskās ražošanas sistēmu, kā paredzējis Kārlis Markss un Ļeņins (protams, tā, kā viņu mācību iztulko pašreizējie varas nesēji).

Apskatīsim, kā minētās reformas varētu ietekmēt latviešu tautas un zemes tagadnes apstākļus un nākotnes likteni. Vispirms par *perestroiku*! Ja paredzētās reformas arī īstenībā reālizētu, to ietekme uz Latviju var būt gan pozitīva, gan negatīva. Līdz šim maz kas mainījies. Bet kā ar nākotni? Ja uzņēmumos, vadību izvēloties, noteikšanu nodotu pašu strādnieku rokās, tad vadībā varētu nonākt arī latvieši. Tad varētu arī cerēt, ka apgabalos un nozarēs, kur latvieši vairākumā, viņu saimnieciskais un garīgais kultūras līmenis va-

rētu uzlaboties. To varētu attiecināt uz lauksaimniecību un mazpilsētām, kur latvieši vēl ir vairākumā. Ja saimnieciskā aprēķina princips, kad katram uzņēmumam jāsedz savi izdevumi un jāražo ar peļņu, patiesi tiktu realizēts, sekas būtu izteikti pozitīvas. Līdz šim forsētās industriālizācijas rezultātā Latvijā daudzi uzņēmumi strādā ar zaudējumu, jo liela daļa izejvielu jāieved un gatavie ražojumi jāizved. Tā transporta izdevumi sastāda lielu daļu un, liekas, politisko iemeslu dēļ Latvijā dibinātie uzņēmumi neatmaksājas. Ja, reformas īstenojot, ievēros iepriekš minēto principu, ir jādomā, ka šādus uzņēmumus likvidēs, vai vismaz atturēsies tos paplašināt. Tā rezultātā migrācija var virzīties atpakaļ, vai vismaz var iestāties *status quo*. Tāpat šī procesa rezultātā Latvijā var samazināties gaisa, ūdeņu un zemes piesārņošana. Taču pārkārtošanās sekas Latvijā var būt arī negatīvas. Ja sadarbība starp Padomju Savienību un Amerikas uzņēmumiem patiešām sāktu plaukt (š.g. aprīlī 400 *ASV* uzņēmumu pārstāvji, tirdzniecības ministra vadībā, viesojās Maskavā, lai pārrunātu sadarbības iespējas), sekas varētu būt vairāk kā bēdīgas. Ir zināms, ka lielie uzņēmumi ietekmē nevien kongresa, bet arī prezidenta lēmumus. Tas rezultātā var novest pie tā, ka *ASV* atsakās no līdzšinējās politikas par Baltijas valstu iekļaušanas Padomju Savienībā neatzīšanu. Ja arī līdz tam nenonāktu, tad tomēr paplašinātie saimnieciskie un kultūras sakari ar Padomju Savienību Baltijas problēmu var «nolikt uz ledu».

Runājot par *glasnost* – atklātību, zinām, kādas pārmaiņas šī reformu daļa radījusi okupētajā Latvijā. Agrāk neiedomājama apmēra demonstrācijas, nepieredzēta atklātība un kritika presē un sanāksmēs. Jaunu, pat politisku organizāciju dibināšana, spontāni dibinātu izdevumu parādīšanās un līdzīgi notikumi. Visas agrāk neiedomājamās brīvības tiek izmantotas, lai pieprasītu lielākas tiesības latviešu valodai, vērstos pret forsēto industriālizāciju un migrāciju, pret piesārņošanu, pieminekļu iznīcināšanu un tā tālāk. Politiskās prasības iet pat tik tālu, ka prasa nevien Latvijas autonomiju, bet pat neatkarību!

Ja tikai daļa šo prasību tiktu ievērota, jau daudz būtu sasniegts. Ir jaunieši, kas runā par jaunu tautas atmodu. Skan atkal *Dievs, svētī Latviju* un agrāk nedzirdētas patriotiskas dziesmas.

Plīvo sarkanbaltsarkanie karogi. Ja vēlēšanās gan padomes, gan dažādās partijas komitejas ievērotu demokrātiskos principus, tas varētu labvēlīgi ietekmēt latviešu tautas un zemes intereses. Tomēr viena lieta, kas būtu jāievēro visiem latviešiem, kuŗi cīnās par latviešu tautas un zemes likteni, ir destruktīvās iekšējās cīņas, ko varētu izmantot un jau izmanto Maskavas «pakalpiņi» (Bruno Kalniņš, *Brīvība*, Nr.10, 1981. gadā). Agnis Balodis raksta (*Brīvā Latvija*, 1988. gada 11.jūlijā), ka šķelšanās un apkaŗošānās *Helsinki-86* grupā ir vismaz daļēji *VDK* radīta. Tas panākts, radot aizdomas disidentu vidū. Šīs emocionālās un destruktīvās cīņas pamatā kā trimdā, tā disidentu vidū lielā mērā ir Latvijas neatkarības gadu notikumu novērtējums. Nav noslēpums, ka sociāldemokrati un kreisās grupas pārmet Ulmanim apvērsumu un satversmes apturēšanu un politisko brīvību ierobežošanu. Ulmaņa piekritēji savukārt pārmet parlamenta laikā lielākajai politiskai partijai, sociāldemokrātiem, to, ka tie nav atzinuši Latvijas karogu, valsts himnu, ne pat 1918.gada 18.novembrī dibināto neatkarīgo Latviju par gala mērķi. Tātad nolieguši visu to, par ko tagad cīnās disidenti.

Ko varam gaidīt no Gorbačova reformām nākotnē? Atbilde atkarīga no tā, vai esam optimisti vai pesimisti. Optimisti uzsver, ka garīgās un politiskās atmodas laiks turpināsies ne tikai Baltijas valstīs, bet ka līdzīga atmoda radīsies arī lielākās republikās, kā Ukrainā un Baltkrievijā. Savas prasības jau atklāti pieteikuši Krimas tatāri. Armēnijā demonstrācijās piedalījušies pat tuvu pie viena miljona cilvēku, kaut viņu prasības nevēršas pret partiju un demonstrācijas izsaukuši robežu strīdi. Tomēr pamatā ir princips – viena tauta, viena zeme, un tas ir pretstatā komunistu ideoloģijai. Ir ļaudis, kas domā, ka sācies politisks process, kuŗš var novest pie Padomju Savienības iziršanas. Tādā gadījumā autonoma Latvija, pat neatkarīga Latvija nebūtu vairs tikai vēlmju domāšana. Arī *LAMZAs* uzskati vairs neliktos ilūzori.

Pesimisti norāda, ka pret reformām ir milzīgais čekas aparāts, tāpat milicija un armijas virsnieku korpuss. Galvenais, pret reformām, šķiet, ir augstākās un vidējās birokratu šķiras vairums ar visvareno partiju, jo reformas apdraud tās privilēģijas. Ka pat reformu

piekritēji Latvijā to apzinās, norāda runa, ko teicis Juris Dimitešs, Džemmas Skulmes dēls, Rakstnieku savienības plēnumā. Viņš uzsvēris, ka pilnīgi droša garantija jau nav nekāda, jo vēl līdz šai dienai varas struktūras, institūti, mehanismi, ir tie paši vecie. Tādēļ ir pamats bailēm, ka varbūtēja apvērsuma gadījumā, kas «nebūt nav neraksturīgi mūsu partijas disciplīnai, mūs tikpat operatīvi kā senāk sagrūstu kādos četros piecos vagonos ar visiem *Moscow News* un *Ogoņok* korespondentiem kopā, un būtu miers» (sk. *Laiks*, 1988.g. 6.augustā). Dimitešs vēl piebilst, ka spēku samērs augstākajos varas ešelonos pagaidām nerunā Gorbačovam par labu. Šķiet, teiktais arī izskaidro, kādēļ liela daļa latviešu inteliģences, kas pārstāv dažādas profesiju grupas, pagaidām ir pasīvi novērotāji.

Mēs nezinām, kuŗiem būs taisnība, pesimistiem vai optimistiem, bet gan zinām, ka šī jaunā tautas atmoda nebūtu sākusies, ja nebūtu radušies latvieši, kas nešaubīgi ticēja savai idejai un tās dēļ bija ar mieru upurēt savu brīvību, varbūt pat dzīvību. Bez daudziem citiem jo sevišķi jāpiemin Rolands Silaraups un Eva Biteniece, kuŗi pārstāvēja *Helsinki-86* grupu. Tāpat Gunārs Astra, kas kā viens no pirmajiem cīnītājiem par savu ideju atdeva dzīvību un šodien ir neapstrīdēts latviešu tautas varonis.

Bet vienalga, ko nākotne nesīs, kaut kas svarīgs jau ir panākts – Latvijas un pārējo Baltijas valstu jautājums ir pacelts starptautiskā forumā. Ja pirms demonstrācijām ziņu dienests, kā prese, televīzija un radio, par Latvijas un Baltijas problēmām klusēja, tad tagad par tām varam lasīt, redzēt un dzirdēt vai ik nedēļas. Pat lielajos Amerikas laikrakstos kā *New York Times*, *Washington Post* un *Wall Street Journal* parādās raksti par mums. Cīņa par brīvu, neatkarīgu Latviju ir sākusies. Tā šodien notiek nevien trimdā, bet arī Latvijā. Preses, runas un biedrošanās brīvības ziņā ir panākts neiedomājami daudz. Par to pārsteigti esam ne tikai mēs, trimdinieki, bet arī daudzi Latvijā. Cīņa turpinās, apzinoties, ka var būt arī zaudējumi, bet atpakaļ ceļa nav. Nākošos soļus spērot, vietā vislielākā uzmanība. Katrā ziņā jāizvairās no nepārdomātas konfrontācijas ar migrantiem vai padomju varas organiem*). Šādas konfrontācijas var izprovocēt arī VDK.

-----

*) Redaktora piebilde. Turpmāko gadu notikumi parādījuši, ka šis pirms desmit gadiem izteiktais brīdinājums toreiz bija jāņem ļoti nopietni. To, uz kādu rīcību Krievija ir spējīga, tā pilnām parādīja Čečenijā. Ja komunistu Gorbačovs vadītā cīņā pret Baltijas valstu neatkarības atjaunošanu prasīja dažus desmitus upuru šajās valstīs, tad «demokrāta» Jelcina vadībā čečenu republika tika pilnīgi izpostīta, un upuru skaits bija tūkstošiem reižu lielāks. Tāpēc 90-to gadu sākumā varbūt patiešām taisnība bija tiem, kas aicināja Amerikas Savienotās valstis nevērsties pret Gorbačovu, centās neforsēt notikumu gaitu (sk. arī rakstus «Baltijas valstis šolaik», «Vārdi un darbi», «Tu esi partijā, mans draugs!» u.c.).

ASV vilcināšanos ar Baltijas valstu neatkarības atjaunošanas atzīšanu mēs toreiz uztvērām visai sāpīgi, taču no šodienas viedokļa tas šķiet sīkums, salīdzinot ar to cinismu, ar kādu lielvalstis deklarēja, ka čečenu tautas apkaušana ir tikai Krievijas iekšēja lieta. Ir nožēlojami, ka arī Latvijas valdībā un Saeimā pārsvaru ņēmuši cilvēki, kuri turas pie tā paša principa, uzskatot, ka «politikai ar morāli nav nekā kopīga». Atzīstot Čečenijas neatkarību tajā laikā, kad tur noritēja intensīva karadarbība, Latvija būtu noskaņojusi pasaules sabiedrisko domu savā labā – visus Krievijas uzbrukumus varētu skaidrot kā attriebību par Čečenijas atzīšanu. Atcerēsimies, kā situāciju izmantoja Ukraina, uzsākot Krimas jautājuma risināšanu «savā gaumē». Protams, nāktos zaudēt kādu daļu no tiem 500 miljoniem dolāru, kurus kā peļņu par Krievijas naftas tranzītu mums sola kāds Kiršteina kungs, kurš līdzīgi Bībeles Ēzavam par tiem ir gatavs pārdot latviešu tautas «pirmdzimtā tiesības» uz Latvijas zemi un Latvijas valsti.

VAI HONGKONGAS STATUSS ?

Laiks, 1988.g. 3. oktobrī

Apsverot pārmaiņas Latvijā, ir jādaļa uzskata, ka pamatā visam ir Gorbačovs reformas – «perestroika» un «glasnost». Tāpat izceļ to, ka latviešu tautas pacelšanās ir izsmelta un tā nebaidās konfrontēt Padomju Savienības varas orgānus. Ģimnāzijas Astras paraugam ir radušies sekotāji.

Protams, sava nozīme ir iepriekš teiktajam, bet konstatēta kunga režīā vara – čeka, milicija un bezdrošā armija – ir pietiekami spora, lai pēc mazākā politiskā aizrādījuma izbeigtu demonstrācijas, izsalcinātājus runas un rakstus. Tā vietā turpinās lasīt par milzu demonstrācijām, pārdrošām runām un rakstiem. Publiski sarakstās redz sarkanbaltsarkanos karogus, kas ir izņemti no valsts karogiem, kas pārsteidz visvairāk, var lasīt un raksturot, kas ir izņemti no valsts karogiem, bet pēc neatkarības

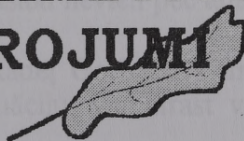
Tātad ir kāds nopietns ieraksts, kas ir izņemti no valsts karogiem, bet pēc neatkarības

Pirmkārt, ar vērtībām pret Baltijas valstīm, Gorbačovs var zaudēt iegūto popularitāti un pietužo rietumu valstsvīru un rietumu adā.

Otrkārt, ar apcietināšanām, izsūtīšanām un līdzīgām metodēm var zaudēt atbalstu intelligenci, kas atzīst viņa reformas.

Treškārt, kā attaisnot represijas laikā, kad nosoda Staļinu?

**LAIKMETĪGI
VĒROJUMI**

VÄROJUMI
LAIKMETIĞI

VAI HONGKONGAS STATUSS ?

Laiks, 1988.g. 5.oktobrī

Apcerot pārmaiņas Latvijā, liela daļa uzskata, ka pamatā visam ir Gorbačova reformas – «perestroika» un «glasnost». Tāpat izceļ to, ka latviešu tautas pacietība ir izsmelta un tā nebaidās konfrontēt Padomju Savienības varas organus. Gunāra Astras paraugam ir radušies sekotāji.

Protams, sava nozīme ir iepriekš teiktajam, bet komunistu kungu reālā vara – čeka, milicija un beidzot armija – ir pietiekoši stipra, lai pēc mazākā politbiroja aizrādījuma izbeigtu demonstrācijas, izaicinātājas runas un rakstus. Tā vietā turpinām lasīt par milzu demonstrācijām, pārdošām runām un rakstiem. Publiskās sanāksmēs redz sarkanbaltsarkanos karogus, dzied *Dievs, svētī Latviju* un, kas pārsteidz visvairāk, var lasīt un dzirdēt prasību nevien pēc autonomijas, bet pēc neatkarības.

Tātad ir kāds nopietns iemesls, kādēļ Gorbačovs un politbirojs to piecieš. Analizējot tagadējo situāciju, var atrast vairākus iemeslus.

Pirmkārt, asi vērsties pret Baltijas valstīm, Gorbačovs var zaudēt iegūto popularitāti un prestižu rietumu valstsvīru un pilsoņu acīs.

Otrkārt, ar apcietināšanām, izsūtīšanām un līdzīgām metodēm var zaudēt atbalstu inteligencē, kas atzīst viņa reformas.

Treškārt, kā attaisnot represijas laikā, kad nosoda Staļinu?

Varētu minēt vēl vairāk iemeslu, bet, pārdomājot situāciju, var rasties doma – vai Baltijas valstīm netaisās piešķirt Hongkongas statusu?

Kā zināms, Hongkonga ir britu kroņa kolonija, kas atrodas dienvidos no Kantonas un ietver Hongkongas salu, Kowlunas (Kowloon) pussalu un nelielu teritoriju (New territorie) Ķīnas cietzemē. Iedzīvotāju skaits 1983.g. bija 5,3 miljoni, platība 1046 kv.km. Hongkonga skaitās starptautiskās tirdzniecības metropole. Sava ģeografiskā novietojuma dēļ tā atrodas uz austrumu un rietumu tirdzniecības ceļa un ir vārti, kas ved uz Ķīnas cietzemi. Tā var lepoties ar labu ostu. Uzskata, ka Hongkonga komunistu Ķīnai sagādā lielāko daļu valūtas. Tas arī pa daļai izskaidro to, ka Ķīna līdz šim nav apdraudējusi Hongkongas neatkarību. 1997.gadā izbeidzas nomas tiesības, kas bija piešķirtas Anglijai, bet jau 1984.gadā, pēc ilgām sarunām, Ķīna un Anglija publicēja kopīgu deklarāciju, kas pēc 1997.gada Hongkongu padara par «speciālu Ķīnas administratīvu zonu». Ķīna apsola uz 50 gadiem nemainīt Hongkongas statusu: tā var paturēt līdzšinējo naudas un likumu sistēmu, tāpat iedzīvotāju īpašuma, tirdzniecības un ceļošanas tiesības. Acīmredzot, Ķīna ir ieinteresēta Hongkongas autonomijā un labprātīgi atsakās iedzīvināt tur savu politisko un saimniecisko sistēmu.

No iepriekšējā redzams, ka ģeopolitiskā ziņā Baltijas valstīm, sevišķi Latvijai, ir liela līdzība ar Hongkongu. Bez šaubām, tas viss ir zināms Gorbačovam un politbirojam.

Ļoti zīmīgu rakstu publicējusi *N.Y. Times News Service* š.g. 27. augustā. Raksta autors ir pazīstamais prezidenta Niksona laika Baltā nama ziņu dienesta vadītājs, izcilais ievadnieks Viljams Safairs (W.Safire). Raksts saucas *Par nemieriem padomju satelītvalstīs (Reacting to Unrest in the Soviet Satellites)*. Tanī uzsvērts, ka Maskava ir ieinteresēta radīt savu Eiropas Hongkongu («because Moscow wants its own European Hongkong»), lai uzturētu sakarus ar Eiropas kopējā tirgus zemēm pēc 1992.gada. Šinī sakarā jau pārkrīevotajām («russified») Baltijas valstīm tiek solīta kaut kāda autonomija («are promised more autonomy»). Bez tam norādīts, ka igauņi, lietuvieši un latvieši ir pilnīgi integrēti («irreversibly integrated»)

Padomju Savienībā. Redzams, ka autors labi pazīst tagadējos apstākļus Baltijas valstīs. Ja *N.Y. Times News Service* uzskatījusi par vajadzīgu publicēt šādu politiski nozīmīgu rakstu, mēs nevaram tam vienaldzīgi paiet garām.

Kādas priekšrocības iegūtu Padomju Savienība, piešķirot Baltijas valstīm Hongkongas statusu? Varam minēt dažas. Tas palīdzētu Padomju Savienībai (līdzīgi Ķīnai) atrisināt valūtas problēmu. Tas veicinātu saimnieciskos sakarus ar brīvo pasauli, sevišķi Eiropu, kad tur būs īstenota saimnieciskā ūnija. Varbūt pat būtu iespējams panākt rubļa kotēšanu rietumvalstu biržās. Viegļāk būtu panākt arī rietumu kapitāla ieplūšanu stagnantajā Padomju Savienības saimniecībā. Politiskā ziņā Gorbačovs paceltu savu prestižu un popularitāti. Tātad Padomju Savienība būtu ieguvusi kā saimnieciskā, tā politiskā ziņā.

Protams, ir arī vairāki iemesli, kas runā šādam atrisinājumam par sliktu.

Piešķirot Baltijas valstīm autonomiju vai speciālas zonas tiesības un zināmu brīvību, tas varētu būt precedents, kas ierosina arī pārējās republikas un apgabalus prasīt autonomiju vai pat neatkarību. Nerunājot par Armēniju un citām mazām republikām, arī Ukrainā nacionālisms nav zudis un to nekad nav pilnībā «sagremojusi» Padomju Savienība. Miljoni ukraiņu Otrā pasaules kara sākumā apsveica Hitlera armijas. Ir jāpievienojas tam, ko raksta V. Safairs – sākot šādus «eksperimentus», politbiroja loceklis V. Ščerbickis var teikt: «ja jūs to dariet, tad rēķinieties arī ar manu Ukrainu.»

Saprotams, ir arī citi iebildumi. Taču liekas, ka politbirojā šis jautājums būs izdebatēts, apsvecot «plus» un «mīnus» faktorus. Varbūt Maskavā pasmaida par mūsu brīnīšanos un naivumu.

Šo rindu autoram šķiet, ka mēs varam priedāties par tādu pagaidām spekulatīvu atrisinājumu. Par spīti tam, ka mūs var vēl vairāk «integret» un rusificēt, mēs būtu ieguvuši atelpas brīdi, cerībā, ka komunistu impērija agrī vai vēlu izirs. Bez tam varbūtējos jaunos apstākļos notikumus Baltijas valstīs vēros ar lielāku interesi brīvā pasaule.

LAIKMETĪGI VĒROJUMI

Austrālijas Latvietis, 1988.g.novembris

Turpinot domu, kas izteikta rakstā *Vai Hongkongas statuss?* (*Laiks*, 1988.g. 5.10.), gribētu pakavēties gar vienu otru ar to saistītu problēmu.

Ja atzīstam, ka Padomju Savienība patiešām ieinteresēta radīt «Eiropas Hongkongu», tad jāuzskata, ka padomju plānotāji būs apsvēruši veidu, kā Latvijā (un pārējās Baltijas valstīs) radīt t.s. «speciālo administratīvo zonu», (līdzīgi kā tas būs Hongkongas gadījumā, kad tā pāries Ķīnas pārvaldē). Dabīgi, ka «zonai» jāpieskiņģ politiska un saimnieciska autonomija. Vai tagadējā «grožu atlaišana» nav izmēģinājums, lai redzētu, ko prasītu paši «zonas» iedzīvotāji un kā tie domātu veidot sabiedriski politisko un saimniecisko dzīvi autonomijas gadījumā?

Plakātu saukļi Maskavā, piemēram, 1.maija svinībās, var pateikt daudz ko par nākamā gada Padomju varas organu politiku. Te interesants ir jautājums, kuŗi ir tie, kas sagatavo daudzos plakātus un sacerē saukļus okupētajā Latvijā? Vai tie ir tikai disidenti? Viņu vidū var būt iefiltrēti nevien vietējās čekas cilvēki, bet arī tādi, kuŗi saņem norādījumus tieši no Maskavas. Ir saukļi, kuŗi atspoguļo disidentu uzskatus, bet ir arī tādi, kas stāv tālu no tiem.

Igaunijā ir dzirdēta prasība nevien pēc autonomijas, bet arī pēc savas naudas vienības. Maz būtu disidentu, kas šodien cīnģtos par igauņu kronu. Viens ir skaidrs, ka eventuālajā «zonā» naudas vienība nevarētu būt rublis. Kā zināms, Hongkongas naudas vienība nav Ķīnas, bet ir Hongkongas dolārs. Padomju Savienģba ir ieintere-

sēta valūtas sagādē, kā arī rubļa kotēšanā (konvertējamībā) brīvās pasaules biržās. Varam minēt tīri teorētisku varbūtību: ja zonas naudas vienība būtu krona, tad kronas maiņas kursu pret rubli noteiktu Maskava, ļaujot kronas kursam brīvi kotēties kapitālistu valstu biržās un izdarot vajadzīgās korektūras saskaņā ar tirgus apstākļiem. Tas varētu būt sākums, jo te vēl daudz kas būtu kārtojams.

Ir iespējams, ka «zona» palīdzētu Padomju Savienībai «iesojot» brīvās pasaules monetārajās institūcijās – Starptautiskajā valūtas fondā un Pasaules bankā (sk. rakstu *Financing Perestroika, U.S. News and World Report*, 3.10. 88., 46.lapp.).

Reutersa aģentūra 11.septembrī ziņoja no Maskavas par Tautas Frontes organizācijas sanākumi Latvijā, kur pieņemta *TF* pagaidu programma. Tajā lielāko tiesu atkārtotas tās prasības, kas jau agrāk izteiktas saukļos, runās vai rakstos. Bet vai prasība, ka «Latvijai ir jābūt tiesībām tieši kārtot saimnieciskus darījumus ar ārzemēm», būtu tikai disidentu radīta? Minēto prasību īstenošana Padomju Savienībai varētu būt sevišķi svarīga pēc 1992.gada, kad Eiropas saimnieciskā ūnija būs veikta nevien produkcijas un maiņas sektorā, bet būs integrēta arī monetārā ziņā. Ne Padomju Savienība, ne satelītvalstis Eiropas koptirgus valstu savienībā nav uzņemtas un jādomā, ka tās arī neuzņems. Vai te nav meklējams izskaidrojums mīklai, kāpēc Latvijā atļauj nēsāt saukļus «prasām autonomiju», «prasām neatkarību», ko agrāk (sevišķi pēdējo) uzskatītu par «nāves grēku»? Ja zonai piešķirtu neatkarību, tā varbūt varētu «iesojot» Eiropas koptirgus valstu savienībā. Tas savukārt pavērtu Padomju Savienībai vairākas priekšrocības: lai gan «zona» būtu formāli neatkarīga, tā tomēr būtu padevēgs vasalis Padomju Savienībai. Paredz, ka koptirgus var apvienot 320 miljonu iedzīvotāju, tā atstājot aiz sevis varbūtēju līdzīgu *ASV* un Kanadas apvienību. «Zonai» tādā gadījumā atvērtos šis miljāzīgais tirgus bez muitas u.c. ierobežojumiem.

Varētu pieminēt dažas saimnieciskās priekšrocības, ko ar šādu izkārtojumu iegūtu Padomju Savienība. Padomju tirdzniecības un maksājumu bilance ar «zonu» būtu aktīva, jo «zonas» forsētā rūpniecība izejvielas, naftu un ogles ievestu no Padomju Savienības. Izmantojot kvalificēto darba spēku Baltijas valstīs, rūpniecība varētu

ražot preces ar augstu kvalitāti un, tās eksportējot uz brīvo pasauli, iegūt tik ļoti nepieciešamo valūtu. Gan jau Padomju Savienība atrastu veidus, kādos šo valūtu iepludināt savā saimniecībā.

Arī *ASV* pazīstamos izdevumos var lasīt minējumus par «brīvi konvertējamu Baltijas valūtu», par Baltijā nākotnē iespējamo «ķīniešu tipa brīvtirdzniecības zonu», kas darbotos «bez padomju birokratu iejaukšanās» (*U.S. News and World Report*). Turpat norādīts, ka «Maskava liek manīt», ka šis Baltijas eksperiments «var arī nebūt iespējams citur».

Tātd gribētos atkārtoti uzsvērt, ka tagadējās, agrāk neiedomājamās pārmaiņas Latvijā nav tik daudz pašu latviešu radītas, bet *i e r o s i n ā t a s*, pa daļai pat *d i r i ģ ē t a s* no Maskavas, saimniecisku apsvērumu un Baltijas valstu politiskā stāvokļa dēļ. Tas nekādā ziņā nemazina disidentu nopelnus, jo tie, uzņemoties risku, «informē» Kremļa kungus par latviešu tautas prasībām un par to, kas nodarīts pāri latviešu tautai un Latvijas zemei.

Tautas frontes statūtu un programmas pieņemšanas sanāksme notika Rakstnieku savienībā Rīgā. To vadīja Jānis Peters, un arī organizācijas komitejā piedalījās kā Peters, tā tādi nozīmīgi funkcionāri un ideologi kā laikraksta *Padomju Jaunatne* redaktors Andrejs Cīrulis, žurnāla *Dārzs un Drava* redaktors Jānis Rukšāns, agrākais laikraksta *Literātūra un Māksla* red. J. Škapars u.c. (skat. *AL* 1945. n-rā). Vai varam pielaist domu, ka visi šie vīri būtu rīkojušies bez iepriekšējas norādes no augšas?

TAUTAS FRONTE ŠOBRĪD

Latvija Amerikā, 1988.g. decembrī

Ja Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongresā bija atļauti 15 viesi, tad jāvaicā, kurš bija īstais atļāvējs? Visiem viesiem bija apsolīta brīva viesnīca un ēdināšana; kas par to bija ar mieru maksāt? Kas te ir noteicējs – atļaušanā, solīšanā un beigu beigās vīzu nedošanā? Izraidītais disidents jurists J.Kārklis šo rindu autoram teica: «Ir noteikti nojauzams, ka kāds visu to diriģē no a u g š a s.»*)

To viņš neesot izpratis, dzīvojot Latvijā un jautā – cik to vēl tagad izprot kā Latvijā, tā trimdā? Laikraksta *New York Times* korespondents Bilis Kellers (3.10.88) atstāsta sarunu ar igauņu disidentu Martu Niklusu, kurš, pats būdams delegāts Igaunijas Tautas frontes kongresā, par kongresu izteicies, ka tā ir «vienkārša komunistu izrāde».

Ievērojot iepriekš teikto, jāatkārto vēlreiz tas, ko esmu rakstījis jau agrāk: vai nav jāpārvērtē pieeja, apcerot tagadējos notikumus Latvijā? Gribētos jo sevišķi uzsvērt, ka ne visi, kaut populāri, «aktīvistu» Latvijā ir neviltoti cīnītāji par mūsu lietu. No Viktora Kalniņa raksta (*Laiks*, 12.10.1988.) var secināt, ka tagad tik populārajam «aktīvistam» dzejniekam Jānim Peteram ir divas sejas. Kuŗa ir īstā? Un divas sejas var būt daudziem, sevišķi funkcionāriem un komunistu partijas biedriem.

Domājot par nākotnes Latviju, mums jāievēro daudz un dažādi apstākļi. Jānoskaidro, ko nolēmuši Kremļa kungi. Kurš tagad ir pirmais starp tiem, to mēs zinām. Tas ir M.Gorbačovs. Viņa tuvākais

līdzstrādnieks, politbiroja loceklis A.Jakovļevs nesen apmeklēja Rīgu. «Speciālās zonas» ideja izteikta arī laikraksta *Dzimtenes Balss* 1988.g. 18.augusta ievadrakstā ar virsrakstu *Pirmo reiz Rīgā*. Nevar taču pieņemt, ka Dainis Goldberģis atļautos kaut ko tādu rakstīt, iepriekš nesaņemot atļauju un norādījumus no A.Jakovļeva. Drīzāk jādomā, ka *Dzimtenes Balss* redakcija saņēmusi jau sagatavotu tekstu.

Un darbam jābūt spraigam, sagatavojot Baltijas zonas statusu. Kā to nosaukt – autonomija vai neatkarība? Bet vēl ir laiks līdz 1992.gadam. Lai baltieši «pavārās savos taukos», tad jau mēs Maskavā redzēsim, kas izlejams, kas paturams.

---

*) Ka *TF* sāka dibināt uz Maskavas norādījumiem un tie tika diriģēti no augšas, liecina organizēšana vienā un tanī pašā laikā visās trijās Baltijas valstīs. Latviešu tauta to vēlāk izprata – izsīka sajūsma un beidzās plašās demonstrācijas, no *TF* saraksta 5.Saeimā neievēlēja nevienu.

Trimdā daudzās vietās nodibināja *TF* atbalsta grupas. Šobrīd dibinātāji, izpratuši īstenību, mēģina šīs grupas «pārkristīt».

Redaktora piebilde. Šajā gadījumā negribētos pilnīgi pievienoties autora piezīmē izteiktajam viedoklim. Ne jau tāpēc izsīka sajūsma, ka tauta tikai vēlāk būtu izpratusi *TF* dibināšanas aizkulises, bet varbūt tāpēc, ka pirmais mērķis – Latvijas neatkarības *de jure* atjaunošana – bija sasniegts, sākās materiālās grūtības un cīņa par elementāru izdzīvošanu. Nevar noliegt, ka krietna loma sajūsmas noplacināšanā bija arī vienkāršai skaudībai, kas pārņēma cilvēkus, redzot, kā grūtajos laikos veidojas jaunbagātnieku slānis, kuru bagātība vairumā gadījumu gan nebija iegūta godīgā ceļā. Bet lielākā daļa 5.Saeimā ievēlēto deputātu jau nāca no tām pašām *TF* rindām, tikai caur citiem sarakstiem.

Par to, ka Tautas Fronti dibināja ar partijas atbalstu un pat pēc tās iniciatīvas, jau pašā sākumā Latvijā gan laikam nešaubījās neviens. Mēs visi bijām pieraduši, ka bez partijas ziņas nenotiek nekas. Var atcerēties kādu Latvijas televīzijas raidījumu 1988.g. vasarā, kurā piedalījās «pats» B.Pugo un izteicās par *TF* dibināšanu. (Protams, ka viņš to neiedrošinātos

darīt pats pēc savas iniciatīvas, bet bija saņēmis attiecīgus norādījumus no Maskavas.) Šajā raidījumā bija tāds raksturīgs moments – B.Pugo ieminējās, ka *TF* varētu būt ļoti lietderīga, jo, lūk, Igaunijā *TF* esot nokārtojusi kaut kāda kabeļa ierakšanu, ko atbildīgās organizācijas nekādi neesot varējušas izdarīt. Tas jau toreiz šķita bezgala smieklīgi – mēs visi sapratām, ka *TF* nenodarbosies ar komunistisko sestdienas talku organizēšanu, nebūs vienkāršs partijas pakalpiņš, kā to gribēja tās «krusttēvi». Gribētos cerēt, ka kādreiz tomēr *atklātus* memuārus par to, kādas īsti bija *TF* dibināšanas aizkulises, uzrakstīs tie, kas ar to bija tieši saistīti, pirmkārt – J.Peters.

Tomēr jāšaubās, vai mēs kādreiz saņemsim neapstrīdamu atbildi uz to, kādēļ Maskava vēlējās, lai Baltijas republikās tiktu nodibinātas šādas organizācijas. Par to var izteikt tikai minējumus (sk. šajā grāmatā ievietotos rakstus «23.augusta līgums un tā sekas», «Tautas fronte», «Vai Honkongas statuss?», «Laikmetīgi vērojumi» u.c.). Viens no iespējamiem minējumiem varētu būt arī šāds.

Savas «pārbūves» sākumā Gorbačovs ļoti pamatoti baidījās, ka viņa partijā uzvarēs konservatīvais spārnis, kas nozīmētu visu reformu beigas. Tādēļ viņš bija pasludinājis arī «atklātību», *glasnost*, daudzkārt uzsvērdams, ka «mums nedrīkst būt neatļautu tēmu», droši vien cerēdams arī uz Baltijas republiku sajūsminātu pārbūves atbalstu vai pat uz atbalstu galvenokārt tieši šajās republikās. Taču notika pretējais: kad 1986.-87.g. Krievijā presē «atklātība jau gāja pilnā sparā», Latvijā un, šķiet, arī Igaunijā un Lietuvā valdīja relatīvs miers. Labākā gadījumā tika tikai pārpublicēts pa kādam rakstam no žurnāla «*Ogoņok*», kurš tolaik atradās *glasnost* pirmajās rindās. Kāpēc tas tā notika, mums Latvijā bija skaidrs: ja tiešām nebūtu neatļautu tēmu, tad «atklātībai» būtu viennozīmīgi jānoved līdz prasībai pēc neatkarības, taču mēs bijām pārliecināti, ka tāda prasība var novest tikai pie represijām, bet kaut kāda «pus-*glasnost*» mums nešķita interesanta.

Gorbačovs, acīmredzot, pats bija noticējis gadu desmitiem ilgusajai padomju propagandai par padomju tautu nesatricināmo draudzību un brālību un domāja, ka Padomju Savienību var saturēt kopā arī kaut kā citādi nekā tikai ar spēku. Vēl 1990.g. janvārī Lietuvas apmeklējuma laikā viņš izjusti aicināja: «pagaidiet, nesteidzieties ar atdalīšanos – padzīvosim atjaunotajā federācijā un tad vēlāk redzēsīm...», bet 1988.g. viņš, droši vien, lika B.Pugo aktivizēt arī Latviju «pārbūves mērķu sasniegšanai». Iespējams, ka Pugo, lielāko sava mūža daļu nodzīvojis Latvijā, labāk saprata, ar ko tas beigsies, taču baidījās ģenerālsekretāram iebilst. Bet var būt arī, ka iebilda, un tādēļ īsi pirms *TF* dibināšanas tika pārcelts uz

Maskavu. (Viņa vietu *LKP CK* ieņēma J.Vagris, bet Vagra vieta *LPSR AP* Prezidijā tika A.Gorbunovam.)

Iesākumā visa *TF* darbība bija taustīšanās, cik tālu Maskava ļaus mums iet? Pat pāreja uz citu, no Maskavas laika atšķirīgu laika joslu šķita milzīgs sasniegums. Tas viss brīžiem atgādināja kādu skaistu rotaļu, kuru tās inscenētājs var pārtraukt jebkurā brīdī. Tikai tad, kad tiešā un pārnestā nozīmē sagruva padomju imperiālisma simbols – «Berlīnes mūris», mēs sākām pa īstam ticēt, ka Latvijas neatkarības atjaunošana ir iespējama.

Šodien Latvijas iedzīvotājam, bijušajam *TF* «ierindniekam», ir mazliet skumji lasīt par to, ar kādu neuzticību *TF* darbība ir uzņemta Rietumos, taču jāatzīst, ka šāda neuzticība bija gluži pamatota, jo pat mēs Latvijā neuzticējāmies cits citam. Sapni par brīvu Latviju mēs bijām glabājuši visus garos okupācijas gadus, taču, nedrīkstēdami par to runāt, droši nezinājām, ko katrs no mums par to domā. Šajā sakarībā atceros kādu raksturīgu epizodi.

Pēc *TF* Domes 1989.g. 31.maija aicinājuma *TF* grupās rīkoja aptaujas, lai noskaidrotu *TF* biedru attieksmi pret prasību pēc neatkarības. Vienā no toreizējā Rīgas Politehniskā institūta *TF* grupām uz aptauju bija atnākusi ne vairāk kā puse no grupas biedriem; pārējie, acīmredzot, baidījās atklāti paust savu viedokli tik bīstamā jautājumā. Taču aptauja ar gudru ziņu bija sarīkota, balsojot aizklāti. Vēlāk viens no dalībniekiem ar humoru stāstīja, kā viņš pūlējies slēpt savu biļetenu no blakus sēdošā priekšnieka – ar humoru tādēļ, ka visa aizklātība izrādījās gluži lieka: par to, kā kurš balsojis, mēs uzzinājām tūlīt pēc rezultāta paziņošanas, jo tas bija – vienbalsīgi – par neatkarību! Tikai pēc tam mēs, tuvākie darba biedri, varējām atklāti paskatīties cits citam acīs.

VAI GORBAČOVA NĀKOTNE GRĪĻOJAS ?

Laiks, 1989.g. 11.martā

Mēs nezinām, kādi īstenībā ir Maskavas plāni attiecībā uz Baltijas valstīm, bet viens ir skaidrs – tagadējās pārmaiņas ir Gorbačova reformu politikas sekas. Tādēļ Gorbačova politiskā nākotne var interesēt mūs visus.

Analizējot tagadējos saimnieciskos un politiskos apstākļus Padomju Savienībā, paveras necerīga aina. Saimnieciskā ziņā stāvoklis nav uzlabojies, drīzāk pasliktinājies. Tas nozīmē, ka ne tikai privilīģētā šķira turpina klusībā nostāties pret reformām, bet arī caurmēra pilsonim rodas neapmierinātība ar līdz šim panāktām pārmaiņām saimnieciskā dzīvē.

Franču laikraksts *Le Figaro* š.g. 26.janvārī publicējis interviju ar Sacharovu un viņa sievu J.Bonneri. Intervijā uzsvērts, ka Gorbačovu gāzīs konservatīvie un tas notiks drīz. Par Gorbačova lielāko kļūdu Sacharovs uzskata to, ka viņš neesot panācis sevis ievēlēšanu vispārējās vēlēšanās. Bonnere uzsver, ka līdz ar Gorbačovu novākti tiks arī visi tie, kas ticējuši «perestroikai» un pārējām reformām.

Ka Gorbačova varas laikā maz kas sasniegts saimnieciskā dzīvē, atzīst arī viņa tuvākais līdzstrādnieks, politbiroja loceklis A.Jakovļevs. Vācu žurnāls *Der Spiegel* 19.janv. numurā publicējis gaŗāku interviju ar Jakovļevu. Baltiešus varētu interesēt tas, ka viņš neuztraucas par prasībām pēc «savas valdības, sava kaŗaspēka un

tamlīdzīgām», jo tās izteicot tikai «mazas grupas». Pamatota esot prasība pēc «saimnieciskas neatkarības». Viņš saka: «Lai tautsaimnieki to līdz galam izdomā un aprēķina», tomēr uzsver, ka šī problēma patlaban nav «dienas kārtībā».

Uz jautājumu, kas notiktu, ja «perestroika» ciestu neveiksmi, Jakovļevs atbild, ka tās «būtu sociālisma beigas». – «Perestroika» radot izdevību to novērst.

Uz norādījumu, ka trūkumi līdz šim nav novērsti un apgāde pat pasliktinājusies, viņš atbild, «apgādes krīze» esot radusies tādēļ, ka naudas daudzums nekontrolējami pieaudzis, bet preču daudzums nav attiecīgi pavairojies. Tomēr pilnīgi jānoraida naudas reforma un rubļa pirktspējas samazināšana. Jautāts, vai ir kāds sektors, kur caurmēra patērētāja stāvoklis uzlabojies, viņš norāda vienīgi uz to, ka kopš 1985.gada dzīvokļu platība pieaugusi vairāk nekā līdzīgā posmā pirms tam.

Attiecībā uz patēriņa preču ražošanu Jakovļevs uzsvēris, ka ieguldījumi šinī sektorā var, iespējams, atmaksāties jau šinī gadā. Sevišķi uzsvērta bruņošanās samazināšana: «Atbrīvosies darba galdi, materiāli un strādnieki.» Viņš uzsver arī rietumu valstu ieguldījumus Padomju Savienības saimniecībā, kā piemēru minot Rietumvāciju, kas jau ieguldījusi pusmiljonu marku. Visumā projekti, kas sākti pirms diviem gadiem, pamazām sākot nest augļus.

Kā no intervijas redzams, Jakovļevs vairāk runā par nākotni, taču padomju pilsonis jau pārāk ilgi barots ar solījumiem. Sakarā ar to Amerikas un Rietumvācijas pazīstamos izdevumos jau parādās raksti, kas līdzīgi iepriekš minētajiem Sacharova pareģojumiem. Var minēt 10.janvāra rakstu žurnālā *Time* (37.lapp.), kur Gorbačova nākotne apzīmēta par tādu, kas grīļojas. Gorbačovam medusmēnesis beidzies. Viņa varas laiks par ilgu, lai visas nebūšanas varētu uzvelt Brežņevam. Rakstā uzsvērts, ka liela daļa sovjetologu rietumos, kas vēl nesen bijuši pārliecināti, ka Gorbačovs ievedīs Padomju Savienību 21.gadu simtenī, šodien savus uzskatus krasi mainījuši. Un patiešām, uzskatu maiņai ir pamats.

Nesen kļuva zināms, ka Padomju Savienības labības raža 1988.g. bijusi zemākā pēdējo trīs gadu laikā. Tā ir par 16 milj. ton-

nām mazāka nekā 1987.g., kas ir par 40 milj. tonnām mazāk nekā bija lēsts plānā. Kartupeļu raža samazinājusies par 17%. Par spīti tam, ka saimniecības pieaugums pagājušajā gadā bijis 4,4%, lauksaimniecības un rūpniecības produkcija nevar apmierināt patērētāju pieprasījumu. Cukurs, gaļa un sviests daudz vietās racionēti. Dabīgi, ka tas var radīt inflāciju. To izprot arī Jakovļevs. Eksports samazinājies par 2%, imports pieaudzis par 6,5%.

Tāpat nav noslēpums, ka paredzētie militāro izdevumu samazinājumi radījuši nemieru militārās aprindās. *Pravda* raksta, ka noziegumu skaits 1988.gadā pieaudzis par 17%. Tas it kā noticis korupcijas dēļ, ko radījusi reformu ierosinātā saimnieciskā brīvība.

Žurnāls *Der Spiegel* (30.janv.) raksta: «Kriņtošās ražas, tukšie veikali, patērētāju nemiers» ir padarījuši Gorbačova stāvokli kritisku.

Manuprāt, Gorbačovam par labu runā ārpolitika. Viņš pratis pacelt savu un Padomju Savienības prestižu starptautiskā forumā. Tāpat caurmēra pilsonis atbalsta privilēģiju ierobežojumus. Tomēr tas neizslēdz to, ka Sacharova pareģojumi var arī piepildīties.

Kas notiktu Latvijā, ja varu pārņemtu konservatīvie? Čeka, milicija, birokrati un partijas funkcionāri atgūtu varu. Bez šaubām, sāktos represijas, un tās vērstos pret tiem, kas atklāti uzstājušies. Tomēr negribētos ticēt, ka pilnībā atkārtotos Staļina laiki, jo tad sabruktu sadarbība ar rietumu demokratijām. Tāpat tas varētu radīt neparedzētu pretestību jaunajā paaudzē, kuŗai Staļina iedvestais terors svešs un nav nomācis cilvēka cieņu. Galvenais tomēr, ka mēģinājums atgriezties pie pirmsreformu metodēm varētu novest pie saimnieciskā sabrukuma. Jādomā, tā to saprot arī Jakovļevs, lai gan minētajā intervijā viņš runā par «sociālisma beigām». Nepārprotami izteicies Jānis Lucāns (*Dzimtenes Balss*, 1988.g. 1.dec.): «... ja atgriezīsimies vecajās sliedēs, tad ekonomiskā sabrukuma neizbēgt.»

Vienalga, cik tālu «perestroikas» reformas realizēsies, tomēr kaut kas jau ir mainījies. Piem., lauksaimniecībā paredz un jau sāk zemi iznomāt. Tāpat privātā iniciatīva individuāli vai kooperatīvu veidā paplašinājusies. Saimnieciskā aprēķina principu ne tikai sludina, bet sāk īstenot. Mēģinot visu atgriezt atpakaļ vecajās sliedēs,

var rasties chaoss. Katrā gadījumā darba ražība, kopprodukts un dzīves standarts strauji kristos.

Ja atzīstam, ka nacionālisms izpaužas nevien Baltijas valstīs, bet arī vairākās citās PSRS republikās, var pielaist domu, ka saimniecisko grūtību radītais nemiers, pastiprināts ar nacionālo nemieru, var novest pie tā, ko minējis Jakovļevs un mūsu tautietis Lucāns, ar to papildinājumu, ka «ekonomiskajam sabrukumam» varētu sekot arī politiskais sabrukums.

Iznākumu varam tikai zīlēt, tomēr pašreizējie notikumi kā Baltijas valstīs, tā visā Padomju Savienībā var radīt tālejošas pārmaiņas. Viens apsvēruma jāpatur vērā – politiska sabrukuma gadījumā čekas un milicijas «kadri» cīnīsies ne vairs par savām privilēģijām, bet par savām dzīvībām.

VĀRDI UN DARBI

Latvija Amerikā, 1990.gada 9.jūnijā

LPSR AP 1990.g. 4.maijā pieņēmusi deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. Ar to Latvija seko Lietuvai un Igaunijai. Vistālāk neatkarības deklarācijas īstenošanā gājusi Lietuva. Par sodu tam Gorbačovs attiecinājis uz to saimnieciskas sankcijas, atsevišķos gadījumos lietojot pat fiziskas represijas.

Deklarācijām, pat ja tās pieņem okupētu valstu vēlētas iestādes, ir sava nozīme, tomēr galvenais ir brīvības atgūšana un *de facto* neatkarības realizācija. Tas var saistīties ar cīņu un upuriem. Lūgsim Dievu, lai šī cīņa neizvērsās fiziskā konfrontācijā.

Iepriekš minēto deklarāciju nozīme pagaidām galvenokārt ir propagandas laukā pastiprināt interesi par Baltijas problēmām starptautiskā forumā. Ikdienas dzīve tomēr grozījies maz.

Prezidenta Buša nostāju attiecībā uz Baltijas valstīm apcerējis Ojārs Kalniņš (sk. *Chicago Latvian Newsletter, May 1990.*). Bušs simpatizē baltiešiem, bet domā, ka tiešā palīdzība no ASV stāvokli pasliktinās. Sanāksmē ar baltiešu pārstāvjiem viņš norādījis uz notikumiem Ungārijā 1956.gadā. Tieša iejaukšanās varētu veicināt Gorbačova krišanu, esošo reformu sagraušanu un Padomju Savienības atgriešanos pie apspiešanas un iepriekšējo gadu tumsonības. Prezidenta uzskatiem nepievienojās daži kongresa locekļi un vairāki redzami žurnālisti.

Joprojām Baltijas valstu neatkarības idejas aizstāvētājs ir *N.Y. Times* komentātors un ievadnieks Viljams Safairs (William

Safire), bet pēdējā laikā izcēlies arī Džordžs Vills (George F. Will). Sevišķi jāpiemin viņa raksts «Buš: lasi manas aptaujas!» (Bush: Read My Polls, *Newsweek* May 7, 1990., 76.lapp.)

Minētajā rakstā uzsvērts, ka samulsumu (embarrassment) valdībā radījusi Buša nostāja Lietuvas jautājumā. Viņš esot ar mieru darīt visu, lai glābtu Gorbačovu – pat piekrist Lietuvas nožņaugšanai (in his strangulation of Lithuania). Gorbačovs tiekot slavēts, ka solījis nelietot varas līdzekļus Lietuvā. Viņš melojis: *MIG* pārlidojumi, žurnālistu izraidījumi, dezinformācija, sišana, tanku dārdoņa ielās pulkst. trijos no rīta, ekonomiskā blokāde – tas atgādinot to, ko Brežņevs lietojis Čehoslovākijā 1968.gadā. Mūs aicinot ticēt, ka Lietuvas žņaudzējs īstenībā esot par neatkarību (selfdeterination). Gorbačovs esot visvairāk «pārvērtētais» (overrated) cilvēks šinī gadsimtā. Bušam esot taisnība par amerikāņu noskaņojumu. Viņš (Bušs) strādājis tautas labā. Bet viņš strādājis kā sulainis baronam, bet ne kā vadonis tautas interesēm. Kas jādārot? – Atzīt Lietuvas režīmu, iecelt sūtni. Paziņot Gorbačovam, ka satikšanās tiks atlikta. Prezidenta politika attiecībā uz Lietuvu esot glēva padošanās kļūda.

Lasot šo aso un īso atreferējumu, varbūt viens otrs būs pārsteigts, bet jāievēro, ka raksts publicēts vienā no pazīstamākiem Amerikas žurnāliem, ko varam uzskatīt par liberālu.

Iepazīstoties ar apcerējumiem par Baltijas valstīm, pavīd viena otra problēma, kam pievērsta maza uzmanība kā trimdā, tā Latvijā laikrakstos. Es minēšu dažas.

Apcerējumā *Vai aizkavēt brīvību?* (Put Freedom on Hold?, *Newsweek*, May 7, 1990) minēts, ka Bušs, kaut negribot, kādu laiku tomēr bijis ar mieru attiecināt uz Maskavu vieglas (minor) sankcijas, lai atbalstītu Lietuvu. Tam pretojušies *NATO* sabiedrotie un pat Polija, Ungārija, Austrumvācija un Čehoslovākija.

Un tad nu nāk, manuprāt, «bumbas sprādziens». *Newsweek* ieguvis informāciju, ka pat neatkarības vadītāji (Independence leaders) pārejās divās Baltijas valstīs – Igaunijā un Latvijā mudinājuši Bušu nevērsties pret Gorbačovu.

Vai mūsu vēlētās organizācijas nevarētu mēģināt noskaidrot, kas ir iepriekš minētie «neatkarības vadītāji»? Liekas, ka «mudinā-

jums» izteikts vārdiem, apmeklējot kongresa locekļus vai ietekmīgus Baltā nama darbiniekus. Ja pareizi atceros, trimdas pārstāvji atvēra durvis arī dažiem no Latvijas iebraukušajiem politiķiem.

Tāpat pārsteidz otrs gadījums. Morīna Dauda (Maureen Dowd) speciālrakstā *The New York Times* «Gorbačovu slavē apbrīnotājs no Lietuvas», *N.Y. Times International*, May 5, 1990) raksta par Lietuvas premjēri Kazimiru Prunskieni. Visi domājuši, ka viņa atbraukusi uz Ameriku, lai «apraktu» Michailu Gorbačovu, ne lai viņu slavētu.

Visvairāk pārsteigti bijuši konservatīvie senātori J.Helms, M. Vallops un A.D'Amato un ietekmīgi Vašingtonas ievadnieki. Diplomātiskā spēlē jau ir dažādi pārsteigumu pilni un pretrunīgi gājieni. Varbūt Prunskiene, spēlējot uz Gorbačova godkārbu un to slavējot, domā panākt vairāk, nekā to nosodot, tomēr vismaz propagandas ziņā viņa ir zaudētāja, jo nostājas pret tiem kongresa locekļu un žurnālistu uzskatiem, kuri līdz šim atbalstījuši Lietuvas un pārējo Baltijas valstu intereses. Viņas nostāja Vašingtonā runā pretī tam, ko viņa teikusi intervijā ar vācu žurnālu *Der Spiegel* (23.6. 1990.), kur viņa kritizē Igaunijas 30.marta deklarācijas mērenību.

Aprīļa sākumā Kalamazū *LTF* atbalsta grupas sarīkojumā viesojies prof. Andris Plotnieks, *PSRS* un *LPSR* deputāts. Viņš, starp citu, runājot par *VDK*, izteicies: «Drošības komitejā šodien strādā vesela virkne mūsu studentu, ļoti simpātiski puisi, kārtīgi un godīgi speciālisti, kuriem var ticēt.» Vai tam nu varētu pievienoties?

Runājot par Baltijas valstu neatkarības deklarācijām, var rasties doma – ja Maskava būtu devusi nepārprotamu rīkojumu Baltijas valstu komunistu partijām noteikti nostāties pret neatkarības deklarācijām, jāšaubās, vai tās tiktu Augstākajās Padomēs pieņemtas. Vai varam ticēt, ka vismaz Gorbunovam līdzīgie partijas dižvīri būtu savus līdzšinējos uzskatus mainījuši par 180 grādiem tikai savas pārliecības dēļ? Latvijas komunistu partija gan sašķēlusies, tomēr nav vērojams, ka biedri no partijas izstātos, lai tā apliecinātu savu uzskatu maiņu.

11.maijā bijis paredzēts balsot par Viktora Skudras iecelšanu par iekšlietu ministru. Šis postenis jo sevišķi nozīmīgs, jo tam padoti

drošības dienesta darbinieki. Pēdējie ir lielā mērā atbildīgi par Staļina un stagnācijas laika slepkavībām un deportācijām. Latviešu tautas vitālās intereses prasa, lai šie darbinieki būtu padoti mūsu interešu aizstāvim.

Jādomā, ka Skudra būtu ierobežojis drošības iestāžu varu un darbības lauku. To norāda tas, ka vietējie drošības dienesta darbinieki masu sapulcē bija pieņēmuši lēmumu pret Skudru kā iekšlietu ministra kandidātu. Lai aizkavētu Skudras iecelšanu, interfronte un tās sabiedrotie «izgājuši ārā», lai nesanāktu balsošanai paredzētais deputātu kvorums. Interesantākais tomēr ir tas, ka «kvoruma trūkumu interfronte varēja noorganizēt tikai tāpēc, ka vairāki *LTF* atbalstīti deputāti bija devušies uz saviem lauku darbiem». Vai varam ticēt, ka šie kolchozu birokrati nepiedalījās šinī svarīgajā *AP* sēdē, lai ķertos pie arkla un sētuves? Rīkojums šiem deputātiem nācis no augšas un notikumu plānu jau iepriekš izstrādājuši «ļoti simpātiski puisi, kārtīgi un godīgi speciālisti».

Minētais gadījums var norādīt, kā darbosies ievēlētā *LAP*.

Padomju Savienība atrodas saimnieciskā sabrukuma priekšvakarā, kā tas bija pirms Ļeņina iedzīvinātās jaunās ekonomiskās politikas īstenošanas 20-tajos gados. Toreiz kapitālisti palīdzēja izglābt komūnismu. Vai šodien Rietumu politiķi un saimnieciskie darbinieki netaisās iet to pašu ceļu?

NEATBILDĪGA RĪCĪBA

Latvija Amerikā 1990.g. Nr. 2

(saīsināts)

Turpinot šo rindu autora kādā iepriekšējā rakstā izteikto domu (skat. *LA* 19.10.89.), gribu pakavēties pie problēmām, kuŗu novērtējums ir dažāds.

Man bija garāka saruna ar E.Berklāvu, tādēļ izteikšu arī dažus viņa uzskatus, kā es tos izpratu.

Mani un, domāju, daudzus vairāk nekā pārsteidza vārdi un vērtējumi, ko Uldis Klauss izteicis sarunā ar Latvijas Stučkas rajona oficioza *Staburags* korespondentu J.Vingri (*Brīvā Latvija*, 27.9.89.).

Minēšu dažus U.Klausa vērtējumus:

Vislielāko ļaunumu mūsu attiecību normālizēšanai ar dzimteni ir nodarījuši divi cilvēki – Lešinskis un Silaraups. Pirmais nenogurstoši atkārtojis, ka *it visi* mākslinieki... kas tiek sūtīti uz Rietumiem, ir spiegi un čekas aģenti. Ja tā tas ir bijis, pievienojos Klausam. Tomēr šaubos, vai Klauss pareizi atreferējis Lešinska teikto. Cik esmu lasījis par Lešinski, neatceros, ka viņš būtu teicis *it visi*.

Pazīstot dažu trimdas latviešu vienpusīgos(?) uzskatus par Lešinski, Klausa vērtējumu var saprast, bet nesaprašanu, pat sašutumu daudzos izraisīs tas, ko Klauss saka par Silaraupu: «Vēl lielāku ļaunumu nodarīja Silaraups». Kādēļ? Lūk – iebraucot Vācijā, Silaraups teicis, ka nezinot, kas ir *Ave Sol* un nepazīstot ne Jāni Peteru, ne Imantu Ziedoni. Pēc četrām dienām viņš jau visu zinājis un nosodījis, kā *Ave Sol*, tā Jāni Peteru. Konservātievie to vien gaidījuši. Tas

sašķeļot mūsu sabiedrību. Tātad ar šādiem uzskatiem dzimtenes latviešus iepazīstinājis izcils trimdas sabiedrisks darbinieks.

Manuprāt, ja arī Silaraups nebūtu zinājis tik svarīgus faktus un vēlāk būtu padevis konservātīvo trimdnieku iespaidam, tad tā raksturot viņa darbību, kā to dara Klauss, ir vairāk nekā pārsteidzīgi.

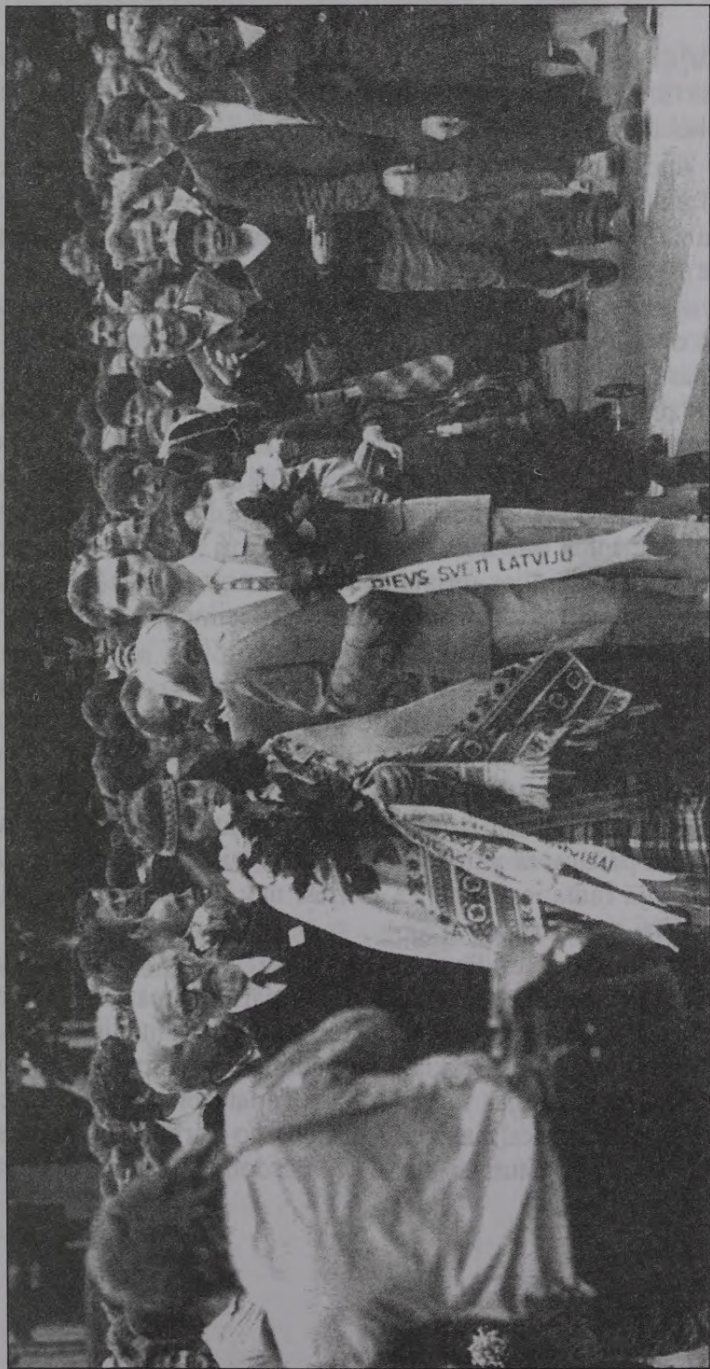
Paklausīsimies, ko par Silaraupu un *Helsinki-86* grupu saka pazīstamā sabiedrības un kultūras darbiniece, *PBLA*, *ALA* un *Daugavas Vanagu* valžu locekle Māra Soikane-Trapāne (*AL* 22; 29. 12.89.): «Bet tad 1987.g. 14.jūnijā Latviju pāršalca ziņa, ka pie apvāršņa pavīdējis ilgi gaidītais saules stars... Bastejkalns pēkšņi bija kļuvis par Latvijas Olimpu... Ap 1000 cilvēku, kas ziediem rokā bija pulcējušies Bastejkalnā, kļuva par aculieciniekiem vēsturiskam brīdim... Pie Brīvības pieminekļa Rolands Silaraups un Eva Biteniece atritināja plakātu ar uzrakstu «14.jūnija upuņu piemiņai»,... to nolika pieminekļa pakājē, paši nometās uz viena ceļa un godināja aizgājējus. Visapkārt bija jūtams neapprakstāms savīļņojums... atskanēja vārdi – «Jūs esat varoņi». 1987.g. 14.jūnija demonstrācija bija nospraudusi visu nākamo brīvības centienu perimetrus.» Šis apraksts labi iederētos mūsu skolu mācību grāmatās. Rolanda Silaraupa un Evas Bitenieces vārdi ieies Latvijas vēsturē.*)

Un tad nāk sabiedrisks darbinieks, kas nekautrējas visiem latviešiem pateikt: «Silaraups nodarījis lielu ļaunumu latviešu tautai» tādēļ, ka nepazinis Peteru, Ziedoni, nezinājis, kas ir *Ave Sol* un klausījis konservātiem. Būtu svarīgi dzirdēt to organizāciju domas, kuras U.Klauss pārstāv.

E.Berklāvs uzsvēra, ka ir lasījis šo Klausa interviju *Staburagā*, un ar lielu pārlicību nosodīja negāciju, kas tur vērsta pret Silaraupu, kuŗu līdz ar Gunāru Astru daudzi šodien uzskata par latviešu tautas varoni.

---

*) Tiesnesis, kurš notiesāja R.Silaraupu par «pretpadomju darbību» kļuvis par neatkarīgās Latvijas republikas ministru prezidenta biedru (!)

E. Biteniece un R. Silaraups pie Brīvības pieminēkla 1987. g. 14. jūnijā

Līdzīgi J.Vidiņam, Berklāvs atzīst partijas lomu *LTF* dibināšanā. Jāpiekrīt viņam, ka partija var «pārrēķināties», kā tas bija pilsoņu kara laikā Spānijā 1936.gadā.

Šo rindu autors vaicāja Berklāvam, vai ar savu viesošanos Stokholmā un Bruno Kalniņa apsveikšanu dzimšanas dienā viņš grib uzsvērt, ka *LNNK* saistās un atbalsta sociāldemokrātu partiju? Viņš atbildēja ar – «nē».

Partijas vai grupas vadītājam tomēr jārēķinoties ar tautas un sabiedrības uzskatiem. Šinī sakarībā vaicāju, vai soc. dem. partija ir tautā populāra. No atbildēm sapratu, ka tās ir viņa domas. Viņa uzskatus palīdzēja noskaidrot, pārrunājot Zviedrijas *LCP* vēlēšanas, kuŗu iznākumu viņš nezināja. Pateicu, ka Stokholmā vēlēšanās piedalījušies 900 vēlētāju un vaicāju, cik pēc viņā domām balsojuši par soc. demokrātiem. Viņa atbilde: «vismaz 50%». Kad pateicu, ka tikai 39 balsis nodotas par sociāldemokrātiem, t.i. mazāk nekā 5%, Berklāvs bija manāmi vīlies un pārsteigts. Kā no turpmākās sarunas vēroju, viņš vairs neuzskatīja Stokholmas «apsveikumu» par teicamu politisku gājienu, bet varu maldīties.

Pārrunājot par grāmatu sūtīšanu uz Latviju, nebija domstarpību par to, ka nedrīkst būt «balto plankumu». Jāsūtot tomēr tādas, kur izcelti sasniegumi neatkarības gados kā saimnieciskā, tā garīgās kultūras laukā.

Norādīju, ka trimdā izdotas pazīstamu autoru grāmatas, kuŗās nosodīts kā partiju, tā autoritārās valdības laiks. Berklāvs domāja, ka tās Latvijā radīs iespaidu, ka latvieši nav nobrieduši politiskai un saimnieciskai neatkarībai.

Satiekoties ar Berklāvu, abi zinājām, ka 1940.gadā bijām pretējās «frontēs». Sarunā tomēr ātri tikām pāri zināmai neveiklībai, un mūsu saruna notika sirsnībā un, šķiet, atklātībā. Intelligences un politiskās izpratnes ziņā Berklāvs atgādināja J.Vidiņu. Domāju, abiem netrūkst arī enerģijas un izdarības. Tāpat abi saprot, ka personiskā dzīvē ceļa atpakaļ nav, un nebaidās no varbūtējām represijām. Žēl, ka Vidiņš «izstumts» no *LTF*. Pārdomas rodas, kādēļ tas tā.

Gribēju pateikt Berklāvam, bet aizmirsu, proti, ja Berklāvs un Vidiņš sadotu rokas politiskam darbam, būtu radīta «koalīcija», kuŗas izdarību un autoritāti būtu grūti apšaubīt. Bet sīkumos nepārzinot vietējos apstākļus, varu arī maldīties.

Runājot par Baltijas valstu nākotni, varam tikai zīlēt, analizējot pagātnes un pašreizējos politiskos notikumus.

Notikumi Austrumeiropā, sevišķi pēc Berlīnes mūŗa krišanas, ir pieņēmuši tādus apmērus un notiek ar tādu dinamismu, ka jāšaubās, vai Gorbačovs un Bušs tos spēs kontrolēt. Prezidenta Kārtera politiskais padomnieks Z. Brežinskis raksta, ka šie notikumi atgādina 1848. g. nacionālo revolūciju Eiropā, ko ievadīja februāŗa revolūcija Parīzē. Bet no vēstures zinām, ka šī revolūcija beidzās ar reakciju. Brežinskis paredz, ka lielkrievu nacionālisms var apvienoties ar pareizticīgo baznīcu, un rezultātā izveidotos diktātūra, kas lielā bardzībā vērsīsies pret tiem, kuŗi grib atdalīties no «māmuļas».

Varētu minēt vairākas citas versijas, bet, kā iepriekš minēju, tā ir zīlēšana. Viens tomēr ir skaidrs – latviešu, igauņu un lietuviešu patriotisms un nacionālisms ir pamodies un monolītiskās komūnistu partijas sāk skaldīties un irt. «Gaišie spēki» patiešām var par tādiem kļūt.

Līdz ar to *LTF* var patiešām kļūt par *īstu* latviešu tautas fronti.

Lasot par «Stasi» likvidēšanu Austrumvācijā un pat par varbūtēju linču tiesu (*Der Spiegel*, 1988. g. nov.), *VDK* un milicijas vīri Latvijā var sākt «bažīties» un mēģināt «glābt» nākotni, pārseglojot zīrgus.

Notikumi Rumānijā vēl vairāk satrauks Rīgas *Stūra mājas* ļaudis. Par to varam priedāties – tas mūsu mērķu sasniegšanu veicinātu.

TU ESI PARTIJĀ, MANS DRAUGS !

Latvija Amerikā, 1990.g. 31.martā

Māras Soikānes-Trapānes raksts (*ALA Vēstis* Nr.50) izraisījis plašu atsaucību mūsu trimdas laikrakstos. Pārsteidz, ka izcili latviešu darbinieki, piemēram, Ivars Bērziņš, izteic nekvalificētu uzticību izcilam komunistu funkcionāram, rakstot, ka «Ilmārs Bišers atbalsta *LTF* nosprausto ceļu uz to pašu neatkarīgo Latviju, par kuŗu stāv un krīt Māra Trapāne».

Vai Bērziņa izteiktie uzskati atbilst patiesībai? Pēc šo rindu autora domām – nē.

Pazīstamā žurnāla *Time* (12.3 1990.) speciālā sekcijā iespiesti raksti (26.- 52.lapp.) ar kopīgu virsrakstu *Padomju impērija*. Tur rakstā, kas apskata «republiku» nemieru ar Maskavu, savas domas par Latvijas nākotni izteic arī Ilmārs Bišers (39.lapp.). Jādomā, ka viņš intervijā Latviju pārstāv kā *LTF* «gaišais spēks», jo *Time* nemin viņa augstos amatus Maskavā. Pie tam žurnāls ir ieinteresēts intervēt nacionāli noskaņotus latviešus, un līdz šim lielākā tiesa (lai gan ne visi) brīvās pasaules laikrakstu uzskata *LTF* par nacionāli noskaņotu pašas tautas radītu kustību. Tā domā arī liela daļa baltiešu.

Ļausim runāt I.Bišeram! Par Latviju viņš saka: «Mēs neesam saimnieciski sagatavoti, lai atdalītos. Mēs gribam palikt saistīti ar Padomju Savienību pa daļai tādēļ, ka mums vajag izejvielas un enerģiju. Bet mēs arī gribam būt tuvāki Eiropas konfederācijai.»

Vai te nu varam pievienoties I.Bērziņam, ka I.Bišers atbalsta to pašu neatkarīgo Latviju, par kuŗu «stāv un krīt» Māra Trapāne?

Bet te rodas arī cits jautājums. Ja jau Bišers pārstāv *LTF*, kā tad ir ar Tautas Frontes vadību? Šo rindu autors ir vairākos rakstos uzsvēris, ka *LTF* ideja un īstenošana nākusi no Maskavas, un *LTF* lēmumi ne vienmēr var aizstāvēt mūsu intereses.

Atbalstīsim *LTF*, kur tā to pelnījusi, bet paturēsim prātā arī iepriekš teikto!

PBLA valdes priekšsēdis intervijā Jānim Muchkam izteicies, ka *LTF* ir novirzieni, kuŗu taktika velk lietas mums nepieņemamā virzienā. «Es negribu izslēgt varbūtību, kas atsevišķu gadījumu dēļ neatļautu sadarbību (ar *LTF*, J.L.) turpināt. Tas varētu notikt, ja *LTF* 18.martā jaunievēlētie Augstākās Padomes locekļi neprasītu neatkarīgu valsti ...» To intervijā ar *Time* neprasa Bišers.

Kā iepriekš minēts, lielākā daļa brīvās pasaules laikrakstu uzskata, ka *LTF* (Lietuvā *Sajūdis*) ir pašas tautas radītas nacionālās apvienības, tomēr *ASV* presē parādās arī citādi uzskati. Džons Lenšovskis (John Lenozowski), Nacionālās aizsardzības Padomes Eiropas un Padomju lietu nodaļas vadītājs laikā no 1983. līdz 1987. gadam kādā *Los Angeles Times* rakstā *Padomju Savienība saglabā varu Austrumeiropā* uzsver, ka Kremlis vairāk nekā 70 gados iefiltrējies organizācijās vai radījis pats opozīciju grupas, lai kontrolētu to darbību. Viņš šinī sakarībā izceļ arī Baltijas valstu *TF*, jo «tūkstošiem komunistu partijas biedru veido daļu no šīm Tautas frontes opozicionāru grupām».

Nav šaubu, ka vairums biedru Baltijas valstu *TF* ir nacionāli noskaņoti patrioti, bet nevar būt arī šaubu, ka šīs opozīciju grupas (*TF*) īstenojis Kremlis. Ja *LTF* vadībā ir ap 30 procentu komunistu partijas biedru, tad to nolūks ir mēģināt manipulēt *LTF* lēmumus Kremlim vēlamā garā.

Interesants raksts parādījās kādā *Atmodas* numurā (13.2. 1990.) – *Kad vara slīd no rokām*. Tur uzsvērts, ka *LTF* radīta ar liberālkomunistu palīdzību. Pērn pavasar «bērniņš» bijis visai rāms un paklausīgs, cītīgi dziedot «federācijas atjaunošanas» dziesmu. Skrupulozi ievērotas dziesmas sacerētāja un galveno solistu intereses. Tagad tomēr «bērniņš» sākot domāt pats ar savu galvu. Tas nozīmējat liberālkomunistu «vadošās lomas» beigas Tautas Frontē. Negribētos

bez ierunām tam pievienoties. Katrā ziņā komūnisti Tautas Frontē turpinās ietekmēt «bērniņa» rīcību.

Par īsto tautas domu un uzskatu izteicēju jāuzskata pilsoņu komitejas un pilsoņu kongress. Pret to atklāti vai aizkulisēs cīnās *LTF*, *LKP* un *LPSR* Augstākā Padome. Brīvās pasaules latviešu centrālām organizācijām ar lielāku enerģiju jāizceļ to nozīme un jāveicina to organizēšanās un augšana.

Viena no svarīgākām neveiksmēm neatkarīgo Baltijas valstu ārpolitikā bija to nespēja nodibināt efektīvu savienību.

Domājot par Baltijas valstu nākotni, jau šodien jādara viss iespējama, lai nākotnē Baltijas valstu savienību varētu īstenot.

Piešķirot Baltijas valstīm, sākot ar 1990. g. 1.janvāri, zināmu saimniecisku neatkarību, Maskava uz tām jau raugās kā uz zonu, kas nākotnē varētu uzņemt sakarus ar pārējām divpadsmit Padomju Savienības republikām. Baltijas valstu Tautas frontes un oficiālās iestādes jau tagad varētu ciešāk sadarboties nevien kultūrā un politikā, bet arī saimnieciskā laukā. Taču pēdējā ziņā sākam iet nepareizā virzienā. Ja Eiropas koptirgus valstis cerē nobeigt saimniecisko apvienošanos 1992.gadā, vēlāk panākot arī monetāru integrāciju ar kopēju centrālbanku un runā pat par kopēju naudas sistēmu, tad kā ļauns murgs šķiet runas un pat projekti, ka Igaunijā jāatjauno krona, Latvijā – lats, Lietuvā – lits. Ja jau Baltijā būtu iespējams ieviest jaunu naudu, kas būtu konvertējama un ne rublis, tad, manuprāt, jādombā par kopēju centrālbanku un kopēju naudas vienību. Tā varētu būt krona, kuŗa ir pazīstama starptautiskā tirdzniecībā kā Skandināvijas naudas vienība.

Tomēr redzam, ka monetārā integrācija nenotiks. Latvijas finanču ministrija jau izsludinājusi sacensību jaunas naudas metiem Latvijā. Var paredzēt, ka līdzīgi rīkosies Igaunija un Lietuva.

Šo rindu autoram Klīvlendē š.g. janvārī bija izdevība iepazīties ar *ASV* bruņoto spēku rez. pulkvedi V.Kukaini, kuŗš norādīja, ka Klīvlendes latviešu kredītiestāde, atbalstot Baltijas valstu savienības ideju, uzsākusi kaut simboliskus priekšdarbus šinī virzienā. Izdota pastkarte ar «Baltijas savienības zili-sarkan-dzeltenu karogu». Tās nosūtītas arī Amerikas baltiešu Brīvības Līgai. Pastkartītes pir-

majā trešdaļā attēlotā krāsa ir zila, tai seko sarkana un dzeltena. Tā savā veidā šīs krāsas simbolizē Igauniju, Latviju un Lietuvu. Šīs krāsas varētu būt Baltijas valstu savienības karogā. Izdotā pastkarte to demonstrē uzskatāmā veidā attiecībā uz krāsām un eventuāliem karoga samēriem.

Cerēsim, ka pulkveža Kukaiņa un viņa līdzstrādnieku paraugam Baltijas valstu idejas populārizēšanā un veicināšanā radīsies sekoņtāji.*)

-----

*) Vērojot līdzšinējos notikumus Baltijas valstu sadarbībā, nav izredžu, ka iepriekš teikto varētu tuvākā nākotnē īstenot.

PĀRDOMAS PAR NEATKARĪBAS DEKLARĀCIJU

Latvija Amerikā, 1990.g. 16.jūnijā

Latvijas PSR Augstākās Padomes 1990.g. 4.maija deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu radījusi savilņojumu un gaviles gan trimdā, gan dzimtenē. Sevišķi pieminams tas, ka trimdā, ir dzimtenē bieži runās un rakstos apzinīgi vai neapzinīgi izkritis vārds «deklarācija», un rodas iespaids, ka īstenoja neatkarības atjaunošana. Tā rakstā «1990. gada 4.maijs – jauns Latvijas rīts» pirmais teikums ir «Latvijas neatkarības atjaunošanu arī daba sagaidīja ar gavilēm» (*Br. L.* 21.5. 1990.). Tas var radīt euforiju, kas, saduroties ar dzīves īstenību, var vēlāk izpausties apatijā.

Par deklarāciju varam priecāties un atzīt tos un aplaudēt tiem, kuŗi par to rūpējušies un balsojuši. Tā jo sevišķi svarīga propagandas nozīmē, jo rietumos rodas iespaids, ka arī Latvija iet Lietuvas ceļu.

Tomēr, sīkāk iepazīstoties ar deklarācijas tekstu, redzam paragrafus, kas var radīt nopietnas pārdomas. Deklarācijas 3.pantā ir teikts: «Atjaunot 1922.g. Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā.» Nākošais, 4.p. skan: «Līdz Satversmes jaunās redakcijas pieņemšanai apturēt Latvijas Republikas Satversmi, izņemot 1., 2., 3. un 6. pantus.» Šie panti lielākoties ir deklarātīvas dabas (piem., 1.pants – Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika; 2.pants – Suverēnā vara pieder Latvijas tautai; 3.pants – Latvijas

teritoriju sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale; 6.pants – noteic Saeimas vēlēšanas).

Apturot Satversmi un atstājot tikai iepriekš minētos pantus, ikdienas dzīvē, pieņemot likumus, *LPSR AP* var ignorēt 1922.g. Satversmi. Bet vēl nozīmīgāks ir 7.p., kas paredz «izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jauno redakciju». (Jaunu Satversmi, *J.L.*)

Tādad deklarācijā teiktais nesaskan ar tiem uzskatiem, ko izteikuši mūsu diplomātiskie pārstāvji un *PBLA*. Atkārtosim, ko *PBLA* priekšsēdis teicis intervijā Jānim Muchkam: «Es negribu izslēgt varbūtību, kas neatļautu sadarbību (ar *LTF*, *J.L.*) turpināt. Tas varētu notikt, ja *LTF* 18.martā jaunievēlētie Augstākās Padomes locekļi neprasītu neatkarīgu valsti ar 1922. gada satversmi.» Kā no iepriekš teiktā redzams, *LTF* 18.martā jaunievēlētie *AP* locekļi ne tikai *de facto* ignorē 1922.g. Satversmi, bet nolemj izveidot komisiju j a u n a s Satversmes izstrādāšanai!

Protams, deklarācija sastādīta tā, lai rastos illūzija, ka izdarītās pārmaiņas ir nenozīmīgas, jo deklarācijas pirmā rindkopa nobeidzas ar vārdiem, ka «Latvijas Republikas Satversme (1922.g., *J.L.*) *de jure* ir spēkā līdz šim brīdim».

Gribētos dzirdēt *PBLA* un mūsu diplomātu uzskatus.

5.p. noteic pārejas periodu Latvijas republikas valsts varas atjaunošanai *de facto*, kas beidzas ar Latvijas Republikas Saeimas sasaukšanu. Pārejas perioda ilgums nav noteikts, bet neoficiāli raksta un runā par vairākiem gadiem (5, 10?). Šinī laikā politiskā dzīvē var daudz kas mainīties, bet galvenais, ka šinī pārejas periodā spēkā *LPSR* konstitūcija un citi likumi. Gan pieminēts, ka tie nedrīkst runāt pretim 1922.g. Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantam, bet, kā iepriekš minēts, tam nav praktiskas nozīmes, jo zinām, kā Maskava iztulko vārdus suverēnitāte, demokrātija etc.

Pārejas periodā augstāko valsts varu Latvijā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome, kam tomēr rokas saistītas ar *LPSR* konstitūciju, kuŗa ir saskaņota ar *PSRS* konstitūciju. Ar vēribu jāseko *AP* darbībai, sevišķi, vai *TF* frakcijas deputāti pildīs vēlēšanās dotos solījumus. Pēc šo rindu autora uzskatiem *TF* frakcijas deputāti

(ieskaitot «gaišos spēkus») vairāk ievēros nacionālās intereses, ja balsošana būs atklāta, jo kā drošības dienestam, tā deputātiem nav svešs Rumānijas «Sekuritātes» un Austrumvācijas «Stasi» vīru liktenis. Un ikviens jau domājam nevien par šo dienu, bet arī par nākotni. Atklātība, manuprāt, palīdzēja sadabūt neatkarības deklarācijai vajadzīgās balsis. Tomēr iezīmējās arī necilas parādības. Par ministru padomes priekšsēža vietnieku ievēlēts Ilmārs Bišers, kuŗš atklāti uzsvēris, ka «Mēs gribam palikt saistīti ar Padomju Savienību» (*L.A.*, 31.3. 1990.). Tāpat aizdomīga ir kvoruma «noraušana» *AP* sēdē, kur bija paredzēts vēlēt iekšlietu ministru. Te interfrontes deputātiem palīdzīgu roku snieguši arī *TF* frakcijas ļaudis. Un taisni šīs frakcijas deputāti parādīs, cik tālu viņu solījumi vēlēšanās saskan ar darbu Augstākajā Padomē un cik liels iespaids manipulēt vēlēšanas ir bijis tiem komunistiem, kas bija *LTF* vadībā. Kā zinām, tur bija ap 30% partijas biedru.

Visnopietnākās pārdomas rada deklarācijas 8.punkts – garantēt visas politiskās, saimnieciskās un pārējās tiesības un brīvību visiem tiem *PSRS* pilsoņiem, kas izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijā, nepieņemot tās pilsonību. Tas nozīmē, ka katrs Latvijā dzīvojošais «pēc vēlēšanās» varēs piedalīties event. Saeimas u.c. vēlēšanās. Tāpat referendumos. Nav uzlikti ierobežojumi arī armijai, un, jādoma, tā varēs piedalīties vēlēšanās kā līdz šim.

Ievērojot visu iepriekš teikto, jāpievienojas tam, ko teicis 30. aprīlī Latvijas pilsoņu komitejas priekšsēdis A.Jirgens (*Literātūra un Māksla*, 12.5. 1990.), atklājot kongresu: «Manipulējot ar ieteikto pilsonības likumu, ar referendumu ideju tādā formā, kā to iesaka, par Latvijas likteņa lēmējiem padarītu kolonizātorus un aizšķērsotu Latvijai iespēju pašai lemt savu likteni.»

Pilnīgi ignorēts Pilsoņu kongress un Pilsoņu komitejas. M. Zelmenis rakstā *Dokumenti pieņemti, darbi var sākties* (*L. un M.*, 12.5. 1990.) apzīmē Pilsoņu kongresu par «demokratiski vēlētu tiesisku pārstāvniecību, Latvijas tautas parlamentu.» Tā uzdevums – aizstāvēt Latvijas un tās pilsoņu tiesības, atjaunot Latvijas republikas likumīgo valsts varu un Satversmes darbību.

Minētajā rakstā uzsvērts, ka reģistrēto pilsoņu un kandidātu skaits kongresa laikā tuvojies 900.000. Vēlēšanās piedalījušies 707.772 LR pilsoņi un 30.000 pilsoņu kandidātu, ievēlot 259 delegātus. Kongress ievēlēja Latvijas komiteju, kas darbosies kongresa sesiju starplaikā. Visvairāk balsu saņēmuši K.Gailītis, E.Levits, V.Belševica, V.Lācis, A.Jirgens, R.Pussars un J.Dobelis. Cik ziņāms, komitejā ievēlēts arī J.Vidiņš, kuŗa vārdu *L. un M.* nemin.

A.Jirgens uzsvēris, ka komiteja nedomā sēdēt, rokas salikusi, jo paveiktais, nevis pateiktais būs tas, par ko spriedīs tauta.

«Kongresa zālē bija ievesti arī «Trojas zirgi» – skanēja apgalvojumi – tā kā paši vien mēs esot ievēlējuši Augstāko Padomi – tā esot mūsu.» (*L. un M.*, 12.5. 1990.)

Kongresā sadarbība ar *LPSR* Augstāko Padomi nav noraidīta.

Jautāsim – kas šodien var baudīt vairāk tautas uzticību – Pilsoņu kongress un Komiteja vai *LPSR* Augstākā Padome? Tomēr vienmēr jāpatur vērā, ka arī Pilsoņu kongresos un komitejās var iefiltrēties *VDK* ļaudis ar visām nevēlamām sekām. To jo sevišķi šo rindu autoram uzsvēra brīvības cīnītājs dzejnieks Gunārs Freimanis.

BALTIJAS VALSTU SADARBĪBA

Latvija Amerikā, 1992.g. 4.janvārī

Valstu sadarbība, kas ved uz formālu savienību, var izpausties vairākos virzienos. Var runāt par militāru-aizsardzības, saimniecisku un kultūras savienību.

Mūsu izcilākais stratēgs ģenerālis P.Radziņš jau 1920-tajos gados rakstīja, ka Baltijas valstīm jānoslēdz militāra savienība, līgumā paredzot klauzulu, ka uzbrukums vai ultimāts vienai no tām automātiski uzskatāms par uzbrukumu vai ultimātu visām trim.

Mēs nenoslēdzām ne politisku, ne saimniecisku, ne militāru savienību, un Staļins salauza visas trīs valstis vienu pēc otras.

Trejsavienības vietā Žeņēvā 1934.g. 12. 9. noslēdza t.s. Baltijas antanti par sadarbību ar saprašanos Tautu Savienības principu garā. Vienīgais Antantes organs bija periodiskas ārlietu ministru konferences, kuŗu lēmumi nebija saistoši līgumslēdzējām. Tie bija vairāk deklarātīvas dabas. Kauņā 1935.g. 6.maijā gan pieņēma rezolūciju: «Triju valstu solidaritāte paliek joprojām vienīgā un labākā drošība šo valstu sadarbībai», bet noraidīja Lietuvas ierosinājumu to konkrētizēt. Latvija un Igaunija norādīja, ka viņām kaŗa draudu nav un apdraudētā Lietuva varot griezties pie Tautu Savienības. Ja Baltijas valstis būtu vismaz noslēgušas aizsardzības savienību, kā ieteica ģen. P.Radziņš, iespējams, ka tās būtu pretojušās Padomju Savienības agresijai līdzīgi Somijai. Tad varētu gadīties, ka Staļins piešķirt Baltijas valstīm vēlākajām satelītvalstīm paredzēto statusu. Tas mūs neglābtu no komunistu virskundzības, tāpat sarkanarmijas

novietošanas, bet Latvija varbūt būtu lielā mērā pasargāta no migrantiem un genocīda, kas apdraud latviešu tautas eksistenci.

Arī šodien Baltijas valstis uzsākušas sadarbības mēģinājumus. Vispirms mācīsimies no pagātnes. Ģen. Radziņa doma par Baltijas valstu aizsardzības savienību ir tik pat nozīmīga tagad kā šo valstu neatkarības gados. Ja šodien noslēgtu aizsardzības līgumu ar klauzulu, ka uzbrukums vai ultimāts vienai automātiski uzskatāms par uzbrukumu vai ultimātu visām trim, tas dotu papildu drošību politiskai stabilitātei, kas sevišķi nozīmīga ārējiem ieguldītājiem. Bez tam eventuāliem agresoriem nākotnē būtu pateikts, ka Baltijas valstis vairs nevarēs salauzt citu pēc citas. Paturēsim vērā, ka Gorbunova-Jeļcina līgums dod tiesības Krievijai «rūpēties» par krieviem Latvijā. Un ja nu migranti lūdz Krieviju aizsargāt viņu «tiesības» un intereses, tad Krievijai būtu likumīgs pamats iesniegt ultimātu Latvijai: «Izbeidziet krievu vajāšanu, vai mēs būsime spiesti savus tautiešus aizstāvēt!» Tā ir tikai varbūtība, bet ļoti reāla un iespējama, jo neviens nezina, kā izveidosies apstākļi Krievijā un t.s. Padomju Savienībā. *)

Tāpat Baltijas valstu solidaritāte aizsardzības jautājumos koordinētu to attiecības pret tur esošo okupācijas kaņaspēku un vienotu prasību tam izvākties. Ir politiķi, kas paredz sarkanarmijas sabrukumu. Tādā gadījumā atsevišķas kaņaspēka daļas var operēt uz savu roku. Ja arī Baltijas valstīm šodien nav vērā ņemama bruņota spēka, aizsardzības savienībai būtu starptautiski politiska nozīme, sevišķi tādēļ, ka vēl pašreiz Baltijas problēmu populāritāte ir zenītā. Manuprāt, šāds aizsardzības līgums jāliek pirmajā vietā. Bažas tomēr rada tā pati problēma, kas kavēja Baltijas valstu sadarbību neatkarības gados, proti, Viļņas apgabals, jo tur daļa komunistiski noskaņotu poļu rada grūtības Lietuvai arī šodien.

Tāpat mūsu migrantu problēma nav noslēpums kaimiņiem. Arī Igaunijas austrumapgabalu un Latvijas Abrenes statuss var radīt sarežģījumus. Bet kopējās sarunās visam tam jātiek pāri, jo sekas, ko radīja Baltijas nevienprātība neatkarības gados, ir vēl ļoti atmiņā.

Jautājums tomēr paliek, vai Baltijas valstu AP var un grib aizsardzības savienību īstenot.

Svarīgākais saimnieciskajā dzīvē ir naudas reforma, jo bez konvertējamās naudas nav iespējama ne saimnieciska atveseļošanās, ne stabilitāte. Ar to norobežosies no chaosa, kas valda bij. Padomju Savienībā.

Baltijas valstu Savienības ideja prasa un prasīja kopēju naudas vienību un kopēju centrālbanku. Ja jau Eiropas koptirgus valstis paredz kopēju centrālbanku un naudas sistēmu, tad kā paradokss šķiet tas, ka to nevar īstenot trīs valstis ar kopējo iedzīvotāju skaitu ap astoņi miljoni. Bet kauliņi, šķiet, mesti – būs krona, lats un lits, tāpat katrā valstī sava centrālbanka. Pārsteidz, ka pat Hudsona institūta Starptautiskā Baltijas Saimnieciskā Komisija – *IBSC (International Baltic Economic Commission, Working group No 6)* ieteic katrā valstī savu naudas vienību (national currencies) un centrālbanku (independent central banks). Norādīts arī, ka jaunās naudas vienības jāsaista ar Eiropas naudas vienību (European Currency Unit, *ECU*). Naudas reformai kā paraugs minēts vācu *Bundesbankas* izvestā reforma 1949.g. Rietumvācijā (daudziem vecākās paaudzes *DP* šī reforma ir labā atmiņā). Konvertējamās naudas segumam un atbalstam palīdzību var sagaidīt no Internacionālā Valūtas Fonda (*IMF*) un Pasaules bankas. Sava nozīme var būt arī Baltijas valstu zeltam ārzemēs, Rietumvalstu aizdevumiem u.c. avotiem. Te gribētu piebilst, ka apmainīt rubļus pret latu varēs tikai ierobežotos daudzumos, noteicot maiņas kursu. Cik šo rindu autors atceras, Vācijā 1949.g. individiem apmainīja tikai 3000 *RM* pret *DM* 300, t.i., maiņas kurss bija 1 pret 10. Protams, sīkāki noteikumi bija izstrādāti noguldījumiem kā individiem, tā uzņēmumiem. Jāuzsver, ka apmainīt rubļus pret latiem drīkstētu tikai Latvijas iedzīvotāji (te svarīgs varētu kļūt «pastāvīgā iedzīvotāja» definējums).

Centrālbankas vadība nedrīkst būt atkarīga no valdības. Kā paraugu var minēt *Federal Reserve* sistēmu *ASV*, kur septiņus «gubernatorus» gan ieceļ prezidents uz četrpadsmit gadiem, bet visus šos gadus tie ir neatkarīgi no politikas. Viņu uzdevums ir rūpēties par saimniecisko stabilitāti valstī. Tas ir galvenais kritērijs, izmantojot emisijas tiesības, noteicot un ietekmējot procentu likmes etc.

Tas jāievēro arī Baltijas valstīm, noteicot centrālbanku darbu un uzbūvi.

Baltijas valstu sadarbībai un vēlākai savienībai saimnieciskā ziņā kā piemēru var minēt t.s. Beneluksa valstis, kur apvienota Beļģija, Holande un Luksemburga. Šo triju valstu saimnieciskās kopdarbības līgums, kas ved uz ekonomisku integrāciju, stājās spēkā 1960. gadā. Šīs valstis nodibinājušas ne tikai muitas ūniju, bet arī plašāka apmēra sadarbību. (Te tomēr jāpiezīmē, ka, Eiropas valstīm ciešāk integrējoties, Beneluksa valstu sadarbība var zaudēt sākotnējo nozīmi.)

Darba spēks, kapitāls un ražojumi var brīvi virzīties no vienas valsts otrā. Koordinēta ārtirdzniecība. Standartizēti transporta un pasta tarifi. Saskaņota sociālā likumdošana, kas ir svarīgi, lai neierobežotu darba spēka brīvu pārvietošanos. Ik pa trim mēnešiem notiek ministru konferences, kuŗu pieņemtos lēmumus iedzīvina ģenerālsekretāriāts.

Viens no Baltijas antantes trūkumiem bija tas, ka lēmējorgānam – ministru konferencei nebija izpildorgāna. Tādēļ liela daļa pieņemto lēmumu bija deklarācijas, kas atspoguļojās presē bez to īstenošanas.

Šķiet, arī tagad Baltijas padome atgādina bijušo Baltijas antanti. Tur pulcējas ministri vai prezidenti, bet maz var lasīt par to, ka pieņemtie lēmumi arī īstenoti. Te svarīgs ģenerālsekretāriāts, līdzīgi kā Beneluksa valstīm. Tā uzdevums būtu panākt pieņemto lēmumu ratificēšanu likumdošanas iestādēs vai apstiprināšanu ministru padomē, ja tas būtu vajadzīgs. Latvijas laikrakstos var lasīt, ka paredz izveidot Baltijas Asambleju, kuŗā zināms skaits deputātu no *AP* būtu paredzēts katrai no Baltijas valstīm. Tātad tā būtu starpparlamentārs institūts. (Tomēr «šādas struktūras izveide nav pieņemama igauņiem», *Atmoda*, 12.9.1991.)

Te minu kā paraugu Baltijas sadarbībai Beneluksa valstis, bet kādā iepriekšējā rakstā (*Austrālijas Latvietis*, 18.10. 1991.), gan citā sakarā esmu pieminējis arī Šveici. Un te nu Dzintra Karika norāda: «Latvija nav un nevar būt nekāda Šveice, bet Šveice gan varētu būt

visu Baltijas valstu politiskā un ekonomiskā savienība» (*A.L.*, 16.11. 1991.). Varbūt kāds politiologs analizētu šo domu?

Bez šaubām, Baltijas valstu savienības ideju īstenot jau var tikai pašas Baltijas valstis, tomēr vairākas brīvās pasaules politiskās, saimnieciskās un zinātniskās institūcijas ir izstrādājušas plānus un ieteikumus, kā Baltijas valstis varētu pārkārtot saimniecību no plānsaimniecības uz brīvirdzniecības principiem.

Šo rindu autora rīcībā ir vairāki gan izstrādāti un publicēti, gan mašīnraksta uzmetumi. Kā plašāko var minēt *Investment needs and financing mechanisms in the Baltic Countries* (Draft, Sept. 10. 1991., 401 lapp.). To izstrādājusi «Nordic Bank», sekojot Ziemeļvalstu ministru padomes (*Nordic Council of Ministers*) aicinājumam. Izstrādāšanā piedalījušies eksperti kā no Ziemeļvalstīm, tā no Baltijas valstīm.

Galvenā vērība pievērsta ieguldījumiem un to financējumiem Baltijā. Sevišķi izcelta mazu un vidēju eksportā orientētu privātu uzņēmumu financēšana. Katrai Baltijas valstij jādibina sava investējumu banka, kušu darbību koordinētu Baltijas investējumu banka (*Baltic Investment Bank – BIB*). Pēdējai lielāko kapitāla daļu sagādātu Ziemeļvalstis.

Pareizi uzsvērts, ka, izbeidzot saimniecisko atkarību no t.s. Padomju Savienības, jāorientējas uz Rietumeiropu un Ziemeļvalstīm, kā tas bija neatkarības gados līdz Otram pasaules kaŗam. Manuprāt, tas būtu jāievēro, steigā slēdzot saimniecisku līgumu ar Krieviju. Var norādīt uz apcerēm, kas jau publicētas: *Baltijas republiku saimnieciskais pārskats* (*Economic Survey of the Baltic Republics*). Tas izstrādāts Zviedrijas valdības uzdevumā. Tāpat *Baltijas apgabals* (*The Baltic Area*) – izstrādāts Ziemeļvalstu ministru padomes uzdevumā.

Duŗas acīs agrāk nevērota Ziemeļvalstu interese par Baltijas valstīm.

Ieteikumu izstrādāšanā, kā Baltijas valstis varētu pārkārtot saimniecību uz brīvirdzniecības principiem, daudz darījis arī Hudsona institūts Indianapolē, *ASV*. (Šis institūts jau izstrādājis plānu saimniecības pārkārtošanai Ungārijai.) Kā jau minēts, institūts šim nolūkam dibinājis starptautisku Baltijas saimniecisko komiteju (*IBSC*).

Saziņā ar Baltijas valstu pārstāvjiem noorganizētas sešas darba grupas. Līdz šim publicēti divi darba grupu uzmetumi (*draft*) – *Baltijas republiku lauksaimniecība* (Nr.7., 18.8. 1991.) un *Naudas reforma Baltijas republikās* (Nr.6., 13.9. 1991.).

Šī gada oktobrī Hudsona institūts organizēja Baltijas saimniecisko konferenci, kur piedalījās Baltijas premjerministri. Pirms tam atbildīgi darbinieki iepazinās ar darbu Amerikas dažādās saimnieciskās nozarēs. Uz konferenci ieradās arī *ASV* viceprezidents D.Kveils, kurš apsolija Amerikas palīdzību Baltijas saimniecības jaunuzbūvē.

Premjerministri 1991.g. 31.oktobrī parakstīja kopēju deklarāciju (*Joint Declaration of the Prime Ministers of Estonia, Latvia and Lithuania in Indianapolis*). Deklarācijā minēti galvenie elementi (15 skaitā), kas jāievēro, izdarot saimnieciskās reformas Baltijā. Bez vispārējiem principiem, kas raksturo pāreju no plānsaimniecības uz brīvsaimniecību, tikai daži elementi izceļ Baltijas valstu kopējās intereses. Deklarācijas ievadā un septītajā punktā uzsvērts, ka Baltijas valstis ir tilts Austrumu un Rietumu sadarbībai. Tādēļ Baltijai jāizveido tie saimnieciskie sektori (pakalpojumu, tūristu, transporta u.c.), kas saistīti ar šī tilta īstenošanu (realization of the Baltic Bridge). Vai te nenāk prātā *N.Y. Times* ievadnieka Safaira Honkongas versija? Pirms Indianapolises deklarācijas 21.oktobrī Godmanis gan bija izteicies *LTF* frakcijas sanāksmē, ka Igaunija un Lietuva «tilta modeļi» noraidot. Viņš tomēr stāvēt par to un par Latvijas tālāku internacionalizēšanos (*Austrālijas Latvietis* 29.6. svēta vajadzība radīt visu Baltijas valstu vīzu un muitas ūniju. (Latvijas laikrakstos par to maz raksta.)

Divpadsmitais punkts paredz, ka jāturpina saimnieciskās attiecības ar *PSRS* un Krievijas republiku.

Šķiet, ka ar lielu publicitāti parakstītā deklarācija atgādina tās, ko savā laikā deklarēja Baltijas antante un tagad Baltijas padome.

Deklarāciju, plānu, ieteikumu netrūkst, bet «mēs nespējam izveidot normālu ekonomisko situāciju Latvijā» (E.Berklāvs, *Brīvā Latvija*, 18.11. 1991.g.). Savā valsts svētku runā Anglijā E.Berklāvs

uzsver to, ka *AP* no 201 ievēlētiem deputātiem 113 ir nesenie un lielākais vairums pēc pārliecības vēl šodien komunisti, to skaitā 20 bij. *KP CK* locekļi. Tāpat arī to, ka «par ministriem un departamentu direktoriem apstiprināti cilvēki, kuŗi pietiekami neaizstāv Latvijas un jo sevišķi latviešu intereses un reizē nav pietiekami kompetenti».

Vēl interese pasaulē par Baltiju nav apsīkusi. Izmantosim to nevien, lai gūtu palīdzību, bet arī, lai īstenotu Baltijas valstu saimniecisko, politisko un jo sevišķi aizsardzības savienību.**)

---

*) Krievijas ārlietu ministrs Andrejs Kozirevs pieļauj tiešu militāra spēka izmantošanu, lai «aizsargātu» krievvalodīgos iedzīvotājus ārzemēs. To viņš paziņojis ārpolitikas padomes sēdē, kas bija veltīta etnisko krievu situācijai *NVS* un Baltijas valstīs. Tāpat runa ir nevis par Krievijas pavalstniekiem, bet par etniskiem krieviem! (Maskava, 1995.g. 18.4., *BNS-Interfax*, *Diena*, 19.4.1995.)

**) Tomēr pēdējā laikā Baltijas vienotība no jauna nopietni apdraudēta. Latvija un Igaunija nevar vienoties par robežu novilkšanu Rīgas jūras līcī. Jau radies konflikts par zvejas tiesībām, un Latvija piedraudējusi Igaunijai sūdzēties Hāgas tiesā. Lietuva negrib atteikties no vēl neatrastas naftas Baltijas jūrā (*Laiks*, 17.4.1995.).

NEĻAUSIM SABRUKT GARA KULTŪRAI

Laiks, 1993.g. 3.jūlijā

Padomju Savienībā kā materiālā, tā gara kultūra kalpoja vienam galvenajam mērķim – komūnisma celšanai un buržuāzijas iznīcināšanai. Kā zinātnes, tā mākslas dažādie izpausmes veidi un novirzieni tika atbalstīti tik, cik tie kalpoja jauna padomju cilvēka (*homo sovieticus*) audzināšanai un veidošanai. Ar to arī izskaidrojams, ka komunistu varas organi atbalstīja gan atsevišķus zinātniekus, gan noteiktus zinātņu veidus pat vairāk nekā brīvās pasaules valstīs.

Tāpat tika atbalstīta darbošanās literatūrā, glezniecībā, mūzikā, teātra mākslā, baletā sportā u. taml. To bieži izmantoja politiski karjēristi, radot kaitīgu un nosodāmu diletantismu, bet nevar noliegt, ka daudzos virzienos tika sasniegti izcili panākumi. Brīvās pasaules latvieši ar priecīgu pārsteigumu vērojuši to mākslinieciski augsto līmeni, kāds ir korim *Ave Sol* un citām Latvijas vokālām vienībām.

Tāpat redzams, ka tie aktieři un dejotāji, kas te ierodas no Latvijas, tālu pārspēj mūsējo sniegumus. Te jārūnā par profesionālu līmeni, ko sasnieguši dzimtenē skolojušies mākslinieki. Tas, protams, priecina brīvās pasaules latviešus un paceļ viņu pašapziņu, tomēr uzsverot šejienes amatieŗu trūkumus. Bet, pārejot uz brīvo saimniecību, gan zinātne, gan māksla Latvijā zaudējušas varas organu atbalstu un jāiztieks ar to, ko var sagādāt konkurences cīņā. Šodien koŗi un mākslinieki vairs nebrauc uz ārzemēm, lai ar saviem sasniegumiem glorificētu komūnismu, bet gan meklē «sponsors», kas

organizē ārzemju ceļojumus morālās stājas un materiālās bāzes stiprināšanai. Bet ar ārzemju «haltūrām» vien kultūras panākumus Latvijā nesaglabāsim.

Šodien nav svarīgi, kurš ir bijis «tautas» dzejnieks vai gleznotājs, aktieris, mūziķis vai vienkāršs ierindnieks, visi padoti brīvā tirgus likumam – pārdod tirgū, ko tu spēj, un ar šo ienākumu tev jādzīvo. Kāds izcils Latvijas – arī pasaulē pazīstams – kultūras darbinieks man raksta: «Mēs dzīvojam tirgus valstī, un kultūra nav vajadzīga, – tāda gandrīz oficiāli ir bijusi valdības nostāja Latvijā; varbūt tagad pēc vēlēšanām kaut kas mainīsies.»

Lai glābtu un uzturētu kultūru, valdības nostājai jāmainās. Te jāseko tam, ko darīja K. Ulmaņa valdība, kas 1920.g. 18.novembrī nodibināja īpašu fondu gara kultūras veicināšanai. Kultūras fonds līdzekļus ieguva no tam paredzētajiem nodokļiem: 1) 3% piemaksas pie preču un pasažieru pārvadājumu tarifiem pa visiem Latvijas dzelzceļiem. 2) 3% piemaksas alkoholisko dzērienu cenām. Ar 1938.g. likumu piemaksas pie dzelzceļa tarifiem piešķīra Ceļu fondam un *KF* līdzekļu pavairošanai ieviesa 3% piemaksas pie tabakas izstrādājumu akcīzes bandroļu vērtības un 0,15 Ls piemaksu par katru metru no importētām un izrādēm atļautām kino filmām.

Līdz 1937./38.gadam, tātad nepilnos 20 gados, *KF* bija izsniedzis pabalstos 17.515.195 Ls, t.sk. teātriem, operām, koncertiem – 3.953.494 Ls (ap 23%), bibliotēkām – 2.324.066 Ls, pārējais – zinātnisko u.c. rakstu izdošanai un iegādei, zinātnieku un mākslinieku ārzemju komandējumiem, zinātniskiem pētījumiem un studijām, kursiem, lekcijām, tautas namiem u.t.t.

Saskaņā ar 1922.g. likumu *KF* līdzekļus sadalīja dome, kur piedalījās Saeimas priekšsēdis, izglītības ministrs un 13 Saeimas deputāti, tā ka *KF* šai laikā bija uzskatāms par Saeimas komisiju. Pabalstu projektus izstrādāja t.s. mazā dome ar izglītības ministru kā priekšsēdi un pieciem lielās domes vēlētiem locekļiem. Pirmajā padomju okupācijas laikā (1940./41.) Kultūras fondu likvidēja.

Ārpus Latvijas, kā arī šobrīd Latvijā pašā, pastāv *KF*, bet šo fondu nozīmi nevar salīdzināt ar Latvijas bijušo *KF*, jo tie līdzekļus iegūst ne ar nodokļiem, bet galvenokārt ar brīvprātīgiem ziedoju-

miem. To ienākumi ir mazi un maza viņu nozīme gara kultūras materiālās bāzes stiprināšanā.

Jaunajai, 5.Saeimas ievēlējai valdībai bez vilcināšanās jāatjauno brīvās Latvijas *KF*. Ievērojot, ka to ierosināja Ulmaņa valdība, šo rindu autors uzskata, ka jaunais likumprojekts Saeimā jāierosina Latvijas Zemnieku savienībai, jo šīs partijas dibinātājs bija arī *KF* idejas ierosinātājs Kārlis Ulmanis.

NOTKUMI AR VĒSTURISKU NOZĪMI

Latvija Amerikā, 1991.g. 12.janvārī

Tēvzemes balvas laureāts Bruno Albāts saziņā ar ALAs ģenerāļsekretāri Anitu Tēraudu nodevis šo rindu autoram 1989.gada 12.septembrī izrakstītu vēstuli, kas pieskaņas notikumiem ar vēsturisku nozīmi. Vēstule faksimilā un tulkojumā publicēta Jāņa Labsvīra un Alfrēda Bērziņa grāmatā *Kam drosme ir*.

Vēstuli rakstījusi angļu diplomāta atraitne Katrīna Grant-Vatsone (Katherine Grant-Watson). Viņas vīrs (Herbert A. Grant-Watson, *C.M.G. H.M. Diplomatic service*) bijis pirmais Lielbritānijas diplomātiskais pārstāvis pie tikko nodibinātās Latvijas valdības 1919.gadā. Viņu sūtījis lords Kerzons (Curson), toreiz ārlietu ministra v.i., pārliecināties par situāciju visās trīs Baltijas zemēs un ziņot valdībai par to.

Grants-Vatsons bijis kopā un sadarbojies ar prezidentu K.Ulmani pašās kritiskākajās mūsu valsts rašanās dienās un mēnešos.

Vēstulē sevišķi izceltas diplomāta Vatsona attiecības un uzskati par ministru prezidentu Kārli Ulmani, apzīmējot to par drošsirdīgu un patriotisku vīru. «Dedzīgs latvietis un katrā ziņā labi izglītotš un informēts, arī grūtajos dzīves ceļos zinīgs, dzīvojis un mācījies lauksaimniecības priekšmetus Amerikā. Viņš būtu varējis 1940.gadā aizbēgt, bet Ulmanis izšķīrās, lai paliktu pie savas tautas.» Katrīne Vatsone iet pat tik tālu, ka raksta: «Ulmanis ir latviešu Žanna Darka (Jeanne d'Arc).»

Vatsons līdz mūža beigām (miris 1971.g.) bijis pārliecināts, ka Baltijas valstis ar laiku atgūs patstāvību. Viņu skumdinājis, ka Ulmanim bijusi liegta kristīga apbedīšana (a Christian burial).

Ievērojot sava vīra vēlēšanos, Watsons kundze raksta: «Tāpēc man ir liela vēlēšanās (laika nav daudz, jo esmu 74 g. veca) tagad, 1990.gadā, braukt uz Rīgu un sarīkot Ulmanim piemiņas un pateicības dievkalpojumu Rīgas katedrālē (Domā). Dievkalpojums būtu latviešu valodā, tauta nāktu tautas tērpos, altārī būtu sarkanas un baltas puķes. Tā ir mana ilgošanās (It is my dying wish).»

Šo vēlēšanos Watsons kundze bija izteikusi arī savam pilnvarotajam pārstāvim dievkalpojuma norises lietās, Latvijas Komitejas priekšsēža vietniekam Visvaldim Brinkmanim (*Atmoda* 26.6. 1990.).

Dievkalpojums notika 1.jūlijā Rīgā Doma baznīcā. To vadīja archibīskaps Kārlis Gailītis. Uz to, pārtraucot sēdes, bija ieradušies Pilsoņu Kongresa locekļi.

Mūsu trimdas centrālo organizāciju pārstāvji, kas toreiz atradās Rīgā, šo dievkalpojumu ignorēja. Dievkalpojumā piedalījās arī no Anglijas atbraukusī Watsons kundze, no kuŗas šo rindu autors 1990. gada 27.septembrī saņēma gaŗāku vēstuli ar daudz fotogrāfijām. Viņa ļoti priecājās, ka izdevies noorganizēt dievkalpojumu. Tas bijis ļoti skaists, katedrāle pārpildīta, un simtiem nav varējuši tajā iekļūt. Pēc dievkalpojuma noticis organizēts gājiens uz Brīvības pieminekli, kur viņa nolikusi vainagu. Latvieši esot ļoti interesanti, viņu cieņa un mierīgā stāja stāvot pāri okupantu eksistencei. Tie dara savu darbu, tomēr nepaļā apspiedējus, jo jūtas nesalīdzināmi pārāki par tiem.

Televīzijas intervijā viņai jautāts: «Kādi ir jūsu pirmie iespaidi?» Viņa atbildējusi: «Tik pazemota un apkaunota. Pazemota, vērojot šo ļaužu ciešanas, kuŗām tie bijuši padoti un apkaunota tādēļ, ka neko nedarījām, lai viņiem palīdzētu 1945.gadā. Es **vainoju** (blame) – **Roosevelt**» (izcēlums mans, J.L.).

Watsons kundze izlabo pirmajā vēstulē pielaistās faktu kļūdas, jo sevišķi, pieminot notikumu laiku un vietu. Tāpat tajā ir interesanti vēsturisko notikumu papildinājumi.

Piem., Watsons bijis Lietuvā, kad pēc sarunām ar prezidentu Smetonu saņēmis paziņojumu no admirāļa Kouena (Cowan) atgriezties Liepājā, jo noticis apvērsums. Arestēta puse Ulmaņa valdības. Ulmanis «izbēdzis», atrodot patvērumu angļu misijā. Viņu paslēpis

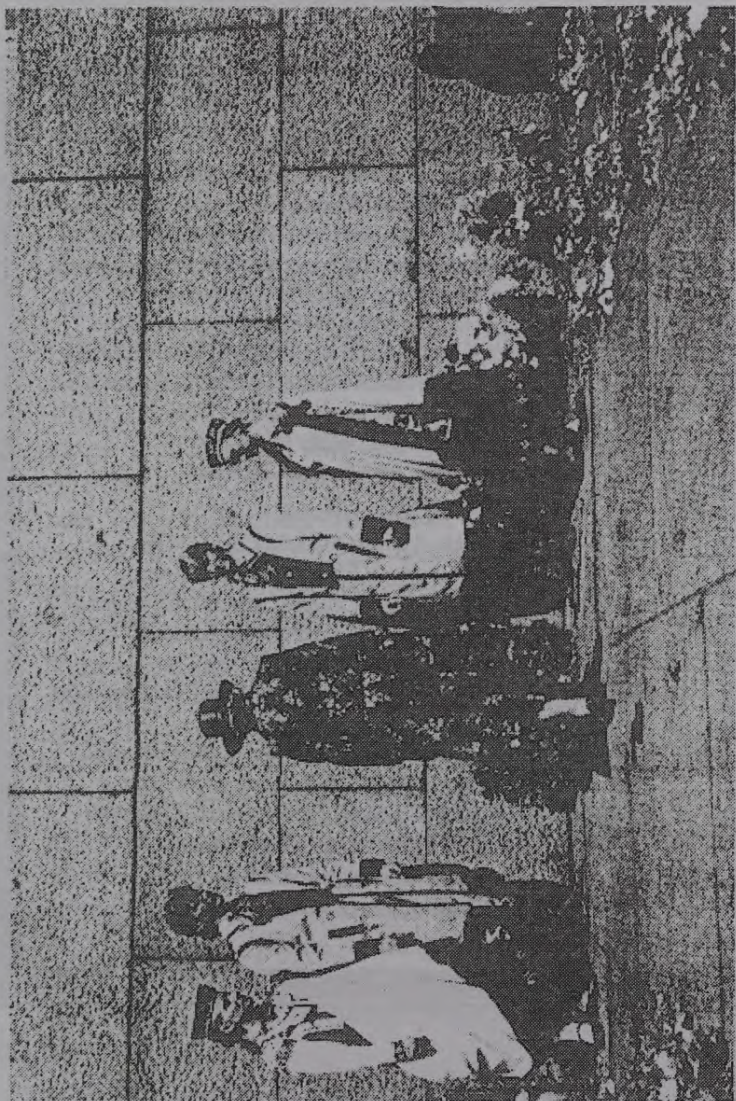
Vatsons. Naktī viņš ar mazu laiviņu nogādāts uz latviešu kuģa «Saratovs», kas bija ielenkts no britu kuģiem (tas tomēr nenozīmē, ka «pasargāts», kā norāda vācu paredzētais uzbrukums Saratovam, J.L.).

Vatsons bieži apmeklējis Ulmani uz Saratova, lai informētu pēdējo un izdiskutētu jaunākās ziņas un lēmumus no Londonas un Parīzes, laikā no 1919.g. aprīļa līdz jūnijam. To apstiprina arī pulkvedis A.Plensners, rakstot: «Kad Ulmanis bija uz Saratova, viņš (Watsons) vai katru pēcpusdienu ieradās uz šī kuģa, ieturēja azaidu (lanču) un apspriedās ar Ulmani» (A. Plensners *Divdesmitā gadsimta pārvērtības*, Grāmatu Draugs, 1978., 400. lapp.).

Abās vēstulēs Watsona kundze raksta, ka divas dienas pēc Versaļas miera līguma parakstīšanas (28.6. 1919.), t.i. 30.jūnijā 1919.g. viņas vīrs Liepājā nolasījis britu valdības deklarāciju, ar kuŗu tā *de facto* atzīst Latvijas valdību. (My husband declared their (Latvijas valdības, J.L.) Recognition on behalf of the British Govt. *de facto*). Ulmanis deklarāciju pārtulkojis, kas tautā izraisījis nevaldāmu prieku. Vienā no pievienotajām fotogrāfijām redzams Watsons un Ulmanis uz britu kuģa *Velox*, bet otrā – kopā uz karogota paaugstinājuma, no kuŗa, jādama, deklarācija nolasīta. Liels ļaužu pulks. Uzejai uz paaugstinājuma katrā pusē četras balti tērptas meitenes ar ziediem rokās.

Šo rindu autors nav lasījis mūsu vēstures grāmatās par šo notikumu. Kā zināms, tur uzsvērts, ka lords Balfūrs ar 1918.g. 11.nov. rakstu LPNP pārstāvim Londonā Z.Meierovicam paziņojis, ka angļu valdība atzīst Latvijas neatkarību *de facto* Rakstā norādīts, ka Latvijas jautājumu galīgi izlems miera konference. Te gribētu aizrādīt, ka šī Anglijas *de facto* atzīšana ir ar pagaidu raksturu, kā minēts Balfūra vēstulē – «*provisional recognition until such time as the peace conference lays the foundation*».

No iepriekš teiktā izriet, ka galīgā atzīšana var notikt vēlāk. Kā no Watsona kundzes vēstulēm un pievienotajām fotogrāfijām (skat. grām. *Kam drosme ir*) secināms, šī galīgā *de facto* atzīšana it kā notikusi 1919.g. 30.jūnijā (?!).

Katrina Granta-Vatsone noliek ziedus pie Brīvības pieminekļa Rīgā.

*Granta-Vatsona kundze,
Svētā Maikša un Svētā Džordža ordeņa kavaliera,
Viņa Majestātes diplomātiskā dienesta pārstāvja Herberta
A. Granta-Vatsona atraitne, vēlas pateikties Viņa Gaišībai Latvijas
Evangēliskaj luteriskās baznīcas arhibīskāpam un visai Latvijas tautai
par laipnību, kas tika viņai izrādīta, apmeklējot šo skaisto zemi. Viņu
ārkārtīgi aizkustināja mīlestība pret Prezidentu Kārli Ulmani,
atceroties un godinot viņu piemīpas dievkalpojumā Doma katedrālē.
Viņa vēlētos citēt vārdus, ko Prezidents teicis 1940. gada augustā, uz
visiem laikiem atstājot pili un savu dārgo Latviju:
"Lai Dievs stāv jums klāt. Nāks labāki laiki."
Ticiet viņam, paši sev un savai Tēvzemei.*

*Mrs Grant-Watson
widow of Herbert A. Grant-Watson C.M.G.H.M.
Diplomatic Service would like to thank His Grace,
The Archbishop of the Lutheran Churches and All the people of
Latvia for their Kindness to her during her visit
to their beautiful country.
She was completely overwhelmed by the love of their late President
Kārlis Ulmanis when remembering
and honouring him at the Memorial Service in the Cathedral.
She would like to quote the words he spoke when leaving
the Castle and his beloved Latvia, for ever, in August 1940:
"The Lord be with you. Better times will come."
Have faith in him, in yourselves
and in your Country.*

A.Švābe Stokholmā izdotajā *Latvju enciklopēdijā* (I, 102. lapp.) norāda, ka Versaļas miera līguma 433.pants nosaka: vācu armija nedrīkst iejaukties Igaunijas, Latvijas un Lietuvas pagaidu valdību rīkojumos valsts aizsardzības lietās. Viņš secina: «Tā bija kolektīva *de facto* atzīšanas formula Baltijas valstīm.» Var būt, ka Vatsons 1919.g. 30.jūnija deklarācijā ir nolācis Versaļas miera līguma 433.paragrafu. (Protams, tas ir minējums.)

Izņemot Plensneru, mūsu vēsturnieki pievērsuši maz vērības Vatsonam. Viņu bij. Amerikas misijas loceklis Roberts Heils (Haile) 1919.g. 22.aprīlī raksturo šādi: «Grants Watsons ir caur un cauri pati Ārlietu ministrija. Es domāju, ka viņš ir ieguvis izglītību Oksfordā, astoņus vai desmit gadus vecāks par mani, izglītots, kultūrāls, tradīcijās ieaudzināts; droši vien nevainojami godīgs, iespējams – ar plašu konstruktīvu redzes loku». (Plensners, 387.lapp.).

Prof. Elsie Thomas, Ulmaņa kolekcijas vadītāja Nebraskas universitātes bibliotēkā, ir identificējusi divas Watsona publicētas grāmatas (vēstule 20.11. 1989.):

1. Grant Watson, Herbert Adolphus, *An account of a mission to the Baltic States in the year 1919*. Waverly Press, 1957.

2. Grant Watson, Herbert Adolphus, *The Latvian Republic: the struggle for freedom*. B. Allen and Unwin, 1965.

Herberts Grants Watsons ir mīlējis latviešu tautu un atbalstījis valsts neatkarības centienus nevien brīvības cīņu laikā, bet pat līdz savai nāvei. Par to viņam pienākas latviešu tautas atzinība un pateicība.

Viņa dzīvesbiedre par sevi raksta: «Es esmu vienmēr aizkustināta, kad domāju par Baltijas valstīm, sevišķi par Latviju.»

Gribu nobeigt šīs rindas ar to, ko par Watsona kundzi iepriekš minētajā *Atmodas* numurā rakstījis O.Eglītis:

«Saviļņojums un reizē mulsa pārņem, redzot tādu cilvēku rūpes par mūsu prezidenta piemiņu, kuŗus ar Latviju saista nevis asiņu vai valstiskās piederības, bet vienīgi cilvēciskās draudzības un solidaritātes saites.»

VECĀKĀS PAAUDZES IZCILIE GARĪDZNIKI

Žurnāls *Ceļa biedri*, 1991. g. Nr. 7, 9, 10

1991. gada Baznīcas gada grāmatā izlasītu Dr. Jēka Sanderu stāstu noceļuma. Tas man atgādināja arī viņu un vērojumus par citiem vecākās paaudzes garīdzniekiem. Īsumā gribētu pieminēt par prof. Dr. Kārli Kundziņu, Dr. Jāni Sanderu un prof. Dr. Teodoru Ģimbergu.

Ar vēlisku arhibīskapa K. Kundziņa maģistra no Latvijas neatkarības gadiem. Abi ar Kundziņu esam smiltenieši. Mani iesvētīja viņa tēvs, Smiltene. Viņš ir pazīstams tautas ārsts un komponists. Viņš ir bijis daļu prof. Kārlis Kundziņš, kurš strādāju Saeimdrūzā lietu un 1923. līdz 1940. gadam bija priekšnieks. Pēc tam viņš darīja darbu bērnu piedalīšanās sabiedrībā un kultūras dzīvē. Dailes teātris izradīja arī mūsdienu, kas bija piemērotas ga-venokam bērniem. Neatceros, vai direktoram R. Ozolam vai E. Smiģim bija radusies doma pie Dailes teātra noorganizēt arī bērnu teātri, kurā pēc iespējas piedalītos kā aktieri paši bērni. Pirms izvēlēšanās par šīs problēmas risinātāju līdzu prof. K. Kundziņam uzskatīja. Pēc garākām pārdomām nolēma pieņemt, ka ierosinājums gan šķiet labs un aizrautīgs, tomēr profesoram likās, ka aktīva piedalīšanās izradē jaunieši aktīvajam vīro-

DAŽĀDI RAKSTI UN RECENZIJAS

DAŽĀDI RAKSTI
UN
RECENZIJAS

VECĀKĀS PAAUDZES IZCILIE GARĪDZNIEKI

Žurnāls *Ceļa biedrs*, 1991.g. Nr.7.,9.,10.

1991. gada Baznīcas gada grāmatā izlasīju Dr. Jāņa Sandera atmiņu nobeigumu. Tas man atsaucā atmiņā sarunas ar viņu un vērojumus par citiem vecākās paaudzes garīdzniekiem. Īsumā gribētu pakavēties pie atmiņām par prof. Dr. Kārli Kundziņu, Dr. Jāni Sanderu un prof. Dr. Teodoru Grīnbergu.

Ar vēlāko archibīskapu K.Kundziņu man atmiņas no Latvijas neatkarības gadiem. Abi ar Kundziņu esam smiltenieši. Mani iesvētīja viņa tēvs, Smiltenes mācītājs, prāvests Kārlis Kundziņš *sen.*, pazīstams tautas atmodas darbinieks, Kronvalda laika biedrs. Ar viņa dēlu prof. Kārli Kundziņu iepazinos 30-to gadu otrā pusē, kad strādāju Sabiedrisko lietu ministrijā. Strādādams universitātē, viņš no 1923. līdz 1940. gadam bija arī Bērnu palīdzības savienības priekšnieks. Pēc amata man dažreiz bija jāizšķir jautājumi, kas saistās ar bērnu piedalīšanos sabiedriskā un kultūras dzīvē. Dailes teātris izrādīja arī lugas, kas bija piemērotas galvenokārt bērniem. Neatceros, vai direktoram R.Ozolam vai E.Smiļģim bija radusies doma pie Dailes teātra noorganizēt arī bērnu teātri, kurā pēc iespējas piedalītos kā aktieŗi paši bērni. Pirms izšķiršanās par šīs problēmas tālāk virzīšanu lūdzu prof. K.Kundziņa uzskatus. Pēc gaŗākām pārrunām nācām pie atziņas, ka ierosinājums gan šķiet labs un atbalstāms, tomēr profesoram likās, ka aktīva piedalīšanās izrādē jauniem aktieŗiem varot

būt garīgās attīstības ziņā kaitīga. Dailes teātris jau varot rīkot bērnu izrādes kā līdz šim, kas iepriecina mazos skatītājus, bet radīt bērnu-aktiešu kadru nebūtu vēlams. Pie tā arī palikām.

Nesen trimdā bija populāra Raiņa izteiktā doma – «Pastāvēs, kas pārvērtīsies.» Man Latvijas neatkarības pēdējos gados radās doma, vai zināmas pārmaiņas nebūtu vēlamas arī baznīcas dzīvē. Tam ierosinājums radās, lasot vienu otru Dr. Jāņa Sandera darbu un vērojot viņa uzskatus. Sanders centās ieviest paša sacerētās draudzes dziesmas dainu pantmērā (*Jaunas garīgas dziesmas*, 1936.g.). Kādā sarunā ar prof. Kundziņu ieminējos, vai nebūtu iespējams kaut cik latviskot dievkalpojuma norisi. Atsaucos uz J.Sandera uzskatiem. Kundziņš šo domu kategoriski noraidīja. Mēģināšu pēc atmiņas aptuveni atreferēt viņa argumentus. Progress un līdz ar to pārmaiņas kā materiālā, tā garīgā dzīvē nepieciešams. Tomēr esot vērtības, kas laika gaitā mainoties maz vai esot konstantas. Mīlestība un naids un līdzīgas izjūtas esot šodien tādas pašas kā pirms gadu simtiem un tūkstošiem. Arī reliģijas pamatiem esot jābūt konstantiem. Ja draudze dziedot «Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils», tad kristīgs cilvēks gribot raudzīties uz Dievu kā uz klinti, kas nemainās un ir drošs patvērums nelaimē un bēdās. Ja nu katra tauta sāksot šo klinti krāsot savās krāsās, tā varot pārvērsties no patvēruma devējas par dekoratīvu objektu. Tātad, ir vērtības, uz kušām ne vienmēr var attiecināt Raiņa vārdus.

Vācijā, trimdā, Kundziņš bija pirmais Latviešu Centrālās Komitejas priekšsēdis. Komitejas locekļi dažkārt bija sašķēlušies divās pretēju uzskatu grupās. Te spilgti izpaudās viņa samierinātāja loma. To jo sevišķi novēroja šo rindiņu autors, kušš kādu laiku skaitījās arī kā vienas «frakcijas līderis», kur starp citiem bija Kārlis Kundziņš, Arvēds Švābe, Kārlis Lobe, Stērste Pēteris, Aleksandrs Plensners u.c., galvenokārt neatkarības gadu pazīstami darbinieki. Kādā sēdē, kad lēsu, vai sanāks balsis iesniegtā projekta pieņemšanai, ievēroju, ka Kundziņš «pazudis». Kā vēlāk izrādījās, viņam bija paredzēts dievkalpojums, un viņš atstāja sēdi pirms tās beigām.

Man vienmēr ir bijusi liela cieņa pret prāvestu K.Kundziņu *sen.* un viņa dēlu, vēlāko profesoru un archibīskapu nevien viņu izci-

lo stāvokļu dēļ un gadu starpības dēļ, bet kā smiltenietim, kas sajuta cieņu un pateicību par Kundziņa dzimtas izcilo darbu sabiedriskā kultūras dzīvē nevien Smiltenes, bet visas Latvijas apjomā. Vēlākais arhitektūras profesors Dr. Pauls Kundziņš Latvijas sākuma gados bija manas bijušās skolas – Smiltenes valsts vidusskolas direktors. *LCK* sēdēs vai, pareizāk sakot, pirms tām izdevās novērot K.Kundziņu sarunās, kurās ne vienmēr iztīrāja nopietnus tematus. Kādreiz, sēžot pie viena galda ar Kundziņu un prof. A.Švābi, pēdējais, iztīrējot *LCK* sēdes un notikumus *DP* nometnēs, nevairījās no humora, kas ne vienmēr iederētos augsta garīdznieka klātienē. Kundziņš nezaudēja cieņu, dzīvi piedalījās sarunās, kas liecināja, ka arī viņam humors nav svešs. Interesanti atzīmēt, ka Kundziņš pats raksta, viņš «savā teoloģijā dažā labā ziņā bija atstājis iemītās tekas un meklējis jaunus ceļus» (*Laiki un likteņi*, 11.lapp.). Tas jo sevišķi izpaudies viņa skolotāja darbā Valmieras skolotāju seminārā. Viņa audzēkņu vidū bijuši arī vairāki vēlāk pazīstami komunistu varas vīri un ideologi. Starp tiem viņš min Vili Knoriņu, Jāni Janeli un Jēkabu Alksni. Knoriņš vēlāk kļuva Baltkrievijas izglītības komisārs un politbiroja uzdevumā sastādīja *Boļševiku partijas vēstures īso kursu*. Janelis 1919. gadā rediģēja *Cīņu*. Jēkabs Alksnis izvirzījās par Padomju gaisa flotes komandieri un mira «valsts nāvē» 1930-jos gados. Kundziņš uzsveš, kamēr Alksnis mācījies Valmieras seminārā, neviens no mācības spēkiem nav manījis viņa simpātijas komūnismam. Kā zināms, šodien Jēkaba Alksņa mazdēls pulkv. Viktors Alksnis ir pazīstams kā viens no tiem, kuŗi grib atjaunot komunistu partijas varu Padomju Savienībā un vēršas pret Latvijas neatkarību.

Ar Dr. J.Sanderu iepazīnos trimdā Vācijā, Eslingenā, kur 1950.gadā biju arī Eslingenas latv. ģimnazijas un pamatskolas pārzinis. Kā jau minēju, mani viņš vienmēr interesējis. Viņa teoloģiskā ievirze un baznīcas politika ne vienmēr saskanēja ar valdošiem uzskatiem. Te sevišķi gribētu pieminēt grāmatu *Mūsu kulta reformas* (1924.).

Sanderu Eslingenā varēja redzēt, tipinot lēnām pa ielu. Gadu dēļ viņš vairs kā mācītājs aktīvi baznīcas dzīvē nepiedalījās, tomēr apmeklēja vienu otru sarīkojumu. Atceros viņa runu archibīskapa

Grīnberga 80 g. dzimšanas dienā 1950. gadā. Sanders plaši apcerēja vārda Teodors izcelšanos un nozīmi, norādot, ka šis vārds raksturo archibīskapa dzīvi un darbu.

Šo rindu autoram bija izdevība vairākkārt runāt sarīkojumos. Kādā sanāksmē, kuŗā apcerēju starptautiski politiskos apstākļus, klausītāju vidū ieraudzīju divus pretējus raksturus – Voldemāru Bastjāni un Jāni Sanderu. Pēc runas bija arī jautājumi. Neatceros vairs šo jautājumu saturu, bet tos prasīja kā Bastjānis, tā Sanders. Gan atceros sarunas ar Sanderu vēlāk. Sanders pie manis darba telpā ieradās pāris reīžu. Bez tīri politiskām sarunām, kur viņš dažkārt uzmanību pievērsa maniem uzskatiem, gribēju dzirdēt viņa, izcila teologa, uzskatus par dzīvības un nāves tematu. Viņš skaidroja ar piemēriem, lai arī es, reliģisko uzskatu nepārzinātājs, varētu saprast. Visa pasaule esot kā liels ezers (varbūt viņš teica – jūra). Saulainā dienā ezerā ūdens sakarst, pa nakti atdziest, un no rīta rodoties uz ceļmallapām rasas pilieni. Līdzīgā kārtā arī cilvēks cēlies, atdalīdamies no visuma. Vēlāk, saulei atspīdot, rasa izgarojot un miglas vai garaiņu veidā atgriežoties ezerā. Līdzīgā veidā arī cilvēks pēc nāves atgriežoties tur, no kurienes viņš nācis. Es, protams, jautāju, kas tad ir tas «ezers», kas to radījis etc. Sanders centās plaši skaidrot. Esmu daudz no visa tā aizmirsis, pie tam nejūtos spējīgs kaut ap tuveni atstāstīt Sanderu reliģiski filozofiskos uzskatus.

Profesors Kundziņš savās atmiņās (*Laiki un likteņi*) apcerē arī dažu mācītāju darbu, kuŗu personīgā dzīve atšķīras no tās, ko sagaida draudze no īsta mācītāja. Manuprāt, viena no īsta mācītāja rakstura īpašībām ir palīdzība vājākam, trūcīgam, nelaimīgam. Šinī nozīmē kā spilgts piemērs izceļas archibīskaps prof. Dr. Teodors Grīnbergs.

Pirmie iespaidi par viņu man radās 1930.-jos gados, kad strādāju par skolotāju Gulbenes komercskolā. Draudzes mācītājs bija E., ko draudze bija iecienījusi sevišķi kā izcilu runātāju. Noklausoties kādu viņa svētrunu valsts svētkos, no sirds nopriecājos par saturu, loģisko domu gaitu un izjustu runas veidu. Taču viņam bija viena nelaime: nevarēja atturēties no alkoholisku dzērienu lietošanas. Kundziņš savās atmiņās par E. raksta, ka tas «tik lielā mērā nācis alko-

hola varā, ka, pat amatdarbus pildot, bieži vairs nav bijis skaidrā prātā». Pēc kāda gadījuma, kur E. bija ieradies baznīcā iereibis, draudzē sākās «par» un «pret» diskusijas par E. noderīgumu mācītāja darbam. Jautājumu pārrunāja arī Baznīcas virsvalde. Rezultātā bija nolemts dot iespēju E. laboties ar noteikumu, ka viņam, lai atradinātos no alkohola, kāds laiks jāpavada Ventspils mācītāja T. Grīnberga uzraudzībā. Kā zināms, Grīnbergs bija no 1902. līdz 1932.g. mācītājs un ģimnazijas direktors Ventspilī, pirmās Saeimas loceklis un Teoloģijas institūta direktors. Viņš 1929.g. ievēlēts par LU Dr. theol. h.c., 1931.g. – Latvijas bīskapa v.i. un LU profesors, kopš 1932.g. – ev. lut. archibīskaps. E. arī kādu laiku pavadīja Ventspilī. Gulbenieši runāja, ka Grīnbergs esot tik izpalīdzīgs un bezviltus cilvēks, ka E. neesot nekādu grūtību iegādāties pa «spirdzinošam malkam». Tā arī izrādījās, jo Ventspilī pavadītais laiks nebija E. raksturu mainījis. 1941.g. tiku iecelts par Tukuma ģimnazijas un bij. Z.Meierovica komercskolas direktoru. Kādā sarunā šo skolu inspektora kundze teica, ka dzirdējusi par mani baumas jau pirms manas ierašanās Tukumā, ka es tāpat kā bijušais Ventspils ģimnazijas direktors T.Grīnbergs skolēniem citu atzīmi nespējot ielikt kā 5 (toreiz augstāko atzīmi). Ar to viņa, jādodomā, gribēja uzsvērt dažas kopējas rakstura īpašības. Ja par Grīnbergu tas bija taisnība (to dzirdēju arī vēlāk), tad par mani gan ne.

Par archibīskapa Grīnberga izpalīdzību, gan plašākā politiskā nozīmē, raksta pazīstamais žurnālists Franks Gordons (sk. Frank Gordon, *Latvians and Jews between Germany and Russia*, 37. lapp.). Grīnbergs panācis atsvabināšanu no getto tiem židiem, kuri bijuši pieņēmuši kristīgo ticību, tāpat iespēju dzīvot brīvībā jaukto laulību ģimenēs. Par Grīnberga darbu trimdā ir ziņas Švābes izdotajā enciklopēdijā (I, 722.-723.lapp.) Tur iepriekš minētais tomēr nav apcerēts. Blakus darbam bēgļu, jo sevišķi leģionāru labā, viņš, dzīvojot Eslingenā, piedalījās arī luterāņu pasaules koncilā. Atceros viņa pūles sagādāt papīru bērnu žurnāla *Bitītes* izdošanas turpināšanai. Šķiet, ka viņam nebija tādas praktiskas dzīves izpratnes kā Andrievam Niedram. Atceros raksturīgu gadījumu – pēc kāda sarīkojuma Eslingenas kolonijas kafejnīcā «Lido» (tās telpas bija izgreznotas ar prof. A. Annusa sienu un griestu gleznojumiem). Par garderobi, par

kuŗu cik atceros, rūpējās vācieŗi, bija jāmaksā 10 feniŗi. Pēc sarīkojuma archibīskaps stāvēja nelaimīgs pie barjeras un, pret mani pagriezies, teica: «Lūdzu palieniet, man nav naudas.» Es jokodams atbildēju: «Tikai ar noteikumu, ka jūs to neatdosit, jo varēŗu lepoties, ka archibīskaps palicis man parādā.» Šis gadījums raksturīgs Grīnbergam. Par viņa praktiskām lietām rūpējās viņa saimniece un sekretārs.

Gribētu nobeigt šis rindas, pēc atmiņas citējot archibīskapa Grīnberga vārdus: «**Draugi grib mūs asimilēt, ienaidnieki grib mūs iznīcināt, bet mēs gribam palikt latvieŗi.**»

Šie vārdi pauŗ archibīskapa uzskatus trimdā. Tie nav zaudējuŗi savu nozīmi arī ŗodien.

KĀ TAS BIJA ĪSTENĪBĀ

Latvija Amerikā, 1988.g. 4.jūnijā, *Laiks*, 1988.g. 3.augustā

Pēdējā laikā brīvās pasaules laikrakstos no jauna parādījušies raksti, kas uzsver, ka «Latvijā pēc 1934.g. 15.maija ir bijusi *iepriekšēja* (J.L.) cenzūra» (*Brīvā Latvija*, 1988.g. 4.janv.). Pat okupētajā Latvijā mašīnrakstā (20-30 eks.) izdots *Auseklis* raksta, ka tas ir «pirmais necenzētais izdevums Latvijā kopš 1934.g. 15.maija». Tomēr, lai izceltu sasniegumus Latvijas neatkarības gados, izdevēji atsaucas ne uz partiju laikiem, bet uz laiku pēc 1934.g. 15.maija. Ar nožēlu jākonstatē, ka Latvijā arī disidentu vidū ir radušies vīri, kas sāk nodarboties «ar destruktīvu iekšēju cīņu par sirds uztaisīšanu Maskavas pakalpiņiem». (Ar pēdiņām apzīmētais teikums pārņemts no kāda Br.Kalniņa raksta *Brīvības* 10.nr., 1981.)

Pēc *Ausekļa* ievada lasītājam rodas iespaids, ka cenzūra pēc 1934.g. 15.maija aptvērusi visus «masu informācijas līdzekļus» un ka tā pastāvējusi visu autoritārās valdības laiku. Tas ir nevien aplami, bet ar to minētā ievada sastādītāji aizskar to latviešu disidentu uzskatus, kuŗi domā citādi. Un tādu, šķiet, ir daudz. To norāda tas, ka Gunāra Astras bērēs pēc *Dievs, svētī Latviju* nodziedāšanas (divas reizes) visi bēriniēki, kuŗu skaitu vērtē 5000 līdz 7000, nodziedājuši arī *Svēts mantojums šī zeme mūsu tautai*. G.Rode raksta (*Laiks*, 1988.g. 7. maijs): «Ar šīs dziesmas vārdiem latviešu tauta atdeva savu varoni Latvijas zemei.» Trimdā mēs zinām, un, jādomā, to zināja arī bēriniēki, ka šīs dziesmas vārdus sacerējis Sabiedrisko lietu ministrijas ideoloģisko rakstu redaktors Leonīds Breikšs un to komponējis Jānis Norvilis, kas komponējis arī *Kam drosme ir*.

Runājot par cenzūru, jāatzīst, ka sava veida cenzūra ir pastāvējusi Latvijā kā autoritārās valdības, tā partiju laikā. Pēc Latvijas nodibināšanas palika spēkā t.s. Kerenska laika 1917.g. 12.jūnija noteikumi par presi, ko papildināja 1924.g. 12.februārī Saeimas izdots preses likums, kas ar grozījumiem bija spēkā līdz 1938.g. 14.februārim (skat *Latvju enciklopēdija III*, red. A.Švābe, 2002.lapp.). Iekšlietu ministrijas Preses nodaļa sekoja presei un, ja saskatīja ko pretlikumīgu, prokurātūrā ierosināja redaktora saukšanu pie atbildības tiesā. Preses nodaļa pārbaudīja publikācijas, lai pārliecinātos, vai to saturs nav pretvalstisks vai pornografisks. Tāpat pastā bija ierēdņi, kuŗi līdzīgā kārtā pārbaudīja grāmatas. Tos laikus atceroties, izdevējs H.Rudzītis raksta: «Lai nu kāds saka, ka partiju laikos cenzūras nebija.» (*Manas dzīves dēkas* 50.lapp.)

Piezīmēsim, ka pat varenākajā demokrātijā, *ASV*, dažas Henrija Millera grāmatas bija aizliegtas līdz 1961.gadam. Līdzīgu likteni piedzīvoja D.H.Lorensa (D.H.Lawrence) darbi.

Runājot par autoritārās valdības laiku, jāatzīst, ka arī tad pastāvēja **sava veida** cenzūra. Domas tomēr dalās, apcerot, kāda veida cenzūra bijusi un cik ilgi tā pastāvējusi. Ādolfs Šilde (*Latvijas vēsture* 1914-1940. 648.lapp.) konstatē: «Prese ar 1934.g.16.maiju bija pakļauta iepriekšējai cenzūrai, ko 1935.g. 17.novembrī atcēla.» Tātad tā it kā pastāvējusi 18 mēnešus. Arī šo rindu autors kādā publikācijā nekritiski atkārtojis Šildes vēstures grāmatā izteiktos uzskatus.

Jānis Grīns raksta: «Autoritārais režīms ievēda uz 6 mēnešiem iepriekšēju cenzūru, no kuŗas uzticamākos gan drīz atsvabināja. Sabiedrisko lietu ministrijas Preses nodaļa vispār rīkojās pēc saviem ieskatiem, atsaucoties uz kuŗa stāvokli.» (A.Švābes *Latvju enciklopēdija III*, 2003, 2877.lapp.)

Prof. Dr. J.Ozols apgalvo, ka «iepriekšēja cenzūra ir oficiāli bijusi, un tā pastāvējusi spēkā līdz 1938.g. 14.februārī izdotam jaunam preses likumam» (*Brīvā Latvija*, 1988.g. 4.janvārī). Tas nozīmē – «iepriekšēja cenzūra oficiāli bijusi vairāk nekā 37 mēnešus».

Tātad, iepazīstoties kaut ar trīs kultūras darbinieku apgalvojumiem, lasītājs paliek neziņā, vai cenzūra bijusi 6, 18 vai 37 mēnešus. Te kaut kas nesaskan, jo visiem trim jau nevar būt taisnība.

Atbildi var atrast, ja mēģināsim noskaidrot, kā, rakstot par cenzūru, saprotami vārdi «pakļauta, ieveda, bijusi».

To izprot arī J.Ozols, rakstot: «Protams, vai tā (cenzūra, J.L.) ir konsekventi visu laiku īstenota (J.L.), par to man ziņu nav». Kā minēts, arī J.Grīns raksta: «Preses nodaļa vispār rīkojās pēc saviem ieskatiem.»

Paraudzīsimies, ko par cenzūru saka tas, kuŗam bija tiesības to īstenot. Un tas ir bijušais iekšlietu ministra biedrs un no 1937.g. 1.aprīļa Sabiedrisko lietu ministrs Alfrēds Bērziņš.

Ļausim runāt A.Bērziņam: «Ar presi valdība vēlējās panākt sadarbību uz labas gribas un abpusējas saprašanās bāzes. Vadoties no šīs vēlēšanās, aicināju 20.maijā (1934.g., J.L.) Romas viesnīcā uz pusdienām lielāko galvaspilsētas dienas laikrakstu vadītājus, lai dzirdētu preses darbinieku uzskatus un informētu viņus par valdības nodomiem. No *Jaunākām Ziņām* ieradās Antons Benjamiņš, *Brīvās Zemes* – Jūlijs Druva, *Latvja* – Arvēds Bergs un Arvēds Avots, *Pēdējā Brīža*, ja atmiņa nevil, – redaktors Olģerts Liepiņš, no *Sevodņas* – Brāmss, *Rigasche Rundschau* – Grosbergs.

Pēc vairāku stundu pārrunām izšķīrāmies, ka, ievērojot abpusēji apliecināto uzticību, nekāda laikrakstu cenzūra nav vajadzīga.» (*Labie gadi*, 187.lapp.)

Vienošanās īstenota, izņernot vienu gadījumu ar laikrakstu *Latvi*, kuŗa vadība «apzinīgi centās izprovocēt valdību uz kādiem drastiskiem soļiem». Tā rezultātā «*Latvim* nodibināja iepriekšēju cenzūru» (188.lapp.). Kad *Latvis* mēģināja «atspēlēties», tas slēgts 1934.g. 5.oktobrī.

Iepriekš minēto A.Bērziņš ir atkārtoti apliecinājis gan Latvijā gan trimdā. To apliecina arī redaktors, rakstnieks un literātūras kritiķis Jānis Andrupis, kas 1934.g. jūlijā uzņēmas tehniskā redaktora amatu žurnālā *Dzimtene un Pascaule*. Viņš raksta, ka «Pīpiņa un Upmaņa spiestuve, kur žurnālu iespieda, laida klajā arī citus periodiskus

izdevumus. Nekādi cenzūras noteikumi nepastāvēja» (*Brīvā Latvija* Nr.63., 1988.g. 18.janv.).

Trimdā, brīvajā pasaulē, dzīvoja vairāki pazīstami neatkarīgās Latvijas laika laikrakstu redaktori, tomēr, A.Bērziņam vēl dzīvam esot, neviens nav centies iepriekš teikto apstrīdēt, nevienā laikrakstā polemika nav parādījusies. Viens otrs gan ir centies ko aplinkus ieminēties, bet tā, ka teikto var «brīvi tulkot». Tas jāattiecina arī uz iepriekš minētajiem vārdiem – ieveda, bijusi, pakļauta un līdzīgi.

Bet, ja A.Bērziņš ir attēlojis preses cenzūru vispārējos vilcienos, tad jāpiebilst, ka īstenībā bija arī atkāpšanās no viņa nospraustajām vadlīnijām. Te tomēr ir darīšana ar atsevišķiem epizodiem vai neparedzētu pārmaiņu radītu rīcību.

Neviens nevar noliegt birokratu svaru un nozīmi valsts pārvaldes aparātā. Tā tas bija arī Latvijā, neatkarības gados. Bija gadījumi, kur Preses nodaļas darbinieki «parādīja varu», neizprasot ministra atļauju. Kā piemēru var minēt gadījumu, par ko raksta *Jaunāko Ziņu* bij. redaktors Jānis Kārklīšs (*Latvijas preses karālis*, 213. lapp.) par iepriekš cenzēto filmas *Zvejnieka dēls* recenziju: kāds to pataisījis «baltu un skaistu kā debesu eņģelīti». Domāju, ka kāds no *SLM* bija vainīgs (varbūt rež. V.Lapenieks), tomēr aplami no šī viena gadījuma, kā to dara red. J.Kārklīšs, sacīt: «Ardievu, kritikas brīvība». (Šķiet, šo gadījumu tagad izmantojis kāds Antona Benjamiņa radnieks, rakstot, ka cenzūra bijusi.)

Bija kāds nopietnāks cenzūras gadījums, ko radīja starptautiskās politikas apsvērumi. Pēc Vācijas iebrukuma Polijā 1939.gadā pat oficiālo vācu un poļu ģenerālštābu ziņojumu publicēšanu Vācijas sūtniecība dažkārt uzskatīja par naidīgu aktu, protestējot Ārlietu ministrijā. Līdzīgi izturējās Padomju Savienība, sākoties kaņam ar Somiju. Šī iemesla dēļ *SLM* izskatīja Rīgas laikrakstu, galvenokārt *Jaunāko Ziņu*, ārzemju ziņas pirms to iespiešanas. To Bērziņam bija lūdzis Munters. Tā kā valdība uzskatīja neitralitātes ieturēšanu šinī laikā par tik svarīgu, tad šo cenzūru Bērziņš uzdeva ne Preses nodaļai, bet savam sekretāram Ceimeram. Tas, izlasījis iesūtītos rakstus, atzīmēja «jūtīgākās vietas» un lūdza ministra lēmumu vai noraidījumu (J.Labsvīrs, *Atmiņas un pārdomas*, 142.-144.lapp.). Tā īstenībā

«iepriekšējo cenzūru» izdarīja pats ministrs. Tā kā dažos gadījumos arī Bērziņam bija grūti izšķirties, viņš zvanīja Munteram uz ārlietu ministriju. Biju vairākkārt ministra kabinetā, kad Ceimers ienesa ārpolitisko rakstu sloksnes, kur ar zīmuli bija pielicis jautājuma zīmes pie dažiem teikumiem vai paragrafiem. Parasti gan ministrs tik «iemeta acis» un noteica, ka iebildumu nav. Ja zvanīja Munteram, atbilde kavējās.

Atceros gadījumu, kad *Jaunāko Ziņu* redaktors Jānis Benjamiņš zvanīja man un uztraukts žēlojās: laikrakstam jāiznākot, bet ārzemju ziņu nesot. Viņš nevarot sazvanīt ne ministru ne sekretāru. Domāju, ka tas bija gadījums, kad ministrs diskutēja ar Munteru un Ceimers blakus gaidīja atbildi. To pateicu arī Benjamiņam, piebilstot, ka viņš taču zina – es šo lietu nekārtoju.

No viņu rakstiem secinot, šķiet, ne Šilde, ne Grīns, ne Ozols nav domājuši par šo speciālo gadījumu, kad viņi raksta par iepriekšējo cenzūru.

Kā redzams no šīm rindām, iepriekšējā cenzūra pastāvēja tikai atsevišķos gadījumos. Prese tomēr izvairījās «izaicināt» valdību un, manuprāt, pašcenzūras ziņā gāja par tālu.

Lieki piebilst, ka nav preses izdevuma bez sava veida cenzūras. To var izdarīt redaktors, izdevējs, kāda politiska, saimnieciska vai citādi ietekmīga grupa. To var izdarīt arī raksta autors, patu-rēdams prātā laikraksta idejisko virzienu.

Lai ilustrētu, cik dažādi var būt uzskati, pieminēšu divus.

Disidents R. Bitenieks vaicā: «Vai trimdas presei vajadzētu būt tik demokratiskai?» (*Brīvā Latvija*, 1988. g. 29. febr.)

Bet *Jaunās Gaitas* vēstures redaktors, savukārt, jautā: «Kur brīvāka prese – Bruklinā vai Rīgā?» un atbild: «Pat konservatīvie nosvežas uz Rīgas pusi.» (*Jaunā Gaita*, Nr. 165., 44. lapp.)

DRAUDZĪGO AICINĀJUMU ATCEROTIES

Austrālijas Latvietis, 1994.g. 13.maijā

Kopš Latvijas dibināšanas ir atskanējuši vairāki valdības un valstsvīru aicinājumi celt un veidot jauno valsti. Lie-lākā daļa tomēr šodien aizmirsti. Vienu tomēr atceramies un tam brī-vajā pasaulē sekojam vēl pēc 75-tās Latvijas neatkarības dzimšanas dienas, un tas ir *Draudzīgais aicinājums*. Šinīs rindās gribu apcerēt Draudzīgā aicinājuma vēsturisko nozīmi, kā to izprata agrāk un iz-prot tagad.

1935.g. 28.janvārī, kādā sniega pilnā dienā, prezidents Ulma-nis aicināja visu latviešu tautu katru gadu šinī dienā atcerēties savu

dzimtenes skolu, dāvinot tai grāmatas, gleznas, mācību līdzekļus un citu, kas vajadzīgs skolas darbā. Līdzīgi aicināja atcerēties pagasta namus, biedrības, bibliotēkas un baznīcas, norādot, ka baznīcu sienas dažkārt ir aukstas un kailas un vecie zvani grūti spēj sirdis sasildīt un dievlūdžējus kopā aicināt. Tātad prezidents aicināja visu tautu brīvprātīgi atbalstīt garīgo kultūru, tās veidošanu un augšanu.

Atsaucība bija liela. Ceturtajā Draudzīgā aicinājuma gada dienā bija saziēdotas 1.677.167 grāmatas, 4.300 gleznu, 966.881 lats naudā un liels skaits dažādu mūzikas instrumentu, mākslas priekšmetu un mācības līdzekļu. E.Virza savā dzejnieka fantazijā rakstīja par grāmatu puteni visai latviešu zemei.

Kopš Draudzīgā aicinājuma atskanēšanas skolas izlaiduma aktā katram absolventam pasniedza grāmatu. Protams, tā jau nav liela balva, un grāmatu katrs var nopirkt pats, bet no skolas saņemtai ir cita nozīme. Līdzīgi katrs kaņavīrs, beidzot obligātās dienesta gaitas, saņēma grāmatu par labu tā paveikšanu. Tas veicināja labu grāmatu izplatīšanos sabiedrībā. Tās parasti bija ar gaumīgu iesējumu, bet katrā ziņā bija izcilu latviešu rakstnieku darbi. Radās tradīcija – labu, skaistu grāmatu pasniegt kā dāvanu dažādās jubilejās un godībās. Šai tradīcijai brīvās pasaules latvieši seko vēl šodien. Izsmalcinājās lasītāju gaume. Kad parādījās pirmais žurnāla *Senatne un māksla* numurs pie mums vēl neredzētā greznā izdevumā, daudzi šaubījās, vai tāds žurnāls varēs pastāvēt. Bet pāra nedēļās visi eksemplāri bija izpirkti, un iespiedums bija jāatkārto. Žurnāla *Sējējs* viens numurs bija jāiespiež pat trīs reizes.

Latvijā pastāvēja liels skaits grāmatu apgādu un izdevēju. Sabiedrisko lietu ministrijā 1940.g. bija reģistrēti 479. No tiem 34,5% bija profesionāli apgādi, 24% – autoru pašapgādi, 41,5% – gadījuma izdevēji. Minēšu dažus no pirmās grupas, tos, kas lielu vērību pievērsa arī grāmatas mākslinieciskai apdarei.

Draudzīgā aicinājuma, t.i. 1935.gadā Miķelis Goppers nodibināja apgādu «Zelta ābele», kas izdeva 135 skaistas gaumīgas grāmatas, kuŗas varēja nodēvēt par luksa izdevumiem. Grāmatas rotāja ar litografijām un asējumiem, koka un metalla grebumiem. Tās iespieda uz izmeklētas kvalitātes papīra, vērību veltīja veido-

jumiem un salikumiem. Ar «Zelta ābeli» saistās vispusīgā izcilā mākslinieka Oskara Noriša grafiķa darbība. Viņa gatavotās litografijas izdoto klasiķu darbiem pieder pie smalkākajiem latviešu grafikas paraugiem. Tāpat jāizceļ apgādam piesaistītais Jānis Plēpis, kuŗa ilustrācijas Akurātera *Kalpa zēna vasarai*, Virzas *Straumēniem*, Alekša Kivi *Septiņiem brāļiem* un Aleksandra Grīna rakstiem uzskatāmas par labāko, kas latviešu kokgriezumā radīts.

Bez nule minētajiem citu dažādo apgādu izdotās grāmatas tāpat rotāja vesela rinda izcilu mākslinieku. Niklāvs Strunke ilustrācijās stilizēja figūras, izceļoties ar nacionāliem motīviem, īpaši pasaku publikācijās. Reti kāds varēja sacensties ar Sigismunda Vidberga izkopto spalvas tehniku. Viņam sekoja Kārlis Padegs, kuŗš vēlāk tomēr aizgāja pa vācu, ekspresionistu ceļiem. Jāmin, Ludolfs Liberts, Oļģerts Ābelīte, E.Geistauts, Eduards Dzenis, Veronika Janelsiņa, Evalds Dajevskis u.c. Par Draudzīgā aicinājuma bērniem grieķētos nodēvēt savus draugus, kuŗi vēl soļo pa šīs zemes ceļiem, Jāni Kalmīti un Margaritu Kovaļevsku. Kalmīte savos darbos vienmēr meklējis izteikti latviskas temas. Viņa rijas, manuprāt, izceļ mūsu vēstures drūmās klaušu laiku dienas. Tās uz mums raugās no daudzu latviešu mākslas mīlotāju dzīvokļu sienām.

Kovaļevska, līdzīgi Jaunsudrabiņam, ir gan gleznotāja, ilustrātore, gan rakstniece. Savos akvareļos viņa izceļ Latvijas lauku dabas bērnus, čigāniņus, kas bēga no pilsētu mūriem. Man šķiet, ka viņa ir «atradusi sevi», un populāritātes ziņā reti kāds laika biedrs var sacensties ar viņu. Viņas populāritāte arī šodien Latvijā ceļas augšā. Preses nama grāmatu apgāds nesen laidis klajā viņas romānus *Posta puķe* un *Gauru gaiļi*. Lietpratēji raksta, ka Zemgales puses ļaužu un dzīves attēlošanā Kovaļevska stāvēt blakus Brigaderei un Virzam (Vents Kainaizis). Kādā vēstulē (14.10.93.) viņa man raksta: «*Posta puķi* Latvijā pērkot, lasot, patīkot. Tikai brīnās par manu uzvārdu «Kovaļevska». Vai esot poliete? Nezina, nav arī redzējuši, ka es gleznoju, nav arī redzējuši manas pasaku grāmatas.» Viņai nav sveša atjaunotā Latvija, un viņa raksta: «Es esmu no vienas puses laimīga, no otras apmulsusi. Ko tu saki par to visu?»

Luksa izdevumu izdošanā ar «Zelta ābeli» sacentās Valsts papīru spiestuve. Tā attīstīja sevišķu rosiņu, kad tai par direktoru iecēla Ludolfu Libertu. Šinī laikā tā izveidojās par labāko mākslas grafikas iestādi Baltijas valstīs. Ārpus naudas zīmju un vērtspapīru iespiedumiem tā iespieda arī vērtīgus izdevumus, kā *Latvju rakstus*, *Senatne un māksla*, gleznu mapes, mākslinieku monografijas u.c.

«Grāmatu Draugs» paplašināja darbību, izdodot kā latviešu, tā cittautu autoru kopotus rakstus. Sāka izdot arī enciklopēdiju veida izdevumus – Teātra, Mūzikas, Mākslas, Rīgas un pasaules vēsturi, *Zemi un tautas* u.c. Apgāds, resp. tā dibinātājs Helmārs Rudzītis ir ierakstījis savu vārdu latviešu kultūras vēsturē. Viņš ir viens no aktīvākajiem Draudzīgā aicinājuma atbalstītājiem.

Pēc Anša Gulbja nāves viņa grāmatnīcas vadību pārņēma Arvīds Māļītis. Apgāds turpināja izdot Latv. konversācijas vārdnīcu un virkni jauno autoru darbu.

Jāņa Rozes grāmatnīca paplašināja savu darbību, izdodot galvenokārt latviešu autoru darbus. Jāņa Rozes grāmatnīca ir Rīgā atjaunojusi savu darbu.

Latvijā kopš 1929.gada bija pazīstamas t.s. grāmatu nedēļas. Tās rīkoja ik pa diviem gadiem Rīgā un provincē, piedaloties daudzām organizācijām. Šinīs nedēļās populārizēja labas grāmatas, parasti pazeminot to cenas. Pirmās grāmatu nedēļas rīkoja martā, bet pēc Draudzīgā aicinājuma – 28.janvārī. To darbība tika paplašināta ar koncertiem, priekšlasījumiem un līdzīga veida priekšnesumiem. Trešo grāmatu nedēļu rīkoja 1935.gadā, novembra sākumā. To atklāja 3.novembrī Nacionālās operas telpās, piedaloties prezidentam, valdības locekļiem, izglītības, kultūras un preses darbiniekiem. Prezidents teica zīmīgu runu.

Operas skatuvē izrādīja J.Akuratera *Dzejnieka parādība*. Inscenējumā bija redzami Vecā Stendera, Kr.Barona, Kronvaldu Ata, Ausekļa un Pumpura tēli. Katrs no tiem teica zīmīgus vārdus. Sviņības atstāja cildenu iespaidu un norisinājās Draudzīgā aicinājuma radītā ietekmē. Visa šī sarīkojuma galvenais organizētājs bija Jānis Rapa, būdams Latviešu grāmattirgotāju un izdevēju biedrības priekšsēdis.

Apcerot grāmatrūpniecību Latvijā, nevar neminēt Jāni Rāpu. Viņš 1912.g. kopā ar A.Valteru u.c. nodibināja komanditsabiedrību A.Valters, J.Rāpa un biedri, ko 1920.g. pārvērtā par akciju sabiedrību. Šis uzņēmums izvērtās par lielāko uzņēmumu grāmatrūpniecībā ar plašu apgādu, tā vairuma tirdzniecība aptvēra ap 50% no visas latviešu grāmatu produkcijas. Līdz 1939.gadam uzņēmums bija izdevis 3141 grāmatu jeb 9,6 miljonus eksemplāru. Jāizceļ redaktori Jānis Grīns un Jānis Kadilis. Apgāda izdotais žurnāls *Daugava* ir izcils faktors latviešu gara dzīvē. Pirmiespiedumā tur publicējās izcilākie rakstnieki.

Bet ne tikai grāmatniecība piedzīvoja uzplaukumu pēc Draudzīgā aicinājuma. Arī citās gara kultūras nozarēs pieauga rosība. Jo sevišķi jāizceļ glezniecība. Gleznas iegādājās ne tikai, lai dāvinātu skolām, bet to pieprasījums auga arī tādēļ, ka valsts un pašvaldības iestādes sāka rotāt telpas ar gleznām. Tāpat jauncelto ēku un dažādo sarīkojumu rotāšanai radās pieprasījums nevien pēc gleznām, bet arī pēc skulptūrām un citiem dekoratīviem priekšmetiem. Mākslinieks Arnolds Sildegs, trimdā izdotās *Mākslas* redaktors, man kādā vēstulē raksta, ka toreiz krasi pieaudzis pieprasījums arī pēc Mākslas akadēmijas audzēkņu pakalpojumiem, kuŗu lielā daļa parasti cīnījās ar materiālām grūtībām.

Kā iepriekš minēts, līdz 1938.g. tika iegādātas 4300 gleznas. Šis skaitlis vien jau raksturo, kādu atbalstu Draudzīgā aicinājumā saņēmusi glezniecība.

Ja līdz šim uzsvērts pozitīvais, tad jāpiemin arī kritika, ko vērsa pret Draudzīgo aicinājumu un tā autoru. Kritiķi aizrādīja, ja Draudzīgajam aicinājumam esot kāda nozīme, tad tā esot propagandas ziņā, jo Latvijā jau pastāvēt vesela rinda iestāžu, kuŗu uzdevums esot atbalstīt un kopt izglītību un kultūru.

Tā jau bija, mums bija izglītības ministrija, kas atbalstīja nevien vispārizglītojošās skolas, bet arī Mākslas akadēmiju, konservatoriju, operu, baletu, teātrus u.c. Mums bija Kultūras fonds, laikam vienīgā tāda iestāde nevien Eiropā, bet pasaulē, kur valsts uzlika nodokļus alkoholiskiem dzērieniem un tabakas precēm, lai iegūtu līdzekļus, ko tad nodotu kultūras atbalstam. 1937.gadā dibināja arī

Sabiedrisko lietu ministriju, kas atbalstīja Dziesmu svētkus, māksliniekus un lektoros, kuŗi kuplināja publiskos sarīkojumus, filmu uzņemšanu un vispār sabiedriskos un kultūras pasākumus. Bet Draudzīgā aicinājuma autors aizrādīja, ka visi minētie iestādījumi saņem līdzekļus no nodokļiem, bet latviešiem bijis laiks (gadu simti), kad nav bijusi neviena iestāde, kas tiesīga uzlikt nodokļus kultūras atbalstam. Tāds laiks varot pienākt arī nākotnē, kad mūsu kultūras uzturēšana būšot atkarīga no tā, cik mēs brīvprātīgi varam un gribam ziedot. Un vai tāds laiks nebija visus gaŗos trimdas gadus?

Arī brīvajā pasaulē pastāvēja un pastāv Kultūras fonds, bet tas jau nebija un nav tas, ko nodibināja Latvijā 1920.gadā. Brīvajā pasaulē Kultūras fonds līdzekļus iegūst tikai ar ziedojumiem. Centrālās organizācijas var tikai lūgt, lai ziedotu latviešu kultūras uzturēšanai un progresam. Tātad tas taču būtībā ir Draudzīgais aicinājums, pielāgots pašreizējiem apstākļiem.

Brīvajā pasaulē popularitāti ieguvušas t.s. Kultūras dienas. Tās darījušas daudz mūsu kultūras uzturēšanā, bet tās nevar aizstāt Draudzīgo aicinājumu, jo tās, lai veicinātu kultūras kopšanu un progresu, uzsver sevišķi vienu – ziedot līdzekļus, naudu un citas vērtības, sagādājot materiālo bazi, bez kuŗas nevar pastāvēt arī kultūra. Tādēļ Draudzīgais aicinājums nav zaudējis savu nozīmi arī šodien, jo tas aicina atvērt nevien sirdis, bet arī maku. Palīdzība šajā ziņā šodien vajadzīga Latvijā, jo sevišķi skolām. Vizma Maksīņa raksta (*Latvija Amerikā*, 13.3. 1993.), ka bērnus māca vēl pēc vecajām padomju metodēm, mācību grāmatas nepiemērotas un smagas. Nav svarīgāka uzdevuma kā sagādāt Latvijai derīgas mācību grāmatas, jo sevišķi tautskolām. Ja Brīvības fonds u.c. fondi apsver, kā vislabāk izlietot saziēdotos līdzekļus, tad jāuzsver, ka pirmajā vietā liekams pabalsts skolu mācības grāmatu sagatavošanai un izdošanai, lai jau no pirmās klases sāktu audzināt latviskas Latvijas pilsoņus, kuŗi nebaidītos uzsvērt nacionālo apziņu, savas tautas un tēvijas mīlestību.

Kritika vērsās arī pret Draudzīgā aicinājuma autora gaumi. Tā esot ietekmējusi dāvinātāju rīcību, izvēloties grāmatas un gleznas. Ulmanim patikuši tikai zināma virziena rakstnieki – tā saucamie po-

zītīvisti, kas izcēluši ar dzimtenes mīlestību apdvestus darba darītājus. Viņam nav patikuši Poruka bālā sapņotāja tipi. Tā jau bija, bet, atbalstot rakstniekus, valdība par izšķirīgu vienmēr uzskatīja viņu darbu māksliniecisko vērtību. Atbalstīja ne tikai pozitīvistus Ed. Virzu, Alfonu Franci, Vili Veldri, Ēriku Raisteru u.c., bet arī kreisā virziena piekritējus Jāni Grotu, Aleksandru Čaku un pat Andreju Upīti, kuŗu amnestēja Satversmes sapulce un kuŗam bija pat piešķirta pensija.

Runājot par glezniecību, tāpat norādīja, ka Draudzīgā aicinājuma autoram patikušas tikai zināma veida gleznas – reāli tvertas, sevišķi, kur attēloti lauku dzīves skati. Bet vaicāsim ikviens sev, vai arī mums nepatīk kāda glezna vai kāds glezniecības virziens labāk nekā citi? Ulmanis nebija citāds. Bet atbalstot glezniecību un gleznu iegādi, to vērtēšanā piedalījās vienīgi mākslinieki, lietpratēji.

Man Latvijā bija gaŗāka saruna ar izcilo gleznotāju Vilhelmu Purvīti, kas bija Mākslas akadēmijas rektors un Rīgas pilsētas mākslas mūzeja direktors. Kad es vaicāju, vai valdība necenšas viņu ietekmēt, kad mūzejs iegādājas jaunas gleznas, Purvītis to kategoriski noliedza. To noliedza sarunā Latvijā arī prof. Kuga, atkārtoti apstiprinot Eslingenā, Vācijā, kur bēgļu gados kopā dzīvojam.

Latviešu gara kultūras uzplaukumu sāka iznīcināt pirmajā komūnistu okupācijas gadā. Vācu okupācijas laikā tas pa daļai atplauka, bet to galīgi sagraŗva 50 krievu okupācijas gadi. Kā Draudzīgā aicinājuma ideja ietekmēs gara kultūras attīstību atjaunotajā Latvijā, grūti paredzēt. Komūnisti darīja visu (pat sadedzinot grāmatas ar Draudzīgā aicinājuma zīmi), lai izdzēstu pat atmiņas par to. Nesen saņēmu informāciju, ka tagad Latvijā tomēr gribot atjaunot Draudzīgā aicinājuma tradīcijas.

Ko Draudzīgais aicinājums varētu nozīmēt šodien? Trešajā grāmatu nedēļas atklāšanā Draudzīgā aicinājuma autors uzsvēra, ka viens no galvenajiem uzdevumiem latviešu grāmatu autoriem būtu celt latviešu kultūru, latvisko raksturu, goda prātu un centību un ar grāmatu palīdzību – latvisko Latviju.

Kas tad ir tā latviskā Latvija? Atbilde ir viena: tā ir valsts, kuŗā latvieši ir pamattauta, kuŗā noteicēja politiskā vara pieder lat-

viešiem, kuŗā ir viena oficiāla valsts valoda – latviešu valoda, kuŗā minoritātēm, kas bija Latvijas pavalstnieki līdz 1940.g. 17.jūnijam, ir tādas pašas tiesības kā latviešiem.

Bet šodien migranti nav minoritāte, kā to sapratām agrāk un kā tas jāsaprot šodien. Tie ir kolonisti, uz kuŗiem attiecināmi noteikumi par kolonistiem, ko deklarējusi ANO. 1949.g. Žeņēvas konvencija noliedz okupētājai valstij pārvietot uz okupēto teritoriju savus civiliedzīvotājus. Tie jāizved. Ja ir daži, kas norāda, ka migranti paši ir bijuši režīma upuri, tas viņu statusu nemaina. Bez tam vēsture rāda, ka kolonistus uz kolonijām reti kad nosūta piespiedu kārtā (varbūt izņemot Austrāliju sākumā). Tie parasti ierodas, labāku dzīvi meklējot, kā darīja arī migranti Latvijā. Latvijai jāpanāk, lai Eiropā un visā pasaulē atzītu, ka minētā konvencija ir pilnīgi attiecināma uz Latviju. Un, ja Latvija neprasa visu kolonistu tūlītēju aizvešanu, saprotot, ar kādām grūtībām tas ir saistīts, tad Latvijai pienākas **starptautiska atzinība**, nevis jāiekļūst situācijā, ka tai **būtu jātaisnojas**, kā to nesen piespieda darīt Igaunijai par likumiem, kas ir daudz iecietīgāki par kategorisku prasību Krievijai izvākt visus kolonistus. Ar sašutumu jānoraida pārmetumi par it kā cilvēku tiesību pārkāpumiem Latvijā. Ja kāda tauta ir cietusi no cilvēktiesību pārkāpumiem, tā ir latviešu tauta. **Latvijas valdībai nav jātaisnojas, bet jāuzbrūk!**

Ir likumi, kuŗu sekas nav izlabojamas. Šādā nozīmē pilsonības likums var būt liktenīgs latviešu tautai.

Jābaidās ne tikai no nulles varianta, bet arī no t.s. «aizplūvurotā» vai pakoriģētā nulles varianta. Ja pilsonības likums radīs apstākļus, kur politiskā vara laika gaitā nonāktu «internacionālistu» rokās, latviešu tauta ies pretī lībiešu liktenim, un Latvija atgriezīsies «māmuļas Krievijas» klēpī. Par to lēmumu var pieņemt kādā no nākošām Saeimām, un to nevarēs apstrīdēt kā 1940.g. viltus Saeimas pieņemto, jo viss būs noticis «likumīgi» un demokratiskā ceļā.

DZIESMU SVĒTKI AGRĀK UN TAGAD

Austrālijas Latvietis, 1987.g.

Par tautas atmodas laika sākumu parasti uzskata 1856.gadu, kad nāca klajā laikraksts *Mājas Viesis* un Juŗa Alunāna *Dziesmiņas*, «latviešu valodai pārtulkotas». Prof. A.Švābe to neatzina. Šis rindas rakstot, neatceros prof. A.Švābes uzskatus, bet manuprāt par Tautas atmodas laika sākumu varētu uzskatīt 1873.gadu, kad notika Pirmie vispārējie dziesmu svētki.

Kādas tautas kultūras un tautiskās apziņas radīšanā, bez šaubām, ir svarīgi rakstnieki un viņu darbi, tāpat žurnāli un laikraksti. Tādā izpratnē sava nozīme bija *Mājas Viesim* un Alunāna *Dziesmiņām*, tomēr ne viens ne otrs no šiem pasākumiem neradīja tādu visas tautas savilņojumu un aktivitāti gara kultūras radīšanā, kā Pirmie vispārējie dziesmu svētki 1873.gadā Rīgā.

Gan pirms tam bija notikusi «pirmā dziesmu diena» 1864.gadā Dikļos ar apmēram 120 dziedātājiem un «pirmā dziesmu diena Kurzemē» – 1870.g. Dobelē ar kādiem 400 dziedātājiem. Var pieminēt tīri lokālu sarīkojumu 1869.gadā Vircavā. Tomēr iepriekš minētie bija tikai kāda liela darba sākuma ausma.

Pirmie vispārējie dziesmu svētki ir vēsturiski svarīgs notikums latviešu tautas dzīvē vairāku iemeslu dēļ.

Pirmkārt, tie uzdzirkstīja latviešu tautas atmodu gaišās liesmās. Pēc Varaidošu Zandera ziņām, svētkos piedalījās 43 koŗi ar 1035 dziedātājiem no visas Latvijas, izņemot Latgali, par ko pazīstamais Latgales sabiedriskais darbinieks, vēlākais Saeimas deputāts Fr.

Zeps raksta: «Vēstures ritenis bija aizkavējis vitebskiešus ... kultūras attīstībā par gadsimteņa pusi.»

Otrkārt, ar savām divām runām svētku maltītes laikā, izceļot latviešu tautas garu un cildinot latviešu tautas dziesmu vērtību un greznumu, Kronvalds, pēc Kaudzītes Matīsa uzskatiem, bija parāvis «vaļā brīvslūžas, kur nu gāzās ūdens spēks nevaldāms, lejup raudams visu sev līdz ...». (Arvēds Švābe, *Latvijas vēsture*, 421. lapp.). Kronvalds ar šīm runām stājās Kr.Valdemāra vietā kā tautas atmodas laika vadonis un izceļas kā pravietis, kuŗš saskata tautas nākotni. Runājot par tautas vienību, Kronvalds neaizmirst arī «vitebskiešus», t.i. Latgali un latgaliešus.

Treškārt, «pēc Baumaņa kunga runas tika no Baltijas semināra mācekļiem dziedāta tā no Baumaņa Kārļa sarakstītā un komponierētā Latvju himna». Šīs rindas ir vienīgais drošais avots, kas liecina, kur mūsu himna publiski atskaņota pirmo reiz (Valentīns Bērzkalns, *Latviešu dziesmu svētku vēsture*, 460.lapp.).

Ceturtkārt, dziesmu svētkos iekveldinātā nacionālās pašapziņas dzirkstele neapdzisa. Koŗu kultūra auga augumā. Galvenie nopelni te bija tam ganiņam, kalpam un kalponei, saimnieku dēļiem un meitām, kas pa rudens dubļiem un ziemas sniegiem brida uz skolas namu, lai piedalītos mēģinājumos, kuŗu dvēsele bija diriģents – tautskolotājs. Tieši tautskolotājs bija tas, kas netaupīja ne savu laiku, ne pat līdzekļus, lai saturētu kopā kori, to vadītu un darītu visu, lai sagādātu dziesmu tekstus un notis un rūpētos par to, ka koristi varētu nokļūt uz Dziesmu svētkiem.

Latvju dziesma var būt lepna, ka tā bija rosinātājs spēks nevien Tautas atmodas laikā, bet arī šodien gan trimdā, gan okupētajā Latvijā.

Trimdā latvieši visumā ir materiāli nostiprinājušies. Mums ir pat miljonāri. Bet kopā mūs tur vēl ne mājas, ne peldbaseini, ne banku konti, bet gara kultūra, kur vienā no pirmajām vietām ir latviešu dziesma. Dziesmu svētkos atkal no jauna ietrīsas tās dvēseles sfīgas, kas tur kopā kādas tautas locekļus.

Arī Indianapoles latvieši *ASV* dara visu, lai 1988.gada jūnijā godam sagaidītu dziedātājus un viesus un svētku programmas un viesu uzņemšanas ziņā apmierinātu pat bargos kritiķus.

NOVADA DZIESMU SVĒTKI

Astoto vispārējo Dziesmu svētku vadonis,

Indianapolē, 1988.g. 29.jūnijā.

Bez vispārējiem dziesmu svētkiem provinces pilsētās, novadu vai apgabalu centros, notika novadu dziesmu svētki vai dziesmu dienas. Aptuveni lēš, ka jau līdz Pirmajam pasaules kaŗam šādu sarīkojumu skaits sniedzies vairākos desmitos. Valentīns Bērzkalns vērtē, ka līdz Latvijas neatkarības zaudēšanai notikuši pāri par 300 novadu vai apgabalu dziesmu svētki.

Šos svētkus vadīja parasti kāds no izciliem Latvijas diriģentiem, un dziedātāji daudz ko ieguva tīri mākslinieciskā darbā. Programmas visumā turējās krietnā līmenī un nevar nepieminēt viņu lomu vispārējo dziesmu svētku sagatavošanā. Tie ne tikai ietekmēja koŗu aktivitāti, bet sabiedrisko darbu provincē vispār.

Pirmie novadu dziesmu svētki notika 1864.gadā Dikļos, brīvā dabā, muižas plašajā dārzā. Par šo pirmo dziesmu svētku iniciātoru uzskata mācītāju un rakstnieku Juri Neikenu, un tie bija sākums vienai no raksturīgākām latviešu gara kultūras rosmēm.

Šo pirmo dziesmu svētku 75 gadu atcerei 1939.g. 16.jūlijā Dikļos sarīkoja novada dziesmu svētkus, koŗos piedalījās 5000 dziedātāju un daži desmit tūkstoši klausītāju. Svētku protektors bija valsts prezidents, rīcības komitejas priekšsēdis J.Millers, Dikļu Juŗa Neikena pamatskolas skolotājs. Tajos piedalījās arī Juŗa Neikena meita Konstance Neikena-Tilinga, kā arī divi pirmo dziesmu svētku dziedātāji Marija Ozola un Jānis Āboliņš.

Kā visizcilākie novada-apgabala dziesmu svētki jāmin Trešie Latgales apgabala dziesmu svētki. Koņu koncerts notika Stropu kalna piegāzē pie Daugavpils 1940.g. 16.jūnijā. Visu koncerta programmu diriģēja Teodors Reiters. Egļu mežu ieslēgtā svētku vieta bija ideāla akustiskā ziņā. Šie dziesmu svētki pēc T.Reitera uzskatiem bijuši vieni no visizcilākajiem mūzikālā ziņā. Koncerta izpildījuma kvalitāti ietekmēja arī T.Reitera bezkompromisa nostāja, izvēloties koņus, koņus pielaida piedalīties svētkos. Viņš bez ierunām noraidīja koņus, kas viena vai otra iemesla dēļ nebija spējusi pietiekami labi sagatavot programmā paredzētās dziesmas. (Tas pats jāsaka arī par Dikļu dziesmu svētkiem 1939.g.)

Secinot pēc toreizējiem rakstiem presē, svētkos gaidīja 11.000 dziedātāju. To skaits tomēr bija ap 8.000. Klausītāju skaitu vērtē pāri par 50.000. Kā dziedātāju, tā klausītāju ziņā šie svētki bija izcilākais sarīkojums ārpus Rīgas. Latgales un sevišķi Daugavpils darbinieki varēja lepoties arī ar priekšzīmīgi veikto svētku organizēšanas darbu. Daugavpils pilsētas vecākais A.Švirksts arī bija svētku rīcības komitejas priekšsēdis. Tāpat jāpiemin garnizona, aizsargu un citu iestāžu un organizāciju atbalsts.

Koncerta programmā bez standartrepertuāra bija paredzēti arī jaunāki darbi. Te jāmin Melngaiļa *Gaismiņa ausa*, Jāņa Kalniņa miniatūra *Jūras spožums*, A.Feila harmonizējums *Kas man bija nedzīvot*, Jūlija Roziša latgaļu tautas dziesmu sabalsojumi u.c. Sirsnīgumu radīja arī tas, ka vairākas tautas dziesmas dziedāja dialektā.

Bez koncerta Daugavpilī notika vairāki citi sarīkojumi, kā Latgales rakstniecības izstāde, archaioloģisko izrakumu skate, tautas tērpu godalgošana u.c. Viss bija izcili organizēts.

Pirms koncerta 16.jūnijā, svētdienas rītā, notika svinīgi dievkalpojumi dažādu konfesiju baznīcās. Bija paredzēts, ka prezidents un valdības locekļi piedalīsies, lai tā uzsvētu valdības toleranci pret visām konfesijām. Prezidents bija solījis piedalīties katoļu dievkalpojumā, sabiedrisko lietu ministrs – žīdu sinagogā. Tā kā prezidents neieradās, ministrs piedalījās katoļu dievkalpojumā un norādīja šo rindu autoram pārstāvēt valdību žīdu sinagogā. Nekad neaizmirsīšu šo svinīgo dievkalpojumu. Jau sagaidīšana bija svinīga un sir-

snīga. Sinagogā mani atkārtoti lūdza, ievērojot draudošo politisko stāvokli, «nodot prezidentam Daugavpils žīdu sabiedrības uzticības apliecinājumus».

Svētku viesos jau sākumā valdīja satraukums, un noskaņojums bija drūms, jo bija zināmi sarežģījumi un slepkavības uz robežas ar Padomju Savienību. Satraukums pieauga, kad paziņoja, ka prezidents nevar ierasties un viņa runu bija jānoraida pa radio. Ir pareizi, ja saka, ka mūsu himna Dievs, svētī Latviju! nekad nav skanējusi tik cildeni un drūmi kā tad, kad to trīs reizes dziedāja pēdējais lielais neatkarīgās Latvijas koris un klausītāji saules apstarojumā Stropu mežā. Daži noslīga ceļos, daudziem acīs mirdzēja asaras.

Ja Pirmie vispārējie dziesmu svētki Rīgā 1873.g. lika iedegties gaišās liesmās latviešu tautas nacionālajai atmodai, kas bija sākusies jau pirms tam, tad Latgales dziesmu svētki bija neatkarīgās Latvijas norieta izskaņa.

Šogad trimdā mēs varam svinēt tikai «novada» dziesmu svētkus, jo te var piedalīties tikai tie, kas pagaidām savu dzimteni zaudējuši. Šie dziesmu svētki tomēr palīdz uzturēt nacionālo garu latviešos, kas izkaisīti vai visā brīvajā pasaulē līdz tam laikam, kad latviešu tauta savā valstī atkal brīvi varēs lūgt, **Dievs, svētī Latviju!**

Jānis Labsvīrs,

IX vispārējo dziesmu svētku rīcības komitejas
priekšsēža prof. **J.Vītola** biedrs un vietnieks.

NEMULSINĀSIM JAUNIEŠUS

Latvija Amerikā, 1991.g. 23.martā

Prezidenta Kārļa Ulmaņa piemiņas komiteja Toronto Kanadā izdevusi šo rindu autora konspektīvo pārskatu par prezidenta Ulmaņa un viņa darba nozīmi neatkarīgās Latvijas vēsturē. Konspekts (38 lapp) domāts latviešu skolu skolēniem un skolotājiem, pieņemot, ka skolotāji iepazīsies ar plašākiem materiāliem par K.Ulmani un konspektā apskatīto vielu papildinās un paskaidros. To nu izmanto prof. E.Dunsdorfs, lai izteiktu nepamatotu kritiku (*Archīvs*, XXX, 26.- 27.lapp.)

Pasekosim atsevišķiem pārmetumiem un autora paskaidrojumiem.

1. «Labsvīra grāmatā ... 7.lapp. minēts, ka Kārlis Ulmanis ieguvis agronoma gradu Leipcigas lauksaimniecības institūtā. Šis institūts gradus nemaz nepiešķir!» (*Archīvs*, op.cit. 26. lapp.).

Tuvāki paskaidrojumi iepriekš minētajam atrodami E.Dunsdorfa grāmatā *Kārļa Ulmaņa dzīve* (44.lapp.). Tur rakstīts «Vācijas augstākajās lauksaimniecības (J.L.) mācību iestādēs ... gala pārbauģjumi bija paredzēti tikai, lai studējoģiem lauksaimniekiem dotu iespēju iegūt pārskatu par studiju laikā iegūtajām zināģšanām, bet ne deva tiesģbu uz kādu zināģtnisku gradu.» (Interesanti būtu dzirdēt, ko par to teiktu tie latvieģi, kuģri Vāģijā ieguvuģi *Diplomlandwirt* un *Dr. Agr.* gradus.) Šģ secināģjuma pamatā ir citēģjums, kas ņemts no V. Kirchnera grāģmatas *Das Landwirtschaftliche Institut und das Stu-*

dium der Landwirtschaft an der Universität Leipzig (Berlin 1904, 248.lapp.). (Skat. «K.U. dzīve», 104.lapp.)

Citējuma saturu Dunsdorfs pārpratis. Tajā runa par valsts un diplompārbaudījumiem (*Landwirtschaftlichen Prüfungen des Staats, des Diplom...*) Tomēr starp citu norādīts arī, ka šie pārbaudījumi liecina arī par iegūtām zināšanām. Nekur nav teikts, ka šie pārbaudījumi «gradus nemaz nepiešķir». Pēdējais ir Dunsdorfa papildinājums. Pārbaudīti avoti noraida E.Dunsdorfa uzskatus. Lauksaimniecības augstskolas un universitātes Vācijā (arī Leipcigas univ.) piešķir zinātniskus gradus parasti pēc 6 semestru studijām un pārbaudījumu izturēšanas (*Abschluß des Studium durch die Diplomlandwirtschaftsprüfung*). (Skat. *Der große Brockhaus, Siebentes Band*, 1955. 61. lapp.)

Grada iegūšanai gan bija vajadzīga gatavības apliecība, tomēr paredzēti izņēmumi («Für den Diplomlandwirt ist Abitur in Sonderfällen gutes Abschlußzeugnis der Höheren Landbauschule Voraussetzung», *Der große Brockhaus*, op.cit., 57.lapp.)

Pat ja Ulmanim nebūtu bijusi gatavības apliecība, tāds «Voraussetzung» (priekšnosacījums, red.) varēja būt viņa studijas Cīrihes politehnikumā, kur viņa sekmes bija ļoti labas.

Secinājums: nav pamata apstrīdēt K.Ulmaņa agronoma gradu.

2. «Konspekta 9.lapp. (ar atkārtojumu 17. lapp.) kļūdaini teikts, ka Saeima bija noraidījusi Ulmaņa iesniegto Satversmes grozījumu projektu.» Saeima jau pieņēmusi Ulmaņa iesniegto Satversmes grozījumu projektu otrā lasījumā. Pēdējo lasījumu aizkavējis apvērsums.

Ar šo apgalvojumu E.Dunsdorfs noklusē faktus. Īstenībā Saeima bija noraidījusi 48.pantu (valsts prezidentam ir tiesības atlaist Saeimu pirms tās pilnvaru notecēšanas). A.Bērziņš savā runā Saeimā (4.maija sēdē pareizi uzsvēra: «48.panta noraidīšana dod gaišu un pārliecinošu atbildi, ka turpmāk, zīmējoties uz parlamentu, viss paliek pa vecam», (A.Šilde, *Latvijas vēsture*, 575-577. lapp.)*)

3. Dunsdorfs izteic šaubas par 11.lapp. konspektā ievietoto Annas Brigaderes teikto par Ulmani. Brigaderes teiktais pārņemts no Virzas monografijas *Kārlis Ulmanis* 82.-83.lapp. Savas šaubas Duns-

dorfs pamato ar to, ka Virza nav vēsturnieks un ka viņš (E.D.) Virzas minēto neesot atradis Brigaderes rakstos.

Te jāvaicā – vai ir domājams, ka Virza falsificēs Brigaderes teikto divus gadus pēc viņas nāves (Brigadere mira 1933.g., Virzas monografija iznāca 1935.g.) Cik zināms, E.Dunsdorfs nav apmeklējis okupēto Latviju, un trimdā nav izdoti visi Brigaderes darbi. Jāvaicā, vai Dunsdorfs ir lasījis Brigaderes memuārus *Dzelzs dūre*, kā arī atmiņas par prezidenta Ulmaņa darbību Latvijas organizēšanas laikā (*Valsts pieci gadi*, 1923.). Manuprāt ir neatbildīgi publiski apšaubīt Brigaderes teikto ar tik apšaubāmu argumentu, kādu lieto Dunsdorfs.

4. Konspekta «21.lappusē ir kļūda, ka Ulmanis būtu ierosinājis (un vadījis darbus!) par 1937.gada Latvijas civillikumu».

Te Dunsdorfs apzinīgi sagroza manis teikto. Es konspektā neesmu rakstījis, ka Ulmanis būtu «ierosinājis un vadījis darbus attiecībā uz 1937.gada civillikumu», bet gan, ka «Prezidenta ierosinājumā un vadībā *izdeva* Kārļa Ulmaņa civillikumu». E.Dunsdorfs kā autors vislabāk zinās, ka uzrakstīt un sastādīt grāmatu ir viena lieta, bet izdot to – cita. Civillikuma izstrādāšana ierosināta jau 1920.gadā; pēc citiem avotiem – 1924.g. ģeogrāfijas komisija sāksi likumu izstrādāt (*Archīvs*, op.cit. 27.lapp.). Arī Ulmanis savā runā, ko teica Latvijas universitātes aulā 1938.g. 7.janvārī, uzsver, ka «Jaunais civillikums ... prasījis ilgus un pamatīgus priekšdarbus» (Jānis Daģis, *Prezidents Kārlis Ulmanis III*, 19.lapp.). Šos darbus, protams, veica juristi, lietpratēji. Tomēr līdz 1934.gadam, t.i. 14 resp. 10 gadu laikā kods netika izstrādāts, nobeigts un izdots. Salīdzinājumam minēsim, ka Napoleons 1800.gadā kā pirmais konsuls ierosināja vēlākā *Code Napoleon* izstrādāšanu, un jau 1804.gadā, t.i. četrus gadus laikā tas tika nobeigts un izsludināts (promulgated) kā *Code Civil*. Pateicoties Ulmanim, nedaudz gadu laikā likuma izstrādāšana tika pabeigta un likums izdots. Uz to esmu vērsis vērību savā konspektā. Likuma saistīšana ar Ulmaņa vārdu ir iemesls tam, ka daļa latviešu juristu trimdā šo izcilo darbu noklusēja. Tikai baltvācietis, izcilais zinātnieks un jurists prof. Dr. Dītrichs Lēbers (Dietrich Löber) izvērtē pirms 50 gadiem pieņemto Latvijas Civillikumu, kas bijis svarīgs ne tikai

Latvijai, bet viens no ievērojamākiem Eiropas kodekiem 20. g. s. Pašu civillikumu Lēbers ir izdevis latviešu un vācu valodā (*Vaga*, 20. nr., 1990. g., 63 lapp.). Cerēsim, ka inerce būs lauza, un mūsu studenti kā Latvijā, tā trimdā šim izcilajam *kodekam* pievērsīs pelnīto vērtību.

Dunsdorfs raksta: «Jādomā, ka Labsvīra grāmata pieredzēs vēl turpmākos izdevumus. Tajos būtu vēlams norādītās kļūdas izlabot».

Cienu prof. Dr. Dunsdorfu kā zinātnieku, jo sevišķi *Archīva* redaktoru. Tādēļ lūdzu manu atbildi ievietot *Archīva XXXI* numurā, lai manas grāmatas event. nākošie izdevēji varētu izšķirties, kuŗa uzskati ir «pareizi un tikai pareizi» (*Archīvs*, op. cit., 26. lapp.) un pelna atzinību un ievērību.

---

*) Šobrīd *Latvijas zemnieku savienība* ierosina Satversmes grozījumu ar nolūku panākt tautas vēlētu prezidentu ar plašākām pilnvarām.

PROFESORS E.DUNSDORFS ASTONDES MITGADNIEKS

Akadēmiskā dzīve, 1984.g. Nr.26.

Maz būs trimdā to, kam profesora Dr. Edgara Dunsdorfa vārds būtu svešs. Viņš ir pazīstams ne vien kā zinātnieks, audzinātājs un redaktors, bet arī kā patriots, kas lielu daļu savas dzīves, sevišķi trimdā, ziedojis, risinot latviešu sadzīves problēmas.

Jubilārs dzimis 1904.gada 20.novembrī Saldū, dzirnavnieka dēls. Jau bērnībā zaudējot vecākus, jaunajam censonim agri jāsāk pelnīties pašam. Darbs Saldus kooperatīvā «Neatkarība» tuvina viņu ne vien kooperācijai, bet tautsaimniecībai vispār. Tāpat pats pelnīdams sev iztiku, viņš 1929.g. beidz Latvijas Kultūras veicināšanas biedrības vakara vidusskolu.

1933.g. E.Dunsdorfs beidz LU Tautsaimniecības fakultāti, papildinot izglītību arī Stokholmā. 1944.g. LU viņam piešķir Dr. oec. gradu par disertāciju *Lielais zviedru kadastrs Vidzemē 1681.-1710.*

Kopš 1937.g. E.Dunsdorfs ir docents saimniecības vēsturē LU, 1943.g. – profesors turpat. Vācu okupācijas laikā viņš kādu laiku bijis arī LU Tautsaimniecības fakultātes dekāns. No 1943.-44.g. viņš ir *Tautsaimnieka* redaktors un uzsāk plašas tautsaimniecības vārdnīcas izdošanu.

1944.g. rudenī Dunsdorfs dodas uz Vāciju. 1945.g. viņš strādā par vēstures skolotāju DP ģimnazijā Libekā, bet drīz vien ir Bal-

tijas universitātes dibinātāju pulkā. No 1946.- 48.g. E. Dunsdorfs ir minētās universitātes profesors saimniecības vēsturē un statistikā, kā arī saimniecisko lietu rektors.

Dodoties uz Austrāliju, viņš izvēlas Melburnas universitāti, kur no 1948.g. pavasara ir šīs universitātes mācībspēks. Ievērojot viņa izcilo darbu, Melburnas universitāte piešķirusi viņam *M.Com.* gradu. 1957.g. Dunsdorfs strādā kā viesprofesors Kalifornijas universitātē, Berklijā *ASV*.

Ārpus darba universitātē viņš cieši turas pie latviešu sabiedrības. Kā Austrālijā, tā arī citās trimdas zemēs, Dunsdorfs ar izcilu dedzību darbojas skautu kustībā. Šo darbu viņš sāka jau Latvijā 1922.gadā. Kopš 1978.g. viņš ir latviešu skautu kustības goda biedrs. Jāpiezīmē, ka skautu rakstus viņš parakstījis ar segvārdu «Edgars Skauts». Izsmeljošs raksts par Dunsdorfu, sevišķi kā skautu darbinieku, ir V.Klētnieka *Latvijā viņam bija šūpulis kārts (Uguns-kurs, 1958.g. 18./192. nrs., 375.- 378.lapp.)*.

Austrālijā viņš ir Melburnas Latviešu biedrības dibinātājs, tās ilggadīgs priekšnieks, rēgulārs pilnsapulču vadītājs, referātu vakaru dvēsele un viens no Kultūras dienu rīkotājiem.

Sevišķi jāuzsver Dunsdorfa loma, rediģējot latviskām problēmām veltīto periodisko rakstu krājumu *Archīvs*. Ar 1964.g. viņš veic ne vien šī izdevuma redaktora, bet arī izdevēja darbu. Dunsdorfam ne tikai jāsameklē autori, bet viņš strādā arī līdz *Archīva* izsūtīšanā, līmējot adrešu zīmītes, nogādājot to uz pastu.

Liels un atsaucīgs palīgs profesoram ir viņa dzīvesbiedre agronome Lilija Dunsdorfa. Viņa palīdz nest grūtā darba nastas ievērojamu daļu. Minēsim tikai to, ka viņa ir *Archīva* matricu rakstītāja, kas ir jo smags darbs, kam vajadzīga izcila pacietība un rūpība. Kā E.Dunsdorfa, tā arī viņa kundzes sirds lieta ir izcilā Melburnas biedrības bibliotēka.

Līdz 1951.g. viņš bija publicējis sešas grāmatas un piecdesmit zinātniskus rakstus periodiskos izdevumos. *MLB* bibliotēkas kartītes rāda, ka viņa publikāciju skaits pieaudzis uz 66, pie kam tur nav ieskaitīti raksti ar Edgara Skauta vārdu. Jubilejas rakstā, protams, nav iespējams visus tos uzskaitīt.

Daudzi viņa raksti un grāmatas izteikuši uzskatus, kam ne vienmēr lasītāji pievienojušies. Šādos gadījumos Dunsdorfs nav vairījies no polemikas. Pēdējā laikā plašu polemiku ierosināja viņa grāmata par Kārli Ulmani. Protams, dažādi uzskati bijuši un būs, bet tas nemazina autora nopelnus.

Šo rindu autors jo sevišķi pievienojas Dunsdorfa uzskatiem, ka, «ja, runājot pasaules valodas, mēs pazaudēsim prasmi runāt latviešu valodu, tad mēs būsīm pazaudējuši savu dvēseli, un tas nozīmē, ka ir pazaudēts viss».

Vienam no rošīgākajiem trimdas autoriem un redaktoriem, cienījamam profesoram E. Dunsdorfam novēlēsim vēl «*Daudz baltu dieniņu...*»

ZINĀTNEI UN TĒVIJAI VELTĪTA MŪŽA NOSLĒGUMS

Brīvā Latvija, 1993.g. 11.oktobrī

Nesen kā dāvanu no Latvijas Zinātņu akadēmijas viceprezidenta prof. Dr. Jāņa Stradiņa saņēmu Jūlija Auškāpa grāmatu *Zinātnei un Tēvijai*. Šī grāmata ir bijušā izglītības ministra un LU rektora prof. Dr. J. Auškāpa 1938.g. izdotās grāmatas trešais, papildinātais izdevums. Grāmatu izdevusi «Artava» 1993.g., izdošanu financējis prof. J. Auškāpa piemiņas fonds Zviedrijā. Tomēr, kā no man rakstītās vēstules un veltījuma redzams, īstais darba darītājs ir grāmatas zinātniskais redaktors prof. J. Stradiņš, kurš ir arī autors divām plaši pazīstamām grāmatām: *Etīdes par Latvijas zinātņu pagātņi* (1982.) un *Trešā atmoda* (1992.). Kā priekšvārdos minēts, prof. Auškāpa rakstu krājums izdots Latvijas dibināšanas 75. gadā kā liecība par neatkarīgās Latvijas centieniem un sasniegumiem pirmskaņa posmā.

Grāmata papildināta ar vairākiem nozīmīgākiem Auškāpa rakstiem, kas sacerēti pēc pirmā izdevuma publicēšanas (laikā no 1937. līdz 1940.g.).

Grāmatas sākumā ievietots prof. J. Stradiņa raksts *Profesors Jūlijs Auškāps – mūža gājums, devums Latvijai un zinātnei*. Tik plašs un aptverošs raksts par prof. J. Auškāpu izdots pirmo reizi.

Auškāps dzimis 1884.g., skolotāja dēls. Mācījies K. Millera (Zariņu Kārļa) privātskolā Cēsīs, pēc tam Rīgas pilsētas reālskolā. 1903.g. iestājies St. Pēterburgas Nikolaja I Tehnoloģiskajā institūtā,

ķīmijas nodaļā, kur studē 7 gadus, to beidzot ar uzslavu. Tika atstāts pie institūta, lai sagatavotos profesora amatam ķīmisko šķiedrvielu un krāsvielu tehnoloģijā. Viņš pieslējās docenta A.Poraja-Košica pētnieciskajam virzienam, un viņa darba rezultātus publicē reizē krievu, vācu un Šveices zinātniskajos žurnālos.

Auškāps 1920.g. atgriežas Latvijā un 20.oktobrī viņu ieskaita par docentu LU ķīmijas fakultātē. Turpinot zinātnisko darbu, viņš 1930.g. iegūst ķīmijas tehnoloģijas doktora (Dr. chem. Technol.) gradu un 1930.g. 7.novembrī viņu ievēl par profesoru organiskās ķīmijas tehnoloģijā. Auškāpu 1924.g. ievēl par fakultātes dekānu; 1933.-37.g. viņš ir Latvijas universitātes rektors un aktīvi piedalās valsts zinātnes politikas veidošanā. Par izglītības ministru profesoru Auškāpu iecēla 1938.g. 18.augustā, un šo amatu viņš veica līdz 1940.g. 21.jūnijam. 1941.g. 14.jūnija rītā J.Auškāpu kopā ar dzīves biedri Veru arestē viņa «Vāļu» mājās, un no Cēsu stacijas sākas Auškāpu, latviešiem labi pazīstamais moku ceļš uz Sibīriju.

Līdz pēdējam laikam nebija precīzu ziņu par prof. J.Auškāpa likteni pēc viņa deportācijas. Tāpēc nenoskaidrots bija viņa nāves gads. Alfrēda Bērziņa atmiņās minēts, ka «Auškāps miris kaut kur aiz Urālu kalniem meža darbos». No Auškāpa piederīgo un citām ziņām izrietēja, ka viņš vai nu miris bada nāvē 1941.g. decembrī, vai arī nošauts 1942.gadā. Citos ziņu avotos minēti dažādi nāves gadi – 1941., 1942., 1944.g. Pirmo reizi pareizs miršanas datums – 1942.g. 3.augusts – minēts krājumā *Latvijas Republikas Ministru kabineta sēžu protokoli, 1940.g. 16.jūnijs - 19.jūlijs* (1991.).

Tikai nesen Latvijas Republikas prokurātūras archīva daļā, izsekojot pieejamos LPSR čekas dokumentus, izdevies sīkāk izpētīt krimināllietu, kurā kopā ar citiem bija apsūdzēts prof. Auškāps un kuŗa beigusies ar nāves spriedumu bijušajam zinātniekam un izglītības ministram. Piestātnes moku ceļā uz Sibīriju ir – Juhnova, Turinska, Bakarjuki, Lotki, Saikino un Sosvja nometnes Tavdas un Severouralskas Gulaga sistēmā. 1941.g. 21.decembrī Sverdlovskas apgabalā Sosvjas ciemā izdota aresta pavēle. 1942.g. 13.februārī Auškāpu pārved uz Sverdlovskas iekšējo cietumu. Arests saistīts ar itin kā izveidotās «igauņu un latviešu glābšanas komitejas» lietu.

Par pamatu bijusi šofera Zariņa un vēl piecu latviešu bēgšana no noietnes 1941.g. novembrī. Bēgļi drīz notverti, un šī bēgšana bijusi iegants, lai vietējie čekisti sāktu apsūdzību par plašu «sazvērestību», kuŗas mērķis bijis sarīkot noietnē bruņotu sacelšanos. It kā darbojušās divas sacelšanās komitejas – igauņu un latviešu. Pirmajā piedalījušies igauņu parlamenta locekļi Livi un Laguss, redaktors Taklaja, Terass, kapt. Lorencs un bijušais Igaunijas sūtnis Latvijā Meri (tagadējā Igaunijas valsts prezidenta tēvs). Otrā – latvieši Auškāps, ģen. Ezeriņš, Zemnieku savienības vadītājs Liepiņš, «buržuāziskās Latvijas redaktora vietnieks» Vanags, aizsargs Linde, miertiesnesis Ankravs. Apsūdzībā minēts, ka igauņi un latvieši savā starpā uzturējuši operatīvus sakarus un izveidojuši iepriekš minēto «igauņu un latviešu glābšanas komiteju». Apsūdzēto vidū bez minētajiem ir arī vairāki citi pazīstami igauņu un latviešu darbinieki (Gulbenes virsmežzinis Oskars Niedre, publicists Vilberts Krasnajs, senātors Jānis Skudra u.c.). Nav domājams par kādas bruņotas sacelšanās organizēšanu. Ticamāk, ka šo lietu «safabricējuši» Urālu noietņu čekisti, lai kritiskajās 1941.g. dienās izvairītos no nosūtīšanas uz fronti. Par līdzīgu čekistu «praksi» min arī Solženicins grāmatā *Gulaga archipelags*. Tiesā Auškāps noliedz bruņotas sacelšanās plānu. Tāpat viņam nekas neesot zināms par pretpadomju darbību. Taču spriedums Auškāpam un vairumam apsūdzēto ir īss un nežēlīgs: «Īpašā apspriede 1942.g. 15.jūlijā, lieta nr.1415, Sverdlovskas NKVD pārvalde. Nolēma: Auškāpu Jūliju Jāņa d. par līdzdalību pretpadomju sacelšanās organizēšanā un dzimtenes nodevībā nošaut, personiski piederošo mantu konfiscēt».

Lieta beidzas ar 1.specdaļas 5.nodaļas priekšnieka, valsts drošības spēku leitnanta Gagarina parakstītu izziņu: «Spriedums J.J. Auškāpa, dzim. 1884.g., lietā izpildīts Serdlovskā 1942. gada 3. augustā».

Grāmatas 308 lappusēs. ievietoti 43 J. Auškāpa runu un rakstu pārpublicējumi. Atsevišķi jāmin grāmatā ievietotie divi prof. Stradiņa rūpīgie raksti. Ja pirmajā apcerētās J. Auškāpa darbs un mūža gājums, tad otrajā izteikti vērtējumi un iebildes par grāmatu *Zinātnei un Tēvijai*.

Šo rindu autoram liekas, ka prof. Stradiņš šodien ir cienīgs līdzinieks prof. Auškāpam gan kā zinātnieks, gan pēc sava darba un ieņemtajiem amatiem, gan pēc saviem nacionālpolitiskajiem uzskatiem.

Zīmīgas ir rindas, ar kuŗām viņš beidz savu otru rakstu un grāmatu – «Jaunatnei un domājošai Latvijas sabiedrībai viņš (Auškāps) mūžam paliks nopietns, dziļš sarunu biedrs pašās būtiskākajās pārdomās par latviešu nācijas misiju un Latvijas valsti.»

Ja varam runāt par 15.maija Latvijas ideoloģiju un ideoloģiem, tad J.Auškāps ir izcilākais no tiem. Arī šo rindu autors ir sekojis viņam. Ja vaicātu, kas tad bija šīs ideoloģijas pamatā, atbilde ir viena: tas bija patriotisms, nacionālā apziņa, savas tautas un tēvijas mīlestība.

Pārspīlēt, radot negatīvas sekas, var katru lietu gan fiziskā, gan garīgā nozīmē. Pārspīlēt var arī ēšanu un dzeršanu, un cilvēks aiziet bojā. Pārspīlēt var arī reliģiju un nacionālismu. To vēl šodien redzam Balkānos, bijušajā Dienvidslavijā. Asinsizliešana notiek gan reliģiskas gan nacionālas neiecietības dēļ. Brīvā pasaule gan to ņem par pamatu, lai nosodītu nacionālismu, bet ne reliģiju. Tomēr pareizi izprasts patriotisms un nacionālā apziņa ir galvenie elementi, kas ļauj mazām tautām izdzīvot un pastāvēt.

Prof. J. Stradiņš savā pirmā raksta ievadā licis vārdus, ko prof. J.Auškāps teicis 1938.g., Latvijas izglītības ministra amatu pārņemot. Ar tiem gribu šīs rindas nobeigt:

«Savas dzīves un darba pamatā esmu licis devīzi – Es ticu, ka latvietis spēj dot lielus sasniegumus, un šajā ticībā esmu runājis daudz skaļu vārdu. Es tā nebaidos un nekautrējos, bet gribu šiem ideāliem sekot. Ja jūs uz tādu vīru turat labu prātu, tad jūtu spēku visus pienākumus veikt. Ja man šodien atļauts kaut ko vēlēt, tad es vēlos, lai mana ticība Latvijai, latviešu zinātnei un latviešu jaunatnei neapdzistu. Es gribu pa šo ceļu iet un tajā savā ticībā sadegt.»

MAINĪGAIS UN NEMAINĪGAIS LAIKA GAITĀ

Laiks, 1989.g. 4.janvārī.

Ādolfs Šilde, *ARDIEVAS RĪGAI. Tikai atmiņas.*

Grāmatu Draugs, 1988.g. 335 lapp.

Grāmatā ietvertais atmiņu stāstījums aptver laiku līdz 1952.gadam ar dažiem epizodiem no vēlākā laika. Autors solās pamatā likt notikumu tiešu aprakstu, atstājot savas sabiedriskās darbības un kultūras dzīves vērojumus «vēlāka laika aplūkojumam». Priekšvārdā arī izteikta atziņa, ka «ne viss, kas kādreiz šķita labs un pareizs, tāds parādās šīs dienas skatījumā».

Recenzents gribētu papildināt, uzsverot, ka ir daudz tāda, kas nemainās laika gaitā. Ir idejas un atziņas, kas šodien ir tādas pašas kā pirms simtiem gadu.

Lasot Šildes grāmatu, saskaņamies ar abām minētajām atziņām. Pie pēdējās gribētu pieskaitīt nacionālo apziņu, kas ietver arī tautas un tēvzemes mīlestību. Autora nacionālā nosliece spilgti izceļas, jau Latvijas valstij nodibinoties, un pavada viņu visu mūžu. Jau 1918.g. 19. novembrī 11 gadu vecais zēns gatavo sarkanbaltsarkanu karodziņu un piesprauž to pie svārku stūņa. Tas ierosina vairākus klases biedrus sekot viņa paraugam. Kad 1919.g. 3.janvārī Rīgā parādās pirmie sarkanarmieši un kāda viņa radiniece tos slavē, zēns atcērt: «Ulmanis un viņa vīri ir īstie latvieši».

1919.g. jūlijā, Pagaidu valdībai atgriežoties Rīgā, zēns ar grūtībām sadabū rozes, ko sveiž valdībai pretim, un jūtas apbēdināts,

ka Ulmanis nav spējis viņa rozes satvert, ejot pat uzmin tām. «Biju apbēdināts,» autors raksta, bet «arī tad es turpināju starot priekā».

1924.g., vēl būdams Olava skolas priekšpēdējā klasē, autors sacerē rakstu *Jaunatnes pašdarbība*, ko ievadrakstam iespiež laikraksts *Balss*. Ar to sākas viņa žurnālista un vēlāk redaktora gaitas. Autors izceļ laikraksta *Latvis* nozīmi savā dzīvē: «Ja runātu par politiski ideoloģisko audzināšanu, tad tādu esmu ieguvis no *Latvja*.» Sevišķi tiek izcelts redaktors H.Asars un izdevējs A.Bergs.

Visu mūžu Šilde palicis pretalkohola kustības cīnītājs.

Ar 1929.g. autors veic korporāciju laikraksta *Universitas* izdošanas priekšdarbus un, sākot ar 1933.g., stājas A.Plensnera vietā par galveno redaktoru. Te viņš sadarbojas ar dzejnieku Leonīdu Breikšu. Tāpat abiem iznāk saskarties ar reālās politikas varas orgāniem. Rakstā *Viņu laiks ir klāt* Breikšs starp citu raksta, ka «jaunatne liks noiet dibenā tam plostam, kuŗa vārds ir sagandēts demokratiskā iekārtā». Abus nodod tiesai par Saeimas noķengāšanu. Šilde pareizi uzsver, šis epizods norādījis, ka tajā laikā (30-to gadu sākumā) «mūsu zemē kaut kas rūgst».

Viens no svarīgiem posmiem Šildes darbā ir darbs nacionālās jaunatnes organizācijās, ieskaitot arī Pērkonkrustu (turpmāk saīsināti apzīmēts arī ar *P.*). Grāmatā autors plaši raksta par šīs organizācijas dibināšanu, ideoloģiju un darbību.

Organizācija dibināta 1932.g. ar nosaukumu «Latviešu tautas apvienība». Tās iniciātors ir Jānis Greble. Dibinātāju sanāsmē aicināts arī Šilde. Runāts, ka «siseņi» (kā iesaukāti sociāldemokrātu «SSS» – Strādnieku sports un sargs biedri) kļūstot arvien nekaunīgāki. Jārada pretspēks. Dzenulis jaunās organizācijas dibināšanai nācis no Somijas lapuļiešu kustības. Drīz Jāņa Grebles vietā stājies Gustavs Celmiņš, kas organizācijas nosaukumam piekāris vārdu «Ugunskrusts». Mākslinieki Jēkabs Bīne un Ernests Brastiņš ieteikuši labāk izvēlēties pērkonkrusta zīmi. Tā no «Ugunskrusta», kā vārdā bija nosaukta organizācija un ar kādu nosaukumu sākumā iznāca arī laikraksts, tapa «Pērkonkrusts» (73.-75. lapp.).

Jāuzsver, ka par *P.* darbību un ideoloģiju ir arī vēl otra versija, ko gribētos nosaukt par «Švābes versiju» un kas pamatojas uz

rakstu *Pērkonkrusts*, publicētu red. A.Švābes Stokholmā izdotajā *Latvju Enciklopēdijā*, II sēj., 1896-1897.lapp. Lai gan šim rakstam ziņas devis Šilde, viņš uzskata, ka tas ir A.Švābes raksts un atteicies to pēc Švābes pārveidošanas saukt par savu. Šilde raksta, ka galveno «noskaidrojumu prasa Švābes apgalvojums, ka *P.* pārņēma veselus nolikumus no fašisma un nacionālsociālisma dogmām» (89.lapp.). Šķiet, «noskaidrojumu» Šilde domājis panācis, rakstot, ka Ulmanis licis sūtnim A.Spekkem sūtīt viņam (t.i., K.Ulmanim) nolikumus par Itālijas fašisma korporatīvo iekārtu. «Pērkonkrusts tiktāl nemaz netika.» Tāpat «neviens *P.* vadonis nebrauca, lai studētu nacionālsociālisma iekārtu un ideoloģiju, kā to darīja citi». (90. lapp.) Šilde raksta, ka Gustavs Celmiņš esot iedomājies, ka viņš pats spējīgs likt pamatus latviešu nacionālajai ideoloģijai.

Švābes versijā rakstīts, ka «*P.* pārņēma antisemitismu no Latvju nacionālā kluba». Šilde raksta, ja dažkārt, runājot par *P.*, «svars tika likts uz viņiem kā antisemītiem, tad te parādās pamatdomas izraušana no kopsakara». Tā pamatdoma: Gustavs Celmiņš bija visnotaļ pret mazākuma tautībām Latvijā (76. lapp.), pie kuŗām viņš pieskaitījis židus, vāciešus, krievus, kas visi «sabērti vienā maisā» (87. lapp.).

Švābe raksta, ka «no *P.* rokasgrāmatas *Kas ir, ko grib, kā darbojas P.?* var redzēt, ka jāpāriet no parlamentārisma uz vadonību». Autors uzsver, ka nevis demokrātija bija dadzis *P.* acīs, bet savtība, partiju veikali un politikāņu šaurās pieres. Bet viņš arī raksta, ka Celmiņam ir «dabiska autoritāte», un viņš kā *P.* priekšnieks «netika pat statūtu kārtībā ievēlēts» (79. lapp.).

Jāpievienojas autoram, ka *P.* vērsās pret visu pasugu marksistiem, sevišķi sociāldemokrātiem. Daudzus nacionāli noskaņotus pilsoņus kaitināja tas, ka sociāldemokrāti neatzina valsts himnu, karogu, zīmogu, reliģiju un neuzskatīja neatkarīgo Latviju par gala mērķi. Sociāldemokrāti sanāksmēs dziedāja Internacionāli, un viņu sarkanie karogi bija dadzis nacionāli domājošo ausīs un acīs. Tas bieži radīja sadursmes. Gribētu uzsvērt, kā *P.*, tā arī vēlāk K.Ulmaņa apvērsumu jāskata plašākā perspektīvā. 1930-tajos gados Eiropā sākas nevien saimnieciskā, bet arī politiskā krīze. Radās politiskas

grupas un partijas, kas vērsās nevien pret liberāli demokratiskām satversmēm, bet arī pret dažāda veida marksistiem, internacionālistiem. Pērkonkrusts bija sava laika bērns, un, kaut vācu okupācijas pirmajās dienās daudzi domāja, ka *P.* būs galvenais vietējās varas faktors (protams, cik to ļautu), tas samērā īsā laikā atšifrēja vācu nodomus, attapās un stājās pretestības kustības rindās. Sevišķi nelokāms šinī ziņā bija Celmiņš, kas pārcieta vācu okupantu represijas. Pērkonkrustu slēdza ģen. Roks 1941.g. 17.augustā.

Pārsteidz tomēr, ka Šilde atradis par vēlamu šodienas politiskajos apskatos celt augšā Pērkonkrusta problēmas.*) Manuprāt, te nekādu «plankumu» nav, jo interesenti atradīs kā *P.* rokasgrāmatu, tā toreizējos laikrakstus un izcilāko *P.* darbinieku runu atreferējumus.

Rakstot par K.Ulmani un viņa darbu, Šilde nosoda to un šinī ziņā atkārtoti to, ko rakstījuši Bastjānis un Cielēns. Ar to negribu teikt, ka viņu rakstos nebūtu arī patiesība, bet gan, ka tie pamatā ir «vecu rēķinu kārtošana». Šildem nav neviena laba vārda kopš 1919.gada par Kārli Ulmani. Viņš pārmet pēdējam partiju veikalus, pretinieku apcietināšanu un vajāšanu.

Šilde apcietināts 1934.g. 14.jūnijā, kad «izklaidēšanās nolūkā» aizgājis uz kādu šķietami legālu sanāksmi. Viņš un pārējie apcietinātie sadzīti pagrabā. Pusdienu vietā tiem pasniegti «sakarsētā šķidrumā» peldoši gaļas atkritumi un «lai pasvītrotu nicināšanu pret mums», tur no pelnu traukiem sabērti iekšā arī papirosu pelni un t.s. «končiki». Vai to būtu pavēlējis Ulmanis? Vai pat Fridrichsons? Šis ir tik tipisks gadījums, cik tālu toreiz bija sakāpinātas emocijas pret tiem, kuŗus uzskatīja par režīma pretiniekiem.

Ulmanis gribēja izlīgt kā ar *Latvi*, tā Pērkonkrustu, apvērsuma sākumā piedāvādams G.Celmiņam sūtņa amatu Parīzē, A.Bergam – Londonā. Šilde uzsver, ka abi šie politiķi bija «iecirtīgi» un piedāvātos amatus nepieņēma. Par sevi un citiem apcietinātajiem autors raksta: «Mūs būtu atbrīvojuši no cietuma varbūt bez tiesas, ja tikai būtu lūguši, bet tas nenotika.» Neviens no viņiem neesot locījušies represiju priekšā (118.lapp.). Varoņi vai mocekļi? Vēlāk tomēr

autors žēlojas, ka Ulmanis nav visus apžēlojis, pirms lielinieki pārņēmuši varu (149. lapp.).

Šilde norāda uz A. Valdmaņa lomu vācu okupācijas gados un, manuprāt, to pareizi raksturojis. Vāciešu priekšā viņš izlikās par viņu uzticamāko draugu, bet latviešu priekšā sevi iztēloja par brāzmainu un nepiekāpīgu patriotu (178. lapp.). No savas godkārbas un divkosības Valdmanis netika vaļā arī DP laikā Vācijā.

Vācu okupācijas laikā Šilde izceļas jo sevišķi kā Tautas palīdzības ģenerālsekretārs, vēlāk priekšnieks. Šinī darbā viņš ar savu izdarību, enerģiju un organizatora spējām izdarījis mūsu tautas locekļiem neatsveřamu pakalpojumu. Vācijā autors daudz palīdzējis Sudeijas latviešiem izkļūt no bīstamā ielenkuma. Vēlāk viņš saistās ar Latvijas Sarkano Krustu.

Grāmatu Šilde nobeidz ar nodaļu *Trimdas gaŗajā jūdzē sastaptie*. Kā jau sākumā minēts, te sakopoti atsevišķi epizodi. Grāmatā sakopotajos aprakstos par Šildes gaŗā mūža notikumiem ir daudz kas, ko caurmēra lasītājs nezina. Eslingenā kādā sarīkojumā godināja archibīskapu Teodoru Grīnbergu. Kulmināciju godināšanā, šķiet, sasniedza ar teologa J. Sandera runu, kuŗš jau bija pārsniedzis 90-to mūža gadu. Viņš apcerēja vārda Teodors nozīmi. Bet tad atvērās zāles gala durvis un pa tām iesoļoja neredzīgie leģionāri Šildes vadībā. Visu acis un uzmanība pievērsās tiem. Darbs neredzīgo un visu latviešu grūtdieņu labā, manuprāt ir Šildes mūža vainagojums.

Grāmata veltīta dzīvesbiedrei Ainaī. Gaumīga apdare – cieti vāki ar Rīgas pilsētas ģērboņa attēlu. Iespiedums noder arī vecākai paaudzei kā burtu lieluma, tā iespieduma asuma ziņā.

---

*) Latvijā pārrunas izraisīja Šildes grāmatas *Latvijas vēsture* dāvināšana skolām.

NORAI DOT ŠĶIRU CĪŅU

Laiks, 1991.g. 10.jūlijā

Alberts Kleinhofs *LATVIJAS DARBA KAMERA*.

Autora izdevums, 1990.g., 69 lapp.

Trimdā maz pieminēta kameru dibināšana, mērķi un darbība. Arī lielākā daļa to, kas darbojās kameru sistēmā, nav vairs mūsu vidū. Tādēļ jo sevišķi jāpriecājas, ka bij. Darba kameras ģenerālsēkretārs Alberts Kleinhofs izdevis grāmatu *Latvijas Darba kamera*.

Autoritārās valdības laikā tika nodibinātas sešas kameras: Tirdzniecības un rūpniecības kamera (1934.g.), Lauksaimniecības kamera (1935.g.), Amatnieku kamera (1935.g.), Darba kamera (1936.g.) Rakstu un mākslas kamera (1938.g.) un Profesiju kamera (1938.g.). Pirmās četras uzskata par saimnieciskām, pēdējās divas – par kultūras kamerām.

Kameras priekšsēdis, prezidija loceklis un sekciju priekšsēži sastādīja pastāvīgu kameras galveno komisiju. Četru saimniecisko kameru galvenās komisijas sastādīja Valsts saimniecisko padomi (dib. 1936.g.), bet divas kultūras kameru galvenās komisijas – Valsts kultūras padomi (1938.g.).

Kleinhofa grāmatu var uzskatīt kā pirmavotu, apcerot *LDK*, jo viņam kā bij. ģenerālsēkretāram no personīgas pieredzes bija zināmas tās problēmas, kas saistās ar Latvijas Darba kameru.

Ievadā agr. J.Daģis norāda, ka Kārļa Ulmaņa reformu gaitā *LDK* ieņēma izcilu vietu. Tā nostatīja Latvijas strādnieku pelnītā

goda vietā. Autors priekšvārdos raksta, ka Ulmanis ar savām runām un rīcību strādnieku cieņas un labklājības celšanā apvienoja strādniekus ar pārējo tautu un aizpildīja plaisu, ko bija radījusi kreiso partiju politika. Šodien redzam, ka uzskati, kas balstās uz šķīru cīņas principu un dialektisko materiālismu, sāk brukt pat Padomju Savienībā.

Balstoties uz atmiņām un pieejamiem avotiem, aprakstīti Darba kameras dibināšanas pirmsākumi, uzdevumi un uzbūve (9.-32. lapp.). Ievietotajos foto attēlos saskatāmas daudzas toreiz politiski nozīmīgas personas. Apcerēti svarīgākie politiskie notikumi pirms un pēc 15.maija. Pārspiesta prezidenta runa Strādnieku karogu svētkos 1935.gada 28.jūlijā (32.-50.lapp.). Runā Ulmanis nepārprotami izteicis savus uzskatus par strādniekiem; izcelti vārdi, kas vēlāk bieži atkārtoti: «... ka beigu beigās pāri visām mašīnām, pāri visiem skursteņiem, pāri visām fabriku lielajām ēkām stāv tas cilvēks, kas tur, apakšstāvā, strādā pie šīm mašīnām, – tas ir galvenais, tas ir tas kapitāls, tā ir tā bagātība, tā ir visa nākotnes ķīla un drošība.» (48.lapp.).

Grāmatas nobeigumā ievietots *Likums par Latvijas Darba kameru* un izmantotās literatūras rādītājs.

Ir dažādi uzskati par to, ko Ulmanis ir domājis, dibinot kameras un vēlāk saimniecisko un kultūras padomi. Kad 1936.g. tika izdots likums par Valsts saimniecisko padomi, ārzemju novērotāji rakstīja, ka prezidenta nolūks ir sagatavot pilnīgi jaunu valsts organizāciju uz kooperatīviem pamatiem. Tā kameru likumus novērtēja arī pazīstamais *The Royal Institute of International Affairs* (1938.) Prof. E.Dunsdorfs raksta, ka «Ulmanis bija sācis realizēt Satversmes reformu pēc Austrijas Dolfusa valdības parauga». Tāpat, «ka kameras kā vairāku valsts padomju sastāvdaļa, būs tiešā tautas pārstāvība» (E.Dunsdorfs, *Kārļa Ulmaņa dzīve*, 390.lapp.).

A.Kleinhofs šiem uzskatiem nepievienojas. Arī lielākā daļa toreizējo apstākļu pazinēju tos noraida. A.Švābes rediģētās un Stokholmā izdotās *Latvju enciklopēdijas I* sējuma 949. lappusē minēts, ka «Pa daļai pēc ... Itālijas parauga projektētais arodu parlaments – Latvijas kameru sistēma – izvērtās par tīri konsultatīvu organu».

Prof. E. Andersons uzsver, ka kamerām «bija tikai padomdevējas un valdības darba atbalstītājas funkcijas» (*Latvijas vēsture, 1920.-1940. I, 409 lapp.*). Bij sabiedrisko lietu ministrs A. Bērziņš raksta, ka kameras īstenībā nebija nekas cits kā virsbūves dažādās nozarēs nodarbinātiem iedzīvotājiem. «Tās nebija domātas kā kaut kas līdzīgs arodu parlamentam, lai aizstātu tautas tieši vēlēto parlamentu» (*Labie gadi, 245. lapp.*). Valsts saimnieciskā padome pēc valdības pieprasījuma sniedza savus atzinumus par svarīgiem saimnieciskiem likumiem un valsts budžetu. Kultūras padomes uzdevums bija dot atsauksmes un ieteikumus valdībai kultūras un brīvo profesiju jautājumos. A. Bērziņš uzsver, ka vairākās personīgās sarunās Ulmanis izteicies par jaunas Satversmes vajadzību. Tās izstrādāšanai jādibina komiteja uz plašas bāzes, kur būtu pārstāvēti satversmes speciālisti no universitātes mācību spēku, juristu un praktisko politiķu aprindām.

Pārrunājot ar šo rindu autoru Rakstu un mākslas kameras darbu 1939. gadā, sabiedrisko lietu ministrs norādīja, ka vienu otru trūkumu novērsīs Satversme. Ja var ticēt A. Valdmanim, tad prezidents ar viņu 1939. g. oktobrī pārrunājis satversmes projektu (J. Labsvīrs, *Kārlis Ulmanis, 30.-31. lapp.*).

Prezidentam pārmet, ka viņš novilcinājis Satversmes reformas, ko solījis jau 1934. g. 18. maija deklarācijā. A. Bērziņš un citi toreiz vadošie politiķi norādīja, ka tam par iemeslu bija politiskā nedrošība Eiropā. – Sūtnis sērs E. Monsons no Rīgas raksta Īdenam 1936. g. decembrī: «Man pat liekas, ka tagadējos nedrošajos apstākļos ir gudri to (tagadējo valdības sistēmu, J.L.) paturēt» (*Kārļa Ulmaņa dzīve, op. cit. 389. lapp.*). Ja jau sūtnis par iemeslu Satversmes reformas vilcināšanai jau 1936. g. uzskata nedrošos apstākļus Eiropā, tad nākamajos gados šī nedrošība krasi pieauga.

A. Kleinhofa grāmata ieteicama visiem, kam interesē mūsu valsts neatkarības pēdējo gadu vēstures notikumi.

PIECI GADI

Austrālijas Latvietis, 1992.g.

Amerikas Latviešu institūts 1992.g. pārspiedumā izdevis R.Bērziņa-Valdesa un S.Vidberga rediģēto grāmatu *Pieci gadi, 1934. 15.V - 1939.*, 238 lapp.

Šo grāmatu Latvijā izdeva «Pagalms» 1939. gadā, un to iespieda Valsts papīru spiestuvē. Tā ir grezns izdevums lielā formātā, cietos audekla vākos ar krīta papīru, S.Vidberga grafiskais iekārtojums. Daudzās fotografijas izcili skaidras. Latviešu institūta izdevums kvalitātes ziņā neatšķiras no Latvijas izdevuma, un to iespiedusi *Augstums Printing Service* Linkolnā, Nebraskā. Greznās grāmatas cena noteikta US dol. 30 un to var pasūtīt Latviešu institūtā (9 N. Mountain Ave., Montclair N.J. 07042).

Pateicība pienākas nevien K.Sventeckim Indianapolē par oriģināla sagādāšanu, bet tāpat Latviešu institūta priekšsēdim Arvīdam Bļodniekam par projekta īstenošanu. Latvijā izdoto grāmatu okupanti konfiscēja, un tā apgrozībā nonāca tikai nedaudz eksemplāru. Pēc boļševiku padzīšanas Sabiedrisko lietu ministrijas darbinieki 1941.g. jūlijā, pārņemot bijušo Mākslas lietu pārvaldi, tās telpās atrada vairākus šīs grāmatas eksemplārus. Nedaudz dienu vēlāk telpas bija jāatstāj, jo tās pārņēma vācu drošības dienesta Langes vīri. Tur palikušo eksemplāru liktenis nav zināms, jo arī vācu okupanti grāmatu ieskaitīja nevēlamo un aizliegto sarakstā. Jādomā, tās iznīcināja.

Šīs recenzijas autors atceras grāmatas pirmā izdevuma tapšanas gaitu, jo redaktori konsultējās par dažiem tehniskiem jautājumiem. Bērziņš-Valdēss meklēja autorus, kuŗi būtu kompetenti apce-

rēt grāmatā publicējamus tematus. Te gribētu uzsvērt, ka viņš izvēlējās autorus, par kuŗu objektīvo pieeju nevarēja būt šaubu. Varam minēt dažus, kuŗu vārdi uzdoti – prof. F.Balodis, prof. P.Starcs, prof. L.Adamovičs, Alberts Zalts, inž. P.Stakle.

Ziņas no ministrijām, kamerām u.t.t. ņemtas no šo institūciju sakopotajiem materiāliem bez sastādītāju identificēšanas. Protams, sekojot tā laika garam, citētas prezidenta K.Ulmaņa runas un raksti.

Pilnas lapaspuses aizņēmušajās fotogrāfijās parādīts progress kā saimnieciskā, tā gara kultūras dzīvē. Notikušajām pārmaiņām uzdoti attaisnojoši skaitļi.

Grāmata ir izcils piemineklis, kas liecina par Latvijas sasniegumiem, pirms to okupēja Padomju Savienība. Tā arī ir liecinājums tam, ko okupanti sagrāvuši un iznīcinājuši. Šī grāmata nevien sava krāšņā ietērpā un iekārtojuma ziņā, bet jo sevišķi satura ziņā ir vērtīga dāvana skolām, bibliotēkām, draugiem un paziņām kā brīvajā pasaulē, tā Latvijā.

Tā izdota tikai 300 eksemplāros, un interesentiem vajadzētu pasteigties to iegādāt, lai nebūtu jānožēlo, ka izdevību palaiduši gaŗām. Tā tas ir daudziem gadījies ar tagad jau izpirktiem vērtīgiem izdevumiem.

EJ, BĀLIŅI, TAISNU CEĻU, RUNĀ TAISNU VALODIŅU

Laiks, 1996.g. 11.maijā

Latvijas neatkarības gadus vai t.s. buržuazisko Latviju komūnisti nopulgoja visus okupācijas gadus. Arī trimdnieki, vienprātīgi cīnoties par Latvijas neatkarības atjaunošanu, tomēr dažādi novērtēja notikumus brīvajā Latvijā. Daļa aizstāvēja t.s. partiju laikus, daļa – Ulmaņa laiku. Sevišķi asi pret Latvijas neatkarības pēdējo gadu notikumiem vērsās kreisi noskaņotās grupas ar sociāldemokrātiem priekšgalā. Sākās vecu rēķinu kārtošana bijušo politiķu starpā, jo bija kas pozitīvs, kas negatīvs kā partiju, tā autoritārās valdības laikā. Šī savstarpējā kritika tomēr pamazām izbeidzās. Pat Bruno Kalniņš kādā rakstā uzsvēra, ka mums nevajag nodarboties «ar destruktīvu iekšēju cīņu par sirds uztaisīšanu Maskavas pakalpiņiem» (*Brīvība*, 1981., Nr.10). Latvijai atjaunojoties, uzskatu dažādība par neatkarības gadiem nav zudusi.

Protams, izceļ demokrātisko principu prioritāti it visās dzīves nozarēs kā agrāk, tā tagad. Tā tam jābūt, jo tikai šo principu ievērošana spēs nostiprināt atjaunoto Latviju un saņemt palīdzību un atbalstu no brīvās pasaules valstīm.

Tomēr nevaram noliegt to, ka sākusies zināma renesanse, apcerot Kārli Ulmani, viņa laiku un viņa darbu. Par pirmo pēcokupācijas prezidentu ievēlēja vīru, kas nes nevien Ulmaņa uzvārdu, bet ir arī pēdējā prezidenta dzimtas loceklis. (Jānoraida Vēstures institūta direktora Induļa Roņa uzskati, ka pirmais pēcokupācijas prezidents

ir A.Gorbunovs. Pēdējais par tādu nekad nav izraudzīts brīvās vēlēšanās.) Turpinās Ulmaņa pīšļu meklēšana. To atbalsta nevien *LZS*, un Kārļa Ulmaņa piemiņas fonds, bet arī citu politisko partiju rezdami darbinieki.

6.Saeimas vēlēšanās radušās partijas, kuru vadītāji neslēpj savus uzskatus par Ulmani. Jāmin *LZS*, arī *Zīgerists* un viņa atbalstītāji. Ir partijas, kuru nosaukumi šķiet ņemti no «Degsmes». «Vienības» vadītājs Kauls ir viens no Kārļa Ulmaņa piemiņas fonda atbalstītājiem. Pirms vēlēšanām tika izrādīta filma par K.Ulmani «Saimnieks». Liela daļa minēto partiju biedri ir bij. funkcionāri un augsti partijas darbinieki.

Zīgerists ir vairākkārt izteicies par pieminekļa celšanu Ulmanim. Nesen *Laikā* (17.IV 96.) bija lasāms, ka Kārļa Ulmaņa piemiņas fonds un Latvijas Zemnieku savienība izsludina konkursu Kārļa Ulmaņa pieminekļa izveidošanai Rīgā. Vairāk nekā 80% vēlētāju aptaujās izteikušies, ka atbalsta Ulmaņa un *LZS* ierosinājumu tautai vēlēt valsts prezidentu. Tā pilnvaras jāpaplašina.

Protams, daudzi kā Latvijā, tā brīvā pasaulē vērsas pret Kārli Ulmani un autoritāro valdību. Kritika ir vajadzīga kā par bijušo, tā par tagadējo. Tai jānorāda uz kļūdām, no kurām nākotnē jāizvairās, bet tai jāpamatojas uz objektīvi noskaidrotiem faktiem un īstenību. Jānožēlo kritiķi, kuri nespēj to ievērot.

Ņemot vērā iepriekš teikto, vēlos pievērsties Ignāta Blaževiča rakstam «Latvijas armija un tās iznīcināšana» (*DV mēnešraksts*, 1., 1996.), kurā autors nevien tendenciozi apcer Ulmaņa militāro politiku, bet līdzīgā veidā kritizē Sabiedrisko lietu ministriju (*SLM*). Par Ulmaņa uzskatiem, no kuriem viņš vadījās, pieņemot izšķirošos militāros lēmumus, esmu rakstījis vairākkārt gan laikrakstos, gan grāmatās, un pie tā te nekavēšos. Apcerēšu gan to, kur I.Blaževičs vērsas pret *SLM* ar nepamatotiem apgalvojumiem, To pamatā, jādodomā, ir tas, ko Blaževičs lasījis kādās publikācijās, piedzīvojis pats vai dzirdējis no citiem. Avoti nav uzdoti. Kā aculiecinieks Blaževiča minētos notikumos gribu uzsvērt, ka mana pieredze nesaskan ar Blaževiča minēto. (Sk. arī grāmatu Jānis Labsvīrs *Atmiņas un pārdomas*.) Asi kritizēta filma «Zvejnieka dēls». Kāda bija īstenība?

Jānorāda, ka Latvijā 1930-tos gados bija vairāki mēģinājumi uzņemt filmas. Tās galvenokārt bija ar kultūrvēsturisku raksturu, neatmaksājās un zaudējumus parasti sedza valsts. Tā turpināties nevarēja. Bija vai nu jāuzņem filmas, kas atmaksājas, vai filmu ražošana jāizbeidz. *SLM* filmu nodaļas darbinieki bija pārliecināti, ka varam paši ražot lielfilmas, kuras atmaksātos vai vismaz segtu izdevumus. Izšķīrās par 3 filmām: «Zvejnieka dēls», «Kaugurieši» un «Aizsprosts». Līdz Latvijas okupācijai pabeidza tikai «Zvejnieka dēlu». Viens no kritērijiem, izvēloties scenāriju, bija – vai tā publikai patiks un vai tā atmaksāsies, jo no tā būs atkarīga filmu ražošanas nākotne. Filmu nozares darbinieki ar režisoru V.Lapenieku priekšgalā bija izšķīrušies par V.Lāča romānu «Zvejnieka dēls», jo populāritātes ziņā reti kas ar to varēja sacensties. Romānu iespieda *Jaunākās Ziņas*, tas tika publicēts grāmatā 3 iespiedumos, tā drāmatizējumu izrādīja Nacionālā teātrī. Neviens toreiz romānā nesaskatīja politiskas tendences. Par V.Lāci bija zināms, ka viņš jaunībā bijis Krievijā, bet filmu ļaudis bija pārliecināti, ka, ja viņam kādas saistības bijušas ar komunistiem, tās jau sen pārtrauktas, jo Lācis atgriezies Latvijā 17 gadu vecumā. Ziņas, ka Lācis atjaunojis sakarus ar komunistiem drošības policijai bija ienākušas tikai tad, kad filma jau bija uzņemta un izrādīta. *) Mākslinieciskas vērtības kā romānā, tā filmā maz, bet bez šabloniskās romantikas, intrigas un melni-baltiem raksturiem tanī izcēla toreiz zvejniekiem nozīmīgas parādības. Pirmkārt, atkarību no spekulantiem. Pēdējie, aizdodami naudu zvejniekiem, kuru tie ne vienmēr laikā spēja atmaksāt, padarīja tos atkarīgus no uzpircējiem, kuri par zivīm maksāja minimālas cenas. Tāpat zvejnieku ciemos nebija sveša kontrabanda. Otrkārt, ļoti izplatīta bija sektantu kustība.

Minētās parādības ir svarīgas visas Latvijas apmērā arī šobrīd. (Man tuvas radniecības meita Latvijā ir nokļuvusi kādas sekta tīklos. Jauniete ir 20 gadu veca, studente, prot angļu valodu. Sekta viņu izmanto, lai izplatītu savu darbību Somijā. Šķiet, sekta aktīvitate Latvijā izskaidrojama ar cerību pārnest savu darbību uz bijušo Padomju Savienību. Lūk, ko nozīmē «tilta pozīcija»!)

Pēc Blaževiča uzskatiem filma esot sociālistiskas ideoloģijas darbs. Ar to notikusi «sociālistiskas domāšanas veidošana tautas ma-

sā)! Es lūdzu Blaževiču minēt vienu teikumu no filmas, kurā uzsvērtā «sociālistiskā ideoloģija». Spekulācija, kontrabanda, sektantisms, kā minēts iepriekš, pastāv arī šodien Latvijā, un vērsanos pret to nevar apzīmēt par «sociālistisko ideoloģiju».

Filmu izrādīja arī Lietuvā un Igaunijā. Tur toreiz pastāvēja izteikti nacionāli režīmi (Smetona – Lietuvā, Petss – Igaunijā), un attiecīgās iestādes asi vērsās pret komunistu ideoloģijas izpaudumiem. Biju kā Kauņā tā Tallinā – neviens tur filmā nesaskatīja «sociālistisko ideoloģiju». Tallinā filmu ļaudis man norādīja, ka arī Igaunijā zvejnieki ciešot no spekulantiem un sektantiem.***) Cik tālu var noiet aplamībās, norāda kāds gadījums Vācijā *DP* laikā: kāds pazīstams darbinieks saskatīja «sociālistisko ideoloģiju» Jaunsudrabiņa «Baltā grāmatā», jo tur skaidri parādīts, cik grūta dzīve kapitālisma valstīs.

Blaževičs raksta – «armijai to vajadzēja noskatīties... un vienības slēgtā veidā veda uz kino». Pazīstot kara ministra J.Baloža un *SLM* ministra A.Bērziņa attiecības, varu teikt – ja virsnieka vietnieks Ignāts Blaževičs, pildot dienesta pienākumus, militārās padotības kārtībā vedis kādu vienību slēgtā veidā uz kino skatīties «Zvejnieka dēlu», tad, ja to dabūtu zināt ģenerālis Balodis, viņš nepaliktu bez soda. Kas maksāja par ieejas biļetēm? Vai armija?

Dažkārt dzirdēts, ka *SLM* «favoritizējusi» Lāci. Par filmu viņš saņēma 1000 Ls honorāru. Šī summa bija jādala ar režisoru Lapenieku. Nekādu citu labvēlību viņš no *SLM* nav saņēmis.

Bij. Darba kameras ģenerāļsekretārs kādā vēstulē man raksta – filma palīdzēja celt zvejnieku labklājību. Dibināja kooperatīvu zivju pārdošanai, pabalstīja motorlaivu iegādi. Tāpat iegādāja smagos automobiļus, ar ko veda zivis uz laukiem, pa radio iepriekš paziņojot, kad un kur svaigas un kūpinātas zivis būs dabūjamas.

Mūsu lielākais trimdas rakstnieks Anšlāvs Eglītis, kurš ir lietpratējs filmu vērtēšanā Amerikā, savā darbā «Lielais mēmais» nav pat pieminējis, ka filmā saskatāmas komunistiskas tendences. Es uzskatu to par sevišķu komplimentu filmu nozares darbiniekiem, ja viņš, apcerot «Zvejnieka dēlu», raksta «...Latvijas filmu mākslai vē-rās cerīga nākotne». Tāpat «...ja latvju filmai būtu atļauta dabiska attīstība, tā droši turētos starptautiskā līmenī».

Arī prof. Dr. A.Švābe Stokholmā izdotā enciklopēdijā pat nemin par kādām tendencēm, bet raksta – «Radikālu pagriezīenu mūsu filmu rūpniecībā radīja... *SLM* uzņemtā filma «Zvejnieka dēls»... Šai filmai bija liela piekrišana un lieli materiāli panākumi. Pēc tam valdība atvēlēja līdzekļus jaunu filmu uzņemšanai.»

Brīvajā pasaulē vēl šobrīd ir dabūjama videokasete ar «Zvejnieka dēla» ierakstu. Tā tomēr ir 1957.g. «pārlabotā» versija. Šodien būtu lūdzis režisoru Lapenieku samazināt sektanta izdarības. Katrā ziņā liktu izgriezt to posmu, kur Oskars runā ļaužu grupai par darbu. Tas atgādina mītiņu. Man šķiet, ka taisni šī vieta pārlabotā izdevumā ir «uzlabota». Galvenās lomas tēlotājs P.Lūcis palika Latvijā. Režisors V.Lapenieks devās trimdā uz Vāciju. Viņa pēdējā apmešanās un darba vieta bija Kalifornijā, kur viņš darbojās arī amerikāņu filmās Holivudā. Ļoti rošīgi darbojās arī latviešu sabiedrībā. Satiku viņu Losandželosā 1980-to gadu sākumā, kur biju uzaicināts piedalīties kādā sarīkojumā. Pārrunājām darbu Latvijā. Arī to, ka darbs filmu nozarē, ko sākām ar risku un entuziasmu, nav beidzies tā, kā domājām. Lielais spēcīgais vīrs, kurā bija apvienots ideālisms ar izdarību, bija sagrauzts. Zēlojās par savu un dzīvesbiedres veselību. Nu arī Vilis Lapenieks ir noskrējis pēdējo apli, kā bija rakstīts viņam veļtītā sēru sludinājumā 1983.g. Izcilās aktrises Nīna Melnbārde un Milda Zilava brīvā pasaulē vēl staigā šīs zemes ceļus.

Bez minētā Blaževičs vēršas arī pret *SLM* kā zināmu lugu, grāmatu un rakstu publicēšanas aizliedzēju. Vispirms par lugām. Katra teātra apmeklētāja uzskati par noskatīto lugu var būt dažādi – vienam luga patīk, otram ne. Arī iemesli, kādēļ luga patikusi vai ne, var būt dažādi. Tā tas ir šodien, tā tas bija 1930-tos gados Latvijā. Es pieļauju, ka kāds *SLM* augstāks un iespaidīgāks darbinieks, noskatījies kādu lugu, nav slēpis savus uzskatus, un tos teātra vadība ņēmuši vērā. Tās ir parādības kā demokratiskā, tā autoritārā sabiedrībā. Šādi uzskati ne vienmēr atspoguļo ministrijas uzskatus.

Blaževičs norāda, ka ar *SLM* rīkojumu Dailes teātrī pārtrauktas J.Jaunsudrabiņa «Invalids un Ralla» un Šēkspīra «Jūlijs Cezars» izrādes. Tā nav patiesība. Tāds rīkojums varēja nākt vai nu no *SLM* ministra vai departamenta, ko vadīju es (Sabiedriski kultūrālais de-

partaments). Ne ministrs, ne es tādu rīkojumu neesam devuši. Arī par izrādi «Mālu Ansis» *SLM* tādu rīkojumu nevarēja dot, jo toreiz Nacionālais teātris, kur «Mālu Ansi» izrādīja, bija padots izglītības ministrijai.

Blaževičs raksta – «Skalbes darbus nedrīkstēja jaunizdot». Tā ir nepatiesība. J.Grīns bija rakstījis, ka *SLM* aizliegusi uz 6 nedēļām publicēt Skalbes rakstus. Lūdzu min. A.Bērziņu man ar rakstu paziņot, kāda bija īstenība. Te ir Bērziņa atbilde: «Sabiedrisko lietu ministrija nav pat uz 6 dienām aizliegusi Skalbem rakstīt un publicēt viņa darbus.»

«No skolu programmām svītroti A.Niedras darbi». Tā nav taisnība. Prezidents asi vērsās pret A.Niedras darbiem, bet aizliegti tie nekad nav bijuši. Kādā 1939.gada ministru kabineta sēdē, kur budžeta apspriedēs piedalījies arī es, prezidents man pārmeta, ka vēl esot bibliotēkas, kuras par valsts naudu iegādājas Niedras darbus. Tas tā arī bija. Ne toreiz ne tagad nepiekritu prezidentam, jo jāatskaidro Niedra kā rakstnieks no Niedras kā politiķa. Ulmanis vēlāk izteicās – padomājiet, kas notiktu, ja Niedra un ģen. Golcs būtu uzvarējuši. Jāpiezīmē, ka K.Ulmaņa un *SLM* kritizēšanā pēdējā laikā Blaževičam pievienojies kāds rakstnieks, kuru vismaz populāritātes ziņā var salīdzināt ar Vili Lāci.

Izlasot Ignāta Blaževiča rakstu, pārņem sarūgtinājums, jo apāmības lasīs un uz to var atsaukties mūsu jaunatne.***) Iepriecina tomēr *DVCV* ideol. noz. vad. Alfrēda Puķītes recenzija (*Brīvā Latvija*, 14.VI 96.) par *DV Mēnešrakstā* (1996.g. Nr.1) publicētiem rakstiem. Tanī, apcerot Blaževiča rakstu, viņš uzsver, ka tā daļa, kur rakstīts par K.Ulmaņa tendenciozo nosliekšanos uz padomju valdības pusi un *SLM* rīcību, «varētu būt tikai autora personiskie ieskati». Tiem, kas pazina K.Ulmani un viņa valdības darbu, «vajadzētu Blaževiča uzdotajos jautājumos izteikties».

Šinī rakstā savu pieredzi un uzskatus esmu izteicis.

---

*) Ja tas būtu zināms iepriekš, *SLM* būtu noraidījusi pasākumu, kas saistīts ar V.Lāča vārdu. V.Lāča populāritāte sākās ar romāna «Zvejnieka dēls» publicēšanu *Jaunākās Ziņās*. Romāna manuskripts bija bez ievēribas stāvējis redakcijā. Uz V.Lāča lūgumu to tomēr bija izlasījis Skalbe un ieteicis to publicēt. Tas arī notika.

**) Kauņā kopā ar lietuviešu filmu ļaudīm piedalījās sūtņa L.Sējas sarīkotās pusdienās. Lietuvieši norādīja, ka filma palīdzēšot novērst saspīlējumu, kas bija radies kādā sporta sacīkstē.

***) Līdzīgas aplamības šobrīd publicē arī Latvijā (skat., piemēram, A.Strangas rakstu «Ebreji un diktatūras Baltijā 1926.-1940.gads», *Latvijas Vēsture*, 1996/5 (24), 73.-81.lpp.). Ļoti nožēlojami, ka Latvijas universitātē vēsturnieki vēl arvien nespēj atbrīvoties no padomju laikā iemācītā vēstures «skaidrošanas» veida un turpina tādā pašā garā audzināt arī jaunos vēsturniekus.

PAR LATVIJU NACIONĀLU, DAIĻU, VARENU

Latvija Amerikā, 1995.g. 6.maijā

1995. gada 28.maijā agronomam, ķīmijas inženierim Ludvigam Osvaldam Reiteram piepildījās 85 mūža gadi. Nav daudz latviešu Amerikā, kas varētu mēroties ar jubilāra sasniegumiem profesionālā, zinātniskā un sabiedriskā darbā.

Viņa biogrāfija un paveikto darbu uzskaitījums un vērtējums publicēts vairākās enciklopēdijās un rakstos gan latviešu, gan angļu valodā. Varētu minēt kaut *Leaders in American Science*, *Who is Who in the East*, *Archīvs XV* sēj., *Latvju Enciklopēdija* 1962-1982, 4.sēj., *Technikas apskats* u.c. Jubilāra vārds ir plaši pazīstams kā Latvijā, tā latviešu sabiedrībā brīvajā pasaulē. Tādēļ izcelšu tikai svarīgākos posmus viņa dzīvē un darbā. L.Reiters dzimis Lubānas pagasta Gaŗkraujos, agronoma gradu ieguvis Jelgavas lauksaimniecības akadēmijā 1939.gadā. Blakus studijām pilnu darba laiku strādājis Lauksaimniecības kamerā, daļēji Radiofonā un publicējoties. No 1940. līdz 1944.g. strādā kā Raunas rajona agronoms.

Nonākot Vācijā 1944.g., lasa lekcijas prof. J.Kārķliņa noorganizētajos pārskološanāsursos un darbojas Latvijas Sarkanajā Krustā un Neišstates nometnes komitejā. 1947.g. izceļo uz Angliju, kur blakus darbam Karaliskajā medicīnas institūtā studē ķīmijas tehnoloģiju Londonas universitātē. Veica galvenā ķīmijas asistenta pienākumus firmā «Fortiphone LTD», pēc tam firmā «Acoustic Laboratories LTD» ir ķīmijas laboratorijas vadītājs. Anglijā nodibina ģime-

nes dzīvi ar bijušo studiju kollēgu agr. Austru Dikmani. Ģimene svētīta ar dēlu architektu Jāni un meitu Daci, kas beigusi mākslas akadēmiju. Aug trīs mazbērni.

Iebraucot Amerikā, Reiters rosīgi turpina zinātnisko darbu, iesaistoties «CBS-Hytron» sabiedrības elektrotehnikas nozarē. Blakus darbam papildinās Masačuzetas tehnoloģijas institūtā (MIT), iegūstot reģistrēta profesionāla ķīmijas inženiera tiesības.

No 1960.- 1976.g. strādā «BLH Electronics» firmā, attīstot pusvadītāju tipa mērinstrumentus, iegūstot vairākas patentes, kuŗu aprakstus publicē angļu valodā un *Technikas Apskatā*.

Pēc aiziešanas pensijā no 1976.g. līdz 1985.g. L.Reiters strādā kā konsultants vācu firmā «HBM» (*Hutinger Baldwin Maßtechnik*, Darmstadt). Jāatzīmē, ka vairāki simti viņa arktisko augu zīmējumi no herbārija ir ievietoti prof. N.Poluņina grāmatā *Circumpolar Arctic Flora*, Oxford Press izdevumā.

Blakus zinātniskam un profesionālam darbam angļu, amerikāņu un vācu sabiedrībā L.Reiters attīsta plašu darbu latviešu sabiedrībā. Jau Anglijā viņš darbojas nevien latviešu biedrības centrālajā valdē, bet ievēlēts arī Latviešu nacionālajā padomē.

Amerikā bijis ALAs padomnieks, kultūras centra dibinātājs Bostonā un pirmais tā priekšsēdis. Sešus gadus bijis Amerikas latviešu tautiskās savienības (ALTS) priekšsēdis. Brīvās Latvijas 50 gadu atceres rīcības komitejas priekšsēdis Bostonā, VI ASV latviešu dziesmu svētku padomes loceklis un Kultūras veicināšanas fonda Bostonā vicepriekšsēdis. Ierosinājis un vadījis pirmo Ziemeļamerikas ērģeļu dienu Bostonā. Sešus gadus bijis ALAs un PBLA Kultūras fonda priekšsēdis. Ir Latvijas Brīvības fonda biedrs, LAMZAs Tehnisko zinātņu sekcijas vadītājs, DV un ALAs mūža biedrs.

Ļoti rosīgi darbojas baznīcas un draudžu dzīvē. Apvienojis Misijas un Trīsvienības draudzi un patlaban ir Trīsvienības ev. lut. draudzes priekšnieka vietnieks un Zīberga fonda priekšsēdis. Viņa ierosmē uzcēla pieminekli Ģetzemanes kapos Latvijas brīvības cīnītājiem, izsūtījumā un bez vēsts pazudušajiem latviešiem. L.Reiters ir korporācijas *Fraternitas Metropolitana* filistrs. Aktīvi darbojas savā korporāciju kopā Bostonā.

Jo sevišķi jāizceļ L.Reitera nacionālpolitiskais darbs Amerikā, kas saistīts ar 5.Saeimas vēlēšanām. Kad mūsu centrālās iestādes un to vadītāji pārsteidza daudzus kā trimdā, tā Latvijā, saistoties ar *LC*, Reitera, būdams ilgu laiku atbildīgs centrālo iestāžu darbinieks, iet savu ceļu. Daudzi latvieši, atbalstot *TB* un *LNNK* nacionālo stāju un cīņu par deokupāciju un dekolonizāciju, tomēr atzīst, ka arī politiskā cīņā jāšķir taktiskie no stratēģiskiem apsvērumiem. Raugoties nākotnē, nevar ignorēt zemniekus, savas zemes un sētas kopējus un īpašniekus, kuļiem valstī jāveido viena no svarīgākām politiski stabilām šķirām. Šī iemesla dēļ L.Reiters atzīst, ka jāatjauno un jānostiprina brīvās Latvijas lielākā nacionālā partija – Latvijas Zemnieku Savienība. Jādara iespējamais, lai *LZS* paliktu nacionāla partija pa labi no centra, kāda tā bija kopš tās dibināšanas 1917. gadā. *LZS* jāiet kopā un jāatbalsta t.s. nacionālā grupa un jāorganizē koalīcija ar *TB*, *LNNK*, *KDS* un citām nacionālām partijām nacionālās valdības dibināšanai pēc 6.Saeimas vēlēšanām. Tikai tāda, uz plašas bāzes dibināta valdība varēs panākt dekolonizāciju, novērst okupācijas sekas un nodrošināt latviešu tautas izdzīvošanu.

Pirms 5.Saeimas vēlēšanām Reiters nodibina *LZS* atbalsta grupu Amerikā. Viņš kritizē *LZS* centra pozīciju, tāpat izplūdušo partijas programmu, bet neiebilst pret partijas prasību par tautas vēlētu prezidentu, ko *LZS* prasīja jau pirms 1934.gada. Atbalsta grupa ieteic un materiāli un morāli atbalsta divus kandidātus *LZS* vēlēšanu sarakstā. Tos arī ievēl. L.Reiters ir šīs atbalsta grupas dvēsele un darbīgā roka un jau 1993.g. noorganizē Amerikas *LZS* biedru tikšanos ar prezidentu Gunti Ulmani.

1994.g. noorganizē arī Amerikas *LZS* kongresu, kur piedalās arī Latvijas *LZS* valdes priekšsēdis A.Rozentāls.

Viņa ierosinātais un uzsāktais darbs vēršas plašumā – izveidojas 2 *LZS* nodaļas Amerikā, viena arī Kanadā. Jo sevišķi atbalsta laikraksta *Brīvā Zeme* atjaunošanu. Vāc ziedojumus šim mērķim. Iegādā datoru un nosūta kā dāvanu uz Latviju. Viņš piedalās *LZS* kongresā Latvijā š.g. 17. un 18.februārī.

Ar runām un rakstiem vēršas pret tiem, kas pēc viņa domām neizprot pareizo agrārpolitiku Latvijā. Atzīst, ka lauksaimniecībā

dažkārt jāatkāpjas no kapitālisma pamatprincipiem, kā to dara kā Rietumeiropā tā Amerikā – valdībai jāatbalsta lauksaimniecības atjaunošana nevien ar dotācijām, bet arī ar muitas tarifiem, nodrošinot iekšzemes tirgu. Viņš krasi iestājas pret zemes pāriešanu svešinieku rokās. Lai pastiprinātu šos uzskatus, citē A.Eglīša dzejas rindas:

«Turiet savu zemi ciet,
Zeme taisās projām iet!»

Nenoliedzot Latvijas tilta pozīcijas, Reiters atbalsta Pasaules latviešu un Latvijas agronomu biedrības 15.kongresa rezolūciju, ka «attīstīta lauksaimniecība ir latviešu tautas un Latvijas izdzīvošanas un neatkarības garantija».

Ja *LZS* izveidojusies par nozīmīgu politisku partiju par spīti dažu deputātu kļūmīgai rīcībai, un tā arī 6-tā Saeimā cer būt pārstāvēta, tad tur savs nopelns ir arī L.Reiteram.

Tomēr kādā vēstulē viņš raksta: «Vai man ar 85 gadu sašņiegšanu nevajadzētu no aktīvā politiskā darba aiziekt, kļūstot pasīvam un apmierinoties ar padomdošanu?» Šo rindu autors nevar tam pievienoties.

Reiteram aktīvais politiskais darbs jāturpina, jo sevišķi, ievērojot tagadnes politiskos apstākļus. Maz ir tādu, kas varētu viņu kā *LZS* vecbiedru aizstāt. Tādēļ vēlēsim jubilāram dzimšanas dienā veselību, līdzšinējo enerģiju un izdarību cīņā par Latviju nacionālu, daiļu un varenu.

AUTENTISKS VĒSTURISKU PIEZĪMJU, DOKUMENTU UN MATERIĀLU KRĀJUMS

Laiks, 1997. g. 23. augustā

Emīls Dēliņš *KONSULS BEZ VALDĪBAS*

Piezīmes, dokumenti, materiāli

Memento   Zinātne
Stokholma 1997   Rīga

Nesen (1997. jūlijā, - red.) no *Radio Sweden* saņēmu E. Dēliņa grāmatu ar pavadvēstuli, kurā norādīts, ka grāmata ir recenzijas eksemplārs.

Acīmredzot, grāmatai būs divi izdevēji. Titullapas otrā pusē pateicība E. Dēliņam par atbalstu šīs grāmatas izdošanai Latvijā, norādīts uz Ināras Jēgeres māksliniecisko apdari un ka manuskriptu iespiešanai sagatavojis apgāds *Memento* (Zviedrijā).

Veselības apstākļu dēļ ilgāku laiku neesmu varējis apcerēt vairāku domu biedru jaunizdevumus, tomēr šoreiz gribu izteikt savas domas kā par autoru, tā grāmatu, jo tā satur daudz nozīmīgu dokumentu un materiālu, kas bijuši pieejami tikai autoram.

Emīls Dēliņš dzimis 1921. gada 15. maijā Rīgā. Beidzis Franču liceju, studējis ķīmiju Latvijas Universitātē un Štutgartes Tehniskajā augstskolā. Pazīstams kā sabiedriska darbinieks, rakstnieks, žurnālists, redaktors un diplomāts.

Daudz rakstījis par literatūru, tulkojis lugas no franču un vācu valodas. Publicējis grāmatas *Pulkvedis V.Veiss* (1955.), eseju krājumu *69 stundas* (1969.) u.c. 1973.g. saņēma *PBLA KF* balvu žurnalistikā. Kopš 1952.g. darbojas Latviešu Apvienībā Austrālijā un Jaunzēlandē (*LAAJ*) informācijas nozarē, vēlāk — kā padomnieks politiskajos jautājumos un *PBLA KF* valdē. Rediģē un izdod laikrakstu *Austrālijas Latvietis*. Latvijas ģenerālkonsuls Austrālijā (1991.). Apbalvots ar Austrālijas ordeni (*OAM*).

Grāmatas ievadā un pirmajās 4 nodaļās (5.-19.lapp.) apskatīta Latvijas konsulāta izveidošanās Austrālijā un darbs, pildot konsula un redaktora pienākumus. Tāpat sadarbība ar Austrālijas politiķiem un valdības vīriem, jo valdības nostāja pret okupēto Latviju mainījies vairākkārt.

Latvijas konsulātu Melburnā nodibināja 1931.gadā, kad Latvijas ārlietu ministrs K.Zariņš par goda konsulu Austrālijas Viktorijas un Tasmānijas pavalstīs iecēla skotu un īru izcelsmes juristu un tirgotāju Robertu Gālbraitu Mekkomasu (Robert Galbraigh MacComas). Tajā laikā Latvijas konsulāti darbojās arī Adelaidē, Brisbenā un Sidnejā. Pēc Latvijas okupācijas, konsuliem citam pēc cita nomirstot, palika vienīgi konsulāts Melburnā, kurā par goda vicekonsulu 1979. gadā iecēla Emīlu Dēliņu. Latvijas konsulāta formāla atzīšana tanī laikā balstījās uz valdības nostāju, ka Austrālija nav atsaukusi *de jure* atzīšanu Baltijas valstu — Igaunijas, Latvijas un Lietuvas — trimdas valdībām (*sic!*).

Bet jau pirms Dēliņa iecelšanas notika negaidītais: 1974.g. 3.augustā Austrālijas laikraksti sniedza Reitera aģentūras ziņojumu no Maskavas, ka ministru prezidenta Vitlama strādnieku partijas valdība devusi *de jure* atzīšanu Igaunijas, Latvijas un Lietuvas iekļaušanai Padomju savienībā. Tas izraisīja baltiešu sašutumu, un sākās, kā to apzīmē Dēliņš, «Austrālijas kauja». Baltiešu tautu grupa, kuras lielāko daļu veidoja latvieši, panāca, ka liberāļu un nacionālās partijas valdība, kas stājās amatā 1975.g. beigās, nekavējoši atsaucā iepriekšējās valdības lēmumu.

Šajā «Austrālijas kaujā» piedalījās *LAAJ*, ko kopš 1952.g. vadīja pārliecināti Latvijas patrioti un kas pārstāvēja latviešus Aus-

trālijas baltiešu padomē. Ar visiem E.Dēliņam kā *Austrālijas Latvieša* redaktoram bija izveidojusies cieša sadarbība. Var teikt, ka, būdams baltiešu padomes politikas koordinators, Dēliņš radīja pamatu Austrālijas valdības vēsturiskajam lēmumam. Kā konsuls Dēliņš sadarbojies ar Somijas, Zviedrijas, Šveices, Francijas u.c. valstu diplomātiem. Bet jo sevišķi jāuzsver viņa darbošanās ar Austrālijas politiķiem un valdības pārstāvjiem pirms un pēc vēsturiskiem lēmumiem. Viņš izceļ 3 draugus, kuri palīdzējuši viņam aizstāvēt Latvijas intereses un kuriem viņš devis padomus Baltijas valstu jautājumos vēl pēc 1975.gada. Tie ir: Džons Naits (Knight), diplomāts, senators; akadēmiķis, senators un ministrs Džons Batons un austrāliešu diplomāts Džons Ness. Dēliņš visiem trim izsaka pelnīto paldies.

Uzsverot, ka par draugiem neklājas dēvēt paša augstākā līmeņa valstsvīrus, viņš tomēr norāda uz izcilo labvēlību, ko, aizstāvot latviešu un baltiešu intereses, saņēmis no vēlākā ārlietu ministra un Austrālijas ģenerālgubernatora Bila Heidena un ministru prezidenta Malkolma Frezera, bez kura palīdzības nebūtu notikusi ne Vitlama valdības lēmuma atsaukšana ne valdības galvas vēlākais atbalsts latviešiem un pārējiem baltiešiem.

1980.g. janvārī Frezers uzaicināja Dēliņu piedalīties valdības galvas 14 dienu lidojumā no Kanberas uz Vašingtonu, Londonu, Bonnu, Parīzi un Velingtonu Jaunzēlandē. Tā paša gada 28.martā Austrālijas ministru prezidents Frezers ieradās Latvijas konsulāta rīkotajās vakariņās par godu Latvijas neatkarības dienai (premjera slimības dēļ vakariņas nācās atlikt no novembra uz martu). Frezers teica plašu ārpolitisku runu. 1982.g. janvārī līdzīgs reprezentatīvs sarīkojums konsulāta izkārtojumā notika sakarā ar konsula R.G.Mekomasa 50 gadiem konsula amatā un *LAAJ* 30 gadu pastāvēšanu.

1980.g. decembrī vicekonsuls ar dzīvesbiedri ieradās Romā un nodeva katoļu un visu Austrālijas latviešu sveicienus pāvestam Jānim Pāvilam II. Kopā ar dzīvesbiedri ieradās Portlandē *ASV*, kur teica atklāšanas runu Rietumkrasta 9.dziesmu svētkos un 1986.g. piedalījās Latvijas kristianizācijas 800 gadu svinībās Vatikānā.

Protams, nav iespējams uzskaitīt visas daudzās sanāksmes un sarīkojumus, kuros konsuls piedalījies gan kā diplomāts, gan kā sa-

biedriska darbinieks, bet visur viņš iespēju robežās uzsvēris savu nacionālo stāju.

Sekojoš 1991.g. 21.augusta puča neveiksmei Maskavā, Austrālija jau 27.augustā atzina Latvijas neatkarību *de facto*. Par goda ģenerālkonsulu E.Dēliņu paaugstināja 1991.g. 5.augustā.

Bija beidzies 12 gadu ilgs, grūts, bet bezgala interesants posms Latvijas diplomātijas vēsturē. Tas sīkāk dokumentēts grāmatas nākošā, garākā nodaļā «Piezīmes, dokumenti, materiāli» (19.-96.lapp.) Pēc šīs nodaļas seko 16 nenumurētas lapaspuses ar fotogrāfijām, kas ilustrē autora darba gaitas.

Materiālu kopojuma struktūru veido autora dienasgrāmatas ieraksti no 1974.g. augusta līdz 1991.g. septembrim. Tie papildināti ar dokumentiem un materiāliem no autora archīva. Uzsvērts, ka autors nav centies atkārtot dokumentu un materiālu klāstu, kas atrodami prof. Dr. Edgara Dunsdorfa darba *The Baltic Dilemma* abos sējumos, bet gan centies tos papildināt.

Grāmatas beigās ievietotas vēres, bibliografija un indekss (97.-107.lapp.). Uz 4 pēdējām nenumurētām lapaspusēm saturs, titullapas teksts angļu un latviešu valodā un īsa recenzija.

Grāmata brošēta. Uz pirmā vāka priekšpusē fotogrāfija, kurā redzams autors sarunā ar pāvestu, uz pēdējā — autora fotogrāfija un biogrāfija.

Grāmata vērtīga nevien kā vēsturisku materiālu krājums, bet tā dod arī ieskatu, ko var panākt izcils diplomāts un redaktors kopā ar nacionāli noskaņotiem patriotiem.

Tā norāda arī, cik nozīmīgi ir bijuši emigranti, palīdzot atjaunot Latvijas neatkarību. Ārzemju latvieši nozīmi nav zaudējuši arī šodien, aizstāvot Latvijas intereses pie brīvās pasaules valdībām.

Ja vaicātu, uz kuru mēs šodien varam norādīt kā paraugu jaunatnei gan Latvijā, gan brīvā pasaulē, tad šo rindu autora uzskati ir, ka tas ir redaktors un ģenerālkonsuls Emīls Dēliņš.

Laikā, kad pirmie *DP* atstāja Vāciju, lai dotos uz Austrāliju, pavadītājos valdīja uzskats — tie ir pirmie, kas zudis nevien Latvijas valstij, bet arī latviešu tautai. Šodien mēs redzam, ka nacionālās stājas ziņā izcilā vietā ir Austrālijas latvieši. Tur lieli nopelni ir arī

«Austrālijas Latvieša» izdevējam un redaktoram — Emīlam Dēliņam. Ja vaicātu, kas uzvarēja «Austrālijas kauju» un panāca Vitlāma valdības lēmuma maiņu, tad viens no izcilākajiem, manuprāt, visizcilākais ir ģenerālkonsuls Emīls Dēliņš. Tādēļ jāpriecājas, ka viņš par savu darbu atstājis atmiņas un liecības, kuras dokumentētas un paliks vēsturniekiem kā pirmavots.

Izlasot šo vērtīgo grāmatu, rodas arī jautājums, kādēļ ģenerālkonsulam un redaktoram Emīlam Dēliņam nav piešķirts Triju Zvaigžņu ordenis? Cerēsim, ka ārlietu ministrs kļūdu izlabos un ierosinās E. Dēliņam piešķirt Ordeņa augstāko šķiru, kāda paredzēta izciliem, nopelniem bagātiem diplomātiem. Reti kāds diplomāts var lepoties, ka, aizstāvot savas valsts intereses, panācis vesela kontinenta valdības lēmuma maiņu.

NEIGNORĒSIM LAUKSAIMNIECĪBU

Laiks, 1995.g. 11.februārī

Dr. agr. J. Zušēvics *IEVADS AGRĀRPOLĪTIKĀ.*

Grāmatas datorsalikumu veicis I.Liepiņš, *ASV*. To Latvijā izdevusi ražošanas apvienība «Ražība» 1994.g. un tā iespiesta tipografijā *Rota*, Rīgā. Grāmata veltīta autora skolotāja, ievērojamā Eiropas agrārpolitika prof. Dr.h.c. H.Nīhausa piemiņai. Autors Dr.agr. J. Zušēvics ir plaši pazīstams latviešu sabiedriska darbinieks, Latvijas agronomu biedrības goda biedrs, Ņujorkas zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis. Strādājis profesionālā, akadēmiskā un zinātniskā darbā Vācijā, *ASV*, Venecuēlā un Latvijā. Publicējis daudzus pētniecības un profesionālus rakstus lauksaimniecībā latviešu, angļu un spāņu valodā. Sarakstījis vienu mācību grāmatu, sastādījis un rediģējis trīs grāmatas. Rediģē agronomu žurnālu *Zeme un Tauta*.

Uz grāmatā apcerēto saturu jau norāda tās virsraksts. Agrārpolitika ieņem svarīgu vietu valsts lauksaimniecības attīstībā, veidošanā un visas valsts stabilizācijas procesā. Neraugoties uz zinātnes un tehnikas progresu, vēl joprojām divas trešdaļas pasaules iedzīvotāju nodarbojas ar lauksaimniecību (1989). Iedzīvotāju nodrošināšana ar pārtiku un pilsoņu labklājība lielā mērā atkarīga no valsts agrārpolitikas. Lauksaimniecība ir pakļauta nevien ekonomiskām pārmaiņām, bet to ietekmē arī iedzīvotāji, dabas bagātības, klimatiskie un ekoloģiskie apstākļi un politiskās norises.

Autors apskata nevien agrārpolitikas pamatelementus, bet arī tās veidošanu vēstures gaitā dažādās valsts iekārtās un globālos reģionos.

Grāmatas teksts sadalīts divās daļās un 20 nodaļās. Lai sniegtu ieskatu par vielas plašumu, minēšu dažu nodaļu virsrakstus: *Zemes īpašumi un to tiesību attīstība. Saimniecību lielumi, kapitāli, muitas un cemu politika lauksaimniecībā. Daļēja laika saimniecības un blakus nozares. Eiropas koptirgus apvienība. Lauksaimniecības ražojumu tirgus* u.c.

Vairumam no grāmatas nodaļām iestarpināti apskati par Latvijas lauksaimniecības attīstību gadu gaitā. Izcelta agrārpolitikas veidošana starp abiem pasaules kaļiem. Svarīgākais notikums šīnī laikā bija Latvijas agrārreforma, ko izstrādāja Satversmes sapulce, pieņemot Agrārreformas likumu 1920.gada 16.septembrī. Šīs reformas izstrādāšanai veltīta vesela nodaļa.

Autors izmantojis Apvienoto Nāciju, Pasaules Bankas, Eiropas koptirgus apvienības un dažādu valstu statistikas pārskatus gan skaitļos, gan grafiskos veidojumos.

Izmantotā literatūrā minēti 104 darbi, to saraksts iespiests šīs lappusēs (282.-287.).

Daļēji izlietotas autora lekcijas agrārpolitikā Latvijas lauksaimniecības universitātes ekonomijas fakultātē no 1992. līdz 1994. gadam. Autors izteic cerību, ka grāmatā apskatītais dos tās lasītājiem jaunas ierosmes Latvijas agrārpolitikas veidošanā nākotnē.

Izlasot šo vērtīgo grāmatu, dabīgi jājautā – kas būtu jāievēro tiem, kas šobrīd veido Latvijas agrārpolitiku? Lai atbildētu uz šo jautājumu, jāzina, ko gribam panākt.

Ja gribam Latviju izveidot kā internacionālu valsti, kuŗas pilsoņi, neatkarīgi no tautības, tuvotos tam tipam, ko vēl nesen apzīmēja par *homo sovieticus*, tad pirmajā vietā liekami tīri materiāli apsvērumi. Jau esam lasījuši un dzirdējuši, ka, ievērojot Latvijas ģeografisko novietojumu, jāizceļ un jāatbalsta transits un komunikācija tās plašākā nozīmē, lai Latvija izveidotos par tiltu starp austrumiem un rietumiem, par Eiropas Honkongu. Lauksaimniecībā tad jāatstāj tādas saimniecības, kas būtu ienesīgas un konkurences spējīgas. Un

ja tā daļa, kas to nespēj, sabrūk, nav ko žēloties, jo tāds ir kapitālisma likums.

Bet ja gribam Latviju izveidot kā nacionālu valsti, kuŗā svarīgākais uzdevums būtu nodrošināt pamattautas, latviešu, izdzīvošanu, tad daudzkārt jāatkāpjas no kapitālisma pamatprincipiem, neaizmirstot tomēr arī mūsu tilta pozīcijas.

Atbalstot lauksaimniecību, pat ja tā nebūtu šobrīd konkurences spējīga, Latvija nebūtu izņēmums, jo gan Rietumeiropā, gan Amerikā lauksaimniecību atbalsta valsts, pat ļoti lielos apmēros.

1994.g. 1. un 2.jūlijā Vecaucē notika Pasaules latviešu agronomu un Latvijas agronomu biedrības 15.kongress. Tur tika pieņemtas vadlīnijas lauksaimniecības veidošanai.

Kongress atzīst, ka attīstīta lauksaimniecība ir latviešu tautas un Latvijas izdzīvošanas un neatkarības garants.

Pašreiz latviešu tautas identitāti un izdzīvošanu apdraud ne tikai lielais migrantu skaits, bet arī zemā dzimstība. Rīgā un citās lielākās pilsētās latvieši ir minoritāte. Lauki ir bijuši un ir latviešu šūpulis, kur latvieši ir vairākumā un kur dzimstība ir lielāka nekā pilsētās. Jācer, ka pienāks laiks, kad latvieši atkaŗos pilsētas, kā tas bija 18. novembra Latvijā. Šodien lauksaimniecības atjaunošana un nostiprināšana ir svarīgāka par aklu sekošanu *laissez faire* doktrīnai.

Minētais agronomu kongress atzīst, ka lielsaimniecībām ražošanā ir priekšrocības, bet uzsver, ka ekonomiski un praktiski ir pierādīts: sekmīgi var strādāt arī mazās saimniecības. Galvenais ir saimnieciska prasme un saimniekošanas talants. No nacionālpolitiskā viedokļa raugoties, jāatbalsta pēdējā tipa saimniecības ne tikai ar būvmateriāliem, kredītiem, bet arī ar ievedmuītas tarifiem un kontribandas novērsanu jāpasarga iekšējais tirgus no tādu lauksaimniecības raŗojumu ievēšanas, ko var raŗot Latvijā. Jāpiemin kongresa atziņums, ka lauksaimniecības zemi nedrīkst pārvērst par plašā patēriņa tirgus precī.

Atbalstot lauksaimniecību, valdībai būtu jādara iespējamais, lai arī tirdzniecību un rūpniecību pārņēmtu latvieši, kā bija neatkarības pēdējos gados.

Kapitālisms savu pārākumu ražošanā ir pierādījis, tomēr valdība nedrīkst ignorēt faktu, ka pārlicka nevienlīdzība tautas ienākuma sadalīšanā noved nevien pie nemieriem, bet pat pie politiska sabrukuma.

Ja kāda ārpus Latvijas dzīvojoša autora grāmata var ietekmēt Latvijas valdības politiku, tad tāda var būt Dr. agr. J. Zuševica *Ievads agrārpolitikā*. To norāda jau tas, ka visu pirmo metienu 1000 eks. nopirkusi Zemkopības ministrija, lai sadalītu dažādām lauksaimniecības mācību iestādēm. Jācer, ka brīvā tirgus vajadzībām «Ražība» iespiedīs otru izdevumu. Grāmatai 288 lapp. Iesietā cietos vākos ar sudraba ornamentiem. Iespiedums skaidrs, kādēļ arī vecākai paaudzei tā viegli lasāma. Lietota neatkarīgās Latvijas ortografija.

Šis ir pirmais raksts, kas ir parādījis šo grāmatu. Tā ir parādījusies. To ievada valdība. 1931-32 gadu laikā pēc un tā patērēta nevienam vienam neapmierinātā spriežot, bet arī zinātniski apmierināt.

Atecevis šo labu un raugoties nākotnē, jāceļ viens no mūsu nacionālajiem jaunajiem organizācijām — «Ražība», kuru darbu Latvijā esmu ar šīs ziņotājas un vācu iespējami veidā atbalstīt arī tagad. Jāpieņem, ka «Ražība» tagad darbu Latvijā sākušas.

Grūti šo grāmatu notīrīt ar šīs ziņotājas «Ražība» hromu. Tās vārdi ir tikpat notīrīti kā šīs ziņotājas.

Lai ar šīs ziņotājas
Tiesības un dārzus
Dzīvotājiem valdīšanā
Varbūt augstas sareģis
Līdz ar šīs ziņotājas
Pārņem un šīs ziņotājas
Mūsu jaunās ziņotājas
Lai šīs ziņotājas, kad šīs ziņotājas.

Ne vārdi, ne notīrīti jaunajiem un šīs ziņotājas
Latvijas nākotnē.

PĒCVĀRDI

Ģeopolītiskā novietojuma dēļ mēs esam daudz cietuši, bet novietojums piešķir Latvijai arī zināmas priekšrocības. Ievērojot mūsu «tilta pozīcijas» starp rietumiem un austrumiem, Latvija piemērota transitam šī vārda plašākajā nozīmē. Tas bez šaubām jāievēro mūsu saimnieciskās politikas noteicējiem.

Tomēr vienmēr jāpatur vērā, ka no pareizas agrārpolitikas lielā mērā atkarīga latviešu tautas izdzīvošana un identitātes saglabāšana. Par to esmu rakstījis vairākkārt šīs grāmatas rakstos un citur. To ievēroja valdība 1930-to gadu otrā pusē un tā panāca nevien latviešu nacionālās apziņas nostiprināšanu, bet arī saimniecisku uzplaukumu.

Atceroties šo laiku un raugoties nākotnē, jāizceļ viena no mūsu nacionālākajām jaunatnes organizācijām – «Mazpulki», kuŗu darbu Latvijā esmu no sirds atbalstījis un vēlos iespējamā veidā atbalstīt arī tagad. Jāpriecājas, ka «Mazpulki» tagad darbu Latvijā atjaunojuši.

Gribu šo grāmatu nobeigt ar Elzas Stērstes «Mazpulku himnu». Tās vārdi ir tikpat nozīmīgi pašreiz kā bija agrāk:

Lai ar sauli laukā ejam
Tīrumus un dārzus sēt,
Drīzi darbam vakarējam
Varēs augļus saredzēt.
Līdz ar sauli mūsu gaitas
Pašķiŗas un soļi iet,
Mūsu jaunās sirdis raitās
Līdz dzied, kad druvas zied.

No nacionāli noskaņotas jaunatnes un tās darba atkarīga Latvijas nākotne.

PĒCVĀRDI

Geopolitiskā novietojuma dēļ mēs esam daudz ciešāk, bet novietojums piešķir Latviju arī zināmas priekšrocības. Ievērojot mūs šo «tās pozīcijas» starp rietumiem un austrumiem, Latvija pieņemta transiānā šī vārda plašākajā nozīmē. Tās bez šaubām jāievēro mūsu saimnieciskās politikas noteikšanā.

Tomēr vienmēr jāpatur vērā ka no pavisam agrārpolitikas līdz mērķa atkarīgā lauksaimniecības izstrādāšanai un identitātes saglabāšanai. Par to esmu rakstījis vairākkārt šīs grāmatas rakstos un citur. To ieviešana valdība 1930-10 gadu otrā pusē un tā parāca nevienlaidīgu nacionālās sūdzības nospiņģināšanu, bet arī saimniecisku uzplaukumu.

Atceroties šo laiku un runājoties nākotnē, jānosolī viens no mūsu nacionālās jaunības organizācijām – «Mazpulkiem», kuri darbu Latvijā esmu no sirds atbalstījis un vēlos iespējams veidot atbalstīt arī tagad jāpārceļas, ka «Mazpulkiem» tagad darbu Latvijā atjaunojusi.

Grūti šo grāmatu nobeigt ar Elzas šēstas «Mazpulkiem» himnu. Tās vārds ir tikpat nozīmīgi pašreiz kā bijis agrāk:

Lai ar sauli laukā ejam
Tumšs un dārzus eš,
Dzīvi darbam vakarējam
Vārds augļus sarudzēš.
Līdz ar sauli mūsu garšas
Pakļāsim soļi šei,
Mūsu jaunās sirdis tautas
Līdzī dzied, kad drūvas zied.

Ne nacionāli noskaņotas jaunības un tās darba atkarīgā
Latvijas nākotnē.

Izvilkumi no recenzijām par grāmatas pirmo izdevumu un J.LABSVĪRA 90 gadu jubilejai veltītajiem rakstiem

Par grāmatas *KURP EJAM* pirmo izdevumu bijušas vairākas recenzijas kā Latvijas tā trimdas latviešu izdevumos. Tāpat arī 1997.gadā bija daudz profesora J.Labsvīra 90 gadu jubilejai veltītu rakstu. Šeit doti daži rakstuīgākie izvilkumi no šiem rakstiem un recenzijām. Ar nelieliem saīsinājumiem pārpublicēts K. Svetecka raksts no laikraksta *Latvija Amerikā*, kas arī veltīts J.Labsvīra jubilejai.

«... Viscaur jūtama autora dzīvā klātbūtne, ieinteresētība par visu, kas ietekmējis Latvijas neatkarības veidošanu un atgūšanu un kas varētu ietekmēt Latvijas nākotni.»

«...galvenā vērtība pievērsta latviešu tautas nākotnes izredzēm un potenciāli bīstamiem faktoriem, kas varētu apdraudēt Latvijas politisko neatkarību..., ka latviešu tauta iet pretī iznīcībai zemās dzimstības, augstās mirstības ... , kā arī imigrantu masu pieplūduma dēļ. ... Autora pamatdoma ir tā, ka ... valstis dzimst, var uz laiku pārtraukt eksistenci un atkal atdzimt, kamēr tauta dzimst un mirst tikai vienu reizi.»

«... Katrā ziņā prof. J.Labsvīra vērtējumus vērts pārdomāt katram Latvijas vēsturniekam, kas ķersies pie šī Latvijas valsts vēstures posma objektīvas un zinātniskas izvērtēšanas.»

Akadēmiķis Prof. **Jānis Stradiņš**, «*Ar bažu un cerību skatu*»
Latvijas Vēstnesis, 1996.g. 13.decembris.

«Jāņa Labsvīra jaunākā grāmata ir saistoša un būtiska ikvienam nacionāli domājošam latvietim ne tikai kā trāpīgs un pat kritisks nesenās Latvijas vēstures notikumu apskats (tajā, piemēram, lasāms Latvijas Tautas frontes darbības, *LPSR AP* 4.maija Neatkarības deklarācijas analītisks vērtējums, kādu joprojām nav veicis neviens autors Latvijā), bet arī to problēmu uzrādījums un vērtējums, kuras piecu gadu laikā kopš rakstu tapšanas nav zaudējušas savu aktualitāti, bet kļuvušas vēl nozīmīgākas mums visiem.»

Jānis Andersons, «Grāmata tiem, kuri domā par Latvijas nākotni»,

Izglītība un kultūra, 1996.g. 19.decembris.

«Tauta mirst, ja mirst valoda. Tamdēļ jādara viss, lai valodu koptu un saglabātu. Nedrīkst būt runas par t.s. divkopienu valsti. Jābūt tikai vienai valsts valodai – latviešu valodai.»

Prof. Aleksis Dreimanis, «Kurp ejam»,

Latvija Amerikā, 1996.g. 7.septembris,
Austrālijas latvietis, 1996.g. 27.septembris.

«Apgarots ar nacionālo stāju, tēvzemes mīlestību un latvisko dzīves ziņu, viņš (J.Labsvīrs, – *red.*) neatzīst likumainos maldu ceļus, kas dažkārt parādījās jau trimdas gadu sākumā ... Tie nereti cīnās par neatkarīgu, bet ne latvisku, nacionālu Latviju. Tā it kā būtu diskriminācija pret mūsu tautas bijušajiem okupantiem, apspiedējiem un nelabvēļiem. Te ir mūsu nacionālās traģēdijas cēlonis un svarīgākā mūsu tautas izdzīvošanas problēma.»

«Pretēji kosmopolītu paustajām nacionālisma nelaimēm ... jāatzīst patiesība, ka tieši dažādu tautību un ticību mistrojums šīs problēmas rada.»

Dr. J.Zušēvics, «Kurp ejam»,

Zeme un tauta, 1996.g. Nr.41.

«Visi raksti ir ar paliekamu vērtību, gan kā laikmeta liecības, gan kā metodikas paraugs, domājot par Latvijas politiku.»

Maruta Voitkus-Lūkina, «Risinot latviju tautas izdzīvošanas domu»,

Laiks, 1996.g. 5.oktobris.

«Latvija piemērota tranzītam šā vārda visplašākajā nozīmē... Tomēr vienmēr jāpatur vērā, ka no pareizas agrārpolitikas lielā mērā atkarīga latviešu tautas izdzīvošana un etniskās identitātes saglabāšana... Novēlēsim, lai Jāņa Labsvīra vārdos ieklausītos...»

U.Šmits, «Jānim Labsvīram – 90»

Lauku Avīze, 1997.g. 11.marts

DEVIŅDESMIT RAŽENI GADI

K.Sveteckis, *Latvija Amerikā*, 1997.g. 12.aprīlī

Latviešu organizāciju vadītāji apmeklēja prof. Dr. Jāni Labsvīru viņa dzīves vietā, lai sveiktu viņu 90 gadu jubilejā un pateiktos par viņa lielo atbalstu latviešu kultūras un sabiedriskās dzīves veicināšanā. Būdam apbrīnojami aktīvs, profesors cieši seko saimnieciskiem, kulturāliem un politiskiem notikumiem Latvijā. Viņa rakstāmgaldā redzam ne tik vien visus ārzemēs iznākošos latviešu laikrakstus, bet arī vairākus laikrakstus un žurnālus no Latvijas, kā arī daudzas zinātniskās publikācijas.

Kopš Latvijas brīvības atgūšanas Dr. J.Labsvīrs izveidojis plašu saraksti ar Latvijas Zinātņu akadēmijas un Vēstures institūta darbiniekiem. Ar ievērojamiem līdzekļiem atbalstījis vēstures pētniecību. Pie Zinātņu akadēmijas nodibinājis prof. Kārļa Baloža un prof. Arveda Švābes balvas.

Suminot jubilāru, apsveikumi pienākuši no ASV prezidenta Klintona ar kundzi un no Latvijas prezidenta Gunta Ulmaņa, kuŗš cita starpā raksta: «Latvijas vārds daudzviet pasaulē izskanējis, pateicoties tās dēlu un meitu gaišajiem un darbīgajiem prātiem ...»

No Latvijas daudzo apsveicēju vidū ir arī Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents prof. T.Millers, viceprezidenti: prof. Stradiņš, prof. Ekmanis; prof. Siliņš, prof. Hausmanis. No Latvijas Universitātes žurnāla «Latvijas vēsture» sveicienus sūtījusi galvenā redaktore Ļ.Zīle. Apsveikumam no Misiņa bibliotēkas vadītājas A.Šmites pievienota pateicība par bibliotēkai ziedotām grāmatām.

Apsveikumus sūtījuši arī LAMZA prezidents prof. Dr. N.Balbins, DV globālais pr. V.Plūdons, DV ASV pr. A.Spārniņš, Agromu biedrības pr. J.Zuševis, dzejniece Guna Ikona no TLTA Latvisko Zināšanu Semināra un daudzi citi.

Indianapolies latviešu sveicienus nodeva K.Sveteckis. Jubilāra godināšanas delegācijā piedalījās daudzu organizāciju vadītāji.

Latvijas televīzijā 2.martā pārraidīta reportāža «Tā esot bijis. Tā varētu būt.» Tajā par Dr. Labsvīra darbu un sasniegumiem runāja LZA prezidents T.Millers un viceprezidents J.Stradiņš. Vairākus izvilumus no jubilāra grāmatas «Atmiņas un pārdomas» nolasīja aktieris R.Zagorskis. Pārraidīja arī vairākus izvilumus no Dr. Labsvīra runām Latvisko zināšanu Semināros Toronto, Kanādā. Dziesmu svētku kopkoris dziedāja jubilāra mīļāko dziesmu — E.Melngaiļa «Svešā zemē» un «Tev mūžam dzīvot, Latvija!». Raidījumu noslēdza tā režisora Harija Petrocka un pārējo darbinieku sveiciens jubilāram.

13.martā Latvijas radio Dr. Labsvīram veltījis 45 minūšu raidījumu. To sagatavojuši vairāki mākslinieki un tanī lasīja izvilumus no jubilāra grāmatas «Kurp ejam» ar mūzikāliem iestarpinājumiem.

American Biographical Institute (Amerikas Biogrāfiskais institūts - red.) paziņojis profesoram, ka viņš ir izraudzīts par *Man of the year 1997 (1997. gada cilvēks - red.)*

Latvijas televīzijā 2 martā pārsūtīta reportāža «Tā esot bijis
1 vārdu būt». Tajā par Dr. I. Labviti darbu un sasniegumiem runāja
SA prezidents T. Mīlerts un viceprezidents J. Stradiņš. Vairākus iz-
klājumus no jubilejas grāmatas «Arī mēs un patiomāns nolāsts ar-
mā R. Zagorlids. Pārējās ar vēstures izstrādātājiem Dr. I. Labviti
nām Latvīsko zināšanu semināros Toronto, Kanādā. Diskusiju
ārkā kopkopus dibināja jubilejas nāvē, o diskusiju — E. Meisnājs
vēstī žurnāla «Tev nāvējam dzīvot, Latvija!» Kārtotāju nosaukums

režisors Hārtis Pēteris un daudzi daudzinātie sveicini jubilejai
13 martā Latvijas radio Dr. I. Labviti runā vēstī ar runāto lai-
am. To sagatavoja vārdā mākslinieki un tāmi izstrādājis
jubilejas žurnāls «Lai esam» ar mūzikāliem iestādījumiem
Amerikāņu Bioloģiskā institūta (American Biological Institute)
nāvs - red.) izstrādājis profesori, kā viņi ir izstrādājis par Māti of
1997 (1997) goda cilvēks - red.)

Kopā Latvijas brīvības cīņās piedalījās
plašā rakatā ar Latvijas Zinātņu akadēmijas un Vēstures institūta
darbiniekiem. Ar ievērojamām līdzekļiem atbalstīja vēsturiskās pētniecī-
cības. Pie Zinātņu akadēmijas nodibinājās prof. Kārlis Baložs un prof.
Arveda Švītes balvas.

Sūtinot jubilejai, apsveikumi pienākuši no ASV prezidenta
Klintonam ar kundzi un no Latvijas prezidenta Guntis Ulmaņa, kurš
cita starpā rakstā: «Latvijas vārds daudzviet pasaulē izskanējis pe-
teroties tās dēvi un meitu galējā un darbīgājam pārtien...»

No Latvijas daudzo apsveikumu vārdi ir arī Latvijas Zinātņu
akadēmijas prezidents prof. T. Mīlerts, viceprezidenti prof. Stradiņš,
prof. Ekmanis, prof. Bīlītis, prof. Hānsmanis. No Latvijas Universi-
tātes žurnāla «Latvijas vēstures zinātnes» iznāca galvenā redaktore
L. Zīle. Apsveikumiem no Mārga bibliotēkas vadītājas A. Šmites pie-
vienota pateicība par bibliotēkai ziedotām grāmatām.

Apsveikumi nāvē arī LAMZA prezidents prof. Dr. N. Ba-
labkins, DV globālais pr. V. Plūdons, DV ASV pr. A. Spārnģis, Ag-
ronomu biedrības pr. J. Zulevičs, dziesmnieks Guntis Ikons no HLA
Latvīsko Zināšanu Semināra un daudzi citi.

Indianapolis latviešu zinātnieku nodrodeva K. Svētackis. Jubi-
leja godināšana delegācijā piedalījās daudzu organizāciju vadītāji.

SLM Sabiedriski kultūrālā departamenta direktors **J.L. Labsvīrs** izsniedz goda rakstus
Daugavpils novada mazpulku nometnē 1939. g. augustā

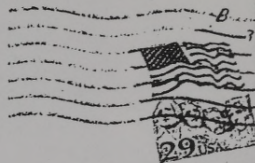

J.Labsvīrs atklāj latviešu *DP* Dziesmu svētkus Eslingenā, Vācijā 1949. g. 25. maijā

IRO darbinieks, Eslingenas latviešu nometnes kultūras daļas vadītājs **J. Labsvīrs** runā vairāku tautu *DP* sanāksmē pie Štutgartes, Vācijā 1949. g. Demonstrācijā piedalījās ap 10.000 latviešu, poļu, ukraiņu, igauņu, lietuviešu u.c. tautu *DP*. Aizmugurē ukraiņu trimdas organizācijas pirmie burti (lielā vēja dēļ pirmais burts norauts).

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

Mr. James Habemus

2617 Bridgeway Avenue, 1A

Indianapolis, Indiana 46220

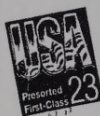

Best wishes to you on your birthday. We hope that you enjoy your special day and that the coming year will bring you every happiness. God bless you.

George Bush

Barbara Bush

GEORGE BUSH

*Dr. James Labovits
Apartment A
2617 Bridgeway Way
Indianapolis, IN 46220-1419*

GEORGE BUSH

Dear Dr. Labovits,

I just want you to know how deeply grateful Barbara and I are for all you did for us, our Party and our Republican candidates this year. It was a tough election and I want you to know how thankful we are that you were by our side every step of the way. As we begin the joyous holiday season, please know that you are in the thoughts of every member of our family as we give thanks for the loyalty and friendship you've so generously bestowed on us.

Warmest regards,

A handwritten signature in cursive script, appearing to read "George Bush". The signature is written in dark ink and is positioned below the typed name "George Bush".

Republican National Committee
1991-92

*The President and Vice President
of the United States of America
hereby issue this*

Certificate of Recognition

to

Dr Janis Labovits

*for unstinting loyalty to the Republican Party and patriotic commitment to helping
America remain the land of the free and home of the brave.*

*Signed, witnessed and presented this 22nd day of July, Nineteen Hundred and
Ninety-One, by*

Greg Burt
President of the United States

Don G. ...
Vice President of the United States

Witnessed by: Charles ...
Chairman, Republican National Committee

THE PRESIDENTIAL TRUST
Washington, D.C.

*The Republican Party of the United States of America
hereby commissions*

DR. JANIS LABSVIRS
to serve on the distinguished

1992 Presidential Trust

as a Delegate from the State of

INDIANA

*With deep appreciation for the commitment you have made
to serve your Party, your President and your nation.*

On this date

JUNE 19, 1992

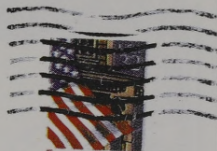
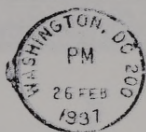
*George Bush
President of the United States*

*Dan Quayle
Vice President of the United States*

*Richard N. Boyd
Chairman,
Republican National Committee*

*David Winston
Executive Director
The Presidential Trust*

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

*Dr. Janis Cahsvics
2617 Bridgeview, #1
Indianapolis, Indiana 46220*

Happy Birthday!

We are delighted to extend our warmest congratulations. As you celebrate with your family and friends, we hope you will reflect on the blessings of the past year. We wish you good health and much happiness in the days ahead.

Bill Clinton   *Hillary Rodham Clinton*

Latvijas Valsts prezidents

Jānim Labsviram 90 gadu jubilejā!

Latviešus vienojošās saites vienmēr ir sakņojušās kopīgā vēsturē, stiprās tradīcijās un latvietim raksturīgajā darba tikumā. Lai kur arī nedzīvotu latvietis, ikvienā pasaules malā viņš ir savas Tēvzemes atspulgs. Latvijas vārds daudzviet pasaulē izskanējis, pateicoties tās dēlu un meitu gaišajiem un darbigajiem prātiem.

Dzimtās zemes uzplaukuma vārdā paveiktais aizvien tiks turēts pienācīgā cieņā, godinot cilvēka sirdsapziņas un pienākuma virzošo lomu tautas garīguma un dzīvotspējas uzturēšanā.

Sveicot jubilejā, es gribu Jums novēlēt možu garu, stipru veselību un labi padarīta darba sniegtu gandarījuma izjūtu.

Guntis Ulmanis
Latvijas Valsts prezidents

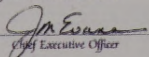
1997. gada 3. martā

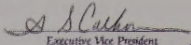
One of
the major and leading
authorities on the biographies
of distinguished individuals worldwide,
the American Biographical Institute, USA,
does hereby proclaim that. . .

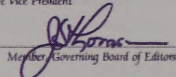
Janis Labsvirs
has been selected
Man of the Year
1997

based on his outstanding accomplishments to date
and the noble example he has set for his peers
and entire community.

Sanctioned by
The American Biographical Institute
and its Board of International Research

J. M. Evans
Chief Executive Officer

S. C. Cullen
Executive Vice President

J. Thomas
Member, Governing Board of Editors

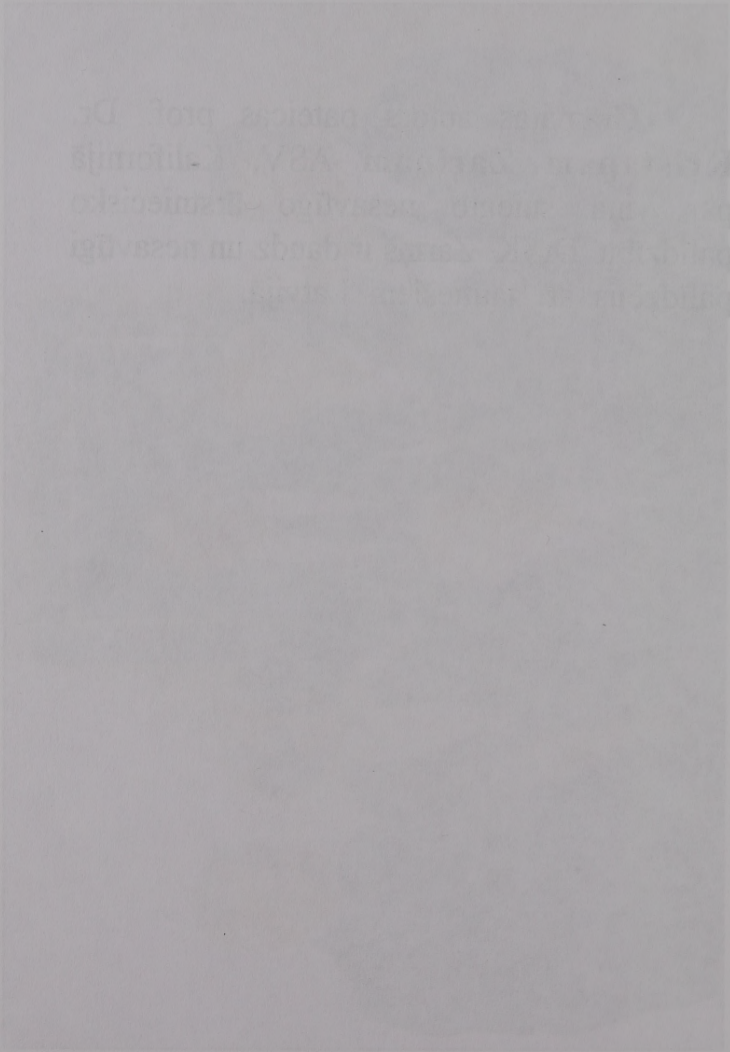
Jānis Labsvīrs 1997.g. 13. martā

Indianapolē latviešu organizāciju delegācija apsveica **J.Labsvīru**, viņam sasmiedzot 90-to dzimšanas dienu. Vidū sēž jubilārs, stāv (no kr. p.): **K.Sventeckis, I.Ķelpe, T.Vanags, H.Starca, J.Sventeckis**; iztrūkst **J.Augusts**.

PAR AUTORU

Grāmatas autors pateicas prof. Dr. **Kristapam Zariņam** ASV, Kalifornijā par viņa sniegto nesavtīgo ārstniecisko palīdzību. Dr. K. Zariņš ir daudz un nesavtīgi palīdzējis arī tautiešiem Latvijā.

Indianapolis latviešu organizāciju delegācija apsteica J.L.Labaviru, viņam
saziņdzot 90-to dzimšanas dienu. Vidi šīs jubilārs, sīvi (no kr. p.)
K.Sventeckis, I.Kelpe, T.Yangis, H.Starca, J.Sventeckis, Izriņķis, J.Augusts

PAR AUTORU

Jānis Labsvīrs dzimis 1907.g. 13.martā Valkas apriņķī, Bilskas pagastā. Pēc Smiltenes vidusskolas beigšanas 1924.g. iestājās Latvijas universitātes tautsaimniecības fakultātē, kuru beidz 1930.g., iegūstot mag. oec. grādu. No 1928. līdz 1936.g. strādājis par skolotāju Ventspils arodskolā, Gulbenes komercskolā un arodskolā un Jelgavas tehnikumā.

No 1936.g. līdz Latvijas okupācijai 1940.g. J.Labsvīrs bijis Kr.Barona tautas augstskolas inspektors un izglītības nodaļas vadītājs Latvijas Darba kamerā (līdz 1938.g.). 1937.g. viņu aicināja par nodaļas vadītāju Sabiedrisko lietu ministrijā, bet 1938.g. - iecēla par Sabiedriski kulturālā departamenta direktoru. Būdams šajā amatā, J. Labsvīrs atrodas 30-to gadu beigu Latvijas kultūras dzīves pašā centrā. Viņš bija IX Vispārējo Dziesmu svētku rīcības komitejas priekšsēdētāja prof. J.Vītola biedrs un vietnieks, t.i., viss svētku organizācijas administratīvais un tehniskais darbs noritēja viņa vadībā. Viņam daudzkārt bijusi izdevība tikties ar Latvijas ievērojamākajiem rakstniekiem, māksliniekiem un mūziķiem kā Aspaziju, V.Purvīti, J.Vītolu u.c. (Par šādām tikšanās reizēm J.Labsvīrs interesanti stāstījis «Atmiņu un pārdomu» 1.daļā.) Viņam nācies piedalīties daudzās sabiedriski-kulturālās sanāksmēs un pasākumos, kur J.Labsvīrs arvien centās sabiedrībā, sevišķi jaunatnē, nostiprināt nacionālo un patriotisko stāju. Ja latvieši trimdā visumā nav zaudējuši nacionālo identitāti, liela pateicība par to pienākas nacionāli patriotiskai audzināšanai Latvijas neatkarības pēdējos gados pirms Padomju Savienības iebrukuma Latvijā.

Būdams Sabiedriski kulturālā departamenta direktors, J. Labsvīrs daudzos gadījumos pārstāvēja valdību un prezidentu. Tā 1939.g. viņš apmeklēja Aspaziju, lai iepazītos ar viņas dzīves apstākļiem un prezidenta vārdā sveiktu dzejnieci dzimšanas dienā.

Tajā pašā gadā viņš valdības uzdevumā atklāja lībiešu kultūras namu Mazirbē. Vairākkārt pārstāvēja prezidentu, pasniedzot piešķirtos Triju Zvaigžņu ordeņus, sveicot saņēmējus prezidenta vārdā un pateicoties par darbu Latvijas labā. Viens no pēdējiem šāda veida uzdevumiem viņam bija pārstāvēt prezidentu Daugavpils sinagogā Latgales Dziesmu svētku laikā 1940.g. 16.jūnijā, kad pār Latviju jau bija savilkušies tie negaisa mākoņi, kuri neizklīda piecdesmit gadus.

No 1941. līdz 1944.g. J.Labsvīrs bija Tukuma ģimnāzijas un komercskolas direktors.

Bēgļu gaitās Vācijā J.Labsvīrs strādāja Starptautiskajā bēgļu organizācijā IRO (*International Refugee Organization*), aktīvi piedalījās latviešu bēgļu sabiedriskajā un politiskajā dzīvē; viņu ievēlēja Eslingenas latviešu nometnes valdē par izglītības un kultūras daļas vadītāju. Kā Latvijas Sarkanā krusta pilnvarotais Bādenes-Virtembergas apgabalā tūlīt pēc kara beigām daudz darījis, lai izskaidrotu sabiedrotajiem latviešu leģiona dibināšanu un līdz ar to leģionāru statusu, uzsverot, ka viņi nav pielīdzināmi SS vīriem. Šajā sakarā kopā ar Latvijas Sarkanā krusta priekšsēdētāju okupētajā Vācijā, bijušo Rīgas lielvecāko R.Liepiņu un diplomātu K.Kalniņu 1945.g. vairākkārt apmeklēja Sabiedroto militāro pārvaldi (*Allied Military Government*) Frankfurtē, sniedzot tur personīgus paskaidrojumus un iesniedzot sagatavotus rakstus un memorandus. Šai darbībai latviešu leģionāru labā, kā zināms, bija panākumi.

Kopā ar 4.Saeimas priekšsēdētāja biedru bīskapu J.Rancānu un R.Liepiņu J.Labsvīrs piedalījās Latvijā dibinātās Centrālās Pado-
mes darbā Vācijā, bija rīcības komitejas priekšsēdētājs 1947.g. dziesmu svētkos Eslingenā Vācijā, lasīja lekcijas Eslingenas tautas augstskolā, kopā ar A.Blanku organizēja pašdarbībai bijušos pagastu pašvaldību darbiniekus un 1947.g. izdeva grāmatu «Pagastu pašvaldību grāmatvedība un darbvedība». (Šo grāmatu jau pēc neatkarības atjaunošanas atkārtoti izdevusi Latvijas Pašvaldību savienība.)

1950.g. J.Labsvīrs ieceļoja Amerikas Savienotajās Valstīs. Tur Batlera (*Butler*) universitātē Indianapolē 1956.g. viņš ieguva maģistra grādu (*M.S.*), bet 1959.g. Indiānas universitātē – doktora grādu (*Ph.D.*), aizstāvot disertāciju par tēmu «Pētījums par Baltijas

valstu sovjetizāciju: Latvijas lauksaimniecības kolektīvizācija laikā no 1944. līdz 1956. gadam», 336 lpp. (*A Case Study in the Sovietization of the Baltic States: Collectivization of Latvian Agriculture 1944-1956*). No 1959.g. J.Labsvīrs bija tautsaimniecības profesors Indiānas valsts universitātē Terhoutā (*Terre Haute*) Indiānas pavalstī ASV, bet kopš 1973.g. *emeritus* profesors turpat. Viņa disertāciju apgāds «Taurus» izdevis kā atsevišķu grāmatu, kura ASV piedzīvojusi jau 4 izdevumus. Gribētos cerēt, ka to izdos arī Latvijā.

Dzīvodams ASV, līdztekus akadēmiskajam darbam prof. J. Labsvīrs ne mirkli neatraujas no trimdas latviešu sabiedriskās dzīves, aktīvi seko notikumiem okupētajā Latvijā un vēlāk – neatkarības atjaunošanas gaitai. Par katru svarīgāko notikumu viņam atrodas savi komentāri, kurus bagātīgi publicē trimdas latviešu laikraksti u.c. izdevumi. Daudz vērības viņš veltījis Latvijas jaunākās vēstures jautājumiem. Bez jau minētajām grāmatām sarakstītas un publicētas vēl ATMIŅAS PAR KĀRLI ULMANI (1947.g., kopā ar Alfrēdu Bērziņu, 4 izdevumi), KAM DROSME IR (1990.g., paplašināts un papildināts iepriekšējās grāmatas izdevums, izdota ASV un Latvijā), KĀRLIS ULMANIS (1988.g., izdota ASV un divreiz Latvijā – vispirms 20.000 eks., bet 1997.g. Latvijas Universitātes izdevumā vēl 10.000 eks.), ATMIŅAS UN PĀRDOMAS (1984.g., 2 izdevumi ASV, 1 izdevums Latvijā), KURP EJAM (1996.g., *Atmiņu un pārdomu 2.daļa*; 1.izdevums ASV un tagad – otrs, papildināts – Latvijā).

Prof. Dr. J.Labsvīrs kļuvis arī par ievērojamu izglītības un kultūras mecenātu; viņš ziedojis balvām trimdas latviešu vasaras vidusskolas «Garezērā» labākajiem skolniekiem, Latvijas Zinātņu akadēmijai (LZA) prof. K.Baloža un prof. A.Švābes balvu nodibināšanai, Vēstures institūtam, Nacionālajai operai un citiem humanitāriem, kultūras un nacionālpolitiskiem mērķiem. 1993.g. Latvijas Vēstures institūta zinātniskā padome piešķirusi viņam institūta mecenāta diplomu un ievēlējusi par institūta goda locekli, bet 1994.g. prof. Labsvīram piešķīra LZA goda doktora nosaukumu vēstures zinātnē.

Par nopelniem Latvijas labā prof. J.Labsvīrs 1995.g. apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni. Taču viņa nopelnus atzinusi ne tikai Latvija, bet arī Amerikas Savienotās Valstis. Par to var liecināt daudzās pateicības un atzinības, ko viņš saņēmis no dažādām ASV organizācijām un augstu stāvošām personām, ieskaitot ASV prezidentu un viceprezidentu. Profesora jubilejas reizē 1992.g. viņa sveicēju vidū bija toreizējais prezidents Džordžs Bušs un viņa kundze Barbara Buša, bet 1997.g. 90 gadu jubilejā – arī ASV prezidents B.Klintonš ar dzīvesbiedri un Latvijas valsts prezidents G.Ulmanis (skat. pievienotās kopijas).

Prof. J.Labsvīrs ir ievēlēts par Latviešu akadēmisko mācībspēku un zinātnieku apvienības (LAMZA) prezidija vicepriekšsēdētāju, ir trimdas Kultūras fonda laureāts, biedrs un goda biedrs vairākās organizācijās, tajā skaitā britu Karaliskajā tautsaimniecības biedrībā (*Royal Economic Society*). Biogrāfiskas ziņas par prof. Dr. J. Labsvīru var atrast daudzās biogrāfiskajās vārdnīcās. Amerikas biogrāfiskais institūts (*American biographical Institute*) izraudzījis viņu par «1997.gada cilvēku» (*Man of the Year 1997*).

PERSONU RĀDĪTĀJS

	lpp.		lpp.
Adamovičs, L.	211	Ābelīte, Oļģerts	180
Aizsilnieks, A.	62, 64, 68, 69	Āboliņš, Jānis	188
Akurāters, J.	180, 181		
Albāts, Bruno	158	Balabkins, N.	238
Aljende, S.	96	Balodis, Agnis	111
Alksnis, Jēkabs	169	Balodis, F.	211
Alksnis, Viktors	169	Balodis, J.	59, 85, 215
Alunāns, Juris	43, 49, 50, 52, 53, 184	Balodis, K.	238, 245
d'Amato, A.	133	Balfūrs	160
Andersons, Edgars	60, 68, 86, 208	Barons, Krišjānis	43, 49, 52, 181, 243
Andersons, Jānis	236	Batons, Džons	222
Andrups, Jānis	175	Baumanis, Arturs	46, 50, 57
Ankravs	200	Baumanis, Kārlis	187
Annuss, A.	171	Basanavičs, Jons	82
Aronu Matīss	57	Bastjānis, Voldemārs	170, 205
Asars, H.	203	Beldavs	100
Aspazija	61, 243	Belševica, Vizma	89, 147
Aspazija (Atēnu)	61	Benešs, E.	95, 96, 100
Astra, Gunārs	47, 77, 112, 118, 136, 173	Benešs, V.	95, 96, 100
Auseklis	43, 49, 50, 54, 181	Benjamiņš, Antons	175, 176
Auškāpa, Vera	199	Benjamiņš, Jānis	177
Auškāps, Jūlijs	47, 198-201	Bergs, Arvēds	175, 203, 205
Avots, Arvēds	176	Berklavs, Eduards	27, 135, 136, 138, 153
		Berķis, Kr.	59
		Bermonts	86
		Bērziņš, Alfrēds	59, 158, 175-177, 192, 199, 209, 215, 217, 245

Bērziņš, Ivars	140	Chomeini	43
Bērziņš-Valdess, R.	210	Chruščovs	108
Bērzkalns, Valentīns	187, 188	Cielēns	205
Biezais, H.	43, 46	Cīrulis, Andrejs	122
Birzniece, I.	30	Cimze, Jānis	54, 55
Bišers, Ilmārs	89, 140, 141, 146	Čaks, Aleksandrs	184
Biteniece, Eva	3, 77, 112, 136	Čakste, Mintauts	100
Bitenieks, R.	103, 177	Čerčils	100
Bīlenšteins, A.	55		
Bīne, Jēkabs	203		
Blanks, A.	244	Daģis, J.	193, 207
Blanks, Ernests	46, 48, 57	Dajevskis, Evalds	180
Blaževics, Ignāts	213-217	Dauda, M.	133
Blūms, Leons	94, 96	Daugmalis, Viktors	27
Bļodnieks, Arvīds	210	Dēliņš, Emīls	223-227
Bojārs	89, 98	Dikmane, Austrā	220
Bokalders, J.	62	Dimiters, Juris	111, 112
Bonnere, J.	127	Dimitrovs, G.	94, 99
Brastiņš, Ernests	203	Dinbergs, A.	103
Brāmss,	175	Dīriķis, Bernhards	52, 54
Breikšs, Leonīds	173, 203	Dīriķis, J.	52
Brežinskis, Z.	139	Dobelis, J.	147
Brežņevs	108, 128, 132	Dolfuss	208
Briedis, Fr.	77	Dreimanis, Aleksis	236
Brīgadere, Anna	180, 192, 193	Druva, Jūlijs	175
Brinkmanis, Visvaldis	159	Dūmiņš, I.	9
Brīvzemnieks, Fricis	54, 55	Dunsdorfa, Lilija	196
Brože, G.	49	Dunsdorfs, Edgars	46, 191-197, 208, 226
Bunga, Dzintra	15, 16	Dzenis, Eduards	180
Buša, Barbara	246		
Bušs, Džordžs	131, 132, 139, 246	Eglīte, Pārsla	16, 23, 27
		Eglītis, Andrejs	219
Ceimers	176, 177	Eglītis, Anšlavs	213
Celmiņš, Gustavs	203 -205	Eglītis, O.	163
Celms, Teodors	46	Eichmane, V.	17

Ekmanis	238	Gordons, Franks	17, 18, 66, 171
Ekmanis, Rolfs	100	Gotvalds, K.	95
d'Estēns, Valerijs Žiskārs	24	Grava, Uldis	28-33
Ezera, Regīna	109	Granta-Vatsone, K.	158-160
Ezeriņš	200	Grantiņš, L.	103
		Grants-Vatsons, H.	158-160, 163
Feils, A.	189	Greble, Jānis	203
Fēlmans, F.R.	82	Grigorjancs, Sergejs	97
Fichte, J.G.	51, 55, 56	Grīnbergs, Teodors	170-172, 206
Francis, Alfons	184	Grīns, Aleksandrs	180
Francs, Valdis	32	Grīns, Jānis	174, 175, 177, 182, 217
Franko	95	Gromiko	29
Freiberģs	50	Grosberģs	175
Freimanis, Gunārs	47, 147	Grotevols, O.	96
Frezers, Malkolms	225	Grots. Jānis	184
Frīdrichs Vilhelms	51	Gulbis, Ansis	181
Fridrichsons	205		
		Ģedimins	82
Gagarins	200	Ģērmanis, Uldis	24, 103
Gailītis, K.	147, 159		
Gailis, Māris	29	Halifakss	74
Gandija, Indira	60	Hausmanis	238
Gandijs	44	Heidens, Bils	225
Geistauts, E.	180	Heils, Roberts	163
Ģirņus, Juozs	46	Heine, H.	49
Godmanis, I.	153	Helms, J.	133
Golcs	87, 217	Herders	51, 55, 56
Goldberģis, Dainis	124	Hitlers	17, 18, 22, 42, 66, 73, 76, 95, 96, 119
Goppers, K.	45, 57	Hüvers, H.	83
Goppers, Miķelis	179		
Gorbačovs, M.	46, 78, 79, 88, 107, 108, 111-113, 117-119, 123, 125, 127-129, 131-133, 139	Ikona, Guna	238
Gorbunovs, Anatolijs	16-18, 21, 25, 89, 102-106, 117, 119, 126, 133, 149, 212		

Īdens	209	Kārklis, J.	123
Jadviga	82	Kārters	139
Jagailis	82	Kellers, B.	123
Jakovļevs, A.	124, 127-130	Kerenskis	174
Janelis, Jānis	169	Kerzons	158
Janelsiņa, Veronika	180	Keuchels, K.	53
Jaunsudrabiņš	180, 215, 216	Kirchners, V.	191
Jānis Pāvils II	225	Kiršteins, A.	113
Jeļcins	18, 60, 79, 113, 149	Kivi, Aleksis	180
Jerumanis, A.	103	Klauss, Uldis	135, 136
Jēgens, Ojārs	57	Kleinhofs, Alberts	207-209
Jēgere, Ināra	223	Klētnieks, V.	196
Jirgens, A.	146, 147	Klinsons	59
Johansons, Andrejs	49, 57	Klintonš, Bils	238, 246
Jurevičs, Pauls	46	Kļaviņš, Jānis	52
Jurkāns, J.	103, 104	Knoriņš, Vilis	169
Kadilis, Jānis	182	Kols (Cole)	86
Kainaizis, Vents	180	Kosigins	108
Kalmīte, Jānis	180	Kouens	159
Kalnājs, Alfrēds	46	Kovaļevska, Margarita	180
Kalniņš, Bruno	111, 138, 173, 212	Kozirevs, Andrejs	154
Kalniņš, Jānis	189	Krasnajs, Vilberts	200
Kalniņš, K.	244	Krastiņš, O.	66, 67
Kalniņš, Ojārs	103, 131	Kreicvalds, F.R.	81
Kalniņš, Viktors	123	Kresona, E.	24
Karika, Dzintra	151	Kristovskis, Ģ.	104
Karlsons	86	Kronvalds, Atis	18, 43, 45, 46, 48-57, 167, 181, 187
Katerfelds	50	Kuga	184
Kaudzīte, Matīss	54-57, 187	Kukainis, Vilmārs	93, 142, 143
Kaudzīte, Reinis	57	Kundziņš, K.	52, 167, 168-170
Kauls, A.	213	Kundziņš, K. (sen.)	167
Kārkliņš, J.	219	Kundziņš, Pauls	169
Kārkliņš, Jānis	176	Kveils, D.	153

Labsvīrs, Jānis	7, 8, 9, 11, 32, 158, 176, 190, 191, 209, 213, 235 -239, 243 -246	Maksiņa, Vizma	183
Laguss	200	Markss, K.	109
Laidoners, J.	85, 86	Mālitis, Arvīds	181
Lange	210	Medvedevs, Sergejs	79
Lapenieks, V.	176, 214 -216,	Meierovics, G.	19
Lapēns, Ž.M.	25	Meierovics, Z.	160, 171
Lappuķe, R.	104	Mekkomass, R.G.	224, 225
Lazovskis, Ilmārs	27	Mellēns, J.	98
Lācis, Vilis	214, 215, 217, 218	Melnbārde, Nīna	216
Lācis, Visvaldis	19, 147	Melngailis, E.	189, 239
Lenšovskis, Dž.	141	Menders, Fricis	61
Lešinskis, I.	135	Meri	200
Levits, E.	147	Mežgailis, B.	22, 27
Lēbers, Dītrichs	66, 193, 194	Millers, Henrijs	174
Libermanis	108	Millers, J.	188
Liberts, Ludolfs	180, 181	Millers, K.	198
Liepiņš	200	Millers, T.	238, 239
Liepiņš, I.	228	Mindaugs	79
Liepiņš, Oļģerts	175	Miterāns	25
Liepiņš, R.	244	Molotovs	73
Linde	200	Monsons, E.	209
Livi	200	Muchka, Jānis	141, 145
Līnis, Viktors	46	Munters	59, 176, 177
Lobe, Kārlis	168	Naits, Džons	225
Lorencs	200	Napoleons	56, 193
Lorenss, D.H.	174	Neikena-Tilinga, K.	188
Lucāns, Jānis	129, 130	Neikens, Juris	188
Lukss, L.	19	Neimanis	27
Luters, Mārtiņš	48	Ness, Džons	225
Lūcis, P.	216	Niedra, Andrievs	89, 171, 217
Leņins	26, 94, 99, 107, 109, 134	Niedre, Oskars	200
		Nikluss, M.	123
		Niksons	118
		Nīhauss, H.	228
		Nīmeijers, G.	99

Norītis, Oskars	179	Radziņš, P.	148, 149
Norvilis, Jānis	173	Raidonis, Alberts	61
Ozola, Marija	188	Rainis	50, 61, 168
Ozols, J.	174, 175, 177	Raipulis, Jēkabs	27
Ozols, R.	167	Raisters, Ēriks	184
Padegs, Kārlis	180	Rancāns, J.	244
Parmings, T.	90, 91	Raņķis, A.	57
Pavlovskis, Valdis	104	Rapa, Jānis	181, 182
Perikls	61	Rātminders, Andžs	54
Peters. Jānis	78, 97, 122 -125, 135, 136	Rejs	77
Petrockis, Harijs	239	Reiters, Ludvigs	219-222
Petss, K.	85, 215	Reiters, Teodors	189
Pīks, V.	96	Ribentrops, J.	73
Pīpiņš	175	Rīteris	100
Plensners, A.	160, 163, 168, 203	Rode, G.	173
Plēpis, Jānis	180	Roks	205
Plotnieks, Andris	133	Rolofa, Karolīne	52
Plūdons, V.	238	Rolofs	52
Podgornijs	108	Ronis, Indulis	58, 212
Poluņins, N.	220	Roze, Jānis	181
Porajs-Košics, A.	199	Rozentāls, A.	221
Poruks	184	Rozītis, Jūlijs	189
Prauls	59	Rubenis, D.	89
Prunskiene, K.	133	Rudzītis, Helmārs	174, 181
Pugo, B.	124, 125	Rukšāns, Jānis	122
Puķīte, Alfrēds	217	Ruņģis, Aivars	46
Pumpurs, Andrejs	43, 49, 54, 181	Rūzevelts	60, 100, 159
Purviņš-Jurjāns, Jānis	42, 46	Sacharovs	79, 127-129
Purvītis, Vilhelms	184, 243	Safairs, Viljams	118, 119, 131, 132, 153
Pussars, R.	147	Sanders, Jānis	167-170, 206
		Savisārs	90
		Sēja, L.	218
		Silaraups, Rolands	3, 77, 112 135, 136

Sildegs, Arnolds	182	Šmits, U.	237
Siliņš	238	Špringers	50
Skudra, Jānis	200	Štāmers, Kārlis	19
Skudra, Viktors	133, 134	Štobe	50
Skujenieks, M.	59	Švābe, Arvēds	49, 52, 56, 57
Skalbe	217, 218	68, 88, 163, 168, 169, 171, 173,	
Skulme, Dž.	112	186, 187, 203, 204, 208, 216,	
Sliede	45	238, 245	
Smetona, A.	85, 86, 159, 215	Švirksts, A.	189
Smiļģis, E.	167	Tačere, M.	79
Soikāne-Trapāne, Māra	136, 140	Taklaja	200
Solžeņicins	200	Tammerks, T.	79
Spāģis, Andrejs	51	Terass	200
Spārniņš, A.	238	Tērauda, Anita	158
Spekke, A.	204	Thomas, Elsie	163
Stakle, P.	211	Tukidīds	61
Staļins	68, 73, 76, 79, 87, 95,		
	107, 117, 129, 134, 148		
Starcs, P.	211	Ulmanis, Guntis	221, 238, 246
Stenders (<i>Vecais</i>)	181	Ulmanis, Kārlis	17, 58-68, 85,
Stērste, Elza	230	89, 111, 156-160, 162, 163,	
Stērste, Pēteris	168	178, 183, 184, 191-193, 197,	
Stradiņš, Jānis	8, 198, 200, 201,	202 -209, 211-213, 217,	
	235, 238, 239	245, 246	
Stranga, A.	61, 218	Upeslācis, V.	16, 24, 27
Strunke, Niklāvs	180	Upīts, Andrejs	184
Stūls, Makss, van der	30	Upmanis	175
Sventeckis, K.	208, 231, 234		
Ščerbickis	119	Vagris, J.	126
Šķerspīrs	216	Valdemārs, Krišjānis	43, 48,
Šilde, Ādolfs	174, 177, 192	49, 52, 55, 187	
	202 -206	Valdmanis, A.	206, 209
Širaks, Žaks	24	Vallops, M.	133
Škapars, J.	122	Valters, A.	182
Šmite, A.	238	Vanags	200
		Vanags, K.	11

Veidemane, E.	103	Zīle, L.	238
Veiss, V.	224	Zušēvics, J.	228, 231, 236, 238
Veldre, Vilis	184	Zvīdriņš, P.	27, 29, 32 -34
Velme, Jēkabs	48	Žirinovskis	68
Vēbers, A. (Varaidošu Zanders)	45, 52, 54, 186	Žvinklis, Artūrs	58
Vēbers, Elmārs	26, 27		
Vidbergs, Sigismunds	180, 210		
Vidiņš, J.	105, 138, 139, 147		
Viesturs	62		
Vills, Džordžs	130		
Vingris, J.	135		
Virsaitis	59		
Virza, Ed.	179, 180, 184, 192, 193		
Višinskis	98		
Vitlams	224-225, 227		
Vītoļiņš, Edvīns	29, 32		
Vītols, Jāzeps	190, 243		
Voitkus-Lūkina, Maruta	237		
Voldemaras, A.	85		
Vulfsons, M.	17		
Zagorskis, R.	239		
Zalts, Alberts	211		
Zariņu Kārlis	198		
Zariņš	200		
Zariņš, K.	224		
Zariņš, Kristaps	241		
Zeiferts, Teodors	53, 57		
Zelmenis, M.	146		
Zemgals, G.	59		
Zeps, Fr.	187		
Ziedonis, Imants	135, 136		
Zīgerists, J.	106, 213		
Zīlava, Milda	216		

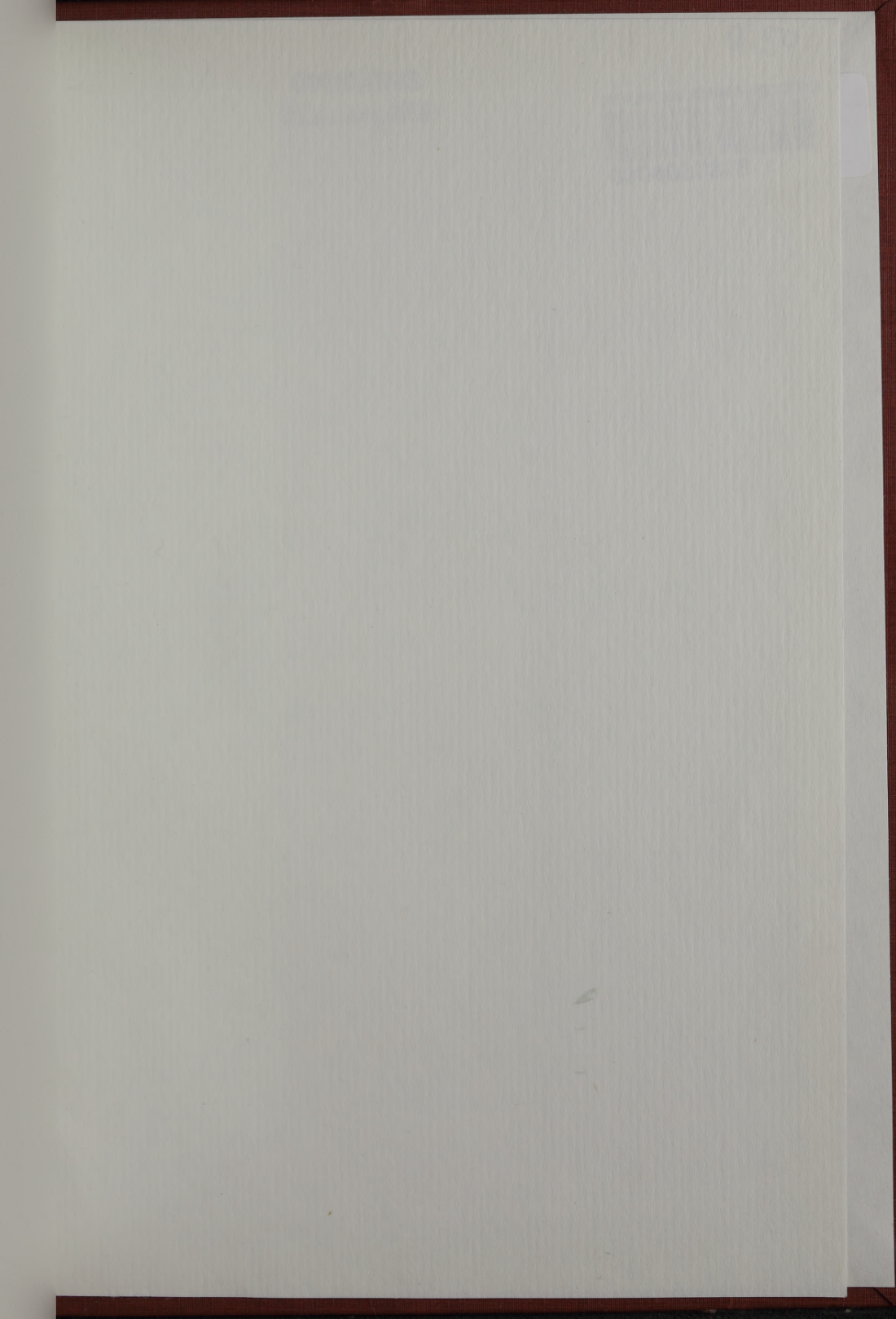
SATURS

	lpp.
Redaktora priekšvārds otrajam izdevumam	7
Ievads	11
LATVIEŠU TAUTAS NĀKOTNE	
Vai latviešu tauta mirst	15
Latviešu tautas nākotne	21
Īstenība, ne mīts	28
NACIONĀLISMS UN PATRIOTISMS	
Nacionālisms un patriotisms	39
Kronvalda Atis un tautas atmodas laika darbinieki	48
Atceroties 15.maija Latviju	58
NACIONĀLPOLĪTISKI RAKSTI	
23.augusta līgums un tā sekas	73
Baltijas valstis (1918.-1940.)	81
Baltijas valstis šolaik	88
Tautas fronte	94
Kurp ejam	101
Reformas Padomju Savienībā un to varbūtēja ietekme uz Latviju	107
LAIKMETĪGI VĒROJUMI	
Vai Honkongas statuss	117
Laikmetīgi vērojumi	120
Tautas fronte šobrīd	123
Vai Gorbačova nākotne grīļojas	127
Vārdi un darbi	131
Neatbildīga rīcība	135
Tu esi partijā, mans draugs	140
	255

Pārdomas par neatkarības deklarāciju	144
Baltijas valstu sadarbība	148
Neļausim sabrukt gara kultūrai	155
Notikumi ar vēsturisku nozīmi	158

DAŽĀDI RAKSTI UN RECENZIJAS

Vecākās paaudzes izcilie garīdznieki	167
Kā tas bija īstenībā	173
Draudzīgo aicinājumu atceroties	178
Dziesmu svētki agrāk un tagad	186
Novada dziesmu svētki	188
Nemulsināsim jauniešus	191
Profesors E.Dunsdorfs astoņdesmitgadnieks	195
Zinātnei un tēvijai veltīta mūža nobeigums	198
Mainīgais un nemainīgais laika gaitā	202
Noraidot šķiru cīņu	207
Pieci gadi	210
Ej, bāliņi, taisnu ceļu, runā taisnu valodiņu	212
Par Latviju nacionālu, daiļu, varenu	219
Autentisks vēsturisku piezīmju, dokumentu un materiālu krājums	223
Neignorēsim lauksaimniecību	228
Pēcvārdi	233
Izvilcumi no recenzijām par grāmatas pirmo izdevumu un prof. J.LABSVĪRA 90 GADU JUBILEJAI veltītajiem rakstiem	235
Par autoru	243
Personu rādītājs	247

... ..	144
... ..	145
... ..	146
... ..	147

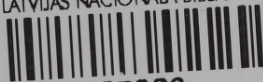
DAŽADARBEKSTIŲ REVENŽAS

... ..	147
... ..	148
... ..	149
... ..	150
... ..	151
... ..	152
... ..	153
... ..	154
... ..	155
... ..	156
... ..	157
... ..	158
... ..	159
... ..	160
... ..	161
... ..	162
... ..	163
... ..	164
... ..	165
... ..	166
... ..	167
... ..	168
... ..	169
... ..	170
... ..	171
... ..	172
... ..	173
... ..	174
... ..	175
... ..	176
... ..	177
... ..	178
... ..	179
... ..	180
... ..	181
... ..	182
... ..	183
... ..	184
... ..	185
... ..	186
... ..	187
... ..	188
... ..	189
... ..	190
... ..	191
... ..	192
... ..	193
... ..	194
... ..	195
... ..	196
... ..	197
... ..	198
... ..	199
... ..	200

OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS

2.50

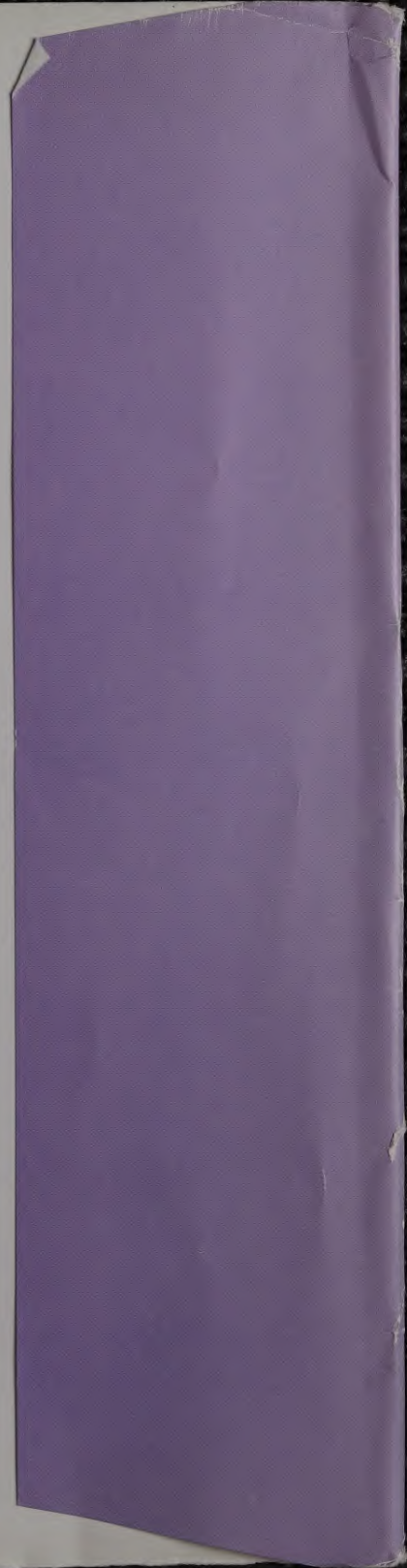
LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304037326

1850
1851

98-4
L34 II

